

MIKLÓS PÉTER AZ EMLÉKEZÉS VILÁGAI

Miklós Péter
AZ EMLÉKEZÉS VILÁGAI

MIKLÓS PÉTER

AZ EMLÉKEZÉS VILÁGAI
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány
Szeged
2015

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalom

Stanislavich Miklós csanádi püspök politikai és kulturális tevékenysége (1739–1750)	7
Költő, szótáríró, szabadságharcos Nátly József (1801–1871)	17
<i>A Kecskeméti Lapok</i> története (1868–1956)	25
Kálmány Lajos csanádpalotai évei	121
Dessewffy Sándor csanádi püspök az egyházpolitikai vitákban	149
Konfliktus és szolidaritás Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez	163
Adatok a szegedi katolikus tanítóképző intézet történetéhez az első világháború befejezésétől az államosításig	173
Törekvések egy magyarajkú ortodox püspökség létrehozására az 1930-as években	183
Németh István püspök életrajzához	183
Gróf Apponyi Albert halálának politikai visszhangja	195
A piarista oktatás szegedi újraindulásáról (1991–1999)	205
A tanulmányok első megjelenésének adatai	221

Stanislavich Miklós csanádi püspök politikai és kulturális tevékenysége (1739 – 1750)

A bolgár származású csanádi püspök, Stanislavich Miklós élete, valamint főpapi, politikusi és kulturális tevékenysége kevésbé ismert területe a tizennyolcadik századi magyar egyháztörténetnek. Ennek fő oka, hogy a csanádi egyházmegye történetének legkiválóbb kutatójának, Juhász Kálmán professzornak (1892–1966) a püspökség történetét tárgyaló könyvsorozata befejezetlen maradt. Tudományos művei ugyanis 1948 – a kommunista párt hatalomra kerülése és a diktatúra kiépülése – után nem jelenhettek meg magyarul. Ezért a Stanislavich Miklós tevékenységét – pontosabban a csanádi egyházmegye 1739 és 1750 közötti történetét – földolgozó tanulmánya németül jelent meg egy olaszországi folyóiratban.¹ Dolgozatomban a szegedi levéltárak – a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár és Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár – Stanislavichhoz kötődő dokumentumai alapján kísérlem meg megrajzolni életútját, politikai (főispáni, azaz vármegyei közigazgatási vezetői) és főpapi (nikápolyi, majd csanádi püspöki) életútját.

Stanislavich Miklós 1694. május 9-én született a valachiai Kraiován katolikus bolgár család elsőszülött gyermekeként. Édesapja Stanislavich – más néven Pauliganich – Mihály, édesanyja Helena Vuko de Branko volt. Teológiai és filozófiai tanulmányokat folytatott, majd az Assisi Szent Ferenc alapította „kisebbitestvérek rendjéhez” (ordo fratrum minorium) csatlakozott. Szerzetesként a ferences rend bulgáriai tartományának volt tagja. 1728-tól mint címzetes nikápolyi püspök a katolicizmus bolgárok és románok közötti terjesztését és népszerűsítését kapta feladatul az Apostoli

1 Juhász, Kálmán: Nikolaus Stanislavich OFM, Bischof von Csanád (1694–1750). Archivum Franciscanum Historicum, 52 (1959). 427–470.

Szentszéktől. Ennek jeleként a nyugat-valachiai területek (Olténia) apostoli adminisztrátorává is kinevezte a katolikus egyházi főhatóság. Ebben a minőségében gróf Nádasdy László csanádi püspökkel – elődjével – együtt Temesvárott járt 1725 márciusában.

Stanislavich Miklósnak III. Károly magyar király 1739-ben a csanádi püspökséget adományozta. A trónra lépő XIV. Benedek pápa (Prospero Lorenzo Lambertini) 1740 szeptemberében erősítette meg a kinevezést.² Főpapi székét – amelynek központja ekkor már a Temesi Bánság katonai és igazgatási centruma, Temesvár volt – csak kinevezése után két évvel foglalta el. 1741. január 28-án tette le az állami hűségesküt a Temesi Bánság polgári kormányzójának (elnökének) kezébe a temesvári ferences templomban. Ezzel a gesztussal fejezte ki kötődését és lojalitását szerzetesi családjához. Püspöki székének ünnepélyes elfoglalását, intronizációját 1741. február 5-én már más helyszínen, a helyi jezsuita templomban tartották. Ekkor ugyanis a nemrégiben kijelölt főpapi központnak még nem volt székesegyháza, püspöki temploma. Csanádi püspökként először 1741 márciusában és áprilisában végezte a nagyheti és húsvéti liturgikus szertartásokat a jezsuiták templomában.³ Szimbolikusnak tekinthető, hogy főpapként először két az iszlám hitről áttért törököt keresztelt meg, majd nyolc jelöltnek az egyházi rendek különböző fokozatait szolgáltatta ki. Ezzel mutatta, hogy a katolikus teológiai álláspont szerint eretneknek vagy pogánynak tekintett népcsoportok – iszlám törökök, valamint ortodox szerbek és románok – között szeretné terjeszteni a katolicizmust, s hogy célja a csanádi püspökség mind tárgyi és funkcionális, mind személyi és formális reorganizációja.

A bolgárok 1688-as törökellenes felkelésének leverése után Csiprovec városát és jónéhány szomszédos falut elpusztítottak. Az itt élőknek menekülniük kellett. Kezdetben Havasalföld nyugati részén, később Erdélyben telepedtek le. A török megtorlás különösen a paulikánusokat érintette. A kereszténység ágai közül a katolikus vallást ugyanis a török hatalom sokkal inkább ellenségnek tekintette, mint az ortodoxiát. Elsősorban mert a katolikus vallás évszázadokon át oszmánellenes kohéziós erőként járta át a nyugati államokat, s a katolicizmus erősen kötődött a

2 Az egyébként sem gyors római ügyintézkést most az is lassította, hogy XII. Kelemen pápa (Lorenzo Corsini) 1740 februárjában meghalt, s a bíborosoknak új egyházfőt kellett választani.

3 Kováts Sándor: A csanádi papnevelde története. Temesvár, 1908. 414.

Habsburg dinasztiához, amelynek dunai monarchiája a kelet-európai török hegemonia legnagyobb ellenlábasa és gátló tényezője volt. Így a Szvistov és Nikápoly környékén élő paulikánusok – akiket a történeti hagyomány a dualista és bogumil eretnek nézetek valló középkori balkáni népesség leszármazottainak tart – nagy része lassan elhagyta ősi lakóhelyét.⁴

A katolikus vallást a 17. század második felében felvett paulikánus közösség jelentős része a valachiai szórványban elveszítette eredeti identitását, s többségük asszimilálódott a románsághoz és beolvadt az ortodoxiába. A paulikánus bolgárok azon csoportja, amely ragaszkodott katolikus vallásához, eredeti életmódjához, gazdálkodási formájához és kompakt, területi öngazgatásához, elhagyta Erdélyt – amely 1690 és 1848 között közjogilag nem volt a magyar állam része – és továbbvándorolt.⁵ A Bécsből irányított osztrák katonai igazgatás a töröktől legújabbban visszahódított – és nem a Magyar Királyság részének tekintett – Temesi Bánság területén telepítette le őket az 1730-as években. Így jött létre két tisztán bolgár etnikum által lakott település: a jelentős számú kereskedőrétegnek otthont adó, városias Vinga és az agrárjellegű őrző, falusias Óbesenyő. Az első bolgár keresztelőt Vingán 1741. október 15-én, Óbesenyőn pedig 1738. március 7-én tartották.

Stanislavich püspök nevéhez a bolgárok betelepítésének két fázisa fűződik. 1726 és 1731 között megszervezte a paulikánusok Nyugat-Havasalföldre költözését. Ennek alapot adott, hogy – az osztrák katonai megszállás alatt álló – területnek, Olténiának ő volt a katolikus egyházi vezetője, Kraiova székhelyű apostoli adminisztrátora. Később – miután Valachia ismét a török ellenőrzése alá került – két hullámban a Temesi Bánság területére telepítette a katolikus bolgárokat. Az első hullám 1737 után, a második 1742 után költözött. Ezt indokolta, hogy katolikus híveit – a szó szoros értelmében vett „népét” – nem akarta magára hagyni a török uralom alatt, amikor ő már a Habsburg Birodalom védelmét és támogatását élvezte. Empátiáját és segítőkészségét az is biztosította, hogy magának is el kellett hagynia szülőföldjét. Az ekkor betelepültek leszármazottairól írta a bolgár történész akadémikus Petar Sztojanov Mutafcsiev (1883–1943)

4 Zatykó Vivien: Magyar bolgárok? Etnikus identitás és akkulturáció a bánáti bolgárok körében. *Regio*, 5 (1994). 3. sz. 129–130.

5 Nyagulov, Blagoveszt: A romániai bolgár kisebbség múltja és jelene. Fordította Kányádi András. *Korunk*, 16 (2005). 1. sz. 60–67.

1938-ban, hogy „amikor a Bánság magyar fennhatóság alatt volt, az itteni bolgárok voltak a leglojálisabb magyar alattvalók.”⁶

Ezzel a telepítési politikájával Stanislavich Miklós is hozzájárult a Temesi Bánság – később a történelmi Magyarország Délvidéke – multikulturális és poliglott jellegének kialakulásához.⁷ Hiszen nem csak a hagyományosan a régióban jelen lévő nemzetiségek (magyarok, szerbek, románok) éltek itt a tizenyolcadik század közepétől. Jelentős nyugat-európai bevándorlás volt megfigyelhető, s mivel a bécsi telepítéspolitikára számára a legfontosabb szempont a katolikus vallás volt, így katolikus német, francia, olasz és spanyol népesség is települt a Temesvidékre.⁸ Itt aztán járványoktól (pestis, kolera) és természeti katasztrófáktól (árvíz, szárazság) sújtva tették Dél-Magyarországot – ahogy már a tizenkilencedik század közepén is nevezték – „magyar Kánaánna”. A terület az 1900-as évek elejére a kapitalista jellegű gazdasági szisztémák, a praktikus közlekedési struktúrák és a sajátos önkormányzati modellek terepévé, ezzel a gazdasági, társadalmi és politikai modernizáció egyik fontos Kárpát-medencei központjává vált.⁹

Stanislavich püspök egyházmegyeje átvételekor nem volt könnyű helyzetben. A terület több mint kétszáz éven keresztül a török és az osztrák nagyhatalom ütközőzónája volt. A falvak elnéptelenedtek, a templomok romosak voltak, a földek elvadultak, a szervezett vízgazdálkodás tizenhatodik századi megszűnésével állandósultak az árvizek és nőtt a mocsaras területek száma. A tizennegyedik századi összeírásokból és pápai tizedlistákból tudjuk, hogy a csanádi püspökség területén 138 plébánia volt és 229 pap tevékenykedett. A török megszállás – amelynek idején jóformán csak a ferencesek folytathattak lelkipásztori tevékenységet – után csak harminc plébánia működött, ezek közül pedig tizenhét állt világi papok vezetése alatt.¹⁰

6 Mutafcsiev, Petar: A bánsági bolgárok. [1938] Fordította Csikhelyi Lenke. Magyar Szemle, 6 (1997). 5–6. sz. 121–134.

7 A Délvidék modernkori történetéről lásd bővebben: Gulyás László: A Délvidék története. 2. köt. A török kiűzésétől Trianonig. 1683–1920. Szeged, 2012. és Gulyás László: A Délvidék története. 3. köt. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Szeged, 2013.

8 Vö. Gulyás László: Küzdelem a Kárpát-medencéért. Regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon. 1690–1914. Budapest, 2012. 22–24.

9 Gulyás László: Regionális folyamatok a 19. században. In: A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. Szerk. Gulyás László. Szeged, 2009. 93–95.

10 Szentkláray Jenő: A csanád-egyházmegyei plébániák története. Temesvár, 1898. 125.

Stanislavich 1741-ben – beiktatása után – az egyházi előírásoknak megfelelően kánoni látogatás tett egyházmegyéjének területén, s ennek eredményeként konstataálta a rossz egészségügyi (gyakori kolerajárványok) és közbiztonsági (a betörő szerb és török csapatok mellett rablók és katonaszökevények is fosztogattak) viszonyokat. Ezért panaszlevelet írt Mária Teréziának. Ebben közölte az uralkodóval, hogy a püspökség birtokait szerbek uralják, a székesegyház – és egész székvárosa, Temesvár – romos, az egyházmegyei jövedelmek nem fedezik a költségeket, sem ő, sem a székeskáptalan négy tagja nem tud belőle megélni. 1744-ben Patachich Gábor kalocsai érsek Temesvárra érkezett vizsgálandni az ügyben, majd jelentésében azt javasolta a királynőnek, hogy több donációt adjon a csanádi püspöknek és támogassa papnevelő szeminárium építését a paphiány leküzdésére.¹¹

Stanislavich a csanádi püspöki méltósággal együtt Csanád megye örökös főispánja is lett. A vármegyei nobilitás 1741. február 27-én iktatta be ünnepélyesen hivatalába. A beiktatáson a püspök nem vett részt. Távollétében a gyűlést Edelspacher Ignác alispán vezette, az eskü szövegét pedig Návay György – a megye egyik legnagyobb birtokosa – mondta el.¹² Az egy hónappal későbbi tisztújító megyei közgyűlésen azonban már megjelent. Az országgyűlésbe Marczibányi Lőrincet választották követté és megbízták, hogy tiltakozzon a túlzott adóterhek miatt. Csanád megye adózó jobbgynépszerűsége ekkor ugyanis nagyon kicsi volt.¹³ Mindössze négy lakott hely volt a megyében: egy város (Makó) és három falu (Battonya, Földeák, Tornyó). Stanislavich Miklós elhatározta a megye területének – és ezzel lakosságának és bevételének – növelését. Északon – Békés megyétől – Orosháza és Komlós városokat, délen a Temesi Bánság néhány falvát szerette volna megszerezni. Területgyarapító törekvéseit nem koronázta siker.

1744. szeptember 3-án Stanislavich képviselte a vármegyét a déli megyék Gyulán tartott gyűlésén. Ekkor Arad, Békés, Csanád, Csongrád és Zaránd vármegyék, valamint Szeged város küldöttei döntöttek arról, hogy

---

11 Juhász, Koloman – Schicht, Adam: Das Bistum Timișoara-Temesvar. Vergangenheit und Gegenwart. Timișoara, 1934. 94–98.

12 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. Csanád Vármegye Levéltára. Közgyűlési jegyzőkönyvek. (a továbbiakban: MNL CSML CSVL KJ) 17. sz.

13 MNL CSML CSVL KJ. 22. sz.

milyen katonai erővel támogassák a „nemesi felkelést” (insurrectio) és vegyenek részt az osztrák örökösödési háborúban (1740–1748). Végül egy zászlós és huszonhét lovas kiállítására várta Csanád vármegyére.¹⁴ Főispáni hivatalát komolyan vette Stanislavich püspök. Igyekezett gondoskodni a hatalmi és legitimációs reprezentációról és a formai hiányosságokat is próbálta orvosolni: 1741-ben pecsétet készíttetett a megyének és létrehozta levéltárát, 1745-ben pedig közigazgatási központ, megyeház építését kezdeményezte Makón. A királyi biztos az 1743. június 8-i közgyűlésen adta át jelképesen a vármegye pecsétjét és kulcsát a püspöknek, ezzel közjogilag is elismerve a visszafoglalt és újjászervezett megye legalitását.¹⁵

Stanislavich püspök nem feledkezett meg családjáról sem. Unokaöccse – Mihály nevű, 1741. június 26-án elhunyt öccsének fia – jogot végzett és a nagybátyja vezetése alatt álló Csanád megyében vállalt tisztséget: először jegyző (1747–1750), majd szolgabíró (1750) és adószedő (1757–1759) volt.¹⁶ Egy másik unokaöccsét, Vuko de Branko Pált egyházi pályára szánta. Maga mellé vette és tizenhét évesen Rómába küldte, ahol a Collegium Urbanumon teológiát és filozófiát tanult, majd mindkettőből doktorált is. Stanislavich Miklós 1747-ben szentelte pappá Vuko de Branko Pált, aki titkára lett, valamint zsinati és káptalani jegyző és Csanád megye táblabírája. Nagybátyja halála után kanonok méltóságot szerzett és verseci esperesként szolgált. Stanislavich támogatta a bolgár nemzetiségű papnövendékeket és papokat. Például Bogdanovics Ambrust, aki a vingai ferences kolostor házfőnöke volt, de a nagyszombati egyetemen teológiai és kánonjogi stúdiumokat folytatott.¹⁷ Ez a néhány eset is mutatja a Temesi Bánság tizennyolcadik századi értelmiségének soknyelvűségét. Hiszen akár közigazgatási, akár egyházi karriert akart befutni, ismernie kellett anyanyelve (jelen esetben a bolgár) mellett a hivatalos államnyelvet (a latint), a birodalmi igazgatás nyelvét (a németet) és lakóhelye, közvetlen közössége nyelvét is (ez lehetett magyar, szerb, román, német, francia, olasz vagy spanyol).¹⁸

14 MNL CSML CSVL KJ. 44. sz.

15 MNL CSML CSVL KJ. 35. sz.

16 Gilicze János – Vigh Zoltán: Csanád megye közigazgatása és tisztségviselői a püspök-főispánok idején (1699–1777). In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből. 10. köt. Szeged, 1986. 27–53. és 41–43.

17 Kováts Sándor: i. m. 110–112.

18 Vö. Kókai Sándor: A Bánság történeti földrajza. 1718–1918. Nyíregyháza, 2010.

A tizenkilencedik században a csanádi püspökök legjelentősebb jövedelemforrása a makói uradalom volt. Ezt Stanislavich Miklós szerezte meg örökös birtoknak az egyházmegye számára. Elődei – Nádasy László és Falkenstein Béla – hivatalba lépésükkor megkapták az uradalmat, de csak élethosszig. Ebben kinevezésekor részesült Stanislavich is, aki kezdettől fogva azon fáradozott, hogy Makót örökös birtokul megszerezze. Nem volt eredménytelen, hiszen Mária Terézia királynő 1741. december 30-án Bécsben kelt oklevelével Makó várost a hozzá tartozó nyolc pusztával összes földesúri jogával és javával együtt örökre a csanádi püspöknek adományozta. Stanislavichot 1743. január 10-én be is iktatták az örökös püspöki birtok tulajdonjogába. Később azonban – mivel a főpapnak vitája támadt Makó előljárásságával a város környéki puszták tulajdonjogáról – az uralkodó újabb adománylevelet adott ki, amelyben név szerint is felsorolta a makói püspöki uradalomhoz tartozó nyolc pusztát. A királynő 1746 márciusában a csanádi káptalannak utasításba adta a püspök ismételt beiktatását makói birtokába.¹⁹

Stanislavich Miklós 1741 áprilisától kezdődően évente szerződést kötött a makóiakkal. Ennek értelmében a Makó lakói úrbéri terheiket évente megválthatják: egy meghatározott összeg megfizetésével és bizonyos naturáliák szolgáltatásával. Ezek a terhek azonban 1742-től – amikor a főpap már örökös földesúrként viselkedett – egyre nőttek. Így a makóiak 1848-ig – a közteherviselést kimondó törvény hatályba lépéséig – minden évben egyezkedni és alkudozni kényszerültek a csanádi püspökkel. 1743-ban a makói városi tanács a pozsonyi káptalanhoz fordult, mert Stanislavich a szerződéslevélben „jobbágnak”, azaz szolgának nevezte őket. Végül keresetüket 1744 januárjában visszavonták.²⁰ A korabeli úrbéri szerződések nem voltak kétoldalúak. A földesúr szabta a föltételeket, a jobbágyoknak csak elfogadni és elutasítani volt joguk. Bár formailag a szerződés egyoldalú diktátum volt, amelyet a birtokos adott ki, a gyakorlatban egyeztetés és megállapodás előzte meg.

Makó város – sok alföldi városhoz hasonlóan – lakossága is megfogyatkozott a török hódoltság idején. Ezért Stanislavich Miklós – az adózó lakosság számának növelésére és a megműveletlen földeken való gazdálkodásra – kárpátaljai görög katolikusokat telepített a városba az

19 Borovszky Samu: Csanád vármegye története. 1. köt. Budapest, 1897. 368–369.

20 Reizner János: Makó város története. Szeged, 1892. 37–64.

1740-es évek elején. Első templomuk – vályogból és fából – 1745-ben épült (ma is álló kötemplomuk 1778-ra készült el). Nyelvüket tekintve ruszinok és magyarok voltak, de a makói köznyelv „oroszkoknak” nevezte őket. Később – a tizenkilencedik század elején – nagyszámú görög katolikus román populáció is megtelepedett a városban és követelni kezdték a szláv egyházi énekekről a román nyelvű énekekre való áttérést, s a kérték a román liturgikus nyelv bevezetését. Stanislavich engedélyezte a zsidók Makóra való betelepődést is. Ezzel püspöksége és földesurasága alatt a város több nemzetiség lakta többvallású, többnyelvű, többkultúrájú település lett.

A Szeged-Csanádi Püspöki Levéltárban csak néhány dokumentum található Stanislavich Miklós püspöksége idejéről. Ennek oka, hogy püspökség levéltárának nagy része a trianoni béke (1920) után Romániához került Temesváron maradt, iratanyagának többsége azonban rendezetlen. Egy levél glosszája származik Stanislavich püspöktől, aki 1748. október 21-én megerősítette Nedves János kinevezését a makói plébániára. Nedves János eredetileg az esztergomi főegyházmegye papja volt, 1717-ben hárskúti lelkész korában szerzett teológiai doktorátust, mindig csak magyar anyanyelvű hívek között szolgált. Az 1740-es években a csanádi püspökség területén, Gyorok falu adminisztrátora (ideiglenes plébánosa) volt.²¹ A makói plébánia jelentőségét mutatja, hogy 1759-től a lelkészséget Stanislavich utódja, Engl Antal püspök saját magának tartotta fenn, a nagy plébánosi jövedelemre való tekintettel.

1749. május 17-én kelt levelében Forgách Pál nagyváradi püspök joghatóságot kért a Békés megyei Kétegyháza területére. A település a – középkori Zaránd vármegyéből álló – pankotai főesperességhez tartozott, amely a török uralom előtt az egri püspökség része volt, beékelődve bihari (váradi) és a csanádi egyházmegye közé. Kétegyházára a tizennyolcadik század első felében ortodox vallású román telepések érkeztek. A község földesura, Andrassy Zsigmond 1742-ben barokk kastélyt, majd hét évvel később stílusban hozzá illő kápolnát építtetett a faluban. Ez okozta a joghatósági vitát a csanádi püspök és a nagyváradi főpap között. Végül a kérdés úgy oldódott meg, hogy 1750 körül a pankotai főesperességet a csanádi egyházmegyéhez csatolták.²² Érdekes, hogy a levelet Forgách

21 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Egyházigazgatásra vonatkozó régi iratok. (a továbbiakban: SZCSPL EVRI) Makó, 6. sz.

22 SZCSPL EVRI. Kétegyháza, 1. sz.

Pál Bécsbe címezte Stanislavichnak és soraiban hivatkozik nem sokkal korábbi bécsi találkozásukra. Stanislavich püspök aktív politikai szerepet vállalt, hiszen az 1741. évi törvénycikkeket aláírásukkal hitelesítő főrendek között az ő neve is szerepel. Bizonyos, hogy rész vett az országgyűlés munkájában, s politikai aktivitásának jele, hogy az uralkodó királyi tanácsossá is kinevezte. Csanádi püspökként is viselte a „Valachia apostoli adminisztrátora” címet. Ennek az lehetett a politikai célja, hogy a Habsburg monarchia reprezentálja – egyházigazgatási szinten is – déli expanziós szándékait és balkáni nagyhatalmi és területi igényeit.

Stanislavich Miklós csanádi püspök 1750. április 26-án hunyt el Temesvárott. Két nappal később a jezsuita templomban tartottak lelki üdvéért gyászmisét, majd a befejezéséhez közeledő székesegyházban helyezték örök nyugalomra.

Stanislavich Miklós történelmi jelentősége két síkon ragadható meg. Egyháztörténetileg fontos, hogy először címzetes nikápolyi püspökként a románok és bolgárok között misszióban szolgált, majd csanádi püspökként részt vett az egyházmegye területi és egyházigazgatási újjászervezésében. A magyar köztörténelem számára pedig fontos, hogy a paulikánus bolgárok Temesi Bánságban való letelepítésében, valamint Csanád megye újbóli benépesítésében és reorganizációjában nagy szerepet vállalt.

Költő, szótáríró, szabadságharcos

NÁTLY JÓZSEF (1801–1871)

Nátly József a tizenkilencedik századi Szeged művelődéstörténetének jelentős alakja: az első szegedi tájszógyűjteményt állította össze. Emellett Újszentivánon gazdálkodott, valamint postatisztként tevékenykedett – több magyar városban. Nátly József élettörténetében a német eredetű nemes magyar identitásúvá válása mutatható ki. Származása kiemelte (szerb) nemzetiségi környezetéből; középiskolája a térség középosztályának elsődleges formálója. Családi kapcsolatai révén bekerült a nyelvújítás helyi küzdelmeibe, valamint a liberális eszmék terjesztésén fáradozó csoportba. Apai örökség determinálta a postatiszti foglalkozás irányába, állandó hivatalnoki fizetést és bizonyos közéleti tekintélyt biztosítva. Állami alkalmazottként állt ki a forradalom célkitűzései mellett – képviselve társadalmi rétegének politikai álláspontját, később pedig vállalva a kényszerű emigrációt.

Életútjának külső meghatározóiként bemutatásra szorul a Nátly család története, valamint a tizenkilencedik századi magyar posta; házasságai révén a Szeged történetében jelentős Maróthy család. Nátly József irodalmi és nyelvészeti tevékenységéről és jelentőségéről Putnoky Imre (1915) és Péter László (1997) írt tanulmányt. Portréjának megrajzolását nagyban gátolta a téma forráshiánya, adataink többsége áttételesen szól róla. Levéltárakban (Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár, Országos Postamúzeum Levéltára) is csak véletlenszerűen és elvétve találkozhatunk nevével.

„Nátly József szül[etett]. Ócsanádon (Torontál m.) 1801. április 30-án. Gimnáziumi tanulmányait Szegeden, a piaristáknál végezte. Tizenhat évesen a posta szolgálatába állt, s előbb Szegeden, majd Budán, Varasdon, Sopronban s Temesvárott teljesített szolgálatot, a két utóbbi helyen már mint ellenőr. 1848-ban otthagya cs[ászári]. kir[ályi]. állását s a magyar

kormány szolgálatába lépett, mely a temesvári és eszéki postakerületek igazgatásával bízta meg. Később főigazgató lett Szeged székhellyel s végre a szabadságharcz utolsó idejében országos főposta-igazgató. A szabadságharcz után Törökországba menekült, de honvágya visszahozta. Idehaza nehéz, küzdelmes éveket élt át 1858-ban Újszentivánon községi jegyző lett. Elvesztette szeme világát s 1868-tól haláláig a kormánytól 300 f[o]r[in]t kegydíjat kapott. Meghalt 1871. augusztus 5-én Újszentivánon.” – így foglalta össze Nátly József életét fia, Nátly József Gyula 1915-ben.¹

A Nátlyak az első Újszentivánon letelepedett németek közé tartoznak. Az első német telepes, Nikolaus Biringer lányát (Margitot) vette feleségül 1798. október 28-án Josef D’Nadl, Nátly József apja.² E két család – a később idekerülő Schmerzelekkal – látta el a postaszolgálatot Szeged és Temesvár között a tizenkilencedik század első felében. A Nátly család 1636. február 12-én kapott nemesi rangot II. Ferdinándtól. A család legjelesebb képviselője a Sopron történetében nagy szerepet játszó Natl Lipót, aki 1636-ban nemes, 1654-ben jegyző, 1685-ben báró, 1689-ben aransarkantyús lovag lett. A Temes megyei és a soproni Natl család közötti rokonságot 1847-ben mutatta ki Natl György orczyfalvi plébános.³ A Nátly család 1847. május 25-én nyert nemesi bizonyáglevelet, ami Temes vármegyében 1847. szeptember 22-én került kihirdetésre. A Nátlyak gyorsan népesedtek Újszentivánon, összeházasodva más német és magyar családokkal (például Balthasar, Frank, Gilot, Huhn, Kafka, Schmelzer, Schneider, Wellinger, Wolf; Laczi, Molnár, Simon).⁴ Megőrizték német identitásukat, de büszkén viselték magyar nemesi nevüket, amely a magyar artikuláció törvényszerűségei szerint formálódott és véglegesült: Nadl – Nátl – Nátli (Nátly). 1944-ben Újszentiván háromszáz házából tizenkettőben élt Nátly, jórészüket 1946-ban sváb származásuk miatt

1 A rövid és vázlatos biográfia a Magyar Nyelvben olvasható Putnoky Imre méltatása előtt. Vö. Putnoky Imre: Nátly József. Magyar Nyelv, 1915. 20.

2 Gräbeldinger, Anton: Heimatbuch Ujszentiván. Bad Reichenhall, 1981. 34.

3 „József, aki Újszentivánon lakott 1847. május 25-én nyert nemesi bizonyáglevelet Hont vármegyétől, melyet 1847. szeptember 22-én hirdettek ki Temes vármegyében. I. József fia, II. József temesvári főpostaellenőr, 1848-49-ben országos posta-főigazgató. III. József posta- és távirtda-főfelügyelő, Újszentivánon birtokos és Géza szintén. József Szegeden nagyiparos. Czímer: kékesen, zöld alapon aranymarkolatú, egyenes kardot fogó kétfarkú oroszlán. Sisakdísz: jobbról veressel és ezüsttel, balról arannyal és késsel vágott nyílt szárny között kinövő paizsbéli oroszlán. Takarók: kékarany-veresezüst.” Borovszky Samu: Torontál vármegye. Budapest, év nélkül [1911]. 548.

4 Péter László: Nátly József. In: Uő: Mindörökké Szeged. Budapest, 1997. 196.

kitelepítették. Az utolsó a faluban élt Nátly vezetéknevű Laczi Ferencné Nátly Anna (1924–2003) volt.⁵

Nátly József tanulmányait a szegedi kegyesrendi gimnáziumban végezte. Ez ekkor a térség egyetlen ingyenes iskolája, diákjai elsősorban a katonatiszti, hivatalnoki, kismanes és gazdag paraszti rétegekből kerültek ki. A piarista iskolába több generáción keresztül iratkoztak községi jegyzők, vidéki nemesek, ortodox papok gyermekei. A kegyes atyák nagy szerepet játszottak a Délvidék és Szeged nemzetiségeinek (dalmata, német, szerb) asszimilálódásában.⁶ A tizenkilencedik század első éveiben itt érzékeltette leginkább hatását a két piarista tudós: Dugonics András (az első olvasóközönséget teremtő magyar regényíró, művei pl. *Etelka*, *Báthori Mária*) és Révai Miklós (az ypszilonista-iottista vitában a nyelvújítás résztvevője).⁷ A reformkorban és a forradalomban szerepet játszottak a következő szegedi piarista diákok: Horváth Mihály (1809–1878) katolikus püspök, történetíró, miniszter, Klapka György (1820–1892) tábornok, Klauzál Gábor (1804–1866) miniszter, Josif Rajačić (1795–1861) ortodox szerb főpap, Osztróvszky József (1818–1899) országgyűlési képviselő, szegedi polgármester, később a Kúria másodelnöke.⁸

Nátly József első felesége Maróthy Terézia volt. Tőle született első – még apja életében meghalt igazságügy-minisztériumi fogalmazó – fia, Nátly Ede (1828–1869)⁹.

A már fiatalon az irodalom vonzásába került Nátly verseket, nyelvészeti témájú tanulmányokat írt, foglalkozott kora közéleti és politikai irányzataival. 1821-ben jelent meg első könyve, az *F. A. Markernek gyilkosságért érdemlett büntetés előtt példás megtérése és szomorú sóhajtása* című elbeszélő költemény¹⁰. Versei jelentek meg a *Hébe* zsebkönyvben (1824–1826) és a *Sokfélében* (1833)¹¹, résztvevője volt a nyelvújítási küzdelmeknek, két művével is.¹² Az első, amelyet sógorával,

5 Péter László: Az újszentiváni Nátlyak. Délmagyarország, 1991. május 11. 7.

6 Vö. Pap János: A piaristák Szegeden (1720-1886). Szeged, 1886. 178-198.

7 Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet. Budapest, 1991. 187–276.

8 Péter László: Piarista seregszámla. Szeged, 1996. 7. sz. 4–9.

9 A szőregi római katolikus plébánia anyakönyvei. Halálozása: 72/1869.

10 Bálint Sándor: A szőgedi nemzet. 1. köt. Szeged, 1976. 13., 33. jegyzet.

11 Nátly József versei: A' sűgás, Gondolat. In: Sokféle. 1833. januárius 22-én. 7. szám. Béts, 1833.

12 Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. 9. köt. Budapest, 1903. 826.

Maróthy Mátyással közösen írt az *Új szellem, vagyis új magyarok útja Helikonra* vígjáték, dialógusokba szedett pamflet, amely a nyelvújítás túlzásait gúnyolja ki.¹³ Az *Új szellem* 1824-ben jelent meg Szegeden Grün Orbán betűivel. Nem keltett nagy visszhangot, a legtöbben *Mondolat*-utánzatot láttak benne és Kazinczy Ferenc is lesújtóan nyilatkozott róla: „Az Új Szellemre nézve minden megjegyzésem az, hogy tréfának mindig igen rövidnek kell lenni, ez pedig igen hosszú ’s sósnak ’s ez sótalan, de keserű.”¹⁴

Maróthy Mátyás (1791–1850) mérnöki végzettsége ellenére sokat foglalkozott irodalommal. Három műve jelent meg, amelyek közül legjelentősebb: társadalmi drámája, az *Amália, szelleminek mirtuszkoszorúja*.¹⁵ Több nyelvészeti témájú műve maradt ránk kéziratban: egy magyar–török–német szótár és egy török nyelvtankönyv.¹⁶ 1848. május 14-én, a forradalom utáni városi tisztújításon őt választották főmérnöké (Vedres István kései utódaként).¹⁷

Nátly másik műve a *Némely vélekedések a’ magyarnyelv ügyében* szintén Szegeden, Grün Orbán nyomdájában készült 1825-ben.¹⁸ Rövid értekezés a magyar nyelvről,¹⁹ függeléke egy tizennyolc lapból és százhetvenöt szóból álló tájszógyűjtemény. E könyvében Nátly föllépett az erőltetett magyarosítás és szórövidítés ellen, valamint megkérdőjelezi a nyelvújítók elszántságának jogosultságát: „Engedjék meg tehát azt a’ Szépészek, hogy a’ Nemzetnek nagyobb jussa legyen a’ Nyelv ügyében, mint egynéhány embernek, kik a többiekhez képest számokra kevesebbet nyomnak.”²⁰

Felveti az egységes nyelv²¹ megteremtésének szükségességét, amelynek feltétele egy nemzeti szótár összeállítása: „...megtörténhetne pedig ez úgy, ha mind azon szavak, melyek a’ Nemzet szájában forognak, szorgalmasan

13 Vecsernyés János: A magyarrá válás csodálatos példája (Nátly József. 1801–1871). Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 1991. 16.

14 Putnoky Imre: i. m. 20.

15 Péter László: A Maróthyak. In: Uő: A szerette város. Budapest, 1986. 164.

16 Bálint Sándor: i. m. 14., 35. jegyzet.

17 Reizner János: A régi Szeged. 1. köt. Szeged, 1884. 134.

18 Szinyei József: i. m. 826.

19 Nátly József: Némely vélekedések a’ magyarnyelv ügyében. Szeged, 1825. 1–44.

20 Nátly József: Némely vélekedések... i. m. 19–20.

21 A magyar nemzeti nyelv és kultúra tisztelete és ápolása kapcsán érdemes megjegyezni, hogy Nátly József személyes kapcsolatban volt a Szeged Széchenyijének nevezett Vedres Istvánnal (1765–1830). Közösen béreltek földet Szentivánon az 1820-as években.

egybeszedetnének, és közönséggé tétetnének.”²² A német születésű Nátly nyelvészeti témájú műve ajánlásában így fogalmaz: „Kedves hazámnak fiúi tisztelettel.”²³

Nátly József – Maróthy Terézia halála után – Osztróvszky Annát (1825–1900) vette feleségül (aki első férje, Nátly halála után Unterreiner József újszentiváni tanítóhoz ment feleségül). Három gyermekük közül kettő élte meg a felnőttkort:²⁴ az apja foglalkozását követő postafőfelügyelő Nátly József Gyula (1849–1924) és az Újszentivánon gazdálkodó Nátly Géza Ferenc (1859–1938)²⁵; Irén nevű lányuk (1863–1866) négyéves korában meghalt. Péter László szerint Osztróvszky Anna a szegedi liberalizmus nagy alakjának, Osztróvszky Józsefnek a testvére. Habermann Gusztáv adatgyűjtése alapján azonban arra juthatunk, hogy Osztróvszky Józsefnek nem volt Anna nevű lánytestvére.²⁶

A magyar posta a tizenkilencedik században a Habsburg Birodalom postaszervezetének része volt. Szerkezete hat magyarországi és egy erdélyi prefektúrából állt.²⁷ Eleinte a postamesteri hivatal apáról fiúra szállt, ezt a rendszert azonban a központi közigazgatás szervezése során felszámolták. 1818-ban és 1837-ben az uralkodó rendeletet bocsátott ki az ilyen állomások királyi megváltására. Ezen rendszer keretében kerültek az újszentiváni Nátlyak a postai alkalmazottak közé, ellátva a postaszolgálatot Szeged és Temesvár között. Újszentiván a Budai Főpostaigazgatóság része volt,²⁸ sőt az igazgatói tisztelet az 1840-es évek közepén és a forradalom alatt az első szentiváni német telepescsalád egyik leszármazottja, Biringer Mátyás viselte.²⁹

22 Nátly József: *Némely vélekedések...* i. m. 20–23.

23 Péter László: *Nátly József...* i. m. 200.

24 Nátly József gyermekeire vonatkozó adatok a szőregi római katolikus plébánia anyakönyveiben. Keresztelési: 88/1859; 18/1863. Halálozási: 307/1866; 72/ 1869; 54/ 1927. Újszentiván 1937-ig a szőregi egyházközség filiája volt, így az anyakönyvezés is Szőregen folyt.

25 Borovszky Samu: i. m. 548.

26 Vö. Habermann Gusztáv: *Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez*. Szeged, 1992. 206–207.

27 A posta vezetősége 1816-ban: hét igazgató prefektus, tizenegy ellenőr, huszonöt postatiszt. Lásd. bővebben: Hennyey Vilmos: *A magyar posta története*. Budapest, 1926. 148.

28 Az 1802-es postatérkép alapján. Megtekinthető az Országos Postamúzeum (Budapest) archívumában.

29 Biringer Mátyás Nátly József nagybátyja, valószínűleg segített unokaöccse postatiszti elhelyezkedésében. Vö. *Calendarium 1836*. Buda, 1836. 317.

Nátly József 1817-ben tizenhat évesen a posta szolgálatába lépett.³⁰ Szeged után Budán³¹ és Varasdon,³² majd Sopronban tevékenykedett postatisztként. Sopronban vármegyei táblabíróvá is megválasztották. Az 1840-es évek közepén a Temesi Postakerületben dolgozott ellenőri beosztásban.³³ Az ellenőrök jövedelme évi 400 forint, a postatisztekéévi 250–300 forint körül³⁴ mozgott. Ehhez adódtak különböző mellékjövedelmek (akár 1000 forint), egészen az 1842-es egységes tarifarendeletheig.³⁵

A postamesterek állandó fizetést kaptak, emellett az állomáshelyük szerinti kincstári, városi, községi szervek földbirtokot juttattak nekik haszonélvezetre. Hivatalnoki állásukat és tekintélyüket kifejezendő, külön egyenruhát viseltek.³⁶ A postatiszti állás tehát nyugodt megélhetést, bizonyos társadalmi tekintélyt és öregkori állami nyugdíjat biztosított viselőjének. Nátly József a posta tisztikarához tartozott, a szűkebb értelemben vett vezetéshez. A postakerületekben a tiszteken kívül természetesen rengeteg vidéki postamester, járulnok, levélhordó, postakocsis dolgozott, akiknek társadalmi szerepe és lehetősége jóval kisebb volt.

Az 1848 áprilisában létrejött első felelős magyar kormány rendeletileg a Klauzál Gábor által vezetett Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium hatáskörébe rendelte a postát.³⁷ Itt külön osztályt szerveztek a postaügyek intézésére, vezetője Ambrus Mihály lett. Ezen intézkedés kifejezi, hogy a független kormány felismerte szükségességét és tervezte létrehozását egy önálló, állami, központosított irányított rendőri- és postahálózatnak. Ez csak 1920-ban valósult meg. Klauzál 1848. április 26-i rendeletében kijelentette, hogy minden postaügy az ő minisztériumához tartozik és a postai jövedelmeket a budai főfizetőhivatalhoz kell továbbítani.³⁸

30 Putnoky Imre: i. m. 20.

31 Calendarium 1837. Buda, 1837. 342.

32 Calendarium 1838. Buda, 1838. 359.

33 Vö. Magyarország tiszti névtára 1846. Buda, 1846. 343. és Magyarország tiszti névtára 1847. Buda, 1847. 356.

34 Hennyey Vilmos: i. m. 147–150.

35 Uo.

36 Öltözetüket skarlátvörös posztókabát, fekete aranyhímzéses gallér, fehér mellény és nadrág, valamint aransarkantyús csizma képezte. Kiegészítve háromszögletű fekete kalappal és egy az uralkodó monogramjával ellátott görbe karddal.

37 Rákóczi Margit: A postaügy 1848–49-ben. Postamagazin, 1998. 3. sz. 4–5.

38 Hencz Lajos: A magyar posta története és érdemes munkásai. Budapest, 1937. 112.

Nátly József 1848-ban otthagyta császári állását és a magyar kormány szolgálatába lépett,³⁹ amely a temesvári és eszéki postakerületek igazgatásával bízta meg. Ebben az időben kapta meg a posta-főigazgatói címet. Ezt a rangot minden postatiszt megkapta, aki bizonyos ideig a posta szolgálatában állt. 1848 novemberében jött létre a Szegedi Postakerület, amelynek először ideiglenesen, majd véglegesen (Vukovics Sebő javaslatára) Nátly József lett a főigazgatója. A Szegedi Postaigazgatóság látta el a hadi helyzet miatt elszakadt, akadozó működésű Varasdi és Temesvári Postaigazgatóság⁴⁰ feladatkörét.

A kormány lemondása után a postaügyeket a Madarász László által szervezett és vezetett⁴¹ Országos Rendőri- és Postaosztálynak vetették alá. (1848 decembere és 1849 áprilisa között.) A posta nemzeti jellegűvé tétele is célként szerepelt az új közigazgatási rendszerben. Új, magyar nyelvű okmányokat adtak ki, a postaszemélyzetet feleskették az alkotmányra.⁴² E törekvés külsőségeiben is megnyilvánult,⁴³ keretében kísérlet történt magyar nyelvű bélyegek bevezetésére.⁴⁴ Az osztrák postától való elszakadás jegyében 1848. június 1-jén leszállították a postai viteldíjakat: a féllatos levél tarifája tíz mérföldig Ausztriában három, Magyarországon csak két krajcár volt.⁴⁵ Madarász 1849. április 19-én lemondott,⁴⁶ a postaügyeket közvetlenül a kormányzó hatáskörébe rendelve, aki vezetésükkel Kovanchich Kandidot bízta meg.

Nátly József 1849 júliusában – a szabadságharc utolsó heteiben, a kormány szegedi tartózkodása alatt – országos főposta-igazgató lett⁴⁷, az első független magyar postaszervezet vezetője. Kinevezésének körülményeit illetően feltételezzük, hogy a Szegedi Postaigazgatóság volt az ország egyetlen szervezett és működő postahálózata, így csak az volt képes biztosítani a kormány levelezésének zavartalanását.

---

39 Putnoky Imre: i. m. 20.

40 Közlöny, 174. sz. Budapest, 1848. december 1.

41 Kamondy Miklós: Észak-Magyarország hírközlésének története. Miskolc, 1985. 58.

42 Uo. 57–58.

43 Például a postakocsisoknak nemzeti színű szalagon kellett viselniük kürtjüket. Lásd bővebben: Vajda Endre: A posta története. Budapest, 1967. 317.

44 Than Mór 1848 júliusában készített is bélyegtervezeteket, ám ezek a kormány Debrecenbe költözése miatt nem készültek el. Hencz Lajos: i. m. 114. és Kamondy Miklós: i. m. 56.

45 Hencz Lajos: i. m. 113.

46 Rákóczi Margit: i. m. 5.

47 Putnoky Imre: i. m. 20.

Mint említettük Szegeden postaigazgatóság a temesvári és a varasdi postakerületek összevonásával jött létre. Lehetséges, hogy Nátly József Gyula állítása, miszerint apja az eszéki és temesvári postaigazgató volt, téves. Valószínűbb, hogy a varasdi és temesvári kerületek vezetését látta el Szeged székhellyel. A posta a szabadságharc alatt egyfajta hadipostaként⁴⁸ működött: ellenőrizte a levélforgalmat, terjesztette a kománylapot,⁴⁹ közvetítette a kormányrendeleteket; így fontos építőeleme volt a szabadságharc közigazgatásának.

Nátly József a szabadságharc bukása után rövid törökországi emigrációra kényszerült.⁵⁰ Valószínűleg a kormánytisztviselők között távozott az országból; nem kizárt, hogy a Kossuth-féle hullámmal. Hazatérve, 1858 és 1868 között újszentiváni községi jegyző lett.⁵¹ Látása elvesztése után háromszáz forintos kegydíjat kapott az államtól. 1871. augusztus 5-én halt meg Újszentivánon.⁵²

A németnek született, de magyarrá vált Nátly József emléke előtt tisztelgett a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság által Szegeden szervezett III. Hungarológiai Kongresszus (1991. augusztus 12–16.), amely 1991. augusztus 13-án délután kihelyezett ülést tartott Újszentivánon. Erről a rendezvényről, Nátly élettörténetének rövid ismertetésével, Vecsernyés János cikke számolt be a *Honismeret*-ben (1992).⁵³ Nátly József földi maradványai az újszentiváni temetőben nyugszanak, emlékéit a helyi polgármesteri hivatal falán elhelyezett márványtábla őrzi.

---

48 Vö. Közlöny, 102. sz. 1848. szeptember 19.

49 Vö. Közlöny, 152. sz. 1848. november 9.

50 Ezt alátámasztja, hogy 1849-ben született fiának születési anyakönyvi bejegyzése Szőregen nem található meg.

51 Újszentiváni jegyzői tevékenységéről nem maradt fenn forrásunk, mert Újszentiván község első iratai csak az 1880-as évekből valók a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában.

52 A szőregi római katolikus plébánia anyakönyvei. Halálozási: 106/1871.

53 Vecsernyés János: Nátly Józsefre emlékeztek Újszentivánon. *Honismeret*, 1992. 2. sz. 111.

A Kecskeméti Lapok története (1868–1956)

A *Kecskeméti Lapok* első száma 1868. október 3-án jelent meg, a fejléccen szereplő alcím szerint az újság ismeretterjesztő hetilap.¹ Az új sajtótermék szerkesztősége és kiadóhivatala Kecskeméten az első tized 104. szám alatt volt, „hová a kéziratok és előfizetési pénzek küldendők”. A lap fejlécén még az is szerepelt, hogy „hirdetmények elfogadtatnak Milhoffer János »Szentháromsághoz« címzett gyógyszerárában”. A kecskeméti újság első felelős szerkesztője és kiadója az egyébként jogász végzettségű, kalandos életű világotutazó Madarassy László volt, a lapkészítésben azonban főmunkatársként Hornyik János, a város jegyzője is részt vett. A lapot Kecskemét első nyomdájában, Szilády Károlynál állították elő. Előfizetési díja negyedévre 1 forint 50 krajcár, félévre 3 forint, egy évre 6 forint volt.

A *Kecskeméti Lapok* ideológiai és várospolitikai irányvonalát, valamint alapvető célkitűzéseit Hornyik János az első számokban megjelent cikkeiben olvashatjuk. „Igen sok szükséges tanulmány van a közéletben, mely akár az oskolai padok, akár az egyházi szószék hatályán kívül esik, mely a közművelődés, ipar, kereskedelem, földművelés, forgalom és közlekedés, közigazdaság és okszerű háztartás terén az új viszonyokhoz képest nélkülözhetetlen, hasznos és szükséges okulást feltételez azok

---

1 A *Kecskeméti Lapok*ról a következő írásaim jelentek meg: Száznegyven éves a kecskeméti újságírás. Honismeret, 2009. 1. sz.; Kecskemét 19. századi sajtótörténetéhez: A Kecskeméti Lapok indulásáról. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok, 11. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2008.; Kecskemét dualizmuskori sajtótörténetéhez. A Kecskeméti Lapok 1875 és 1918 közötti történetéről. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok, 12. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2009.; Ideológiai és politikai tendenciák egy vidéki hírlap hasábjain a Horthy-korszakban: A Kecskeméti Lapok a két világháború között. In: Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2010.; A Kecskeméti Lapok a koalíciós években. 1944–1949. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok, 13. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2010.

számára, kik már kinőttek ugyan az oskola padjából, de kiket a közélet pályáján tüzetesen többé nem kalauzolhat az oltár szolgálja. Sokan vannak polgártársaink között, kiktől a sors megvonta kegyét, kik nincsenek vagyonnal annyira megáldva, hogy maguknak hasznos könyveket szerezhessenek vagy drága hírlapot járassanak; sokan vannak, kik könyveket és szaklapokat szerezni anyagilag képesek lennének ugyan, de nélkülözik a képzettség azon fokozatát, hogy tudományos szakavatottsággal kiállított könyveket, hírlapokat és folyóiratokat hasznosan és okulva élvezhessék. Hány birtokos polgár élvezi nagy vagyonát gondtalanul körükben, aki egész életében a tízgarasos imakönyvön s évenként beszerzett kétgarasos naptáron kívül semmi hasznos olvasmányban nem részesül; viszont hány jóra való munkás és cselédember áhítja köztünk az okulás és felvilágosítás áldásait anélkül, hogy mestere vagy gazdája e vágyát kielégíteni tudná vagy akarná?! – E különböző viszonyokat is kiegyenlitenünk kell: alkalmat kell szolgáltatnunk egyrészt a független állású polgároknak arra, hogy hasznos olvasmányt nyerhessenek, mely őket saját körükben tájékoztatja, magukat és övéiket a hazai, vidéki és helyi viszonyokra nézve közvetlenül érdeklő társadalmi, gazdasági és üzleti állapot iránt felvilágosítsa, értesítse és oktassa, egyszersmind és különösen bennük az olvasás, tanulás korszerű művelődés vágyát felébressze; másrészt alkalmat kell szolgáltatnunk az alárendeltségben álló munkás és cselédosztályoknak arra, hogy maga is olvasgasson, de amennyiben ezt közvetlenül nem tehetné, amazok felvilágosítása útján, közvetve célt érhesen.”²

Ezen kívül az első lapszámban beszámolót olvashattak az érdeklődők a keddi (1868. szeptember 29-én tartott) kecskeméti hetivásárról – benne a gabona, baromfi és gyümölcs, állat és széna árak, valamint a faárak közlésével – és a város 1868. szeptember 3-i közgyűléséről. A fővárosi (pesti) levelező rovatban a lap szerkesztésében később szerepet is vállaló Horváth Döme, Kecskemét országgyűlési képviselője közölt írást, míg a *Helyi újdonságok* című rovat híreiből a város polgárságának társadalmi életébe nyerhetett bepillantást az olvasó. Az első számban a szerkesztői üzenetek is helyet kaptak, külön kiemelve az előfizetési díj befizetésére való fölszólítást. A hirdetések között Fleischer Bernát posztó- és divatárukat, Rainer Adolf – a Levélhez címzett fűszerkereskedés tulajdonosa –

---

2 Kecskeméti Lapok (a továbbiakban: KL), 1868. október 3.

szóadvizeket ajánlott.³ Az első időkben a lap négyoldalas volt, amelyhez alkalmanként – általában kétlapos – mellékletet is csatoltak.

A lap a város első nyomdájában, Szilády Károlynál készült. Szilády már 1833-ban benyújtotta nyomdalapítási kérelmét, de csak 1840 decemberében kapta meg a díszes kiállítású latin nyelvű privilégiumot V. Ferdinánd magyar királytól. Budai és pesti mesterek által készített berendezéssel, Bécsben vásárolt gépeken indult meg a kecskeméti nyomda 1841 júniusában. Pestről Eggenberger, Kilián és az Akadémia is dolgoztatott vele, ezért Szilády Károly kérte, hogy nyomdáját Pestre helyezhesse át. A Kecskeméten 1843-ben vándorszínészként föllépő Petőfi is kapcsolatban állt vele.⁴ Az 1868-ban megindult *Kecskeméti Lapokat* eleinte 500 példányban, a későbbiekben 400-ban állította elő. A *Kecskeméti Lapok* kiadását 1870-ben átvette az 1868-ban alakult Tóth László-féle nyomda. A Szilády-nyomda készítette az 1872. december 12-től megjelenő *Kecskemét* című – függetlenségi szellemű – hetilapot. (1918-ban Németh László siketnéma-intézeti igazgató vette meg a nyomdát.)

Szilády Károly szigorú pontossággal vezette nyomdája bevételeinek és kiadásainak jegyzőkönyvét. Ebben több a *Kecskeméti Lapok* történetéhez kapcsolódó adat található. 1868. október 7-én Szilády 72 forint bevételt könyvelt el. „Madarassy L[ászló]. Úrtól a Kecskeméti Lapok nyomtatási árába pótlék a szerződés 2^{ik} pontja értelmében”⁵ Nem sokkal később, 1868. október 19-én 8,84 forintot kapott „T[isztelt]. Madarassy úrtól, a hírlapja 3^{ik} számában lévő ½ ív melléklet”⁶ 1869. január 5-én nagyobb összeget – 200 forintot – adott neki a lap első szerkesztője „T[isztelt]. Madarassy Úr – jegyezte föl Szilády Károly – kifizette lapja nyomtatásáért tavaszig járó hátra levő egész illetéket”⁷ 1869. március 11-én a nyomda újabb 27,10 forintot vételezett be „T[isztelt]. Madarassy Úrtól a’ hírlap mellett nyomtatott többféle apróbb tárgyakért”⁸. Madarassy László elégedett lehetett a nyomdai szolgáltatással, hiszen 1869. április 16-án 100 forintot

3 KL, 1868. október. 3.

4 Lásd bővebben: Heltai Nándor: „Örökre idefészkelem magam” Az első kecskeméti könyv- és lapnyomtató Szilády Károly. Kecskemét, 2000.

5 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL BKML) XI. 9. 1. doboz. 3. sz. 166.

6 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 3. sz. 167.

7 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 3. sz. 171.

8 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 3. sz. 175.

adott Sziládynak, aki ezt a pénztárcönyvébe is bejegyezte. „T[isztelt]. Madarassy Úrtól Katonatisztes nő című regénye nyomtatása előleg.”⁹ Mivel ilyen címmel Madarassynak nem jelent meg műve, valószínűleg az *Egy honvédtiszt bujdosása* című Kecskeméten 1870-ben megjelent könyve lehetett.

Tóth László Szilády nyomdaüzemében tanulta ki a mesterséget. Édesapja, Tóth István 1860. november 1-jén kötött szerződést Szilády Károllyal fia taníttatásáról. Szilády vállalta, hogy az akkor tizennégy éves fiút két és fél év alatt megtanítja a nyomdász mesterségre. „Ígérem, hogy az ifjút mindazon munkálatokra, melyek a könyvnyomtatáshoz tartoznak, – tehát nemcsak a betűszedői fogásokra, hanem egyszersmind a sajtó melletti foglalkozásra is kellően megtanítatom, – ezeken kívül más dologtételre nem kényszerítvén őt.”¹⁰ Ezért Tóth István négy részletben kétszáz forintot fizetett (1860. november 1-jén, 1861. május 1-jén, 1861. november 1-jén és 1862. május 1-jén ötven-ötven forintot).

A *Kecskeméti Lapok* – mint Hornyik János beköszöntő, programadó írásaiban ígérte – igen hamar konkrét javaslatokkal és markáns vélemények megfogalmazásával bekapcsolódott a város mindennapi politikai életébe. A harmadik számban – amelyben elmaradhatatlanul szerepelt egy tudósítás az 1868. október 12-i közgyűlésről – Horváth Döme parlamenti képviselő a koldulás városi szabályozásának és a helyi dologházra vonatkozó (a kapitányság által kidolgozandó) javaslata kapcsán kijelentette, hogy azt a *Kecskeméti Lapok* hasábjain nyilvánosságra hozza. Ez jóval később, a lap 1869. május 1-jei számban jelent meg.

A hirdetések – ahogy akkoriban gyakran írták: hirdetmények – között Wajdits József nagykanizsai könyvkereskedő postai utánvétellel ajánlott könyveket (a „Halljuk a szép szót” című tósztkönyvet és „Rajta fiúk, vigadjunk” című dalkönyvet) és cigánykártyát. Özvegy Gröber Józsefné a „ref[ormátus]. főiskolával” szemben havi nyolc forintért „jól készített” ételt kínált, naponta három tállal, csütörtökön és vasárnap négy tállal. Ugyanebben a rovatban Papp Mihály „fűszer, gyarmat árú, festék és bor kereskedő” belga szekérkenőcsöt, lámpákat és lámpabeleket hirdetett.

A harmadik szám egylapos, kétoldalas mellékletet is tartalmazott: *Kecskeméti Lajos Tájékoztatásul a kecskeméti izr. hitközség választóihoz*

9 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 3. sz. 178.

10 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 2. sz.

című írását. A szöveg az 1868. évi izraelita országos kongresszus előtti napokban íródott, szerzője a zsidóság egységének fontosságát hangsúlyozta, de sürgette az oktatás magasabb színvonalúvá tételét és a lelkész- és tanítóképző intézet megszervezését is.¹¹

Az első számtól kezdve Irgisi csigán vajda aláírással *Tisztelt Serkestő uraság!* címmel szerepeltek írások a lapban, amelyek gunyoros hangnemben és meglehetősen egyszerű nyelvezetben ironizáltak a városi visszasságokon. Az újságban a szépirodalom is teret nyert. A *Tárca* rovatban elsősorban helyi szerzők irodalmi alkotásai voltak olvashatók, például Losonczy László, Varga Gyula, Széll Gyula versei vagy Merényi László novellái.

Az újonnan indult újság hamar nagy olvasottságra tehetett szert, mégpedig elsősorban a városi politika iránt érdeklődők forgathatták, köztük a Kecskemét közgyűlésének tagjai és a helyi pártok (ekkoriban a kormányzó, 1867-es alkotmányos elveket valló szabadelvű és az ellenzéki, 1848-as alapon álló függetlenségi csoport) vezetői, szimpatizánsai. A *Kecskeméti Lapok*ban olvasható eseményekre és véleményekre az érintettek és az olvasók egyaránt reagálhattak a hírlap *Nyílt tér* című rovatában.

A *Nyílt tér*ben az első jelentősebb városi politikai pengeváltás Kiss Miklós városatya és Lestár Péter helyi közgyűlési képviselő – későbbi polgármester – között alakult ki 1868 októberében és novemberében. Lestár Péter október 21-én levelet írt, amelyben kiigazítás kért. Jelezte, hogy a „páhi ügyben” megfogalmazott városházi felszólalását a lap előző számában, az 1868. október 12-i közgyűlésről készült tudósításban pontatlanul idézték.¹² Lestár azt állította, hogy Kiss Miklósnak a város fejlesztésében nincsenek érdemei, nem fizeti meg Kecskemétnek a köztartozásait és protekciót kér magának, hogy olcsón – és áron alul – szerezzék meg a Kecskemét melletti páhi pusztán lévő városi földbirtokot. Kiss Miklós a hírlap hasábjain közzétett nyílt levelében ezeket a vádakokat visszautasította és Lestárt a „pénztári könyvek megtekintésére” szólította föl.¹³

A következő számban szerepelt Lestár Péter *Válasz Kiss Miklós úrnak* című írása, ugyancsak a *Nyílt tér* című rovatban. Ebben rávilágított az ügy háttérében húzódó gazdasági érdekekre és megerősítette a korábban

11 KL, 1868. október 17.

12 KL, 1868. október 24.

13 KL, 1868. november 7.

megfogalmazott vádjait. Ezek alátámasztására azonban az ügy hátterét is vázolta A városnak a páhi pusztán lévő „megmaradt” 240 hold földjét igényelte Kiss Miklós 600 forintot ajánlva érte 1865-ben. A „gazdászati osztály” javaslatára a közgyűlés végül azt az utasítást adta 1866 márciusában, hogy a földet 1000 forintért cserében osszák meg egyenlő arányban Kiss Miklós (1853 óta több száz hold földet szerzett meg a páhi pusztán a várostól, részletre) és Decsi János között.¹⁴ Lestár szerint ez nem volt jó döntés, hiszen Kiss Miklós még a korábban megvásárolt birtokának részleteit sem törlesztette, így a város ebből származó bevételei is kérdések.

A városi közgyűlés bizonyos tagjainak munkájával a város közvéleménye – vagy annak egy része – elégedetlen lehetett, ennek adott hangot Végh Ferenc *Legyünk legközelebb önmagunkhoz* című cikkében. Ebben arra szólított föl, hogy a csak presztízsből és saját előmenetelük miatt képviselőséget vállaltak, mondjanak le mandátumokról és adják át helyüket a közéletben és a város ügyeiben tevékenyen résztvevő kecskeméti polgároknak. Mint fogalmazott: „Akik pedig csak a névért vállalták a képviselőséget, de nem felelnek meg hivatásuknak, hagyják ott helyeiket, hadd töltsék be azt oly egyének, kik egész odaadással részt szívesen veendnek a közügyek tanácskozmányaiban.” Javaslatát természetesen pusztába kiáltott szó maradt.¹⁵

A kecskeméti társadalmi élet bemutatását és aktivizálását is szem előtt tartotta a hetilap szerkesztősége. Ennek jegyében 1868 novemberében bemutatták a városban működő városi, civil és vallásos alapítványokat (céljuk, alapításuk, tőkéjük föltüntetésével). A lap politikai irányultságát Fehér Péter *Népkörünk hivatása* című, *Bevezető felolvasás* alcímű írásában is tetten érhetjük. Ebben a szerző a helyi balpártok egyesülését sürgette és a kecskeméti népkör egységének megőrzésére hívta föl a figyelmet: „... egyesületünk érdekében óvakodjunk az egyenlenségektől; a baloldali két pártszínezet maradjon együtt el nem váltan, mert csak az egyesülés ad erőt”. Kifejtette, hogy a bihari pontok elfogadása óta „alig van valami különbség az úgynevezett balközép és az 1848-as párt között; szélső baloldali párt pedig nincs a hazában és nincs Kecskeméten sem”.¹⁶

14 KL, 1868. november 14.

15 KL, 1868. november 14.

16 KL, 1868. november 21.

Ugyanebben a számban a *Helyi újdonságok* rovat rövid hírei között a balpárt helyi képviselőjelöléséről is olvashatunk. „Baloldali polgártársaink tekintélyes része a jeles szónok, kitűnő hazafi és érdemekben gazdag főtitisztelendő Fördös Lajos urat óhajtják a jövő választások alkalmával országgyűlési képviselőül megválasztani.”¹⁷ Végül a párt nem Fördös Lajost jelölte a parlamenti választásokon. A lap nemcsak a helyi baloldal politikai egységesítését képviselte, de határozottan szót emelt a felekezeti béke megbontása, a vallási alapon való elkülönülés és az antiszemitizmus ellen is. „Hétfőn virradóra az izr. paplak utcára eső ablakait tégladarabokkal bedobálták. Nem tudhatjuk, kik legyenek ez embertelen tett elkövetői, de ily észnélküli vandalizmus után bizvást elmondhatjuk róluk, hogy városunknak csak söpredékét képezik.”¹⁸

Ugyancsak a városi politikai élet aktuális kérdéseiről szólt a lapot szerkesztő Madarassy László egyik vezércikke 1868 novemberében (*Sorakozzék egy szabadelvű haladó párt* címmel). A szerző a nemzeti haladás egyetlen ideológiájaként a liberális politikát jelölte meg, amelynek vállalásából és képviselétéből szerinte nemcsak Kecskemét közélete, de a gazdasági és társadalmi modernizáció időszakába lépett alföldi város ipara, kereskedelme és mezőgazdasága is profitálhat. „Egyesüljünk egy közös nemes célra: iparunk, gazdaságunk emelésére: az egyesülés e kornak különben is jelszava, mi reánk, kecskemétiekre nézve egyenesen életkérdés! Egyesüljünk a haladás terén szükkeblűség nélkül, nemes érzelmekkel a szabadelvűség, a haladás zászlói alatt.”¹⁹

Miközben a felelős szerkesztő a szabadelvű pártot és politikai mozgalmat igyekezett népszerűsíteni, a lapot kiadó Gallia Fülöp könyvkereskedő az izraelita kongresszusra delegált kecskeméti választásakor a helyi zsidó közösség tagjainak elmondott beszédét publikálta a *Kecskeméti Lapok*ban. Gallia mint a helyi „izr[aelita]. választási elnök” 1868. november 18-án a választás megkezdése előtt tartott beszédet. Szónoklatában a liberális vallás- és közoktatásügyi minisztert, Eötvös Józsefet dicsérte, akit olyan férfinek nevezett, „ki mint emberszerető, mint a zsidó nemzet régi jótevője ismeretes”. A lapkiadó nyíltan vállalta – de az újság korábbi a témát tárgyaló cikkeiből is ez kristályosodik ki –, hogy a neológ irányzatot támogatja. Ennek

17 KL, 1868. november 21.

18 KL, 1868. november 21.

19 KL, 1868. november 28.

egyik fontos társadalomtörténeti tanulsága, hogy a korai dualizmusban a kecskeméti izraelita közösségben tevékeny vallási és társadalmi élet folyt, hiszen eszméik népszerűsítésére és nézeteik közvetítésére az éppen csak megindult sajtót is fölhasználták, ebből pedig a lap potenciális olvasótáborára is következtethetünk. Az sem elhanyagolható, hogy a város zsidóságának jelentősebb része – köztük a lapot megjelentető Gallia Fülöp – a neológ vallási áramlatot képviselte, amely pedig mind nyelvilag, mind kulturálisan a magyarságba való beolvadást hirdette.²⁰

A lapban nemcsak pesti levelezés, de külföldi tudósítás is megjelent már az első hónapokban. *Párizsi tudósítás* címmel Csíky Károly szíjgyártó írásait olvashatták az érdeklődők, aki első cikkében az ötven taggal bíró Párizsi Magyar Egyletről számolt be (amelynek elnöke a nyugati magyar emigráció egyik emblematikus alakja, Irányi Dániel, jegyzője Bíró Sándor, pénztárnoka pedig maga a cikkíró volt). Csíky külön megemlékezett a kecskeméti sajtó megindulásáról és üdvözölte azt: „...nagyon örvendetes mindnyájunkra nézve, hogy Kecskemét város kebelében keletkezett egy helyi és minden viszonyt összekötő társadalmi lap”.²¹ Érdekességként leírta, hogy egyletük termét három arckép díszíti: Kossuth Lajos, Petőfi Sándor portréja és a volt elnök, Horn Ede arcképe. 1868 és 1869 folyamán Csíky Károly rendszeresen hosszabb-rövidebb cikkekben számolt be a Párizsi Magyar Egylet tevékenységéről, tudósításait kifejezetten a *Kecskeméti Lapok* számára írta.²²

Az 1868. november 28-án megjelent szám kétoldalas mellékletet is tartalmazott. Ebben volt olvasható Kiss Miklós Lestár Péterhez intézett válaszelevele, a választáson kisebbségben maradt – ortodox – izraelita csoport közleménye. Valamint Madarász József országgyűlési képviselő a lap névtelen tudósítójának megnevezését követelő levele, azét, aki a november 14-i számban azt írta róla, hogy kecskeméti tartózkodása idején nem a választóhoz és a pártkörbe ment, hanem egyes személyek házába, ahol aztán meghívott vendégeket fogadott. Természetesen a politikus tagadta a lapban róla megjelenteket.

Érdekes a városkép és a térhasználat tizenkilencedik századi tudatosságára mutató cikket közölt a lapban Szalkay Gergely *Egyesítsük*

20 KL, 1868. november 28.

21 KL, 1868. november 28.

22 KL, 1869. január 9.; KL, 1869. február 27.; KL, 1869. március 20.

temetkezési helyeinket címmel. Kiindulópontja az volt, hogy a református egyháznak négy, a katolikus és az evangélikus egyháznak három-három, a görögkeleti ortodox és az izraelita felekezetnek egy-egy temetője van, összesen hatvanegy hold területen. Mivel ezek közvetlenül a város tözsomszédságában vannak, telkeként ki kellene osztani őket – javasolta Szalkay –, s helyettük egy egységes, kisebb (kb. harminc hold kiterjedésű) temető kialakítása volna szükséges. Ezt az elképzelést azonban a város közgyűlése mellőzte.²³ Viszont a cikk érdekes – elsősorban ellenző – reakciókat váltott ki és úgy a város vallásos közvéleményét, mint a *Kecskeméti Lapok* szerkesztőségét foglalkoztatta (Madarassy László szerkesztő és „egy katolikus polgár”, aki nevét nem közölte, szólt hozzá a témához a hetilap hasábjain).²⁴

A lap második évfolyamának a megjelenési éve, az 1869. év nemcsak a kecskeméti politikai élet, de az országos események szempontjából is fontos esztendő volt, hiszen általános országgyűlési választásokat tartottak. Madarassy László már januárban kijelentette, hogy lapja Horváth Döme képviselőjelöltet támogatja, aki Kecskemét második választókerületének parlamenti képviselője volt, s egyben az újság egyik legszorgalmasabb munkatársa (s későbbi szerkesztője). A *Kecskeméti Lapok* közölte Horváth Döme előző ciklusról szóló beszámolóját is.²⁵

Tovább folytatódott a kampány Horváth mellett, s az újság 1869 februárjában két részben közölte 1869. február 2-i követjelölti beszédét.²⁶ A képviselőválasztást 1869. március 18-ra tűzte ki a voksolás helyi lebonyolításáért felelős szerv, a kecskeméti központi választmány. Az első kerület választási bizottságának Tormásy Mihály elnök, Gáspár Lajos alelnök és Mónus Ferenc jegyző voltak a tagjai, míg a második választókerületi bizottság Kovács Józsefből (elnök), Madarassy Lászlóból (alelnök) és Józsa Jánosból (jegyző) állt.

Úgy látszik, a lap nyílt politikai kiállása sokaknak nem tetszett. Az 1869 februárjában megjelenő egyik számban, a „helyi újdonságok” között olvasható a következő kis közlemény. „A baloldali képviselőjelöltek ellen naponta küldenek be szerkesztőségünkhez gúnyverseket. Kérjük az illető

23 KL, 1868. december 19.

24 KL, 1868. december 26.

25 KL, 1869. január 2.

26 KL, 1869. február 13.; KL, 1869. február 20.

urakat, kíméljenek meg bennünket, ne fárasszanak azok elolvasásával s tanulják meg, hogy a politikai ellenfél személyiségét bántalmazni férfiatlanság.”²⁷

Végül a lap a választások után örömmel közölte, hogy a Deák-párti „Horváth Döme városunk II-ik kerületében f[olyó]. hó 18-án országgyűlési képviselővé választott.” 531 szavazatot kapott, ellenjelöltje, Bagi László pedig 366-ot. Az kecskeméti első választókerületben Kiss Miklós (balközép) 630 szavazattal győzött, ellene Szabó Vince jobboldali (285 voksot szerzett meg) és Szappanos István szélsőbaloldali (112 szavazatot kapott) indult.²⁸

Az új összetételű törvényhozás megalakulásakor Madarassy László *Polgártársaimhoz* címmel írt cikket, amelyben az új országgyűlés eredményes munkájába vetett hitét, a reformkori haladás és az 1848-as polgári állam megteremtésének igényét fogalmazta meg. Kifejtette: hatékony és tevékeny törvényhozást vár, hogy a régi rendszert, azaz a feudális Magyarországot minél előbb számolják föl. Madarassy ebben az írásában is az összefogásra szólított föl és a közélet megtisztulását sürgette. „Feledjük el az alig múlt évek emlékeit, melyek csak viszálykodás és gyűlölködéssel töltik el a polgári kebleket. Űzzük ki a nép bizalmával visszaélő, s hízlegő, elérhetetlen vágyak kecsegtetésével csábító alakoskodókat.”²⁹

1869 márciusában a város társasági és közéleti eseményei között egyebek mellett arról értesültek a *Kecskeméti Lapok* olvasói, hogy az orgánium két munkatársát is a kecskeméti jogakadémia államvizsga-bizottságának tagjává nevezte ki Eötvös József kultuszminiszter. A bizottság elnöke Horváth Döme (Pest vármegye tiszti főügyésze, Kecskemét parlamenti képviselője) lett, tagjai pedig Dékány István jogakadémiai tanár, Gáspár Lajos ügyvéd, Szabó Vince jogakadémiai tanár, valamint Madarassy László ügyvéd.

1869 közepére a lapnak kialakult a szerkezete, az egységes rovatstruktúrája és valószínűleg ekkora már a város közönsége is érdeklődéssel forgatta a lapot. Erre enged következtetni a hirdetések és a szerkesztői üzenetek számának gyarapodása. A lap terjedelme négy oldal volt. Legtöbbször konkrét várospolitikai kérdéseket és kecskeméti helyi

27 KL, 1869. február 27.

28 KL, 1869. március 20.

29 KL, 1869. március 27.

ügyeket boncolgató, nem egyszer a városvezetéssel szemben kritikus vagy éppen támadó hangvételű vezércikk kapott helyet az első oldalon. Az *Újdonság és vegyes* rovatban rövidebb a helyi társasélet eseményeiről hírt adó írások jelentek meg, a *Tárca* rovatban szépirodalmi munkákat közöltek, de minden számban szerepelt tudósítás a városi közgyűlés eseményeiről és a kecskeméti piaci árakról is. A *Nyílt tér* című egységben olvasói leveleket közöltek, amelyek megjelentetéséért – terjedelemtől függően – pénzt kért a lap kiadója, így az ebben szereplő írások (legtöbbször helyi politikusok levelei és egymás közötti vitái) nem a szerkesztőség véleményét tükrözték. Az utókor számára azonban remek forrást szolgáltatnak arról, hogy kik voltak a tizenkilencedik század közepi Kecskemét véleményformáló közszereplői, s hogy milyen témák, események foglalkoztatták a korabeli olvasókat.

A várospolitikai koncepciókat érintő cikkekre példa Hornyik János *Közrendészetünk* című vezércikke, amelyben a város köztisztaságának és közbiztonságának problémáját tárgyalta³⁰, vagy Vasváry Benő a növevelés aktuális kérdéseit vizsgáló, korában meglehetősen modernnek számító írása³¹, illetve az *Egy városi képviselő jegyzeteiből* címmel névtelenül megjelent – és meglehetősen nagy port kavart – cikksorozat. De a lap szerkesztője, Madarassy László is védekezésre kényszerült, amikor Dömötör Sándor a *Hon* című lap 1869. évi 22. számában egy kecskeméti levélben bírálta az újságot és szerkesztőjét, s támadásait – mint Madarassy fogalmazott – „részint személyem, részint politikai meggyőződésem ellen” intézte.³²

A lap életében az első válság 1869 áprilisában következett be. Hornyik János vezércikkben bírálta a korábbi számban megjelent, Kálniczky János néptanító elleni – szerinte ordenáré hangvételű – támadást, ami a *Nyílt tér* rovatban jelent meg (amelyhez gyakran odaírták jegyzetben, hogy nem tükrözik a szerkesztők és a szerkesztőség álláspontját). Az ügy hátterében egy Deák-párton párton belüli villongás állt, s ezért Hornyik a felelős szerkesztőt tette felelőssé.³³ Madarassy Lászlót távollétében egy számnak az erejéig Hornyik helyettesítette 1869 április elején. Nem sokkal később,

30 KL, 1869. január 23.

31 KL, 1869. február 13.

32 KL, 1869. február 6.

33 KL, 1869. április 10.

1869. április 16-án kelt nyilatkozatával Madarassy az előző számban őt ért kritika miatt lemondott felelős szerkesztői posztjáról.³⁴

A *Kecskeméti Lapok*at megjelentető Gallia Fülöp könyvárús 1869. április 20-án kelt értesítésében írta: „a tisztelt Közönséget a társulat nevében ezennel értesítem: hogy lapunk felelős szerkesztőjévé jövöre t. Horváth Döme és szerkesztő-társul Hornyik János urakat megnyerni szerencsések lettünk.”³⁵ Ugyanebben a számban a kiadótársulat az előfizetésekről és a hirdetésfölvéő helyekről is tájékoztatta az olvasókat. „Előfizetési pénzek és hirdetések elfogadhatnak Gallia Fülöp könyvkereskedésében Kecskeméten. Hirdetések ezen kívül fölvétetnek még M. Zeisler hirdetési irodájában (Pest, Király utca 60. sz.)” A hirdetési tarifák a következők voltak. „Hirdetési díjak: 5 hasábos petit sorért, egyszeri hirdetésnél 5 kr[ajcár].; – többszöri vagy terjedelmes hirdetéseknel árleengedés adatik. A nyílttérben való közlemény 3 hasábos soráért 10 kr[ajcár]. számíttatik.”

1869. április 28-i dátummal a kiadótársulat ismét közleményt jelentett meg az első oldalon, amely a szerkesztőváltás körüli bonyodalmak kapcsán tisztázta, hogy a lap irányelvi – ahogy azokat Hornyik János az első néhány számban közölt cikkeiben is megfogalmazta – nem változtak. „...kinyilatkoztatjuk: hogy a »Kecskeméti Lapok« nem lévén politikai lap, azokból a szó szoros értelmű politikai kérdések tárgyalása kizárva és mindennemű személyeskedés, vagy kíméletlen nyílttéri szóváltás a jövőben kirekesztve lesz.”³⁶

1869 májusában jelent meg három részben Horváth Döme már 1868 végén beharangozott javaslata (amelyet 1869. április 25-én olvasott föl a kecskeméti Olvasókör helyiségében) *A koldulás megszüntetéséről s azzal együttesen egy szegényekháza és kényszerdologház alakításáról* címmel. A lap nemcsak Kecskemét, de más nagyobb vidéki városok politikai életéről is tudósított, rendszeresen beszámolt az országgyűlési választások eredményeiről (akkoriban ugyanis az volt a szokás, hogy a választást a helyi központi választmány írta ki és bonyolította le, s az nem mindenütt esett egy napra). „Klapka tábornok Temesvárott a szélbalok minden erőködéseik daczára megválasztott országgyűlési képviselőül. Választói 2000 forint

34 KL, 1869. április 17.

35 KL, 1869. április 24.

36 KL, 1869. május 1.

alapítványt tettek egy temesvári születésű szegény iparos segélyezésére. Nemes tüntetés! Díszére válik a választók és a megválasztottnak.”³⁷

De a komoly politikai témák mellett a Kínából érkezett mutatóanyag kecskeméti szerepléséről is olvashattak a lap forgatói. „A kínai híres tojás- és kard-nyelő csodabüvész Ling-Look városunkba érkezett, s a Király-féle színházban két előadást rendezend; először május 2-án vasárnap tart előadást. A mutatóanyagok közti szüneteket Drágus Károly színiképezdei tag és neje jeles darabok párfeljeneteivel töltendik be.” A gazdaközönség a fagykártról és annak a szőlő- és gyümölcsstermesre gyakorolt hatásáról értesülhetett. „Tegnap, ápril[is] 30-án virradóra fagy volt, mely szőlős gazdáink véleménye szerint tönkretette a szőlő és gyümölcssterményeket. – Úgy látszik, a sorsnak különös szeszélye határunkat tönkretenni.”³⁸

Erre az időre a hirdetések már majdnem egy egész oldalt betöltenek (a negyediket, amelyen egyre kisebb tér jutott a hetivásár áráiról való beszámolóknak). A különböző szolgáltatások mellett élelmiszerek és ruházati termékek is szerepeltek a kínálatban. „Férfi és gyermek kalapok a legillendőbb áron kaphatók Fejér István »Nagy pipához« címzett kereskedésében.”³⁹ Eladás vagy haszonbérbe való kiadás is fölbukkant a hirdetések között. Elsősorban nagyobb (ötven és kétszáz hold között) birtokokat, illetve szőlőket és gyümölcsöskerteket hirdettek. „Az újkécskei határon, kerekdombi pusztán 200 hold nemesi birtok egy tagban örökáron, avagy 6 évre haszonbérbe adandó. E tárgyabani megkeresések özv. Király Istvánné úrnőhez intézendők Kerekdombra, utolsó posta Új-Kécske.”⁴⁰

Azokban nemcsak a Kecskeméthez, Pest-Budához és a Pest megye déli részéhez köthető hírek és ügyek kerültek a lapba, hanem az országos hírek is, köztük nem egy színes, könnyed és szórakoztató információval. Beszámolót közöltek például Deák Ferenc egykori kehidai házának leégéséről. „Kehida. Deák Ferenc egykori lakhelye július 12-én d[él]. u[tán]. leégett, – a tűz állítólag a [zala]sz[ent].gróthi vásárra utazó pipás koldusoktól eredt volna.” De 1869 nyarán egy állítólag közel százhusz

37 KL, 1869. május 1.

38 KL, 1869. május 1.

39 KL, 1869. május 1.

40 KL, 1869. május 1.

éves asszonyról is értesülhettek a *Kecskeméti Lapok* olvasói. „Szép életkor. Nagybánya mellett Giro tót faluban egy 119 éves öreg asszony él.”⁴¹

1869 júniusában az évnegyed lejártára hivatkozva a lapkiadó előfizetőit az előfizetés meghosszabbítására kérte. „...kérjük a t[iszte]lt. Közönséget: hogy folyó évnegyed közelgő lejártával további megrendeléseit Gallia Fülöp úr könyvkereskedésében megtenni méltóztassék; tisztelt munkatársainkat pedig becses közreműködésükkel lapunkat elősegíteni szíveskedjenek.”⁴²

Alig egy hónappal később júliusban a lap már arról számolt be, hogy a város egyik parlamenti képviselőjét, Horváth Dömét miniszteri osztálytanácsossá (mai fogalmaink szerint főosztályvezetővé) nevezték ki. Ezért a politikus lemondott képviselői mandátumáról, s nem sokkal később a lap szerkesztésétől is visszavonult és az ország igazgatási és politikai központjára Pestre költözött. „Az országgyűlési elnökség részéről megkerestették a kecskeméti követválasztási központi bizottság a végett, hogy a 2-ik kerületi képviselő Horváth Döme úr miniszteri tanácsossá neveztetése következtében képviselői állásáról lemondván, képviselő választás végett a szükséges intézkedéseket tegye meg.”⁴³ A központi választmány az országgyűlési választást július 28-i ülésén 1869. szeptember 6-ra írta ki.

1869 augusztusában két érdekes helyi hír szerepelt a lapban. Az egyik egy föltételezett borzasztó kettős gyilkosságról szólt. „Rettenetes, vérlázító titkos gyilkosságról suttogott a hír a múlt héten a városunkban. A kapitányi hivatal arról értesítettett, hogy a ballószögi homokban két meggyilkoltnak hullája van, – a feljelentő papírba göngyölve a csontvázak mellett található hajból mutatványt is hozott.”⁴⁴ Az ügyet – mint a lap tudósításából kiderül – a városi rendőrkapitány hatáskörén kívülinek minősítette, s értesítette az esetről az ügyészséget, amely el is rendelte a vizsgálatot. A kiküldött orvos azonban megállapította, hogy a két tetem két kutyáé, „a bemutatott emberi haj pedig volt szürke és fekete kutyaszőr”.

A másik hír részben kapcsolódik az előbbihez. Valamikor augusztus elején a helyettes polgármester névtelen levelet kapott, amely szerint a ferences kolostorban egy barát be van falazva. Ezt kivizsgálendő – a

41 KL, 1869. július 31.

42 KL, 1869. június 19.; KL, 1869. június 26.

43 KL, 1869. július 31.

44 KL, 1869. augusztus 4.

polgármester távollétében a tanácsnok – vizsgálatot indított és értesítette a minisztériumot is. „A minisztérium elrendelte a vizsgálatot és a város főtisztviselői megjelentek a zárdában, a befalazott barátot keresni – azt ugyan nem találtak, hanem találtak egy jó kedvű bezárt frátert, ki korán reggel leszívván magát, mámorát kialudni egy magános kamrába zártak...”⁴⁵ Az eset állítólag revans volt a hatóság kutyás fiaskója miatt, amit pedig állítólag egy pap jelentett be. Nem tudni, a két hírből mi a valóság. Vagy a városban keringő mendemondát írta meg a lap szórakoztató formában, vagy a zsurnaliszta által kreált esetből lett kecskeméti anekdota.

1869 szeptemberében előfizetési felhívást olvashatunk a hetilap első oldalán a *Kecskeméti Lapok tisztelt közönségéhez* címmel. Ebben a lap szerkesztőségének érdemeként ki van emelve, hogy egy éves főnnállása alatt a *Kecskeméti Lapok* mindig a város helyi problémáit és eseményeit tárgyalta. „Lapunk egyéves pályáján egyetlen szám sem jelent meg, mely tüzetesen helyi érdekeinket s legégetőbb napi kérdéseinket ne tárgyalta volna: egy »helyi lap« hivatását eképpen hittük leginkább betölteni s azt a rendelkezésünk alatti erővel igyekeztünk is teljesíteni.”⁴⁶

Horváth Döme 1869. október 13-i nyilatkozatával lemondott a szerkesztőségéről új, minisztériumi munkakörére és pesti tevékenységére hivatkozva, maga helyett pedig Hornyik Jánost javasolta a felelős szerkesztői posztra.⁴⁷ A leköszönő szerkesztő kifejtette írásában, hogy csak a szerkesztéstől válik meg, a lapot továbbra is támogatja, s írásait küldi a kecskeméti olvasóknak, hiszen úgy érzi, ezzel segíti „a lap főcélját, e város szellemi és anyagi előhaladását”.⁴⁸

1869 októberétől a *Kecskeméti Lapok* felelős szerkesztője Hornyik János volt. Decemberben Gallia Fülöp lapkiadó és könyvtáros előfizetési felhívását tett közzé a hetilapban, egyben közölte az olvasókkal, hogy a felelős szerkesztői széket 1870-től ismét Madarassy László tölti be.⁴⁹ Ez azonban nem valósult meg. Madarassy 1870 januárjában közölt nyilatkozatot a lapban, amelyben megköszönte a „Kecskeméti Lapok kiadó részvénytársulata” általi felkérést, amire azért mondott igent, mert abban

45 KL, 1869. augusztus 4.

46 KL, 1869. szeptember 25., KL, 1869. október 2.

47 Vö. Székelyné Kőrösi Ilona: A Kecskeméti Lapok szerkesztői. *Kecskeméti Lapok*, 2004. január 15.

48 KL, 1869. október 16.

49 KL, 1869. december 25.

bízott, hogy a telet a városban töltheti és lesz ideje a lappal foglalkozni. Mivel azonban időközben Pesten a belügyminisztériumban kapott állást, hivatalát pedig minél előbb el kell foglalnia, a Kecskeméti Lapok „az eddig is fáradhatatlan buzgalommal működött veterán írónk: Hornyik János úr felelőssége mellett fognak megjelenni”.⁵⁰

1870-ben a lapelőállítás munkálatait Szilády Károly nyomdájától – Szilády egykori tanítványa – Tóth László nyomdája vette át. A második évből, 1871-ből maradt fenn egy szerződés, amelyet a lapkiadó társulat nevében Gallia Fülöp könyvkereskedő, a nyomda nevében pedig a tulajdonos Tóth László írt alá. Ebben a szerepelt, hogy „Tóth László könyvnyomtató kötelezi magát a fent megnevezett újságot 1871^{ik} év január hó 1^{so} napjától június utoljáig, azaz 26 (huszonhat) számat 500, azaz ötszáz f[o]r[int]tért 300 példányban nyomtatni”.⁵¹ Ezért cserébe „Gallia Fülöp könyvárus úr pedig, mint a fent nevezett lap kiadóságának megbízottja, kötelezi magát arra, hogy a »Kecskeméti Lapok«-at 1871^{ik} januárius elsejétől 1871^{ik} év június utoljáig, azaz 26 (huszonhat) számat Tóth László könyvnyomtatónál fogja nyomtatni”.⁵² Abban is megállapodtak, hogy a lapszámok – és az azokhoz kapcsolódó mellékletek, hirdetések, előfizetési fölhívások stb. – árát a nyomdának Gallia minden havonkénti bontásban utólag fizeti ki. Ezt a szerződést 1871. szeptember 7-i dátummal az év második felére is meghosszabbították.

1870 januárjában hosszú és részletes beszámoló volt olvasható a *Kecskeméti Lapok*ban Eötvös József kecskeméti látogatásáról. Aminiszterrel a városba érkezett Horváth Mihály római katolikus püspök, történetíró, akadémikus, egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter, Molnár Aladár minisztériumi osztálytanácsos és Szász Károly Pest vármegyei tanfelügyelő is. A politikus Horváth Döme házában vendégeskedett, találkozott a város előjáróival és egyházközségi vezetőivel, oktatási ügyektől tárgyalt és protokoll eseményeken vett részt.

Ugyanebben az időben Horváth György református presbiter nyílt levélben bírálta a lapot és Hornyik Jánost jobboldali – azaz kormánypárti, szabadelvű – politikai elfogódottsága miatt támadta, ami szerinte lólábként látszott ki a *Kecskeméti Lapok* „a programban hirdetett

50 KL, 1870. január 1.

51 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 2. sz.

52 MNL BKML XI. 9. 1. doboz. 2. sz.

politikailag szintelen köpenye alól”. Úgy vélte Horváth, hogy az egyik 1870 januárjában kiadott számban megjelent *Egy városi képviselő naplójegyzetei* című cikkben személyeskedő megjegyzések is találhatóak. Hornyik – aki lapszerkesztősége és városi főjegyzői hivatala mellett a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és várostörténeti kutató volt – válaszában a polgári szabadságjogokra és a sajtó szabadágára hivatkozott. Kiemelte, hogy a *Kecskeméti Lapok* minden politikai oldalnak teret adott hasábjain, sőt szerinte az önkritikával és a munkatársakat bíráló cikkek közlésével sem fukarkodott.⁵³

1870 áprilisában az újság közölte a népszámlálás kecskeméti adatait. Ezek szerint a házak száma 6850, a lakó felek száma 9076, a népesség pedig 41 195 (20 221 férfi és 20 974 nő) 27 119 fő római katolikus, 7 fő görög katolikus, 145 fő görögkeleti ortodox, 644 fő evangélikus, 11 767 fő református, 1512 fő pedig izraelita vallású.⁵⁴ Ugyanebben a hónapban a lap hasábjain három részben jelent meg a *Tárca* rovatban A kecskeméti zsidók története című történeti tanulmány (a szerző föltüntetése nélkül, Hornyik János tollából).⁵⁵ Nyáron, 1870 júliusában a lap Csányi János (1788. március 30. – 1870. június 29.) egykori polgármester nekrológiáját közölte címlapon. Csányi jogot végzett, ügyvédként dolgozott, apja iparos volt. 1820-tól tiszti főügyész, majd városi főjegyző, tanácsnok, főbíró, az 1850-es években járásbíró és a társasbíróság elnöke, az 1860-as években a város polgármestere, majd tanácsnoka.⁵⁶

Hornyik János 1870 szeptemberében *A Kecskeméti Lapok érdekében* címmel az előfizetésre buzdított. „Politikai kérdések vitatásába e lap jövőre sem bocsátkozik – fogalmazott a szerkesztő; de a közművelődés, gazdaság, ipar és kereskedelem terén reánk vonatkozó egyetlen mozzanatot sem mellőzend.”⁵⁷

1871-ben a lap szerkesztésébe ismét bekapcsolódott – szerkesztőtárs megnevezéssel – Madarassy László. Madarassy aktív kultúraszervezői tevékenységére utal ebből az időből 1871. november 8-án Abonyi Lajoshoz írt levele. Ebben kéri Abonyit, adjon engedélyt, hogy *A betyár*

53 KL, 1870. január 22.

54 KL, 1870. április 16.

55 KL, 1870. április 16.; KL, 1870. április 23.; KL, 1870. április 30. Vö. Heltai Nándor: Bizonyítvány elődeinkről. Kecskeméti Lapok, 2004. január 15.

56 KL, 1870. július 2.

57 KL, 1870. szeptember 24.

kendője című színművét – mint Madarassy írta – „Völgyi György itteni színigazgató előadhassa”.⁵⁸ 1872 januárjától a hetilap egyedüli szerkesztője ismét Hornyik János volt, egészen 1872. áprilisi visszavonulásáig (amit így indokolt: „hivatali terheim miatt”). Az új felelős szerkesztő Dékány Rafael lett, aki korábban is több írást közölt a lapban. Dékány beköszöntő cikkében a következőképp fogalmazott: „törekedni fogok, amennyiben csekély tehetségemből kitelik, odaműködni, hogy szülővárosunk és vidékének érdekeit e lapok híven tükrözzék vissza.”⁵⁹

Az 1873. év is átalakulásokat hozott magával a *Kecskeméti Lapok* számára. Alcíme ettől az évtől kezdve: vegyestartalmú hetilap. Januártól pedig a felelős szerkesztője Szűcs Imre volt, aki *Az olvasóhoz* című beköszöntő cikkében fogalmazta meg elképzeléseit és a vidéki lapszerkesztéssel és kiadással kapcsolatos gondolatait. „Vidéki városban lapot szerkeszteni már magában is sok nehézséggel jár, azután a közönség túlérzékenykedése, hiúsága, kicsinyeskedő személyes érdekei, melyek mindenütt és nagyon sokszor »ne nyúlj hozzám virágokkint« állnak a szerkesztőnek útjában, és ezeket érinteni nagyon kényes, nagyon veszélyes dolog.”⁶⁰

Hornyik János azonban valójában nem szakította meg kapcsolatait a lappal, sőt 1878–1879-ben az impresszumban ismét főmunkatársként szerepelt. A *Kecskeméti Lapok* megjelenítésében vállalt szerepének fontos dokumentuma Tóth László nyomdász Hornyiknak 1873. február 17-én írt levele, amelyben a lap 1873. évi előállítására adott árajánlatot. „Ez idénre a Lapokat eképpen nyomatom: egy szám ára 400 példányban 23 f[o]r[in]t; ugyancsak egy szám ára 450 példányban 24 f[o]r[in]t, azaz minden ötven példánynál egy f[o]r[in]ttal több. – Az én kötelezettségem az, hogy a lapot a felebb említett árban egész éven át tartozom nyomtatni, s rendes időre elkészíttetni; de abban az esetben, ha netalán a szerkesztőség a kézirat adásban elkésnék, akkor még külön díjat számíthatok fel a munkások időn túli dolgozásukért. – A kézirat utoljának pénteken d[él]. u[tán]. 4 órakor mind a nyomdában kell lennie, s ez időn túl semminemű kézirat elfogadására a nyomda nincs kötelezve.”⁶¹

58 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond I/102. – Abonyi Lajos (1833–1898) – családi nevén Márton Ferenc – A betyár kendője című darabja 1872-ben jelent meg, s első pesti bemutatójára 1873-ban került sor.

59 KL, 1872. április 27.

60 KL, 1873. január 5.

61 MNL BKML XIV. 66. 1. tétel/2.

1875 áprilisában tudósítást olvashatunk a *Kecskeméti Lapok*ban a Szabadelvű Párt kecskeméti szervezetének 1875. április 18-i megalakulásáról. (Ennek előzménye az volt, hogy 1875. március elsején a Deák Ferenc vezette Felirati Párt és a Tisza Kálmán vezette Balközéppárt egyesült, s létrehozta az 1905-ig Magyarországot kormányzó Szabadelvű Pártot. A párt első elnöke Deák Ferenc lett, a miniszterelnöki széket pedig Tisza Kálmán foglalta el.) „Folyó hó 18-ik napja városunk újjászületésének, a politikai érettségi vizsga letételének fényesen sikerült napja volt. [...] Szép volt látni, miként hajolnak meg a pártszempontok s pártterdek a nemzet valódi jól felfogott érdeke – a tiszta hazafiúi meggyőződés s áldozatkészség követelményével szemben.” Lestár Péter, a Deák-párt volt elnöke és Horváth János, a balközéppárt elnöke mondta ki a fűziót, amelyhez Horváth Döme és id. Nagy Lajos is csatlakozott.⁶²

Még 1874 végén, amikor Lestárt a helyi Deák-párt elnökévé választották, Horváth Döme parlamenti képviselő – a *Kecskeméti Lapok* munkatársa – levelet írt az új pártelnöknek. Ebben közölte, hogy mind a kormánytagok, mind a párt országos vezetői örömmel értesültek elnökségéről, s a Deák-párt helyi megerősödését és választási győzelmét várják tőle. „Tegnap este a deákkörben és ma reggel a rövid képviselőházban egyes miniszterekkel s pártunk jelentékeny férfiúival összejövén örömmel hallották tőlem, s nagy reményt és bizalmat is keltett bennük, s itt a fővárosban általában, azon hír, hogy Te mind a k[ecske]méti deákkör elnökévé megválasztattál, mind a párt részéről az összeírási eljárást ellenőrző pártbizottság elnökéül Te bízáttál meg. Itt Téged pártunk előkelő tagjaiból sokan ismernek, az egyes miniszterek nálunk már küldöttségi tagként többször megfordulván, Reád híven emlékeznek, s a Te irányadásod és ügyhűséged alapján a k[ecske]méti deákpárt ügyének győzelme iránt nagy bizalommal viseltetnek. Adja Isten, hogy az óhaj és remény Általad és egészében teljesedjék.”⁶³

A kormányzó liberális párt kecskeméti zászlóbontása hatással volt a *Kecskeméti Lapok* életére is. A hetilap ugyanis a Deák-párt helyi orgánuma volt, s annak megszűntével a lap sorsa is bizonytalanná vált. Az újonnan alakult politikai csoport kecskeméti vezetői azonban fölismerték, hogy szükségük van a bejáratott és ismert, csaknem egy évtizedes múltú visszatekintő médiumra, amelynek segítségével a helyi

62 KL, 1875. április 25.

63 MNL BKML XIV. 75. 10. sz.

közvéleményt formálni lehet, ezzel pedig potenciális szövetségeseket és választópolgárokat nyerni.

1875 júniusának végén a lap olvasói arról értesültek, hogy az – mivel teljesítette feladatát és a kormányzó párt egysége létrejött Kecskeméten – megszűnik. „A »Kecskeméti Lapok«-at, – melyek nyolc év alatt őrei voltak e város társadalmi és politikai életének, megfontolt, higgadt irányukkal a békét s nyugalmat nem egyszer biztosíták, és melyek nemes hivatásuknak a fővárosi sajtó elismerése szerint megfeleltek; – elérvén azt a célt, melyre folyvást törekedtek: a városunkbéli összes értelmiségnek egy zászló alá tömörítését, hogy egy a már jövő héttel megindítandó nagyobb keretű szabadelvű-párti lapnak engedje át a tért: – e mai számmal végleg beszüntetjük.”⁶⁴

A lapszerkesztő Szeless József külön köszönetet mondott a nyomdatulajdonos Tóth Lászlónak, aki a hetilap kiadását ingyen is vállalta: „Végül köszönetet mondunk Tóth László nyomdatulajdonos úrnak, ki különben is e lap külalakjának valódi megteremtője volt, hogy nemcsak folytonosan a legnagyobb gonddal, csínnal és pontossággal állítá ki e lapokat, de néhány év óta a kiadói teendőket minden díj nélkül hajlandó volt a szerkesztővel megosztani.”⁶⁵

A júliusi számban már Lestár Péter, a Szabadelvű Párt kecskeméti elnökének június 30-i értesítése volt olvasható, amelyben bejelentette, hogy a lap változatlan címmel, tartalommal és szerzőgárdával továbbra is megjelenik, ám ezentúl mint a Szabadelvű Párt helyi sajtója. „Miután a kecskeméti Deák-párt által alapított »Kecskeméti Lapok«-at ugyanazon pártnak fennállott lapbizottsága beszüntette, s erről a t[iszte]lt]. közönséget az előbbi számban értesítette; van szerencsém ezennel köztudomásra juttatni: hogy a kecskeméti szabadelvű párt a lapokat átvette azon elhatározással, hogy azokat nagyobb keretben és az átalakult viszonyokhoz képest, saját érdekében tovább folytassa. E lap címe, alakja és előfizetési ára egyelőre megmarad a régi; tartalma azonban a megnyert szellemi erő, új szerkesztő és ügybuzgó munkatársak közreműködésével gyarapodva s iránya a szabadelvű-párt érdekeihez alkalmazva, változni fog. Ideiglenesen szerencsés volt a lap új bizottsága Dömötör Sándor urat szerkesztőül megnyerni...”⁶⁶

64 KL, 1875. június 27.

65 KL, 1875. június 27.

66 KL, 1875. július 4.

Dömötör Sándor ideiglenes felelős szerkesztő 1875. július 2-i nyilatkozata is olvasható volt ebben a számban. Ebben a főszerkesztő legfontosabbnak azt fogalmazta meg, hogy az újság nyíltan politikai tartalommal jelenik meg és nem titkoltan a szabadelvű politikát fogja népszerűsíteni és annak elveit követi majd. „Mint a fentebbi értesítésből látja a [tisztelet]. olvasóközönség, a »Kecskeméti Lapok« további átalakított folytatását a helyi szabadelvű párt vette át s a szerkesztést ideiglenesen én vállaltam el. A lap e félévben – amennyiben rövid idő alatt politikai tartalmú lappá változik át – új aerába lép. Iránya teljesen szabadelvű, mint az országos szabadelvű párté.”⁶⁷

1875 augusztusától a lap felelős szerkesztője már Szeless József volt.⁶⁸ Az 1875. augusztus 8-i számban írott cikkében Dömötör Sándor kijelentette, hogy csak ideiglenes vállalta a felelős szerkesztői tiszteletet, s arról le is mond. Szeless József a szerkesztői posztról egy év múltán, 1876 júliusában köszönt le.⁶⁹ Az új felelős szerkesztő Tassy Pál lett, akinek munkáját főmunkatársként Kiss Lajos segítette. „A program, melyet adok, nem új, mert a lap marad az a mi volt több éven át: figyelője a közösségi élet minden köre- és mozzanatainak, nyilvános ellenőre a testületi ügyek vezetés- és intézésének, éber közlönye a város és vidéke érdekeinek, komoly törekvést tanúsító fejlesztője s természetes terjesztője a közhasznú ismereteknek.”⁷⁰

A *Kecskeméti Lapok* nemcsak politikai ügyekkel foglalkozott, hanem tudósításaiban gyakran más témák és vidékek felé is kitekintett. Így 1875 nyarán a Magyarországon viszonylag újkeletűnek számító vallási mozgalom, a nazarénus felekezet életének egyik szellemes, Kecskeméthez is kötődő epizódjáról számolt be. „A nazarénusok főnökéhez Makón azon kérést intézte egy városunkbeli törvényszéki tisztviselő, hogy küldjön számára olyan könyvet, vagy írásbeli dolgot, melyből vallásuk iránt magát némileg tájékoztathá, mire a nazarénus főnök nemrég egy Károli Gáspár által fordított 1871-ben kiadott bibliát küldött azon izennel, hogy nekik egyéb valláskönyvük nincs.”⁷¹

67 KL, 1875. július 4.

68 KL, 1875. augusztus 15.

69 KL, 1875. augusztus 8.

70 KL, 1876. július 2.

71 KL, 1875. július 11.

A városi polgárok olvashattak helyi bűnesetekről is az 1870-es évek Kecskeméjén. „Blau Józsefnek a Nagykőrösi utcán álló emeletes házában lévő szatócsboltját e [július] hó 8-ik napjára virradó éjszakán ismeretlen tettesek feltörték, s belőle 180 f[ő]r[in]tra menő készpénzt, egy üveg szilvóriumot és egy csekélyebb értékű tajtpipát vittek el. A betörés a bolt utcára néző ajtaja fölötti ablaka vasrostélyzatának kifeszítése mellett, csaknem hihetetlen módon történt meg, amennyiben a Nagykőrösi utca most aratás és gyümölcserés idején egész éjjel oly népes szokott lenni, hogy ott boltfeltörést megkísérelni, sőt véghez vinni, a valószínűség határain egészen kívül esik. A rendőrség különben erélyes nyomozásokat eszközöl.”⁷² Persze a betöréses rablásnál jóval szelídebb történetek is szerepeltek lapban akkortájt. Így az 1875 júliusában halálra gázolt tehén esete is: „Pénteken f[olyó]. [július] hó 9-én a délelőtti 11 órai vonat Cegléd és Nagykőrös között egy a pályára tévelyedett tehenet széttiprott. A vonatnak nem lett semmi baja, rendes időre megérkezett.”⁷³

Az 1870-es években a *Kecskeméti Lapok* arculata, rovatstruktúrája állandósult és ezzel párhuzamosan valószínűleg olvasóközönsége is kialakult. Míg 1868-as indulásakor a kizárólagosság jelentette nagy előnyét, az 1870-es években – és aztán a tizenkilencedik és a huszadik század fordulóján – sorra jelentek meg a kecskeméti kiadású periodikák, amelyek politikailag is más oldalhoz tartoztak. Így az 1800-as évek végére Kecskeméten is kialakult a különböző véleményeket és nézőpontokat megjelenítő többpólusú sajtónyilvánosság, s ez a versenyhelyzet a *Kecskeméti Lapok* szerkesztőit is tudatosabb és átgondoltabb újságírói tevékenységre sarkallta. 1873 januárjában jelent meg a *Kecskemét* című szabadelvű hetilap első száma, de ugyanebben az évben adták ki rövid ideig a *Kecskemét Vidéki Közlöny* című hetilapot is. Az ellenzéki függetlenségi politikai nézeteket népszerűsítő *Kecskemét és Vidéke* – későbbi nevén a *Pestmegyei Hírlap* – 1889-ben indult meg, megszűnte után 1901-ben a *Függetlenség* vette át szerepét.⁷⁴

72 KL, 1875. július 11.

73 KL, 1875. július 11.

74 Kemény János – Pintér Ilona: A közművelődés Kecskeméten a dualizmus korában. In: Bács-Kiskun megye múltjából. 9. köt. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1987. 59–74.; Heltai Nándor: Százéves a Kecskeméti újságírás. (1.) In: Kecskemét. Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről. Szerk. Heltai Nándor. Kecskemét, 1968. 309–320.

Az újság első oldalán ebben az időszakban is szinte kivétel nélkül a város politikai és gazdasági életével foglalkozó cikkeket találunk. 1894 nyarán a kecskeméti közvilágítás és otthoni világítás kapcsán a lap arra az álláspontra helyezkedett, hogy az akkorra már lassan korszerűtlenné váló gázvilágítás – amely az 1850-es és 1860-as években jelent meg a magyar nagyvárosokban – helyett inkább az elektromos világítás és a villanyvezeték-hálózat kiépítése lenne szükséges a városban. „Elmúlt már az az idő réges-régen, mikor a kecskeméti ember azt mondta, hogy az éjjeli világításra szükség nincs, mert a becsületes ember este úgyis lefekszik, a kevésbé becsületesnek pedig a sötét éj az éltető elementuma. Ma már nemcsak mindnyájan belátjuk szükségét, de hasznát, ha árva lámpáink bágyadt fénye mellett sóhajtva rebejjük, hogy: több világosságot! Örömmel üdvözöljük tehát a Ganz-gyár ajánlatát, melyben a városunk világítása felől szól. Nem új dolog. Meg sem lep. Több tíz évnél, hogy a gázvilágításra tett roppant kedvező, lapunkban is ismertetett ajánlatot, azért nem vettük tárgyalás alá, mert már akkor elláttuk azt, hogy az elektrotechnika folytonos haladása a gázzal való világítást mihamarabb leszorítja. Úgy is lett; alig tíz év alatt íme odajutott a tudomány, hogy ma már gázvilágításról beszélni nem is lehet.”⁷⁵

A közszolgálatosság igénye más szinten is jelentkezett a lapban. Nemcsak a komoly stratégiai kérdésekben foglaltak állást a szerkesztőség munkatársai, de adott esetben arról is tájékoztatták a város közönségét, hogy a népszerű fürdőhely vízállása hogyan alakult. „A széktói fürdő. Ebben az óriási szárazságban, mint több felől halljuk, a széktói uszoda-fürdő vize is megapadt, amit csodálni nem lehet. A kút, bár frissíti, de teljesen pótolni nem képes. Így megint visszaszorulunk a József gőzmalom uszodájába, mely minden igénynek teljesen megfelel.”⁷⁶

A kecskeméti polgárság öntudatának és a nyilvánosság nyújtotta lehetőségek fölismerésének egyik megnyilvánulása, hogy az 1890-es években a városban név- és címtár jelent meg, amelyben a kecskeméti kereskedők, iparosok, vendéglősök, szolgáltatók, orvosok, ügyvédek, köztisztviselők stb. elérhetőségei (ekkor még címei), illetve hirdetései jelentek meg. Erről a *Kecskeméti Lapok* is beszámolt a *Hírek* rovatban. „Címnévtár. Domián József városi számtiszt egy címnévtárt szerkeszt,

75 KL, 1894. augusztus 5.

76 KL, 1894. augusztus 5.

amely a kecskeméti lakosoknak névsorát, lakását, foglalkozását betűrendben foglalja magában. Előfizetési ára: 1 frt. – Ajánljuk városunk intelligens közönségének figyelmébe.”⁷⁷

Kecskemét művelődéstörténetében is érdekesség az a tudósítás, amelyet a lap 1894 augusztusában közölt *Finn vendég Kecskeméten* címmel. „Paasonen finnországi gimnáziumi tanár, aki tavaly már itt járt Kecskeméten, a napokban ismét ellátogatott közénk. A pusztai élet megismerése végett jött s Bodrogi Lajos főreáliskolai tanár kíséretében kikocsizott Bugacra. Ott megszemléltek a cserényt, a naptól elperzselt növényzetet s délben a pusztabíró vendégszerető lakában pompás magyar ebéd várta őket. Finn vendégünk, aki jól beszél magyarul s szép szál legény, lakodalmára visszasiettet Budapestre. Magyar leányt készül feleségül vinni az Ezer tó országába.”⁷⁸

Heikki Paasonen (1865–1919) finnugor nyelvészeti témákat kutatott, s a neves, Európa-szerte ismert finnugrista szakemberek közé tartozott. Több finnugor nép körében járt, s gazdag nyelvészeti és folklorisztikai anyagot gyűjtött, elsősorban az osztjakok nyelvről és népi kultúrájáról szól följegyzései az értékesek. Mint unokája, Aino Paasonen könyvéből (*Acsend másik oldala. Egy finn-magyar család életének krónikája*) kiderül, Heikki Paasonen kutatóútra érkezett Magyarországra. Itt találkozott Vikár Bélával, a finn nemzeti hősköltemény, a *Kalevala* fordítójával. Az anekdota szerint Vikár meg akarta tréfálni a finn vendéget: vacsorára hívta egy társaságba, s a vendégek egyikét, Paskay Mariskát megtanította, hogy finnül üdvözlje a vendéget. A fiatal hölgy tudta, a bemutatkozáskor azt mondja finnül, hogy „örvendek a találkozásnak”, Vikár Béla azonban azt tanította meg vele, hogy „mina rakastan sinua” (ami azt jelenti, hogy „szeretlek”). A családi legendáriumban megőrzött történet ugyan mesésnek tűnik, az azonban tény, hogy Heikki Paasonen magyar lányt vett feleségül és négy gyermekük született.

Nemcsak a város polgárságának társadalmi életéről, a helyi politika eseményeiről vagy a kecskeméti gazdasági élet tendenciáiról közölt cikkeket a *Kecskeméti Lapok*. A *Veres kakas* című írásban az 1894 júliusában a városban és környékén bekövetkezett tüzesetekről olvashattak az újság forgatói. „Évek óta nem volt oly sok tűz városunkban, mint most

77 KL, 1894. augusztus 5.

78 KL, 1894. augusztus 5.

4-5 nap alatt; lapunk mostani számában nem kevesebb, mint 4 tüzesetről számoltunk be, azóta ismét 3 tűz volt és pedig kettő a külterületen, egy a város belterületén, u[gyan]. is július hó 29-én délután 1 órakor Török Ferenc Vacsi-hegy 78. sz[ám]. a[latti]. tanyai lakó háza gyúlt ki és égett el, ugyanez nap 5 óra tájon meg Kovács Lajos széktoói szőlőskertjében levő kunyhója nádas tetejére szállt a veres kakas s azt hamvasztotta el. Július 31-én délután ¼ 3 órakor meg Dávid István I. tized 38. sz[ám]. a[latti]. lévő telkén lévő feltetejű istálló gyulladt ki s égett le. A két előbbi tűz keletkezési oka kipuhatolható nem volt, míg az utóbbi tűznél megállapítottott a tűzrendészeti vizsgálat során, hogy Dávid István istállója elége cselédje, Turi Márton gondatlansága által idéztetett elő.”⁷⁹

A tizenkilencedik század végére állandó eleme lett a lapnak a bűnügyi rovat, amelyben a Kecskeméten és a közeli tanyavilágban elkövetett gyilkosságok, rablások, betörések és egyéb bűncselekmények kerültek bemutatásra. „Betörés. Lőrincz István borbási tanító lakására folyó év [1894.] július hó 29-én délután 1–2 óra között betörték s onnan körülbelül 100 f[or]injt értékű élelmi és egyéb szereket eltolvajoltak. A rendőrség a nyomozást nyomban megindította s a lopott tárgyakat Csordás Józsefné, Sánta Lídia feles szántónő borbási tanyai lakásán a kamrában elásva megtalálta. Tettes kérdőre vonatban beismerte, hogy a betörést fiával a 15 éves Józseffel követte el. Az ügy a kir. ügyészséghez tétetett át.”⁸⁰

1895 elején a *Kecskeméti Lapok* egyik januári számában a *Királyi kitüntetés* című cikk szerepelt az első oldalon, mellette Lestár Péter polgármester fényképével. Kecskemét – a város gazdasági és társadalmi modernizálásban elévülhetetlen érdemeket szerzett – első emberét az uralkodó, I. Ferenc József királyi tanácsossá nevezte ki és a Vaskoronarend harmadik osztályát adományozta neki, mint az indoklásban szerepelt: „Kecskemét polgármesterének e minőségében teljesített buzgó és kitűnő szolgálatai elsimeréséül”.⁸¹

1895 áprilisában a lap egykori felelős szerkesztője, Dékány Rafael (1828–1895), „orvostudor, főreálisk[olai]. kir[ályi]. igazgató” nekrológja volt olvasható az első oldalon. Dékány Kecskeméten született, majd a városban végezte tanulmányait. 1848-ban honvédnek állt és végigharcolta a magyar

79 KL, 1894. augusztus 5.

80 KL, 1894. augusztus 5.

81 KL, 1895. január 20.

szabadságharcot.⁸² Komárom védelmében vett részt, ezért menlevelet és büntetlenséget kapott. Pesten fejezte be középiskolai tanulmányait, majd a bécsi egyetemen végzett orvosként. Kecskemétre visszatérve a helyi reáliskola „valamennyi természettudományi tanszékére” nevezte ki tanárrá a város vezetősége. Később a besztercebányai katolikus főgimnáziumban, majd a pozsonyi és pesti főgimnáziumban tanított. 1870-ben igazgatóként ő szervezte meg a kecskeméti főreálgimnáziumot.

„Az iskola gondjai mellett – írta róla *Kecskeméti Lapok* búcsúztatója – talált időt Kecskemét közügyei szolgálatára mindig. A kecskeméti pártélet tevékeny munkása volt, szerkesztette lapunkat 1872-ben és 1880–1881-ben. Termékeny volt eszmékben, fáradhatatlan azok keresztvitelében. Akkor is a szülővárosáért dobogott a szíve, midőn attól 1883-ban családja java érdekében elvált.”⁸³ A nekrológ szerzője külön kiemelte Dékány Rafael életművének értékelésekor, hogy „Magyarországon ő hívta föl először a figyelmet a filoxéra terjedésére, a Természettudományi Közlönyben 1870. ápril[is]ban”, s hogy „Kecskemét földrajzát ő írta meg először 1882-ben”.⁸⁴

1895 nyarán Fördös Lajos szerkesztő a város szélén található nyaralójában töltötte az időt, a *Kecskeméti Lapokat* szerkesztette, ezért az újság közölte elérhetőségeit: „Lapunk szerkesztője jelenleg nyaralójában lakik, a vasúti indóházzal szemközt, a Collner-közön 75. szám alatt. Telefonja 18. számú.”⁸⁵

1895 májusában a városnak az országos vasúti közlekedésben betöltendő nagy szerepéről írt cikket az újságban Kremmer Géza *Vasúti ügyeink* címmel. Kifejtette, hogy a mezőgazdasági termeléssel foglalkozók és a terménykereskedelemben érdekeltek számára egyaránt nagy előnyt jelent az épülő vasútvonal. „Nagy örömeinkre végtére a Kecskemét-Fülöpszállási vasúti vonal kiépítésére vonatkozó tervezet a megvalósulás stádiumába lépett, miután a képviselőház elfogadta a javaslatot. Kecskemétnek, mint az Alföld egyik kiválóbb gazdasági empóriumának [gócpontjának] mindenesetre jelentékeny előnyt biztosít az ezen vasút által létrejövő forgalom. Nemcsak a szőlőtelepek emelése tekintetében, hanem az aktív

82 Vö. Dékány Rafael: Tizenkét hónap. Dékány Rafael a 25. honvéd zászlóaljról. Szerk. Székelyné Kőrösi Ilona. Kecskemét, 2004.

83 KL, 1895. április 7.

84 KL, 1895. április 7.

85 KL, 1895. május 26.

gazdasági érdekek szempontjából is hatalmas lendület várható. Így a Duna-mellékével közelebbi összeköttetés lépvén életbe a kereskedelmi forgalom élénkülni fog; mert a Duna felé nagyobb tért nyer a gazdasági cikkek kölcsönös szállítására.”⁸⁶

1895. július 1-jével Fördös Lajos megvált a felelős szerkesztői széktől, s a helyi szabadelvű pártszervezet a lapot megjelentető bizottsága ifj. Tóth István helyi tanárt bízta meg a Kecskeméti Lapok szerkesztésével, amelyről az 1895. július 7-i számban tájékoztatta az olvasókat. „T[isztelt]. Olvasó közönség! Alulírott Lapbizottság tisztelettel tudatja, hogy a »Kecskeméti Lapok« szerkesztésétől t. Fördös Dezső úr visszalépvén, szerkesztőül a f[olyó]. év július 1-jétől t[isztelt]. ifj. Tóth István tanár urat, lapunk kiadójául pedig t[isztelt]. Tóth László nyomdatulajdonos urat volt szerencsés megnyerhetni. Kecskemét, 1895. július 1. A Lapbizottság.”⁸⁷

Ugyanebben a számban jelent meg Fördös Dezső *Búcsúzó* című cikke, amelyben a leköszönő hírlapíró kifejtette, másfél éves szerkesztői működése legnagyobb eredményének azt tarja, hogy sikerült megőriznie a lap színvonalát az anyagi nehézségek ellenére is. „Éppen másfél éve, hogy a Lapok felügyelő-bizottságának kitüntető bizalmából, Dalotti Ödön érdemes elődöm visszavonulása után, a Kecskeméti Lapok vezetésére meghívtam. E megbízás rám nézve kitüntető volt, s bár egy pillanatig sem kétkedtem abban, hogy nagy és nehéz terhet vállalok gyöngye vállaimra, bízva a volt munkatársak nemes ígéretébe, mit be is váltanak, a megbízást elfogadtam és igyekeztem a Lapokat oly nívón tartani, mely nívón egy olyan vidéki lap, amely anyagi eszközökkel a legcsekélyebb mértékben rendelkezik, állhat.”⁸⁸

Az új felelős szerkesztő, ifj. Tóth István *Beköszöntő* című írásában a kicsinyes politikai torzszalkodások szítása helyett a város társadalmi életének és problémáinak bemutatását tűzte ki a hetilap céljául. Mint fogalmazott: „Egy vidéki lap csak úgy lesz igazán a közvélemény szószólója, ha kerülve a politikai torzszalkodást a helyi társadalmi problémákat teljes érvényességre juttatni igyekszik. Kell, hogy a közönség érdeke legyen döntő, úgy elvi kérdések elbírálása, mint az eszmék és irányelvek terjesztésénél. Ennélfogva igyekeztem oda irányul, hogy a józan politika mellett – mely minden

86 KL, 1895. május 26.

87 KL, 1895. július 7.

88 KL, 1895. július 7.

személyeskedést nélkülöz –, városunk kulturális, ipari és kereskedelmi, úgy gazdasági érdekeit, mindenkor a városi közügyek szempontjából, a helyi tanügyet – állásomnál fogva is – a kellő méltánylásban részesítem s a napi eseményekről tárgyilagosan referáljak.”⁸⁹

1895 októberében Miklós Gyula munkásságáról és kecskeméti emlékezetéről jelent meg összeállítás az újságban. A helyi szőlőkultúra kormányzati támogatójának és – a több mint százharminc éve alapított – Miklóstelep szervezőjének és névadójának tevékenységét a következőképpen méltatta a lap: „...erényekben gazdag, mindenki által szeretett és bálványozott férfiú volt néhai Miklós Gyula országos borászati kormánybiztos, városunk díszpolgára s a helybeli »Miklós szőlőtelep« megalapítója, ki fölismerve a homoki szőlők nagy előnyeit, fáradhatatlan szorgalma és kitartó munkásságával megteremtette a homoki szőlőművelést. S ha dicsőíti őt az egész ország, mennyivel inkább kell tisztelni nekünk az ő drága emlékét, aki Kecskemétnek hasznavehetetlen homokját kincsbányává varázsolta; ezer meg ezer embernek új munkakört, kenyeret adott.”⁹⁰

Miklós Gyula 1832. november 23-án született a Borsod vármegyei Finkén. Eperjesen, Miskolcon és Pesten végezte tanulmányait. Tizenhat évesen honvédnek állt. 1848 decemberében hadnagy, 1849 márciusában főhadnagy lett. A világosi fegyverletétel után közkatonaként sorozták be a császári hadseregbe, de később itt is tiszti rangot szerzett. 1861-ben szolgabíró lett Borsod vármegyében. 1875 és 1877 között az edelényi választókerület parlamenti képviselője volt. 1879-től a báró Kemény Gábor vezette földművelésügyi minisztériumban országos borászati kormánybiztos. Szerepe volt a filoxéravész leküzdésében és a magyar konyakipar megeremtésében. 1894. május 2-án hunyt el Budapesten.

Miklós Gyula borászati kormánybiztosként volt kezdeményezője a kecskeméti szőlőtermesztésnek és a róla elnevezett 1883-as alapítású Miklóstelep (állami szőlőtelep) létrehozásának. Miklóstelepi domborművét 1895. szeptember 29-én délután avatták föl, egész napos városi ünnepség keretében. Az eseményen részt vettek fiai is: Miklós Gyula, Borsod vármegye főispánja, Miklós Ödön földművelésügyi államtitkár és Miklós Aladár huszárfőhadnagy. A dombormű fölíratát a *Kecskeméti Lapok* is közölte:

89 KL, 1895. július 7.

90 KL, 1895. október 6.

„MIKLÓSVÁRI MIKLÓS GYULA kir[ályi]. tanácsos, a Vaskoronarend lovagja, országos borászati kormánybiztos, a hazai szőlőművelés lelkes előmozdítójának. Hála és tisztelet érzelmeivel emelték munkatársai és barátai. 1895.”

A kecskeméti hetilap 1896. évi első száma a korábbiakhoz képest kétszeres, nyolc oldal terjedelmű volt. Már az előző két-három évben sem volt ritka, hogy tartalmazott még fél ív, azaz két oldal terjedelmű mellékletet a lap. Ifj. Tóth István szerkesztő *T[isztelt]. Olvasóinkhoz* című cikkében erről a következőket írta. „A fejlődés eme stádiumában nem zárkozhattam tehát el attól a kívánságtól sem, hogy a lap tetszetősebb alakban s nagyobb terjedelemben szolgálja a közügyet. A »Kecskeméti Lapok« XXIX-ik évfolyamát tehát megújhodott alakban – kettős terjedelemben –, de a régi liberális zászló alatt folytatja. Mint eddig, úgy továbbra is a szabadelvű eszmék tántoríthatatlan harcosa lesz lapunk, mely a tárgyilagosság és elfogulatlan kritika alapján kulturális és közgazdasági viszonyaink felvirágzására törekszik.”⁹¹

Írásában a szerkesztő a lap új szerkezetét is ismertette, s kifejtette, hogy a helyi hírek és események a továbbiakban is gerincét fogják képezni az újságnak. „Míg vezércikkeinkben általános társadalmi s magasabb politikai kérdéseket fejtegetünk – írta ifj. Tóth István –, középcikkeinkben tanulságos ismertetéseket s tárca rovatunkban szellemesen szórakoztató cikkeket közlünk; addig újdonság rovatunk továbbra is a helyi események hű tükre lesz.”⁹²

Ennek jegyében 1896 januárjában *Az új színház* címmel közöltek két részből álló cikksorozatot. Az írások szerzője fölhívta a figyelmet, hogy a nem éppen olcsó építkezések befejeztével, újabb állandó költség jelentkezik majd a város büdzséjében, mégpedig a színház fönntartásának terhe. „... az áldozat a színház fölpépítésével egyáltalán nincs befejezve; annak fönntartása a város közjövödelmére ezentúl állandó évi terhet fog róni s budgetünkben ezentúl a színház állandó kiadási tételül fog szerepelni.”⁹³ A sorozat második részében a színházigazgató iránt támasztott elvárásokat is megfogalmazta a cikkíró. „A leendő új igazgatóban mi mindenekelőtt magas fokú intelligenciát, széleskörű szakismeretet követelünk meg.

91 KL, 1896. január 5.

92 KL, 1896. január 5.

93 KL, 1896. január 19.

Katona szülővárosa, ha már egyszer színházat állít, az olyan legyen, hogy a mintaszínházzá való kifejlődés csiráit már keletkezésekor magában hordja.”⁹⁴

A kecskeméti Városi Színház – a mai Katona József Színház – 1895–1896-ban épült Ferdinand Fellner és Hermann Gottlieb Helmer bécsi építészek tervezésében eklektikus stílusban neobarokk díszítéssel. Kecskemét város közgyűlése 1892. május 13-án elhatározta, hogy állandó színházat épít. A nagyszabású építkezés költsége a berendezéssel együtt 280 000 forint volt. Az épületben csaknem hatszáz ülőhely és több mint háromszáz állóhely kapott helyet. A színházat 1896 októberében nyitották meg egy Bánk bán-előadással, a budapesti Nemzeti Színház vendégszereplésével. Az intézmény 1916-ban vette föl a nagy kecskeméti drámaíró nevét.

Nemcsak a város kulturális és társadalmi életét, valamint politikai viszonyait, de a kecskeméti mezőgazdaság, ipar és kereskedelem ügyét és helyzetét is mindig figyelemmel kísérte a dualizmus éveiben a lap. Erre újabb példa, hogy 1896 februárjában *Kecskemét gyáripára* címmel közölt vezércikket (.....r. szignóval). Írója jól rámutatott arra a folyamatra, amely a tizenkilencedik század Magyarországának gazdasági modernizációjával összhangban Kecskemétre is jellemző volt. A város szerkezetének változásai, a térhasználat tudatosságának és szervezettségének megjelenése, a helyi kulturális és az oktatási élet fejlődése és a mindezekből következő egyre inkább mindennapivá váló kommunikációs formák (több helyi politikai és társasági lap kiadása, telefonhálózat építése) kialakulása ösztönzőleg hatottak a város gazdaságára is. A kecskeméti iparral foglalkozó cikkíró szavaival: „A város külső képe is változik. Paloták emelkednek, kulturális intézményeink megfelelően helyeztetnek el. Iskolák szaporodnak; szabályozás, rendezés, javítás és korszerűsítés uralkodik az egész vonalon. A fővárossal, nemkülönben több nagyobb várossal telefon köti össze Kecskemétet, a közlekedés pedig fejlődik a forgalom nagyságához. Minden jól van így. A természet gazdagon látta el városunkat mindennel, mely a fejlődés törvényei szerint nagygyá teheti Kecskemétet. Kitűnő termőföld, szorgalmas lakosság, egyenlő a boldogulással.”⁹⁵ A város közéletével és gazdaságával foglalkozó a millennium évében megjelent

94 KL, 1896. január 26.

95 KL, 1896. február 2.

írások közé tartozik még például a városi vízvezeték-hálózat kiépítését és a kutak tisztaságát követelő *Jó vizet, jó levegőt!* című cikk⁹⁶, vagy (az a+b=c aláírással megjelent) a sertéstelepnek a vasútvonallal való összekötését sürgető írás (*A kecskeméti sertéshizláló telep* címmel).⁹⁷

1896 a millennium éve volt, amikor országszerte ünnepekkel, politikai gyűlésekkel, tudományos tanácskozásokkal, egyházi szertartásokkal, bálokkal emlékeztek meg a magyarság Kárpát-medencébe való ezer esztendővel korábbi betelepedéséről. Kecskemét városa 1896 májusában tartotta a millenniumi ünnepeket. A *Kecskeméti Lapok* szerkesztősége tizennégy oldalas ünnepi számot jelentetett meg ebből az alkalomból. *Ünnepnapon* címmel patetikus hangvétellű vezércikk indította a lapszámot. Ebben a szerző Kecskemétnek a millenniumi megemlékezésekben meglévő kiemelt szerepét fogalmazta meg. Ennek alapja az volt, hogy a város határában és tulajdonában volt a mai Pusztaszer (az egykori Felső-Pusztaszer), amelynek határában – a középkori gestaíró, Anonymus nyomán – a hagyomány szerint Árpád nagyfejedelem és a többi honfoglaló vezér fölosztották egymás között az ország területét és megállapodtak a hatalom gyakorlásáról is. Felső-Pusztaszer az 1820-as években lett Kecskemét birtoka. Bár a város közgyűlése az 1880-as években kimondta, hogy a Kecskeméttől több mint ötven kilométerre fekvő tanyaközpont Kistelekhez tartozik közigazgatásilag, az jogilag továbbra is város tulajdona maradt. Kecskemét 1896-ban a turulmadárral és a hét honfoglaló vezér arcképével díszített emlékoszlop állítását kezdeményezte Felső-pusztaszeren, ami azonban csak 1900-ra készült el.

„Széles Magyarországon nincs város – fogalmazta meg a *Kecskeméti Lapok* vezércikkírója –, amelynek Kecskemétnél több joga lenne ünnepelni. Szemünk sugara odaér a viruló mezőkre, melyen a honfoglaló ősök a nemzeti alkotmány első pontozatát felfogadták, s kezünk fogása még érzi a kard markolatát, melynek csorbítatlan éle a mező virulását megőrizte. Senki jobban ez alkotmány szellemét meg nem őrizte, mint Kecskemét városa, ahol nem volt földesúr, de jobbágy se volt; ahol különbséget tenni kereszt és csillag között sohasem lehetett.”⁹⁸ Az ezeréves magyar múlt eseményeinek, sikereinek és kudarcainak számbavétele után optimista

96 KL, 1896. március 8.

97 KL, 1896. március 29.

98 KL, 1896. május 17.

kicsengésű befejezést írt cikkéhez a lap munkatársa. „Nincs okunk, kétségbeesni, de van jogunk remélni. Nincs okunk félni, de van jogunk a jövőbe büszkén tekinteni. Nincs okunk elcsüggedni, de van jogunk bizalommal nézni elvégzett munkánk gyümölcse elé.”⁹⁹

Szerepelt a lapban beszámoló a községi népiskolák, az állami főreáliskola, a katolikus főgimnázium és a református főgimnázium 1896. május 9-i millenáris ünnepségeiről, valamint a május 10-én tartott istentiszteletekről. Molnár János református lelkész a hazaszeretet fontosságára hívta föl a figyelmet. „Szeressük e hazát eseményekben gazdag múltjáért, szépségéért, gazdagságáért és reményteljes jövőjéért.”¹⁰⁰ Laukó Károly evangélikus lelkész a politikai megosztottság veszélyeire mutatott rá az ünnepi istentiszteleten elmondott beszédében. „Természet szerint mindig pártos nép voltunk és vagyunk; szilaj szabadságszeretetünket egész történelmünk végigkíséri a pártviszály árnyéka! Az isteni bölcsesség vezényletét kell hát látnunk abban is, hogy ezt a forrongó erővel és erényekkel megáldott népet monarchikus nemzetté tette.”¹⁰¹

A katolikus misét a főtéri nagytemplomban Bogyó Pál apátplébános mutatta be, a prédikációt pedig Trummer Ferenc segédlelkész mondta, aki a politikai alapállástól és felekezethez való tartozástól független összefogást tartotta a magyar nemzet nagy feladatának. „Hol a hazának igazi javairól van szó, ne legyen közöttünk választófal sem párt, sem valláskülönbőség. Ha, mint a régi boldogabb időkben, most már nem vagyunk egyek a hitben, legyünk egyek legalább a szeretetben, a haza iránt való áldozatkészségben. Ebben keljünk nemes versenyre minden kicsinyesség, minden féltékenykedés nélkül.”¹⁰²

Az izraelita imaházban Bárány József főrabbi beszélt, aki a nemzeti egység hangoztatása mellett Kecskemét város vezetőire és polgáira kérte az Úr áldását. „De legdúsabb és legszebb áldásokkal áldd meg hazánk szép városát, Kecskemétet, hatóságait, tudományos, közhasznú és jótékony célú intézményeit, valamint minden egyes polgárait, plántáld minden lakosainak szívébe a testvéri szeretet, a békés egyetértés szellemét, hogy egy szívvel és egy lélekkel, munkával és szorgalommal gyarapítsák és fejlesszék e

99 KL, 1896. május 17.

100 KL, 1896. május 17.

101 KL, 1896. május 17.

102 KL, 1896. május 17.

várost, hazánk díszére, nemzetünk büszkeségére.”¹⁰³ Az imént idézett négy egyházi beszédet közölte a lap, az azonban csak megemlítésre került, hogy a görögkeleti ortodox liturgiát Csupics Kornél szentendrei esperes végezte (ezt a kecskeméti ortodox vallású polgárok rendkívül alacsony száma indokolhatta).

A város ünnepi közgyűlésére 1896. május 16-án került sor. Beniczky Ferenc főispán mondott beszédet, majd ifj. Bagi László, végül Fekete István helyettes polgármester. A közgyűlés ekkor hódoló föliratot fogalmazott a királynak. A millenáris eseményekről szóló beszámolókat a következőképpen összegezte a *Kecskeméti Lapok*. „Kecskemét város tehát, mely a múltban is mindig zászlóvivője volt az igaz hazaszeretetet és polgári erényeknek, hozzá méltóan vette ki részét az ezredévi ünnepélyességekből. Elismerés érte Kecskemét város egész közönségének, hála bölcs és jóakaró hatóságának.”¹⁰⁴ A lap olvasói az ünnepi számban más – nem a millenniumhoz kapcsolódó – helyi újdonságot, hírt nem olvashattak, amit a lapszerkesztőség az ünnep fontosságával magyarázott. „Lapunk tisztelt olvasóinak szíves elnézését kérjük, hogy lapunk jelen számából, melyet egészen Kecskemét város millenniumi ünnepélyességének szántunk, újdonságaink teljesen kimaradtak.”¹⁰⁵

1900. január 1-jén az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. átvette a Tóth László-féle nyomdától a *Kecskeméti Lapok* kiadását, majd júliusban kiadta ennek krajcáros melléklapját, a *Kecskeméti Friss Újság* című napilapot. Az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság 1899-ban alakult. Megvette a tíz évvel korábban alapított Ottinger-féle nyomdát. A kecskeméti polgárok által a közbeszédben röviden csak Részvénytársaság névezett társaság *Kecskeméti Napló* (1899. október 29.), majd *Színházi Lapok* (1899. november 1.) címmel indított hetilapot. Az igazgatóság tagjai 1906-ban Adler Imre kereskedő, Bódogh Ferenc gyógyszerész, Fispán Mór szállító, Fodor Sándor ügyvéd, Koszó Sándor mérnök, Král Rezső sörkereskedő, Löwy Gyula kereskedő, Nagy Mihály ügyvéd, Zaborczky Ferenc építőmester és Zsitvay Béla nyugalmozott honvéd huszárezredes voltak.

A Részvénytársaság a Budai Nagy utca 151. szám alatti Juhász-féle házban volt, majd az Arany János utca 8. szám alatt, 1925-ben pedig a

103 KL, 1896. május 17.

104 KL, 1896. május 17.

105 KL, 1896. május 17.

Kéttemplom közbe költözött. Az igazgatóság az első világháború után kicserélődött, szinte kizárólag a helyi református egyház vezetői vettek részt a munkájában, ezért az 1920-as években fölmerült az elegendő lehetséges is. A kiadó igazgatója Hollósy János után Vargha Gyula, később Sebők István, majd 1935-től Tóth László volt. 1922 és 1950 között itt jelent meg Tóth László szerkesztésében a *Magyar sakkvilág* című folyóirat, de itt nyomták a Németh László szerkesztette művelődéstörténeti és politikátörténeti jelentőségű *Tanú* és a *Válasz* című folyóiratok számait is.¹⁰⁶

1900. július 1-jével új periódus kezdődött a lap életében. Ekkortól ugyanis a *Kecskeméti Lapok Kecskeméti Friss Újság* címmel olcsó, népszerű, „könnyebben fogyasztható” politikai napilapot indított, amelynek alapelvei azonban megegyeztek a *Kecskeméti Lapok*éval és természetesen a kormányon lévő Szabadelvű Pártéval. *A t. olvasókhöz* című közlemény az első oldalon volt olvasható. Ebben többek között a következőket írta a lap szerkesztője. „Mai naptól kezdve lapunk életében nevezetes változás áll be: Kecskeméti Friss Újság címmel melléklapjaként naponta megjelenő lapot fogunk az olvasóközönség elé bocsátani. A mikor ezt a vállalkozást megindokolni akarjuk, a múltra kell visszavezetnünk a figyelmet, hogy érthetővé tegyük, miért tartottuk szükségesnek ezt az újítást. Országos politikai kérdésekben föltétlen hívei voltunk a 67-es alapnak és a szabadelvű irányzatnak.”¹⁰⁷

Ennek – A szerkesztőség aláírással megjelent – közleménynek a szerzője azt is levezette, hogy miért üdvösebb a magyar államiság szempontjából az Ausztriával való „összeházasodás”. Bírálta ugyanakkor az állami centralizmust, s helyette az öngazgatást és az embereknek (és civil szervezeteik, egyleteik) a politikai, társadalmi és gazdasági folyamatokban való tevékeny részvételét hangoztatta. „...államférfiaink között vannak elegendően, akik az állami mindenhatóság továbbterjesztését veszélyesnek tartják, hanem a társadalmat kívánják az állam segítőtársául. Ennek a törekvésnek vagyunk mi is hívei és akarunk szószólói lenni. Azért

---

106 Orosz László: A Részvény-nyomda története. In: Kecskemét. Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről. Szerk. Heltai Nándor. Kecskemét, 1968. 281–296.; Orosz László: Kecskemét irodalmi öröksége. In: Orosz László – Füzi László: Kecskemét irodalomtörténete. Kecskemét, 2003. 54–59.

107 KL, 1900. július 1.

pedig, mert naggyá, erőssé a nemzet hatalmi szóra nem lehet, csak biztos alapokon működő társadalomra támaszkodva lehet erős maga az állam is. A midőn tehát a szabadelvű párt által követett politikai irányzatot az ország érdekében helyesnek tartjuk, teljes erőnkől azon leszünk, hogy a szervezetlen társadalom akcióképességét fokozni igyekezzünk.”¹⁰⁸

A *Kecskeméti Lapok* munkatársai – akik természetesen a *Kecskeméti Friss Újság* újságírói is voltak – így határozták meg az új napilap irányvonalát. „A Kecskeméti Friss Újsággal a friss és eleven élet lüktetését akarjuk bevinni a köztevékenységbe. Nem fogunk elfáradni annak az igazságnak hirdetésében és megkedveltetésében, hogy ha államiságunkat biztos tető alá akarjuk hozni, akkor a sikeres küzdelemhez erős társadalmat kell teremtenünk.”¹⁰⁹

A *Kecskeméti Friss Újság* – alcíme szerint a *Kecskeméti Lapok* melléklapja – vegyes tartalmú napilap volt. Szerkesztője és munkatársi gárdája megegyezett a *Kecskeméti Lapok*éval. Ára egy krajcár (két fillér) volt, előfizetése pedig helyben (Kecskeméten), házhoz hordva félévre négy korona, negyedévre két korona, egy óra 67 fillér. A napilap *Beköszöntő* című cikket közölt első számának első oldalán, amelyben a szerkesztőség politikai alapállását határozta meg (a szabadelvű ideológia). „Tegnap főlapunkban jeleztük, hogy lapunk ma megjelen és ezentúlra minden nap közönség elé bocsátjuk azt. [...] Erős társadalmat kell teremtenünk, hogy most az állam által teljesített föladatak jó részét átvehessük. Mi jobban tudjuk egyes vidékekként, hogy mi van előnyünkre, mint az állam. Oda kell fejlődnünk, hogy a saját magunk javára önnönmagunk erőt és öntudatosságot tüntessünk ki és egyidejűleg gazdasági életünket kell erőssé tenni. Erős társadalom fogja ezt megcselekedni.”¹¹⁰ A *Kecskeméti Friss Újság* 1904 áprilisáig jelent meg. Ekkor beolvadt a *Kecskeméti Lapok*ba, amely onnantól napilapként került kiadásra (s a *Kecskeméti Friss Újság* arculati elemeit és lapszerkezetét vette át).

1900 júliusában *Előfizetőinkhez* címmel jelent meg több alkalommal is tájékoztatás a két lap viszonyáról és az előfizetésekről. „Minden zavarok és félreértések elkerülése végett ismétljük, hogy a KECSKEMÉTI LAPOK helybeli előfizetői a KECSKEMÉTI FRISS ÚJSÁG-ot is megkapják évi

108 KL, 1900. július 1.

109 KL, 1900. július 1.

110 Kecskeméti Friss Újság, 1900. július 2.

8 korona előfizetési díjért. A vidéki előfizetők azonban évi 14 koronát fizetnek, mert naponként 2 filléres hírlapbélyeget kell fölhasználnunk.”¹¹¹ Egy negyedévre a vidékiek előfizetési díja három korona ötven fillér volt. Akik azonban a vidéki előfizetők közül csak a főlapot, a *Kecskeméti Lapokat* akarták megrendelni, két korona volt az előfizetési díj negyedévre.

1901. október 1-jén egylapos, kétoldalas rendkívüli kiadása jelent meg a *Kecskeméti Lapok*nak a parlamenti választások előtt. Az első oldalon a kecskeméti szabadelvű párt végrehajtó bizottságának a választópolgárokhoz intézett felhívását olvashatták az érdeklődők. A kormánypárt jelölje a két kecskeméti választókerületben Szeless József (a lap volt szerkesztője) és Nagy Mihály (a *Kecskeméti Lapok* hivatalban lévő társszerkesztője) volt.¹¹²

A *Kecskeméti Friss Újságnak* a *Kecskeméti Lapok* melléklapjaként való megjelentetése alig négy évig tartott. Amikor a *Kecskeméti Friss Újság* megszűnt, a *Kecskeméti Lapok* pedig politikai napilappá alakult át. Innentől évekig szerepelt a lap fejlécében, zárójelben mintegy alcímként: (*Kecskeméti Friss Újság*). A *Kecskeméti Lapok* első napilapként megjelent számában a *Kecskeméti Lapok* szerkesztősége aláírással szerepelt vezércikk, amelyben tájékoztatták az olvasókat a változásokról. „Most folyó harminchetedik évfolyamában a Kecskeméti Lapok nagy átalakuláson megy keresztül. A helybéli szabadelvű párt lapbizottságának határozatából, melynek tulajdonát képezi, a Kecskeméti Lapok mától fogva politikai napilappá alakul át. A Kecskeméti Friss Újság, mely eddig külön szerkesztőség alatt, mint a Kecskeméti Lapok melléklapja állott fenn, a mai nappal megszűnik, illetve beleolvad a Kecskeméti Lapokba.”¹¹³

Ezek mellett az általános információk mellett a lap politikai irányvonalát – a szabadelvű ideológiát – is meghatározták, azaz a korábbi elkötelezettségüket erősítették meg. „A Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak a magyar szabadelvűség fennkölt és örökkön ragyogó példái s az újabb idők nagy herosai: Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc a szabadelvűség nevében és lobogója alatt küzdöttek végig nemes küzdelmeiket. Ilyen mintaképekre emlékezünk, ilyen példákra gondolunk, midőn gyöngye karunkkal e zászló alá sorakozunk és e zászló alá sorakozásra

---

111 KL, 1900. július 8.

112 KL, 1901. október 1.

113 KL, 1904. május 1.

hívjuk meg a közönséget.”¹¹⁴ A napilapként megjelenő újság ára két fillér volt. Előfizetési díja egész évre nyolc, félévre négy, negyedévre két korona. Az első hetekben az addigi hat helyett nyolc oldal terjedelemben jelent meg a *Kecskeméti Lapok*, később – 1904 nyarától – állandósult a négyoldalas terjedelem. Sok képes, rajzos grafikákkal illusztrált hirdetés jelent meg az újságban. Laptulajdonosként a Kecskeméti Szabadelvű Párt volt föltüntetve az impresszumban.

A napilapban már jóval több szépirodalmi munka is szerepelt. A *Tárca* rovatban nemcsak helyi szerzők (tanárok, jogászok, a helyi értelmiség képviselői) munkái jelentek meg, hanem országosan ismert és pályájuk delén lévő írók, költők művei is. Így például Mikszáth Kálmán¹¹⁵, Ady Endre¹¹⁶, Krúdy Gyula¹¹⁷, Erdős Renéé¹¹⁸, Pekár Gyula¹¹⁹, Lengyel Laura¹²⁰ vagy Lyka Károly¹²¹ novellái vagy Szabolcska Mihály¹²² versei. De külföldi szerzők – például Anatole France, Anton Pavlovics Csehov, Jerome K. Jerome – műveit is olvashatta a *Kecskeméti Lapok* közönsége. A lapban megjelent nagynevű írók művei természetesen nem a *Kecskeméti Lapok* számára készültek, azok budapesti lapokból való átvételek. (Arra nincs adatunk, hogy a *Kecskeméti Lapok* fizetett volna értük szerzői honoráriumot, vagy kért volna közléshez engedélyt.)

1905-ben országgyűlési választásokat tartottak Magyarországon. A politikai küzdelemben a *Kecskeméti Lapok* is bekapcsolódott, mégpedig hagyományaihoz híven a Szabadelvű Párt oldalán. Az egyik 1905 januárjában megjelent számában a lap közölte Szeless József Kecskemét-felsőkerületi képviselőjelölt (a *Kecskeméti Lapok* egykori szerkesztője) a választópolgárokhoz intézett levelét, amelyben a politikai becsületességet és az igaz (persze hatvanhetes közjogi alapon álló) nemzeti érzés hirdette, a szövetkezett ellenzéknek pedig állellenzéknek és álfüggetlenségi mozgalomnak bélyegezte. Ellenfele a függetlenségi párt részéről az idős

114 KL, 1904. május 1.

115 Kozsibrowszky tréfája. KL, 1904. augusztus 9. – augusztus 10.

116 Nini szemei. KL, 1904. szeptember 23. – szeptember 24.

117 Pörös akták. KL, 1904. október 7. – október 8., Az öreg ivók. KL, 1905. február 17. – február 18.

118 Élet. KL, 1904. június 1., Leányalom. KL, 1904. augusztus 31. – szeptember 1.

119 Egy tehetséges asszony. KL, 1904. július 12. – július 15.

120 A férj. KL, 1904. augusztus 17. – augusztus 18.

121 A bögre. KL, 1904. augusztus 30.

122 Konfesszió. KL, 1904. december 4.

Szappanos István volt, akinek mind életkorát, mind ősz haját kifigurázta a Szeless-hívek kortesnótája, amelynek utolsó strófája így szól: „Pista bácsi eliheti, / Magát mindenki szereti / Itt marasztjuk, nem eresztjük, / Követnek majd Szelesst küldjük. / Éljen a haza!”¹²³ A kecskeméti alsó választókerületben Nagy Mihály, a lap felelős szerkesztője volt a jelölt. Mivel mindkét képviselőjelölt kötődött a *Kecskeméti Lapokhoz*, nem meglepő, hogy az újság hasábjain gyakran volt olvasható a szlogent: „Éljen a tiszta szabadelvűség szeplőtlen lobogója!”

A nagy remények és több évtizedes kormányzati múlt hangoztatása azonban nem bizonyult sikeresnek, a választási eredmények ugyanis az ellenzéki függetlenségek győzelmét hozták, úgy Kecskeméten, mint országosan. A lap erről rezignáltan tudósított. „A kocka eldőlt. A szerencse istenasszonya elfordította arcát a kecskeméti szabadelvű párttól. A mai szavazás eredménye, hogy mind a két választókerület ellenzéki képviselőt választott.”¹²⁴ Nem mulasztotta viszont el a két új képviselő – Szappanos István és Hock János (később, 1918-ban a Nemzeti Tanács elnöke) – bírálatát. „A politikában nem sok vizet fog az öreg Szappanos István zavarni, kíváncsiak vagyunk rá, hogy a város javára mit fog tudni cselekedni. Hock János annál több zavart fog csinálni, annyi bizonyos: köpködni és rugdalózni, pofozkodni és kiáltozni fog, de hogy Kecskemét városára haszon-e, avagy kár – azt majd a jövő, valószínűleg már az igen közeli jövő fogja megmutatni.”¹²⁵ A felső kerületben Szappanos István 1077 szavazatot, míg Szeless József 274 voksot szerzett. Az alsó kerület eredményéről pedig annyit közölt a *Kecskeméti Lapok*, hogy „a szavazás lapunk zártakor még folyik, Hock 600 szavazat előnyben van.” A végeredményről a későbbi lapszámok sem számoltak be, nyilván a szerkesztő nem akart saját bukásáról tudósítani.

A két rivális párt között az ellentétek a választások lezajlása után is tovább feszültek. A függetlenségi és negyvennyolcas párt kecskeméti lapja, a *Függetlenség* 1905. január 22-i számában *Úri párt – parasztpárt* címmel jelent meg vezércikk, amely szerint az úri kabátot a szabadelvű párt öltötte magára, a paraszti érdeket pedig a függetlenségek képviselik.¹²⁶ Ezt a

123 KL, 1905. január 22.

124 KL, 1905. január 27.

125 KL, 1905. január 27.

126 Függetlenség, 1905. január 22.

véleményt *Kecskeméti Lapok* cikkírója visszautasította és cáfolta, s az ilyen írásokat ellenzéknek a választási győzelem miatti elbizakodottságának tudta be.¹²⁷

1905 nyarára a politikai ellentétek nem lettek kisebbek, viszont a választások elmúltával kiélezett hangnem csökkent, s csak az 1905–1906-os alkotmányos válság (amikor az uralkodó nem akarta a győztes függetlenségiakat megbízni a kormányalakítással, s a parlament támogatása nélkül alakított kormányt) bizonyos periódusaiban jelent meg ismét. Ekkorra a napilap szerkezete is kikristályosodott és véglegesült. A *Politikai hírek* rovatban az országos politikai és pártélet fontos eseményei szerepeltek, a *Világ folyásában* a nemzetközi élet újdonságai kaptak helyet, míg a *Hírek az országból* egységben a kisebb hazai híreket olvashatták az érdeklődők. A *Napi hírek* rovatban rövidebb, kecskeméti ügyeket tárgyaló hírek voltak.

Ebben a rovatban találták a *Kecskeméti Lapok* előfizetői és vásárlói például a városi színház életéről szóló tudósításokat. „A színigazgató dolgozik. Bihari Ákos, a kecskeméti színháznak új direktora megválasztása óta keményen dolgozik társulatának összetoborzásán. Már az eddigi munkásságának is szép eredménye van; a kar – női és férfi egyaránt – teljes, kitűnő. A tagok között nem egy elsőrendű névvel találkozunk. Bihari szerződtette Heltai Jenőt, a Magyar Színház nagyhírű buffo komikusát, Angelly Irént, a vidék legszebb primadonnáját, Czakó Zsigmondot, a kolozsvári Nemzeti Színház szalon-komikusát, Marosi Adélt Moly társulatának társalgási színésznőjét stb.”¹²⁸

A lapot – amely immár viszonylag olcsón, pár fillérért hozzáférhető volt – nemcsak a hagyományos értelemben vett városi polgárok, hanem a helyi kialakuló parasztpolgári rétegbe tartozók és a környező tanyavilág lakói is kézbe vették a huszadik század elején. Ennek az olvasóközönségnek szólt a hirdetések és a cikkek jelentős része. Így a következő rövid hír is. „A vetés állása. A szörnyű szárazság a gazdaközönségre roppant leverőleg hat, a kukorica lefomnyad, a legelők kiszáradnak. Sok helyütt óráról-óra várják az ég borulását s minden apró felhőcskére fölcillan a gazda szeme. Másutt azonban már az eső sem használ; itt a kukorica már lábán elszáradt, úgyhogy még annyi kukorica sem lesz, mint a múlt évben, pedig ez is a

127 KL, 1905. február 22.

128 KL, 1905. augusztus 6.

minimális termékek közé számítódott. Az abnormális aszály elpusztított minden növényzetet, így a megtermett gabona félterméssel kell beérnie a szegény földművelőnek. Egyéb úgyszólván semmi.”¹²⁹

A város szórakozni vágyó közönségéről sem feledkeztek meg a *Kecskeméti Lapok* munkatársai. 1905 augusztusában Lányi Géza cimbalomművész előadásáról adtak hírt. „Cimbalomművész Kecskeméten. Lányi Géza cimbalomművész Kecskemétre érkezett s vasárnap és hétfőn este játszik a Millekernél.”¹³⁰ Azokban a napokban egy amerikai vándormozi is Kecskeméten járt, amely ezzel a technikai és szórakoztatóipari újdonsággal ismertette meg a város polgárait, sőt éjszaka kizárólag férfiaknak vetítettek filmet. „Mozgófényképek. Egy amerikai mozgófénykép vállalat előadásokat fog tartani a vásártéren vasárnap és hétfőn reggeli 9 órától déli 11 óráig. Szegedi lapok közlése szerint a legtökéletesebb kinematográfiai mutatóványokat produkálja a vállalat. Vasárnapon és hétfőn este 10–11 óra között kizárólag csak férfiak részére lesz előadás.”¹³¹

1905-ben már a lap felét – négy oldalt – hirdetések tették ki. A *Nyílt tér* rovatban továbbra is megfelelő díjért cserébe tehették közzé véleményüket a városi politikusok és közszereplők. Ezen írások mellé a szerkesztőség mindig odaírta, hogy az azokban foglaltak nem azonosak a szerkesztőség álláspontjával. A hirdetések között a huszadik század első éveiben is eladó házak, fölbirtokok, gyümölcsösök, szőlők, valamint kiadó házak, szobák voltak. „Eladó földbirtok. Városföldön (Gátérben) a csongrádi-út mellett, 120 kat[asztrális]. hold szántó és kaszálóból álló föld, jó karban lévő 2 lakóházzal, melléképületekkel, nagy ló-, marha- és juhállókkal, kedvező fizetési feltételek mellett eladó. Értekezhetni V. tized, Nagykőrösi utca 29. sz[ám]. a[latt]. Zsitvay Béla tulajdonossal.”¹³² „Száras, fűregmentes külön bejárható utcai szoba augusztus 15-ére bútorozva, esetleg a nélkül kiadó. Tehén utca 267. sz[ám]. a[latt].”¹³³

A kecskeméti református egyház a jogakadémia élrelmezését, menzájának üzemeltetését hirdette meg „Hirdetmény. A Kecskeméti Ev[angélikus]. Ref[ormátus]. Egyháztanács közhírré teszi, hogy a főiskolai

---

129 KL, 1905. augusztus 6.

130 KL, 1905. augusztus 6.

131 KL, 1905. augusztus 6.

132 KL, 1905. augusztus 6.

133 KL, 1905. augusztus 6.

táptüntetési kifőzés az 1905/06. iskolai évre vállalkozás útján adatik ki. Írásbeli ajánlatok augusztus 7-ig délig az egyház pénztári helyiségében elfogadtnak, a hol a feltételek is megtekinthetők. Az elnökség.”¹³⁴ Weisz László és Bencsik Antalné üzletében pedig kéz- és lábizzadás elleni kenőcsöt vásárolhattak a múlt század elején élő kecskemétiak, mint az a *Kecskeméti Lapok* hirdetéséből is kiderül: „Sudin. Az egyedüli biztos gyógyszer kéz- és lábizzadás ellen. Jóságáért a készítő felelősséget vállal. Ára ecsettel 1 korona. Készítő Nagy Kálmán gyógyszerész Nyiregyházán. Kecskeméten kapható: ifj. Weisz László divatáruházában és özv. Bencsik Antalné fűszerüzletében.”¹³⁵

Mivel az alkotmányos válság nem oldódott meg, az ellenzék és az uralkodó nem találtak kompromisszumot és beállt a politikai patthelyzet, Ferenc József császár és király 1906. február 19-én föloszlatta a magyar országgyűlést. Erről a *Kecskeméti Lapok* rendkívüli kiadása számolt be, amely aznap délután jelent meg és mindössze egy tizenöt soros tudósítást, valamint egy hirdetést tartalmazott. *A Házat feloszlatták* címmel, *Katonák a Házban* és *Erőszak a képviselők ellen* alcímmel jelent meg a tudósítás, amelyből kiderült, hogy Justh Gyula, a képviselőház elnöke betegsége miatt nem tudott elnökölni, ezért helyette Rakovszky István alelnök nyitotta meg az ülést. A király ugyanakkor teljhatalmú biztossá nevezte ki Nyíri Sándor tábornokot, s vele egy leiratot küldött a magyar parlamentnek, amiről Rakovszky javaslatára a ház úgy döntött, fölbontatlanul küldi vissza. Ekkor – írja a *Kecskeméti Lapok* saját budapesti tudósítója – az elnöklő Rakovszky István „az ülést bezárja s a képviselők már szétoszlásban vannak, ekkor előlép egy honvédszázados, fölmege az elnöki emelvényre és felolvassa a feloszlató kéziratot. Katonák nyomulnak a terembe s az ellenszegülő képviselőket rendőrökkel együtt kivezetik a teremből. Az országgyűlés mindkét házának kapuit lezárták és az ajtókra pecsétet tettek. Ezzel a pecséttel lepecsételték Magyarország ezeréves alkotmányát is.”¹³⁶

A hírlap következő számában *Az alkotmány védelme* címmel jelent meg vezércikk, amely erőszaknak és abszolutisztikus cselekedetnek nevezte a parlamentben történeteket és egy pártba – az alkotmányt védők táborába – gyülekezésre szólított föl minden politikai erőt, liberálisokat

134 KL, 1905. augusztus 6.

135 KL, 1905. augusztus 6.

136 KL, 1906. február 19.

és függetlenségeket egyaránt.¹³⁷ Néhány nappal később a lapot kiadó szabadelvű párt kecskeméti szervezete is elítélte a katonai uralmat és az alkotmány mellőzését. Kecskemét város 1906. február 22-i közgyűlésén minden törvényhatósági bizottsági tag nemzeti színű kokárdában jelent meg. Eötvös Nagy Imre szónokolt az alkotmányosság védelmében, amit végül egy indítvánnyal – ami aztán az utolsó napirendi pont lett és nagy többséggel elfogadták – tetézték, hogy a közgyűlés határozatban adjon hangot fölháborodásának, amit küldjön is meg minden egyes törvényhatóságnak (vármegyének és törvényhatósági jogú városnak). „A mai közgyűlés egyike volt az új Kecskemét történetének legmagasabb mozzanatainak” – állapította meg a *Kecskeméti Lapok* tudósítója.¹³⁸

Az alkotmányos válság mellett a modern közéletre és gazdaságpolitikára jellemző témákat tárgyaló cikkek is jelentek meg az újságban, így például Ráczy Gyula *Gazdasági különválás* címmel közölt írást az osztrák-magyar közös vámterületről¹³⁹, Karsai Sándor pedig *Az állami gyermekvédelem fokozatos fejlesztése* című cikkében a huszadik századi polgárosodó modern városokban megjelenő törekvésre, a gyermekvédelemre hívta föl a figyelmet.¹⁴⁰ 1906 márciusában a kecskeméti ügyvédi kamara jelentését közölték, amit egyébként minden évben megjelentettek, valószínűleg a potenciális olvasóközönség (ügyvédek, jogászok, jogakadémiai hallgatók stb.) érdeklődésére apellálva.¹⁴¹ Nem sokkal később pedig az ipartestület jelentését (ezt is évente közölték) lapozhatták át a *Kecskeméti Lapok* olvasói. Ebből értesülhettek a kőműves- és szabóipari dolgozók bérharcairól és arról, hogy a vas- és fémiparosok a bőriparosok mintájára anyagbeszerzési szövetkezetet alapítottak, valamint hogy a helyi önálló iparosok állásfoglalását adták ki a munkásmozgalom ellen. A jelentésből kiderül, a város közgyűlése a helyi ipar támogatására és védelmére külön bizottságot állított föl. 1905 végén Kecskeméten 1157 önálló iparos, 661 segéd, 573 tanonc tevékenykedett.¹⁴²

1906 áprilisában *Gyűlölködés* címmel közölt vezércikket a *Kecskeméti Lapok*. Ebben a lap szerkesztősége sérelmezte, hogy Kecskemét 1906.

137 KL, 1906. február 21.

138 KL, 1906. február 23.

139 KL, 1906. január 18. – január 19.

140 KL, 1906. február 6. – február 7.

141 KL, 1906. március 7.

142 KL, 1906. március 31.

március 30-i közgyűlésén úgy döntött, hogy – mivel a város hivatalos lapja megszűnt –, hirdetéseit a függetlenségek helyi lapjában fogja közölni, nem pedig a *Kecskeméti Lapok*ban. Az írás szerzője szerint a politikai hatalmát országosan és helyi szinten egyaránt elvesztett szabadelvű párt harmincnyolc évig volt többségben ugyan a városházán, de „többségi erejével visszaélve, hatalmát éreztetve, a városi ügyeket ilyen alantas és kicsinyes” módon sohasem intézte. „A Kecskeméti Lapok immár 39 év óta szolgálja megszakítás nélkül, érdek nélkül, sőt mondhatjuk, kárpótlás nélkül Kecskemét város ügyeit, erejéhez mérten talán gyöngén, de mindig jóhiszeműleg és becsületesem, a közérdeket tartva kizárólag szem előtt. 39 év óta Kecskemét városának talán most lett volna először alkalma valamelyes, ismételjük, nagyon csekély és jelentéktelen kárpótlást adni e többször elismert szolgálatokért.”¹⁴³

1906 tavaszán a lap életében több változás is beállt. Egyrészt áprilistól az újság terjedelme négyoldalasra csökkent, másrészt Szántó Kálmán visszalépett a szerkesztőségtől. *Visszatekintés* című vezércikkében azzal indokolta döntését, hogy a lapot megjelentető szabadelvű párt több évtizedes kormányzás után elveszítette a többséget. Ekkor már az első polgári származású magyar miniszterelnök, Wekerle Sándor vezetésével megalakult a függetlenségi és negyvennyolcas eszmét követő, valamint a szabadelvű politikát ellenző politikai erőkből létrejött koalíciós kormány (amely aztán egészen 1910-ig hivatalban volt). „Tiszta szívből, hazafias lelkünk egész erejével kívánjuk – írta Szántó Kálmán –, hogy 38 esztendő múlva az új emberek annyi eredményre tekinthessenek vissza és oly nyugodt és tiszta lelkiismerettel vonulhassanak félre, mint most a régiek.”¹⁴⁴

1906. május 1-jétől Witter József volt a *Kecskeméti Lapok* főszerkesztője. Beköszöntőjében az újság politikai függetlenségét ígérte, valamint azt, hogy irányításával a lap föllép majd a haszonleső és hazafiatlan politikusok és törekvések ellen. „Teljes tárgyilagosság és teljes pártonkívüliség: ez a mai viszonyok mellett szükségképpen egy és ugyanazon jelentőségű; ezt fogja szem előtt tartani és magára nézve minden tekintetben irányadónak elismerni a Kecskeméti Lapok is. A tiszta objektivitás vörös vonalként fog végighúzódni politikáján, minden pártkötelékektől teljesen függetlenül fog mindenkor legtisztább meggyőződésének kifejezést adni. A Kecskeméti

143 KL, 1906. április 3.

144 KL, 1906. április 29.

Lapok számára nem lesz politikai bálványkép, amely elé tömjénezní járuljon, de viszont épp oly lelkesedéssel fogja fölkarolni bárkinek a nemes, hasznos törekvéseit, mint aminő kíméletlenül ostorozza majd haszonlesést, hazafiatlanságot, dőre politikát, akár jobb-, akár a baloldalon legyenek is annak rugói.”¹⁴⁵ Ennek jegyében el is tűnt az impresszumból, hogy az orgánum a szabadelvű párt lapja, s helyette mint „független politikai napilap” jelent meg.

1908. november 15-től a *Kecskeméti Lapok* alcíme *Függetlenségi és 48-as politikai napilap* lett, amely A kecskeméti alsó- és felsőkerületi függetlenségi és 48-as párt és népkörök hivatalos lapja volt, felelős szerkesztője pedig Hajdú József. Az ezen a napon megjelent számban *Magunkról* című, Szerk. szignóval ellátott cikk jelent meg az első oldalon, amelyből kiderült, hogy a két kecskeméti kerület függetlenségi pátszervezetének a pártsajtó biztosítására alakított bizottsága tanácskozásai alkalmával a következő álláspontot alakította ki, amit jegyzőkönyvben is rögzített. „Az Alsókerületi Függetlenségi és 48-as Párt és Felsőkerületi Függetlenségi és 48-as Párt és Népkör közös hivatalos lapjának ajánlja a »Kecskeméti Lapok« című függetlenségi irányú politikai napilapot, a következő indokok alapján: a) A »Kecskeméti Lapok« teljesen azon függetlenségi politikának elveit követi és céljait szolgálja, melyek az országos függetlenségi törekvéseknek alapelveit alkotják. b) Elterjedtsége, jól felszerelt nyomdája, mindenekfelett közhelyesséssel találkozó szellemi irányítása alkalmassá teszik a két nagy párt politikai és társadalmi céljainak, hírszolgálatának munkálására.”¹⁴⁶

Az új lapszerkesztő azt sem mulasztotta el megjegyezni – nem kis iróniával –, hogy a függetlenségi eszme követőinek száma a választási győzelem után gyarapodott. „Mihelyt a szabadelvű párt hatalmas pressziója alól felszabadult az ország, azonnal megtízszereződött a 48-as elvek igaz érzés szerint való követőinek száma is. – Ez történt Kecskeméten is.”¹⁴⁷ Hajdú József ezután kifejtette: a *Kecskeméti Lapok* a továbbiakban is a város és polgárai érdekeit szolgálja majd – természetesen azonban már nem a szabadelvű, hanem, a függetlenségi eszmék jegyében. „Programunk volt és marad a közönség, a város és a magyarság érdekeinek szolgálása;

145 KL, 1906. május 1.

146 KL, 1908. november 15.

147 KL, 1908. november 15.

politikai elveink: az előbb-utóbb, de érvényre jutó függetlenségi és 48-as eszmék propagálása és diadalra juttatása.”¹⁴⁸

A politikai irányváltástól függetlenül a lap valóban rendületlenül boncolgatta a várospolitikai kérdéseket és tette szóvá a huszadik század eleji Kecskemét közállapotainak és helyi politikai életének visszasságait. 1910 augusztusában például az első oldalon olvashattak cikket a napilap olvasói *Közfürdőt Kecskemétnek!* címmel cikket. Ebben többek közt azt is megfogalmazta a névtelenségbe burkolózó újságíró, hogy „Magyarország lassan halad a köztisztaság terén, Kecskemétről, a mi sokat dicsért alföldi metropolisunkról egész bátran elmondhatjuk, hogy sehogy sem halad ezen a téren, hanem egyszerűen stagnál, mint a felfordult csónak a széktoi pocsolyában.”¹⁴⁹ Írása folytatásában pedig a vízvezeték-hálózatot, a fürdőt, valamint a korszerű és tiszta csatornarendszert hiányolta. „Kecskemétnek a mai köztisztasági viszonyai egyenesen rettenetesek. Nem köztisztaság ez, hanem egyszerűen közpiszkosság. Vízvezetékünk nincs, csatornáink piszkosak, utcáink kövezetlenek, sehol nem locsolnak, ha csak a jó Isten nem küld egy kis nyári záport s a port kénytelen adagokban beszedni az, aki egy kissé szeles, vagy száraz időben kénytelen végigmenni az utcán. Ráadásul aztán fürdünk sincsen.”¹⁵⁰

Nem sokkal később *Kecskemét egészsége* címmel, *A polgármester úr figyelmébe!* alcímmel jelent meg cikk a *Kecskeméti Lapokban*, amelynek – szintén névtelen – szerzője azt állította, szemét, mocsok és állati tetemek lepték el Kecskemét utcáit, amelyeket még csak nem is söpörnek a város alkalmazottai. „Ugyan mit szólna a városunk ügyét-baját szíven viselő polgármesterünk, ha egyszer végigkocsizná a város utcáit, s meglátná, hogy bizony olyan szomorú állapotban vannak a mi tisztasághoz szokott utcáink, mintha a tatárjárás dülése a napokban ért volna véget.”¹⁵¹ 1910 októberében a *Nagy-Kecskemét!* című vezércikk írója ismét poros és piszkos utcákat kifogásolta, de szóvá tette megint a vízvezeték-hálózat hiányát és a csak lassan megvalósuló közkórház ügyét is. Kecskemét lehetséges nagyságát nem a város kiterjedésében vagy közigazgatási szerepében látta, hanem lakóinak boldogulási lehetőségeiben és életminőségében. „Mert Nagy-

148 KL, 1908. november 15.

149 KL, 1910. augusztus 3.

150 KL, 1910. augusztus 3.

151 KL, 1910. augusztus 4.

Kecskemétet akarunk, mindnyájan akarunk. De Potemkin-várost nem, senkisémet!”¹⁵²

1910-ben a lap főszerkesztője Hollósy János volt és az újság hétfő kivételével mindennap megjelent. A függetlenségi párt vezetője és a koalíciós kormány közlekedésügyi minisztere, Kossuth Ferenc országos politikai témákat tárgyaló vezércikkei sorra jelentek meg a *Kecskeméti Lapok*ban (*Hieronymi, az „avatott”*¹⁵³, *Nemzetiségiék békülése*¹⁵⁴, *A nemzetiségek*¹⁵⁵). Ezek az írások másodközlések voltak és elsősorban a napilap politikai irányvonalát és kiadójának, valamint olvasóinak politikai identitását voltak hivatottak erősíteni. Ennek a törekvésnek a másik jellegzetes megnyilvánulása, hogy például a lap három oldalas tudósításban számolt be a függetlenségi Horváth Mihály kecskeméti országgyűlési képviselőnek a képviselőház 1911. január 23-i ülésén elmondott beszédéről.¹⁵⁶

1911 júliusában pusztító erejű földrengés rázta meg Kecskemétet. A természeti katasztrófáról természetesen a *Kecskeméti Lapok* is beszámolt. A *Memento* című vezércikk írója a természettudományos gondolkodást és az ateizmust állította szembe a földrengés fölfoghatatlanságával, amely mögött a kiszámíthatatlan isteni akaratot látta. „A huszadik század embere határtalan elbizakodottságban meg merte kockáztatni azt az állítást, hogy nem az Isten teremtette a mindenséget, hanem ellenkezőleg: az Isten az emberi elme találmánya. Ez a modern gondolat egyre terjed, mindaddig terjed, míg az Isten alkotó és romboló erejével azt mondja – csitt. [...] Tekintsünk Kecskemétre. Virágzó város. Lakosai szorgalmas, élelmes emberek, akik a gazdálkodás új nemét kultiválták, új mezsgyét vertek s ma romokban hever. [...] A huszadik század minden tudománya, minden fejlettsége csak annyira jó, hogy belássuk, hogy semmik vagyunk, hogy nem mi teremtettük az Istent.”¹⁵⁷

A Lesz már kőműves című cikk az elpusztult és súlyosan megrongálódott házak, épületek újjáépítésének munkálatairól szóló tudósítás. „Kopácsolás és a faltörmelékek lebontásának zöreje hangzik szerte a város utcáin. Mindenfelé a nagy takarítás folyik. Csak most, a katasztrófából több nap

152 KL, 1910. október 16.

153 KL, 1910. augusztus 2.

154 KL, 1910. augusztus 9.

155 KL, 1910. augusztus 17.

156 KL, 1911. január 29.

157 KL, 1911. július 15.

múlva látszik, milyen rombolást vitt véghez a föld ficánkolása. Sok ház olyan siralmas állapotban van, hogy csak egy kis eső kell szétrepedezett falainak s az egész összedől.”¹⁵⁸ A beszámolóból az is megtudhatták az újságolvasók, hogy a szakképzett és szervezett munkásokat tömörítő 1890-ben létrehozott Magyarországi Szociáldemokrata Párt kecskeméti tagjai az építőipari munkások bérharcának kiélézésére próbálták meg fölhasználni a földrengés miatt keletkezett munkaerőigényt. A Kada Elek polgármesterrel folytatott egyeztetés után azonban a szociáldemokraták elálltak a munkabeszüntetéstől és az alkudozástól, s inkább az építkezések mihamarabbi megkezdése mellett döntöttek. „Naponta nő a hajléktalanok tömege, akik udvaraikban hevenyészett sátrakban húzzák meg magukat addig, míg házaikat a kőművesek rendbe nem hozzák. A hajléktalanság már nem tart sokáig, mert hétfőn vagy kedden megkezdődik a nagy építkezés. Munkaerő lesz annyi, amennyi csak kell, mert Kada polgármester tegnap este egyezséget kötött az építőmunkásokkal. A Szociáldemokrata Párt belátta azt, hogy a város szerencsétlensége nem alkalmas mód arra nézve, hogy a kőműves munkások ezáltal nyerjenek a vállalkozókkal szemben egy nagyobb szerződést, miért is az e fajta mozgalmakat máskorra hagyták s a várossal kötöttek egyezséget a házak javítására.”¹⁵⁹ A cikk azt is közölte, hogy a város az újjáépítés koordinálására irodát nyitott, amelyet Junszky Béla műépítész vezetett.

Nem sokkal később *A magunk erején* címmel közölt vezércikket a lap, amely kiemelte, hogy a város minden polgára részt vesz a romok takarításában. „Takarítjuk a romokat. Hetvenezer ember lakja Kecskemétet. Egyetlenegy sincs benne, akinek takarítani valója nem lenne. Több vagy kevesebb, de mindenkinek van. Szívünk még zakatol az izgalomtól, szemünkben még föl se szikkadt a könny, amely az élethalál-félelem riadalma sajtolt ki belőle, de a két kezünk már hozzálátott az új munkához. Ez Kecskemét.”¹⁶⁰

1911. július 16-án vasárnap gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök is meglátogatta a földrengés által sújtott Kecskemétet. Erről az újság részletes beszámolót közölt a címlapon, amelyben a következő anekdota is szerepelt. „Mikor a református templomból a városházára ment

158 KL, 1911. július 15.

159 KL, 1911. július 15.

160 KL, 1911. július 16.

gyalog a miniszterelnök és kísérete, elhaladt a Kossuth szobor mellett is. Itt egy parasztbácsi merész elhatározással Khuen elé lépett, kalapját felemelve és a szobor felé tartva kitörő örömmel kiáltotta, mintegy a miniszterelnöknek: »Az öreg Kossuthnak semmi baja se lett!« – A naiv bácsin jót mosolygott a miniszterelnök is.”¹⁶¹

Egy évvel később a *Kecskeméti Lapok Július 8. – Szomorú évforduló* címmel emlékezett meg a földrengésről. „Van-e aki elfelejtette, hogy mi történt velünk éppen ma egy esztendeje a péntekről szombatra virradó éjszakán? Lehet-e azt elfelejteni valaha annak, aki a szörnyű borzadalmat átélte?”¹⁶² A cikkíró részletezte az egy évvel korábbi borzalmakat, s Isten nagyságára és ember kiszolgáltatottságára hívta föl a figyelmet, majd az összefogást hangsúlyozta és az állami és magánadományokért mondott köszönetet. Végül azt emelte ki, hogy a legnagyobb érdeme az újjáépítést végrehajtó kecskeméti polgárságnak van. „Kecskeméti ember, ne szégyellj magad, a mai szomorú évforduló a te dicsőségednek évfordulója is, a sorscsapással szemben bátornak, deréknak, egész embernek bizonyítottad be magadat.”¹⁶³

1914 júniusában, közvetlenül az első világháború kitörése előtt a *Kecskeméti Lapok* arról adott hírt, hogy Kecskemét megyeszékhely lehet. A tudósítás szerint a kormány az óriási kiterjedésű Pest megyét két részre szerette volna osztani, s a város a déli egység közigazgatási központja lett volna. „Kecskemét megyeszékhely. Hír szerint a kormány a közigazgatási reform életbelépése után elkészíti a vármegyék új beosztását, még pedig úgy, hogy az ország lehetőleg egyforma nagy megyékből álljon. Éppen ezért egyes járásokat más megyékhez csatolna, vagyis az egész országot újra beosztaná. A belügyminisztériumban már elkészült az új beosztási tervzet, ez szerint Pest megyét két részre osztják s a déli résznek székhelye Kecskemét lesz. E terv megvalósításával természetesen az egész megyei szervezet átszervezése is vele járna.”¹⁶⁴

A háború előestéjén még a „boldog békeidők” hangulata érződött a lapban szereplő híreken és tudósításokon. A polgári leányiskolában végzetek találkozájáról hangulatos rövid hír jelent meg. „5 éves találkozó.

161 KL, 1911. július 18.

162 KL, 1912. július 7.

163 KL, 1912. július 7.

164 KL, 1914. június 23.

Tegnap a sétatéri cukrászdában 5 éves találkozóra gyűltek össze a polgári leányiskolát 1909-ben végzett leányok. A találkozóra 40-en jelentek meg s tízen hiányoztak a volt polgáristák közül. Ezek közül 5 távol lakik Kecskeméttől, 5 pedig elhalt. Két asszony is van már közöttük: Örményi Mariska és Fantó Margit, az előbbi Csáky László festőművésznek, az utóbbi Feldmann Sándor vállalkozónak a neje.¹⁶⁵ Arról is értesülhettek a lap olvasói 1914 júniusában, hogy Széktóba omnibuszjárat indult. „Omnibuszjárat a Széktóba. Értesítjük olvasó közönségünket, hogy a széktói fürdői omnibuszjárat mai naptól kezdve megindul. Állomása, mint eddig is, a városi cselédelhelyező előtt lesz.”¹⁶⁶

A hirdetések között eladó és kiadó földbirtokok, gyümölcsösök, nyaralók, szőlők szép számmal szerepeltek. „Nyaraló. Alsó-Úrrét állomáson lévő kétszobás nyári lakás, földött verandával, mellékhelyiségekkel, körülbelül fél holdas fenyőparkkal, kiadó. – Felvilágosítást ad: dr. Fodor Sándor ügyvéd.”¹⁶⁷ „Eladó fölbirtok. Városföldön, a Mindszent út mentén, 8 kilométerre a várostól, 85 hold kitűnő minőségű szántó, jó karban lévő tanyaépületekkel, eladó. Értekezhetni Dömötör Dezső tulajdonossal, Beretvás-szálloda 15. ajtó alatt.”¹⁶⁸ Szeless János kereskedő rumot, pálinkát és bort ajánlott az aratásra készülő gazdáknak. „Aratási és cseplesi idényre ajánlok literenkénti árban: valódi törkölypálinkát 2 K[oronáért], valódi szilvóriumot 2 K[oronáért], jóminőségű rumot 1 K[orona] 40 f[illérért], jóminőségű törköly áthuzatot 1 K[orona] 20 f[illérért]. továbbá rizling és kadarka bort 25 litertől feljebb literenkint adóval együtt 64 fillérért. Szeless János kereskedő, Vásári-utca”¹⁶⁹

1914. június 30-án a *Kecskeméti Lapok* első oldalán számolt be a szarajevói merényletről, Ferenc Ferdinánd főherceg, az Osztrák-Magyar Monarchia trónörököse és felesége 1914. június 28-i meggyilkolásáról. „Míntha a végzet vas törvénye szabta volna az eseményeket: akik együtt mentek a boldogságba, együtt mentek a halálba. Az elárvult fejedelmi sarjak felé fordul tőlük a könnyes tekintet, akiket a legnagyobb csapás ért: apát és anyát egyszerre veszítettek. Nincs emberien érző lélek, amelyben

165 KL, 1914. június 23.

166 KL, 1914. június 23.

167 KL, 1914. június 23.

168 KL, 1914. június 23.

169 KL, 1914. június 23.

a szörnyű felháborodás mellett, amelyet az eszeveszett merénylet keltett, a mély és igaz részvét érzetét ne váltaná ki a szarajevói tragédia. Ami belőle a politikai tanulságok és az igazságszolgáltatás lapjaira tartozik, az mind eltöri a döbbenet első pillanatában ahhoz az emberi érülethez képest, amely szívfacsaró számalommal és fájdalommal osztozik a király és a fejedelmi árvák szenvedéseiben.”¹⁷⁰

A merénylet híre gyorsan elterjedt Kecskeméten, a város középületeire kihelyezték a gyászlobogókat. „A hír hatása Kecskeméten. Ma reggel érkeztek meg hivatalos helyről a hírek, amelyek a szomorú katasztrófa igazságát megerősítették. Középületekre egyre-másra tűzték ki a gyászlobogókat és Sándor István polgármester megtette az intézkedést, hogy a holnapi közgyűlés illő gyásszal emlékezzék meg a borzalmas és megrendítő szerencsétlenségről, mely az országot érte. Ma délelőtt a városházán rendkívüli tanácsülés volt, amelyen elhatározták, hogy a holnapi közgyűlésen Sándor István fog megemlékezni a megrendítő csapásról, azonkívül az uralkodóházhoz részvéttáviratot küldenek s a középületekre 15 napig kitűzetik a gyászlobogókat.”¹⁷¹

Az 1914. július 1-jei számot gróf Apponyi Albert *A trónörökös tragédiája* című vezércikke nyitotta. Az érdeklődők beszámolót olvashattak a városi közgyűlésről is, ahol Sándor István polgármester megemlékezett a trónörökös és felesége haláláról. Dékány László helyettes polgármester pedig a város hiteleiről (mintegy hárommillió korona) beszélt, amelyeket Kecskemét 1917. május 1-jéig köteles visszafizetni tíz százalékos kamattal az Első Hazai Takarékpénztárnak. Ezek után nyugdíjúgyek kerültek napirendre, majd a borközraktár és sportpálya építésének gyakorlati kérdései. A közgyűlés végén gróf Ráday Gedeon főispán bejelentette, hogy a Kecskeméten a királyról elterjedt hírek – miszerint annyira megviselték a történetek, hogy szélütés érte – alaptalanok. Ezt a „közgyűlés hangos éljenzéssel veszi tudomásul.”¹⁷² Kecskemét város közgyűlése jegyzőkönyvben örökítette meg a trónörökös és felesége emlékét, gyászfeliratot írt az uralkodónak, amit továbbításra a belügyminiszternek küldött meg. A hercegi pár lelki üdvéért a városvezetés a katolikus nagytemplomban misét mondatott, amelyen a törvényhatósági bizottság

170 KL, 1914. június 30.

171 KL, 1914. június 30.

172 KL, 1914. július 1.

tagjai testületileg vettek részt, a városházán és közintézményeken tizenöt napig voltak kinn a gyászlobogók.¹⁷³

1914. július 4-én – amikor a Monarchia már ultimátumot adott a Szerb Királyságnak és küszöbön állt a háború – Tóth László *És mégse kell a háború!* című vezércikke jelent meg a Kecskeméti Lapokban. Ebben a fiatal újságíró – későbbi szociáldemokrata polgármester, parlamenti képviselő, majd 1956-ban a kecskeméti forradalmi tanács elnöke – a háború mindenáron való elkerülését javasolta, s a békepártiságot nem tartotta hazafiatlanságnak.¹⁷⁴ „Kenyér kell, nem háború. A mi szívünk is fáj és felháborodik a rémes gazztetten, mi is hódolatteljes őszinte részvétet küldünk az uralkodónak; higgyék el: mi is jó hazafiak vagyunk, elismerjük a szerbek bűneit, szidjuk őket, mint a répát, de háborúból nem kérünk, hanem úgy gondoljuk: a tehetetlen külpolitika bűne a szerb nép minden monarchia-falása. Száradjon a diplomaták lelkén s ne nyugtassák meg lelkiismeretük háborgását tömegmészárlásos bosszúval.”¹⁷⁵

Néhány nappal később *Az új trónörökös* címmel – *A Kecskeméti Lapok eredeti tárcája* megjegyzéssel – jelent meg cikk a lapban, amely azt sem mulasztotta el megemlíteni, hogy Magyarország későbbi utolsó uralkodója, IV. Károly ismeri és alkalmazza a cifra magyar káromkodásokat. „A trónörökös folyékonyan beszél magyarul. Nem a szokásos frázis ez. Leszámítva egy nagyon csekély idegenes akcentust, lehet mondani, hogy teljesen hibátlanul, egész a magyar nyelv sajtyszerű használatáig. Amikor valami nem tetszett neki, vagy valamelyes gyakorlat nem ment mint a karikacsapás, bizony belenyomott amolyan jóféle magyar káromkodást, hogy magán könnyítsen.”¹⁷⁶

A szerb- és oroszellenes, a katonai akciót sürgető általános közhangulat 1914 július végére elérte Kecskemétet is „A kecskeméti kávéházakban reggelig fennmaradtak s várták a híreket. A Beretvásban és a Royalban a Rákóczi-indulót húzatták s éltették a háborút.”¹⁷⁷ „Az utca mind népes és hangos. Ismeretlen emberek köszöntik egymást: Maga is. Az újságokat egymás kezéből kiragadják. A vasárnap délutáni korzón udvarlás helyett

173 KL, 1914. július 2.

174 Lásd bővebben: Heltai Nándor: Tóth László, a hírlapíró és szerkesztő. Kecskemét, 2000.

175 KL, 1914. július 4.

176 KL, 1914. július 5.

177 KL, 1914. július 26.

éles vita folyt Oroszország magatartásáról...¹⁷⁸ A *Kecskeméti Lapok* hosszú tudósításokat közölt a háborúra készülő város hétköznapjairól. Az egyik cikkben például a bevonuló hadköteles férfiak és a katonai behívást megúszók eltérő magatartását mutatta be az újság munkatársa. „A kávéházban már csak »kettő-három nyomorult« kártyázik és biliárdozik vígan, akik kikerülték a behívást. Ez a néhány úr a lehangosabb s húzatja a Rákóczi s a Fel, fel vitézek... kezdetű indulót. Minden asztalnál a mozgósítást vitatják. Nagy izgalommal tárgyalják, hogy kedden már alig lesz orvos Kecskeméten. Az öregebb generáció fürdön van, a fiatalabbat kevés kivétellel behívták.”¹⁷⁹

1914. július 30-án a politikai napilap *Hadüzenet* címmel adta hírül a háború megindulását, valamint közölte Ferenc József *Népeimhez!* című kiáltványát, amelyben az uralkodó többek között a következőket fogalmazta meg. „Mindent megfontoltam és meggondoltam. Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak. Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.”¹⁸⁰ A háborús konjunktúra igen hamar éreztette hatását a városban, s az újság első oldalán már megjelent: „Zabot katonai szállításra azonnal átvész a Fispán cég”

Az egyházak is fontos szerepet kaptak a háború éveiben. Egyrészt az itthon maradtak – elsősorban az anyák és asszonyok –, a háborús sebesültek és az özvegyek, árvák lelki vigasztalásából és anyagi támogatásából vették ki részüket a felekezetek lelkészei. Révész István prelátus, kecskeméti katolikus plébános *Hősök legyetek!* című buzdítása ennek szellemében jelent meg a *Kecskeméti Lapok*ban. Ebben arra szólította föl az itthon maradtakat, hogy pénzzel, munkával, együttérző szívvel vegyék ki a részüket háborúból, legfőképpen pedig, lehetőségeik szerint kapcsolódjanak be a Vöröskereszt helyi csoportjának munkájába.¹⁸¹

A háború 1915-re egész Európát elérte és valamennyi kontinentális hatalom – s később az Amerikai Egyesült Államok is – bekapcsolódott a

178 KL, 1914. július 28.

179 KL, 1914. július 28.

180 KL, 1914. július 30.

181 KL, 1914. augusztus 15.

fegyveres konfliktusba. Magyarország ugyan nem lett hadszíntér az első világháborúban, de valamennyi települést, közösséget és családot érintett a háború, hiszen több millióan teljesítettek katonai szolgálatot. 1916 novemberében meghalt az 1848 decembere óta uralkodó (de csak 1867 júniusában megkoronázott) Ferenc József. A lap hosszú nekrológot és több méltató írást közölt az elhunyt királyról. „A nép, amely gyászolja nem érezhet e súlyos órában enyhítő vigasztalást. A királyi ravatalon nemcsak a fejedelmi kihűlt test fekszik, de ott fekszik energiátlanul mindaz, amit ő maga jelentett: a vele lezáródott történelmi korszak szelleme. Új epochához [korszakhoz] jutott a nemzet. A küszöbén vagyunk. Mit rejt a mélysége, még nem tudjuk. De reméljük, hogy azok az eszmék, amik az elhunyt királyt tiszteltté tették az egész kultúr világ előtt, élni fognak az utódjában is.”¹⁸²

A hadi eseményekről és az országos politikai folyamatokról bőven olvashattak híreket a *Kecskeméti Lapok* vásárlói és előfizetői. S szép lassan Kecskemét városában is érezte hatását a háború. 1916 decemberében egy bulgáriai menekült asszony keresett munkát. „Bulgáriából menekült fiatalasszony ajánlkozik házvezetőnőnek, vagy bármily üzletbe kiszolgálónőnek. Sztoján Geirgiefné, VIII. kerület, Juhász-utca 30. szám.”¹⁸³ Egy, a világháborúban megrokkant szücsmester a lap hirdetési rovatában ajánlotta szolgáltatásait. „Rokkant szücs kéri a nagyérdemű közönség szíves pártfogását. Mindenféle szücsmunkát, subajavítást olcsón vállal. Kurucz-körút 15. szám alatt (Fleischer Mór-féle ház)”¹⁸⁴

1917 tavaszán a református főgimnázium igazgatója nyugdíjba ment, s lehetséges utódai közül az egyik éppen katonaként szolgált a fronton. „Katona Mihály nyugalomban. Katona Mihály a ref. főgimnázium érdemekben gazdag igazgatója, előrehaladott korára való tekintettel, nyugdíjazását kérte egyházi főhatóságától. Katona Mihály távozása nagy vesztesége az intézetnek, évtizedes munkával valósággal regenerálta az ősrégi gimnáziumot és modern színvonalra emelte. Utódjául Marton Sándort vagy dr. Garzó Bélát emlegetik, aki most a fronton katonai szolgálatot teljesít.”¹⁸⁵ A *Kecskeméti Lapok* a város polgárainak kitüntetéseiéről is

182 KL, 1916. november 23.

183 KL, 1916. december 1.

184 KL, 1916. december 1.

185 KL, 1917. április 11.

értesítette a lakosságot. „Kitüntetés. Márkus Ferenc dr. 1. honv[éd]. tábori ágyús ezredbeli hadnagyot az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a nagy ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.”¹⁸⁶ A kecskeméti polgárság – hasonlóan az ország más településeéhez – lelkesen gyűjtött az idegenben harcoló katonáknak. A kecskeméti napilap beszámol a szeretetadományokért érkezett köszönetekről. „Köszönet a szeretetadományokért. A fronton harcoló katonáinkhoz küldött szeretetadományokért még mindig érkeznek köszönő levelek a polgármesterhez. Ma a 38. gy[alog]. e[zred]. egyik önálló osztaga küldött köszönő levelet.”¹⁸⁷

1917 áprilisában még egy helyi – a hadseregben őrmesterként szolgáló – könyvkötőmester köszönőlevelét is közölte az újság. „Még mindig elhalmoznak bennünket a harctéren küzdő katonáink köszönőlevelei, melyek közül egyet ismét itt közlünk:»Kecskeméti Lapok tekintetes Szerkesztősége Kecskemét. A Kecskeméti Lapok volt az az újság, mely a szeretetadományok szétosztására hivatott körök figyelmét felhívta arra, hogy az ezred kötelékét, kívül még sok fia van a harctéren a kerületnek. Így jutott a IV-38. Baukompanienak [építőszázadnak] is a szeretetadomány, benne a szép és tiszta magyar női kacsók sütötte tőpörtös pogácsa. A szeretetadományok átvétele és legénység között való szétosztása a századparancsnokság által a város Polgármesteréhez köszönő levélben közöltetett. A magam részéről megragadom az alkalmat, hogy a Kecskeméti Lapok figyelméért köszöntet mondjak, de úgy a saját, mint a bajtársaim nevében köszönetet mondok szeretett szülővárosom érdemes lakosságának, az adományok gyűjtőinek, adakozóinak s azon bájos hölgyeknek, kik a pogácsát sütötték. Isten áldása legyen Kecskemét város vezetőségén, egész lakosságán. A legközelebbi viszontlátásig: Könyves Mihály (könyvkötő) szolgálatvezető őrmester. Tábori posta 297. 1917. IV. 5.»¹⁸⁸

A háború éveiben a városban az adományok továbbítását és elosztását koordináló hadsegélyező bizottság működött, amelynek tevékenységéről gyakran a lap is tudósított. „A Kecskeméti Hadsegélyező Bizottság irodájába a következő adományok érkeztek be újabban: Szemerey Pál 5 kenyér, 1 fazék zsír, 1 zsák burgonya, Laczi Mihály 20 tojás. A fenti adományokért

186 KL, 1917. április 11.

187 KL, 1917. április 11.

188 KL, 1917. április 11.

ez úton is hálás köszönetet mond a hadsegélyező bizottság.”¹⁸⁹ A város lakóinak ellátásról is gondoskodni kellett és a háború idején kuriózumnak (és nem utolsósorban elsőrendű vitaminforrásnak) számító citrom érkezéséről is olvashattok az újságot lapozók. „Citrom a lakosság részére. A legközelebbi napokban a város közönsége részére nagyobb mennyiségű citrom fog érkezni. A kiosztás módjai még nincsenek meghatározva.”¹⁹⁰

1918 őszére a magyar politikai erők számára világossá vált, hogy a háború csak a központi hatalmak – köztük az Osztrák-Magyar Monarchia – vereségével érhet véget. A többmillió embervesztés miatt kialakult borzasztó helyzetet csak nehezítették a hátszág gazdasági és közellátási nehézségei, valamint a Habsburg birodalom nemzetiségeinek nemzetállami igényeket megfogalmazó politikai mozgalmi. 1918 októberében a délszláv területek, valamint a cseh és szlovák részek politikai erői nemzeti tanácsokba tömörültek és kifejezték a Monarchiától való elszakadási szándékukat. Ugyanekkor a magyar belpolitikai viszonyok is radikálisan megváltoztak, s a kialakult helyzetben a vezető erőnek a gróf Károlyi Mihály vezette függetlenségi párt és a hozzá csatlakozott szervezetek bizonyultak.

Ezek a progresszív politikai erők létrehozták az országos Nemzeti Tanácsot, amelyhez később feminista és más értelmiségi csoportok is csatlakoztak. Károlyi kormányának koalícióját a Függetlenségi és 48-as Károlyi Párt, az Országos Polgári Radikális Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt alkotta. A Nemzeti Tanácshoz az Országos Köztársasági Párt is társult, s vezetőjét, Nagy Györgyöt a szervezet titkárává választották. A Nemzeti Tanács elnöke Hock János római katolikus pap, Kecskemét egykori országgyűlési képviselője lett.

A polgári demokratikus átalakulás és az őszirózsás forradalom napjaiban a *Kecskeméti Lapok* az első oldalon közölt tudósításokat az országos politikai eseményekről, a cikk szerzőinek neve nem volt föltüntetve, de az a megjegyzés szerepelt az írások mellett, hogy a „Kecskeméti Lapok saját tudósítójának telefonjelentései”¹⁹¹. Valószínűleg a lap fiatal munkatársa, a fővárosban tartózkodó Tóth László készítette ezeket a tudósításokat. Hollósy János főszerkesztő ugyanis 1918 októberében kézzel írt neki

189 KL, 1917. április 11.

190 KL, 1917. április 11.

191 KL, 1918. október 25. – október 26.

igazolvány arról, hogy a *Kecskeméti Lapok* tudósítója. „Igazolvány, Tóth László hírlapíró részére, ki a Kecskeméti Lapokat Budapestről tudósítja. Kérjük őt ebben a munkájában támogatni. Kecskemét, 1918, október 26-án. Hollósy”¹⁹²

Ezekben a napokban a függetlenségi szellemű kecskeméti napilap markáns hangvételű cikkeiben elemezte a politikai eseményeket, s a kialakult helyzetért – az ország katonai és gazdasági összeomlásáért – az 1867 óta csak kis (1905 és 1910 közötti) megszakítással kormányon lévő liberális politikai elitet tette felelőssé, amelynek egyik emblematikus alakja volt gróf Tisza István. Az újságban *Vád alá* címmel bírálták Tisza Istvánt és a szabadelvű, hatvanhetes alapon álló politikát: „Mennyit kellett szenvedniük miattuk a függetlenségieknek, különösen a vidéken. Elnevezték a hű függetlenségi fantasztáknak és fennhéjázó cinizmussal hirdették az osztrák közösség örökkévalóságát. Mennyi üldözés, mennyi szenvedés után jutott a függetlenségi eszme a mostani diadalhoz. És a diadal napján Tisza és a többi osztrák veri a mellét, hogy ő is függetlenségi, ő is akarja a népjogokat. A függetlenségi eszmét éppen olyan vásári holminak, bécsi pirosítónak tekintik, mint a 67-es dualizmust.”¹⁹³

1918 októberében, a függetlenségi irányzat és polgári demokrata csoportok nagy előretörésének periódusában a kecskeméti hírlap *Új élet* című, *Ha ezt Szappanos István megélhette volna* alcímű cikkében a helyi függetlenségi politika jelentős alakjának állított emléket. „Neve fogalomná vált az országban. A megalkuvás nélküli függetlenségi törekvések képviselője volt, akit nem lehetett levenni a lábáról sem fenyegetéssel, sem ígéretéssel. Odavágta a parlamentben is Wekerlének: Hazudsz, becsaptad az országot. És amikor Pilisig együtt utazott Wekerlével, amint belépett a kupéba rögtön az önálló nemzeti bankot követelte tőle. Utálta a paktumokat. A függetlenség neki olyan szentség volt, amelyből nem lehetett elvenni semmit, mert akkor porrá zúzódott volna az egész. Justh Gyulát is otthagya, mert álláspontját nem tartotta következetesnek. A köztársasági pártba is belépett kilencven éves korában. Az egész országban úgy ismerték, mint a függetlenségi elvek megtestesítőjét és a parlamentben szavát a legnagyobb tisztelettel hallgatták, mint az elvhűség és lelkesedés patriarcháját. Hogy Kecskemét

192 MNL BKML XIV. 55. 1. doboz 1. tétel 5. dosszié

193 KL, 1918. október 26.

népe megmaradt a függetlenség eszme mellett és nem adta el lelkét az ördögnek, nagyrészen neki köszönhető.”¹⁹⁴

1918. október 31-én a polgári demokratikus forradalom győzelmének napján a lap még arról adott hírt, hogy IV. Károly király gróf Hadik Andrást bízta meg kormányalakítással. Ez 1918. október 30-án valóban megtörtént, de Hadik nem tudta átvenni a hivatalt, s egy nappal később Károlyi Mihály alakított kormányt. Ugyanebben a lapszámban a helyi Nemzeti Tanács akkor még tervezett megalakulásáról tájékoztatták a kecskeméti polgárokat. „A Nemzeti Tanács megalakulása Kecskeméten. A függetlenségi pártok vezető embereinek kezdeményezésére Kecskemét népének képviselői ma délután 5 órakor összegyűlnek a városháza közgyűlési termében és ott megalakítják a Kecskeméti Nemzeti Tanácsot.”¹⁹⁵

1918. november 1-jétől a *Kecskeméti Lapok* ára – amely a világháború éveiben folyamatosan emelkedett – húsz fillér volt, viszont délután fél kettőre megjelent – a szerkesztőség közleménye szerint –, benne a legfrissebb budapesti és bécsi hírekkel, ami a többi lapnak csak a másnapi számában volt olvasható. Ezen a napon *Kecskemét csatlakozása a Nemzeti Tanácshoz* címmel közölt a lap tudósítást a város Nemzeti Tanácsának előző esti megalakulásáról és az ott történekről. „Sándor István polgármester és Garzó Béla pártelnök csak úgy hevenyében hívtak össze egy értekezletet a városháza bizottsági termébe, amely azonban a megjelentek egyéni súlyánál és számánál fogva hatalmas demonstrációvá szélesült és a város történetére, nagy jelentőségű hitvallás volt az új, független Magyarország megteremtésére.”¹⁹⁶

Sándor István polgármester beszédében arra szólított föl, hogy „Kecskemét népének egységesen kell fellépni ezekben a sorsdöntő órákban és ennek a színmagyar, független lakosságnak az országban elismert tekintélyével kell követelni hazánk függetlenségét és a békét”.¹⁹⁷ Bódi János azt mondta, hogy ebben a nemzeti függetlenségért és a polgári szabadságjogokért folytatott küzdelemben „le kell omolni a válaszfalaknak elvek és pártok között”. Szegedi Lajos, a szociáldemokrata párt kecskeméti elnöke követelte helyi Nemzeti Tanács létrehozását, mert szerinte „a

194 KL, 1918. október 26.

195 KL, 1918. október 31.

196 KL, 1918. november 1.

197 KL, 1918. november 1.

munkásság csak ezen az alapon működhet együtt a polgári pártokkal”.¹⁹⁸ Muraközy Gyula és Hetessy Kálmán hozzászólása után Eötvös Nagy József éltette a magyar függetlenségi mozgalmat: „Le a kalappal Kossuth emléke előtt! A mai nagy napok az ő szabadságra törekvő politikáját igazolják s nekünk nincs más kötelességünk, követnünk őt s eszméit valóra váltanunk”.¹⁹⁹

Dániel József hírlapíró is sürgette a Nemzeti Tanács megalakulását, mert mint fogalmazott: „csakis ennek áll feltétlen rendelkezésére a független sajtó, amelyre pedig politikai mozgalmaknak szükségük van”.²⁰⁰ A rendezvényen a Kecskeméti Lapok munkatársa, Tóth László – legalábbis a lap tudósítása szerint – nagy sikerrel szólalt föl, ahol aztán a megjelentek Horváth Mihályt, a város függetlenségi párti parlamenti képviselőjét választották a helyi Nemzeti Tanács elnökévé. „Tóth László hírlapíró tartott aztán ifjonti lelkesedéstől sugárzó beszédet, mely egészen felvillanyozta a lelkes hallgatóságot. Horváth Mihály lett az elnök és egy huszonhat fős intéző bizottságot is választott a Nemzeti Tanács, amely megalakulásáról értesítette Károlyi Mihályt.”²⁰¹

A Hollósy János szerkesztésében kiadott lap mindennap megjelent a forradalom és a polgári demokratikus rendszer kiépítésére tett kísérlet időszakában, s tájékoztatta a kecskemétieket az országos és helyi politikai élet és közigazgatás főbb eseményeiről. A forradalom idején az utolsó szám 1919. február 19-én került az előfizetőkhez és a hírlapárusokhoz. Így az 1919 márciusa és augusztusa közötti kommunista diktatúra, a Tanácsköztársaság idején nem jelent meg a *Kecskeméti Lapok*.

1920. július 30-án ismét elhagyta a nyomdát a *Kecskeméti Lapok* (*Kecskeméti Friss Újság* alcímmel, független politikai napilap meghatározással). Főszerkesztője Hankovszky Zsigmond, felelős szerkesztője Nagy László volt, a lap pedig egy koronába került. Az újság ekkor már teljesen a keresztény nemzeti gondolat és a kiépülő Horthy-rendszer ideológiájának szolgálatában állt, s a helyi református egyház erőteljes befolyása volt érzékelhető a lapra és az azt megjelentető Részvénynyomda működésére egyaránt. Újdonságot jelentett a lap

---

198 KL, 1918. november 1.

199 KL, 1918. november 1.

200 KL, 1918. november 1.

201 KL, 1918. november 1.

szerkezetében a címlapon megjelenő *Legújabb (Telefonjelentés)* című rovat, amelyben néhány mondatos rövid nemzetközi és hazai politikai hírek voltak olvashatók.

Az újraindult és új – keresztény nemzeti – szellemiséget képviselő lap első számában az *Új ösvényeken* című, *A mi programunk* alcímű – A szerkesztőség aláírással megjelent – vezércikk fogalmazták meg a lap készítői politikai hitvallásukat. Meglehetősen határozott módon határolódott el az újság szerkesztősége a Tanácsköztársaság időszakának ideológiájáról és tette egyértelművé a keresztény nemzeti gondolat melletti elkötelezettségét. „Így költözött be a mai napon a himpellérektől megfertőzött, de újra felszentelt hajlékainkban a »Kecskeméti Lapok«-nak ősi jogú tulajdonosa: a Krisztusi hit és erkölcs, a megrendíthetetlen magyar nemzeti akarat és a tántoríthatatlan magyar becsületesség. A sunyítva takarodó betolakodókkal együtt pedig még az emlékezetét is kidobtuk annak a bűnös korszaknak, amikor a zsidó szabadkőművesség zsviványtanyájává becstelenuilt apáink ősi hajléka.”²⁰²

Mivel 1920. június 4-én a területében egyharmadára csökkentett magyar állam képviselői kénytelenek voltak aláírni a trianoni békediktátumot és az új kormányzati kurzusnak egyik fő külpolitikai törekvése a történelmi Magyarország területi integritásának helyreállítása volt, a keresztény nemzeti ideológia és a Horthy Miklós nevével fémjelzett politikai és kormányzati struktúra támogatójának számító *Kecskeméti Lapok* is zászlajára tűzte a revizionizmust. „Két fronton kell újra hódítanunk, ezeréves hazánkat: a földrajzi határokig, egyrészt, de győznünk kell egyben a belső ellenség ellen is. És ha más mód nem adatik, körmeinkkel tépjük le, fogainkkal marcangoljuk szét a történelmi Magyarország kerek kenyerére tapadt rabló farkasokat.”²⁰³ Ebben a szellemben 1920 nyarán és őszén az oldalak alján szalagcímként megjelent a szlogen: „Pártoljuk a keresztényen sajtót!”

1920 szeptemberében az újság arról számolt be, hogy főszerkesztője a magyar mezőgazdaság támogatására tízezer forintos alapítványt tett. „Hankovszky Zsigmond, lapunk főszerkesztője, százezer koronás alapítványt tett a református egyháznál. Az alapítvány célja az, hogy jövedelméből vallás-erkölcsös tartalmú kiadványok szerkesztessenek.

202 KL, 1920. július 30.

203 KL, 1920. július 30.

Nem szorul dicséretre ez a cselekedet. Ma a rabságba jutott magyarság ügyét szebb és hathatósabb tettel szolgálni senki sem tudja. Hankovszky Zsigmond, akinek élete nem egyéb a tiszta erkölcsök ápolása és hazájáért való hasznos munkálkodás; ezzel a cselekedetével is annak adja tanújelét, hogy nem hangzatos szólamokkal, hanem tettekkel akarja szolgálni a magyarság ügyét. Lapunk útján gazdasági téren csaknem idáig körülbelül 10 000 koronát kitevő pályadíjat tűzött ki a legvastagabb törzsű gyümölcsfák bejelentőinek, ezúton akarván szolgálni az intenzívebb magyar gazdálkodás fellendülését.”²⁰⁴ 1920. október 6-án az ünnepi számban *Október 6.* címmel szerepelt vezércikk, amely alatt a szerkesztők megjegyezték: Lapunk számára írta Rákosi Jenő²⁰⁵

A *Kecskeméti Lapok* az 1920-as évek második felében is *Kecskeméti Friss Újság* alcímmel független politikai napilapként jelent meg. A lap mottójaként volt föltüntetve: „Magyarságért és haladásért – Magyarország feltámadásáért!” Ára nyolc fillér volt. Előfizetési díja egy évre 19,20 pengő, félévre 9,60 pengő negyed évre: 4,80 pengő, egy hónapra pedig 1,60 pengő volt. Felelős szerkesztője Szabó Ambrus. 1929-ben hétköznap négy, szombaton és vasárnap nyolc-tíz oldalas volt a lap. Sok hirdetés és apróhirdetés kapott helyet az újságban, de fényképek (főleg politikusi arcképek), rajzok és viccek (gyakran rajzzal illusztráltak) szerepeltek, sőt a rádióműsorok jegyzéke és a helyi mozik műsorkínálata. 1925 szeptemberében az akkor húszéves József Attilának jelent meg verse a *Kecskeméti Lapok*ban, de ugyancsak kizárólag ebben a lapban volt olvasható a Nobel-díjra jelölt magyar írónak, Herczeg Ferencnek több publicisztikája.²⁰⁶

1929. február 9-én Karinthy Frigyes Kecskeméten járt. Erről a Karinthy Frigyes esete a kecskeméti teleffonnal, a *Széktóval és a gólyával* című, *Pillanatfelvételek a legnagyobb magyar humorista kecskeméti útján* alcímű cikkben számolt be a *Kecskeméti Lapok*. „Karinthy elragadtatva nyilatkozott Kecskemétről. – Ti, akik itt éltek, nem is tudjátok, milyen speciális szépségei vannak ennek a vidéknek, különösen ilyenkor, havas tél idején.”²⁰⁷ Az esti műsor előtt az író helyi újságírókkal találkozott, az

204 KL, 1920. szeptember 12.

205 KL, 1920. október 6.

206 Heltai Nándor: 135 éve született meg a Kecskeméti Lapok. KL, 2003. október 9.

207 KL, 1929. február 14.

egyiküknél uzsonnáztak, s nagyon megörült kollégája három gyerekének. Ezért gyermekekhez kapcsolódó anekdotákat mondott: „elmondta a mester az ő Gábor fiának egy »aranymondátát«: – Egészen modern szellemben neveljük a fiainkat s nem kevésbé lepett meg, mikor egyszer elébem állt a négyéves fiam, hogyaszondja: Nekem beszélhettek, hogy az édesanya a szíve alatt hordozza a gyermekét. Engem nem csaptok be. Én tudom, hogy a – gólya hozza a kisbabát...”²⁰⁸

Az esti föllépés után Karinthy Frigyes és kecskeméti hírlapírókból álló társasága kereskedői kaszinóban költötte el vacsoráját, ahol egy kis problémája akadt a tormás virslivel és a pincérrel. „Az esti műsor után a Kereskedői Kaszinóban intim baráti körben vacsorázott meg a mester. Nagyszerűen ízlett neki a kitűnő halkocsonya, úgyannyira, hogy gusztusa támadt utána egy pár tormás virslire is. Kihozták a virslit, dehát a torma szegény, hogysismondjuk csak: szegény kicsi féreg nem tudott megnőni. (Kedves Kardos vendéglős úr, nem akar ez hitelrontás lenni, ámbátor nagyon drága volt a kisfröccs.) Karinthy odaintette a pincért: – Mondja főúr, csak a forma kedvéért van itt torma? Torma kell nekem, édes fiam, nem forma... Maga, Firma...”²⁰⁹ Karinthy aznap este már csak akkor volt meglepődve, amikor a kereskedelmi kaszinóból a szállodába akart telefonálni, hogy fűtsék föl a szobáját és a pincér azt mondta, csak este kilencig van telefon. „Karinthy ezt nem akarta elhinni. Persze ha látta volna a postahivatalt, akkor nem csodálkozott volna. De hát annyi eszünk volt, hogy a postát nem mutattuk meg neki...”²¹⁰ – írta némi (ön)íroniával a *Kecskeméti Lapok* munkatársa.

1929 októberében és novemberében a lap a Függetlenségi Párt néven induló ellenzék mellett kampányolt a törvényhatósági választásokon. A kormánypárt, amely Blokk, illetve Gazdaságpárt néven indult, jóval kisebb teret kapott, bár – valószínűleg fizetett – közleményei jelentek meg a *Kecskeméti Lapok*ban. 1929 november elején Kecskeméten is lezajlottak a helyhatósági választások. Az újság mind a tíz választókerület eredményeit közölte. A legtöbb beszámoló úgy kezdődött, hogy a függetlenségek milyen nagyarányú győzelmet arattak. Például: 1. választókerület: „Itt a teljes függetlenségi lista győzött, mégpedig igen nagy fölénnyel.”;

208 KL, 1929. február 14.

209 KL, 1929. február 14.

210 KL, 1929. február 14.

3. választókerület: „Itt a blokk csupán az utolsó póttagsági helyet tudta megszerezni.”; 9. választókerület: „Itt a függetlenségi párt teljes listája közel 500 szavazattal fölényesen győzött.” Ahol a blokk is jól szerepelt: 5. választókerület: „Ebben a kerületben csak néhány szavazaton múlt, hogy kik kerülnek be, a póttagok sorrendjét csak sorshúzással lehetett megállapítani. A sors a blokknak kedvezett.”²¹¹

A választás végeredménye tehát a következő lett: „A megválasztott 60 rendes tag közül tehát 55 ellenzéki és 5 blokk-párti. A 30 póttag közül 25 ellenzéki, 5 blokk-párti.”²¹² Számokban: „A tíz kerületben összesen a függetlenségi pártra 65 193, a blokkra 41 457 szavazatot esett, tehát az ellenzék 23 736 szavazattal kapott többet, mint a blokk.”²¹³ Pár nappal később megtartották az érdekképviseletek által delegált tagok választását is: a helyi ügyvédi kamara B. Kiss Kálmánt és Dömötör Lászlót, az orvosszövetség pedig Damó Zoltán választotta a kecskeméti törvényhatósági bizottság tagjává. Végül 1929. november 10-én zárultak le a törvényhatósági választások, amikor a mérnökök, a kereskedő, az iparosok és a Mezőgazdasági Bizottság tagjai is megválasztották a képviselőket.²¹⁴ A függetlenségi párt egy héttel később négyszáz terítékes vacsoráján lelkesedéssel ünnepelték a győztes választás vezérért, Sándor István volt országgyűlési képviselőt.²¹⁵ 1929 végén öt pályázó volt a kecskeméti polgármesteri állásra: Zimay Károly (a hivatalban lévő polgármester), Sándor István, Dömötör Lajos, Füredy Lajos és Révész Sándor. Végül Zimay Károly maradt a polgármester.

1929 november elején kisebb földrengés rázta meg a várost. S mivel alig két évtizeddel korábban a földrengés jelentős pusztítást végzett Kecskeméten, így ez a kisebb is nagy riadalmat keltett a város polgárainak körében. A földrengés központja Kecskeméttől negyven kilométerre délnyugatra lehetett. Kiskunfélegyházán és Bugacmonostoron erősebben érezték. „A mai földrengést a város egész belterületén észlelték – írta a *Kecskeméti Lapok* –, de különösen feltűnően tapasztalták a délnyugatra eső területeken. A városházán, főleg a II. emeleten az asztalnál ülő

---

211 KL, 1929. november 5.

212 KL, 1929. november 5.

213 KL, 1929. november 6.

214 KL, 1929. november 12.

215 KL, 1929. november 19.

tisztviselők félreérthetetlenül érezték az északkeleti irányú lökéseket, de pozitív értesüléseink vannak arról is, hogy más helyeken mint pl. a postán és az iskolákban mindenki észrevette az aránylag erős rezgést. A postaépület főpénztárában a postafőnök negyedmagával tartózkodott a földrengés idején. A tisztviselők tisztán látták a csillár élénk elmozdulását, a főpénztáros pedig, aki az asztalnál ült, heves lökéseket érzett. Észrevették azt is, hogy a szekrény és az ajtó a rengés pillanatában recsegni kezdett.”²¹⁶

A *Kecskeméti Lapok* 1929. december 1-jei számában közölte Móricz Zsigmond *Bethlen Gábor* című írását a harmadik oldalon, amely eredetileg a *Nyugat* 1929. évi 19. számában jelent meg. Ebben Móricz Bethlen Gábort magyar nemzeti hősnak tekinti és a magyar jellem fő képviselőjeként értékeli. „Az Árpádok óta Bethlen Gábor az első magyar fejedelem, aki a magyar koncepciót érzi és cselekszi. Nagy Lajos egy idetelepedett világhatalmi tényező, Mátyás egy innen kiinduló világbirodalmi harc álmohőse. Bethlen nem haladt túl a magyar faj lehetőségein, a magyar fajtának egészséges, jogos, becsületes kiterelvényesedésén dolgozik. Nemzeti hős. A magyar jellem s a magyar érték legfőbb reprezentánsa.”²¹⁷

1929. december 14-én – szombaton – volt a kecskeméti polgármester hagyományos őszi vadászata, amelyen részt vett Horthy Miklós kormányzó, Bethlen István miniszterelnök, Zsitvay Tibor igazságügyminiszter, Pekár Gyula nyugalmazott miniszter, Sztranyavszky Sándor belügyi államtitkár, Ráday Gedeon országgyűlési képviselő és tizenhét kecskeméti „előkelőség”. „Összesen 126 fácánt, 118 nyulat és 2 erdei szalonkát ejtettek el. A legtöbb vadat a kormányzó puskája szedte le.”²¹⁸ 1929 karácsonyára a lap naptárral és egy Kecskemét történetét összefoglaló kis könyvvel kedveskedett előfizetőinek. „A Kecskeméti Lapok minden előfizetője gazdag tartalmú, díszes kiállítású naptárt és Kecskemét történetéről írott könyvet kap karácsonyi ajándékkul.”²¹⁹

Az 1930-as évekre a *Kecskeméti Lapok* fejlécéből eltűnt a *Kecskeméti Friss Újság* alcím, a lap azonban továbbra is független politikai napilapként definiálta magát. Akkoriban a következő fölhívást közölte mindegyik számában: „Kérje Kecskemét reggeli újságját, a Kecskeméti Lapokat – a

216 KL, 1929. november 6.

217 KL, 1929. december 1.

218 KL, 1929. december 17.

219 KL, 1929. november 10.

fodrásznál, a kávéházban, az étteremben.”²²⁰ Újdonságot jelentett ebben az időszakban az egy-két mondatos híreket tartalmazó *Mi újság? (Éjszakai telefonjelentéseink)* című rovat és a *Társadalmi események naptára*, amelyben bálók, egyesületi közgyűlések, felekezeti események időpontja és programja volt olvasható. Beszámolót közölt a hírlap a kecskeméti piaci árakról, de apróhirdetések és nagyobb hirdetések, valamint születési és halálozási hírek is helyet kaptak benne. Eljegyzések és kihirdetett jegyespárok, bűnügyek, törvényszéki tudósítások és színházi hírek is gyakran szerepeltek a lap hasábjain, amely hetente egyszer – vasárnap – rádiómellékletet is közölt, amely „a Kecskeméti Rádióegyesület hivatalos lapja” volt. Egyre nagyobb felület – kezdetben egy, majd két oldal – jutott a sportnak is, de vasárnaponként vicceket is közölt a Kecskeméti Lapok.

Az lapot kiadó Részvénytársaság igazgatósága 1931. május 4-én délután négy órakor tartott ülésén. Muraközy Gyula, Héjjas István, Horváth Mihály, Barcza József és Kiss György igazgatósági tagok voltak jelen. Ekkor az igazgatóság úgy határozott, hogy a lap előfizetőiről – köztük a tiszteletpéldányokat kapókról – kimutatást kell készíteni, s a társaság a követeléseit érvényesítésére fiatal ügyvédeknek fogadott. „A Kecskeméti Lapok előfizetőiről betűrendes kimutatás készítendő, nemkülönben a tiszteletpéldányosokról. A behajtható adókat fiatal ügyvédeknek kell átadni a tartozások behajtása végett.”²²¹ Az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság részvényesei 1932. januárjában. Barcza József (20), Burdács Rezső (128), Egry Ferenc (100), Füredy István (150), Gere Mihály (48), Hajdú József (4), Hetessy Kálmán (120), Héjjas István (71), Horváth Mihály (200), Kiss György (64), Muraközy Gyula (60), Merétey Sándor (20), Szabó József (20), Tantó Sándor (51), Tormássy Ferenc (80), Szél János (60).²²²

1934 januárjában a lap kiemelt hírként közölte, hogy meghalt Ady Endre – akinek egykoron több elbeszélése jelent meg a *Kecskeméti Lapok* hasábjain – műzsája, Léda. „Tegnap halt meg Budapesten Diósy Ödön Sándor kormányfőtanácsos, vállalati igazgató felesége, Brüll Adél Ágnes, aki Ady Endrének végzetes szerelme, sorsának elindítója volt. Nagyváradon ismerték meg egymást s hosszú időt töltöttek együtt

220 KL, 1934. január 20.

221 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

222 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

Párizsban. Brüll Adélról, akit Ady Léda asszonynak nevezett, Révész Béla, Ady életrajzírója, így emlékezik meg: Léda adott Ady zsenijének irányt, levegőt, horizontot, talajt, érzéseket.”²²³

Az újság nemcsak az országos és a helyi politikai és kulturális folyamatokról számolt, hanem a város egyházi és társadalmi életéről, valamint a Kecskemét és környéke bűneseteiről, szerencsétlenségeiről is. Ilyen volt 1934 elején a *Tolvaj, aki hipnotizálni tudja a kutyákat* címmel, *Pusztá nézésétől elkotródtak a kutyák* – meglehetősen figyelemfölkeltő – alcímmel megjelent tudósítás is. „A tanyavidék megrögzött tolvaja, Fajka János és cimborái, Nagy István és neje álltak sokrendbeli lopás büntetvével terheltén tegnap Drahóczy János tanácselnök, büntető egyesbíró tanácsa előtt. Fajka tagadta a lopások elkövetését, ezért bizonyításul kihallgatták szokot a csendőröket, akik előtt beismerő vallomást tett és akiknek sorban megmutatta a tanyákban, miket és hogyan vitt el. A csendőrök rendkívül érdekes vallomást tettek. Elmondották, hogy Fajkától megkérdezték, hogyan tudta elkövetni a lopásokat, hiszen minden egyes tanyában harapós, óriási komondorok vannak. Fajka mosolygott a kérdésem és bemutatta tudományát. Szúrósan ránézett a kutyákra és azok reszketni kezdetek, szőrük fölborzolódott és a tanya túlsó sarkába húzódtak.”²²⁴ A csendőrök szerint a szúrós tekintetű férfi nemcsak az állatokra, de a gyöngébb idegzetű emberekre, főleg a nőkre is nagy hatást tudott gyakorolni. A bíróság végül a „hipnotizáló erővel rendelkező” Fajka Jánost nyolc havi börtönre, Nagy Istvánt egy havi fogházra, Nagy Istvánnét pedig nyolcnapi fogházra ítélte.

Arról is értesülhettek a *Kecskeméti Lapok* olvasói, hogy egy szerencsétlen eladósodott asszony a hozzá érkező végrehajtót sértegetni kezdte, ami miatt újabb eljárást indítottak ellene. „A polgármester főhatalmazására hivatalból üldözendő becsületsértésért eljárást indított Réti Gyuláné, kalauz felesége, Bem utca 6. szám alatti lakos ellen. Rétiéknél megjelent Karátsony György végrehajtó, akit hivatása gyakorlása közben Rétiné megsértette azzal, hogy »ismét bosszúból jelent meg a lakásán«. Rétiné úgyge rövidesen tárgyalás alá kerül.”²²⁵

A kereskedőknek, iparosoknak, szolgáltatóknak és a munkakeresőknek nagy szolgálatot tettek a lapban megjelenő apróhirdetések. Egy

223 KL, 1934. január 20.

224 KL, 1934. január 20.

225 KL, 1934. január 20.

özvegyasszony házvezetőnőt keresett. „Háztartásom önálló vezetésére jobb családból való, jól főző, teljesen megbízható, egyedülálló asszonyt vagy idősebb leányt keresek. Özv. Kerekes Ferencné Kecskemét, Klapka u. 4. Jelentkezés délután 2-től 4-ig.”²²⁶ Egy másik hirdető pedig ételét kínálta. „Elsőrendű házikoszt 80 fillértől házhoz küldve is kapható. Károlyi utca 12.”²²⁷

Az 1930-as években az orgánum egyre nagyobb felületet adott a népi írók mozgalmának, amelynek fiatal képviselői többször jártak Kecskeméten. 1934 áprilisában *A népies gyökerű írói nemzedék bemutatkozása a Katona József Társaságban* címmel jelent meg cikk, amely közölte, hogy Kiss Endre, a Katona József Társaság elnöke „a romokon építő kecskeméti lélek rokonait véli fölismerni ebben az írói nemzedékben, amely a magyar néppel a legközvetlenebb kapcsolatot tünteti föl”.²²⁸ A rendezvények Féja Géza a népi írók eszmeiségéről tartott előadást, Illyés Gyula és Erdélyi József a verseikből olvastak föl, Szabó Pál pedig készülő regényéből adott ízelítőt. Ebben az időszakban a népi irányzathoz kötődő fiatal írók rendszeresen és gyakran közölték írásaikat a *Kecskeméti Lapok*ban. Illyés Gyula²²⁹, Szabó Lőrinc²³⁰, Áprily Lajos²³¹, Erdélyi József²³², Sárközi György²³³, Sinka István²³⁴ versei és Németh László²³⁵ esszéi egyaránt olvashatók voltak a lapban.

1934 májusában Kiss Endre tiszti főügyészt Kecskemét város törvényhatósági bizottsága – közgyűlése – egyhangúlag polgármesterré választotta. Néhány korábbi számban, a polgármester-választásra készülve Tóth László – T. L. monogrammal – közölt cikkeket *A városvezetés*

---

226 KL, 1934. január 20.

227 KL, 1934. január 20.

228 KL, 1934. április 25.

229 Isten ostroma. KL, 1934. április 25., Utolsó madár. KL, 1940. augusztus 25.

230 Magam ügyében. KL, 1938. október 23., Feltámadás. KL, 1939. január 22., Ima a gyermekekért. KL, 1939. augusztus 4., Az áprilisi rügyekhez. KL, 1940. április 24.

231 Túl ötven erdőn. KL, 1939. március 5., Rohan a kő. KL, 1939. április 11., Egy pohár bor. KL, 1939. június 11.

232 Ibolyalevél. KL, 1938. május 8., Temetők. KL, 1938. október 16., Fáj a szívem. KL, 1938. október 31., Csöpp a Dunában. KL, 1938. november 20., Március tizenötödikén. KL, 1939. március 12.

233 Nyári éjszaka. KL, 1938. július 20., Erdőben. KL, 1940. november 17.

234 A puszta láza. KL, 1939. január 29., Szállnak a vadlibák. KL, 1939. február 19., Örök kárvallott. KL, 1940. június 16.

235 Kisebbségben című kötetéből közölt részletek. KL, 1939. június 11.

feladatai címmel.²³⁶ 1934 júliusában a lap a Hírös hét előkészületeiről és rendezvényeiről közölt beszámolókat, illetve tette közzé azok részletes programját. Ezekben a napokban jóval nagyobb terjedelemben került ki a nyomdából a *Kecskeméti Lapok*, mint más hétköznapokon. Nyolc-tíz oldal terjedelmű volt, sőt 1934. július 22-én húsz oldalas szám jelent meg. Sok hirdetés kapott helyet a lapban jóval nagyobb felületen, mint máskor, nem volt ritka az egy-egy oldalas reklám és a sok képes vagy illusztrált hirdetés sem.²³⁷

1934. december 2-án választották meg a kecskeméti közgyűlés új tagjait. A napilap az ellenzék mellett agitált. „A választási szakértők azt mondják, hogy amilyen erősnek látszik az ellenzék az I. választókerületben, olyan erős az egységspárt az V. választókerületben, a többi kerületben az esélyekre következtetni sem tudnak.”²³⁸ Mind a tíz helyhatósági választókerületben az Egységes Párt és a Független Kisgazdapárt állt egymással szemben. A lapban hosszú közleményeket tett közzé a magát a Függetlenségi és 48-as Párt örököséként föltüntető Független Kisgazdapárt.

A választási eredmények az ellenzék katasztrofális vereségét hozták. A *Nemzeti egység?* című cikkben a református egyházhoz kötődő *Kecskeméti Lapok* újságírója azt kifogásolta, hogy református felekezethez tartozó nem került be az újonnan megválasztott törvényhatósági bizottságba. „Ami történt, az több az ellenzék vereségénél. A küzdelem átsiklott a politika mezejéről a felekezeti térre és győzött a választási hadjárat utolsó napjaiban felbukkanó, egyre hevesebben terjedt agitáció, amely a nemzeti egység gondolatának sutba vetésével oda vezetett, hogy Kecskemét harminc törvényhatósági bizottsági mandátuma közül egy sem jutott református embernek. A nemzeti egység vett fel listájára reformátusokat, sőt listái élére is. A pártagitációt és a szervezettség erejét azonban legyőzte a visszavonást szító agitáció és így történhetett, hogy a nemzeti egység pártja által jelölt reformátusok közül egy sem jutott be a törvényhatósági bizottságba.”²³⁹

A cikk írója szerint a kormánypárt (katolikusok és reformátusok közötti) felekezeti ellentétet generált a város polgárai között és tudatosan el akarta érni, hogy nem legyen református érdekképviselő a kecskeméti

236 KL, 1934. április 22.; KL, 1934. április 29.

237 KL, 1934. július 22. – július 29.

238 KL, 1934. december 2.

239 KL, 1934. december 4.

városházán. „A fentiek szerint valamennyi mandátum a nemzeti egység pártjának jutott, de nem azoknak a jelölteknek, akiket listái élére felvett és akiket rendes tagoknak szánt, mert a közöttük szereplő valamennyi református jelölt visszamaradt, sőt több, póttagnak sem jutott be a felekezeti jelszavak hatása következtében.”²⁴⁰

Ennek a cikknek is szerepe lehetett abban, hogy néhány nap múlva a új testület „egyhangú lelkesedéssel” örökös taggá választotta Hetessy Kálmán református lelkészt, a *Kecskeméti Lapokat* megjelentető Részvénynyomda igazgatótanácsának elnökét (?). A felekezeti konfliktusok cáfolataként volt értelmezhető, hogy az új tagot a közgyűlés nevében Kovács Sándor apátplébános köszöntötte (aki kifejtette, az a vágya, hogy „az igazságosság és méltányosság alapján békesség éljen Kecskemét polgárai között”). Utána Hetessy beszélt, aki a református egyháznak a város fejlődése érdekében kifejtett tevékenységét ismertette. „Olyan szolgáltatokat tett a reformátusság enne a városnak, olyan értékei és érdemei vannak jelenleg is, melyek tudatában méltán fájlalja az elmúlt választáson vele szemben történt elbánást, azt meg nem érdemelte. Azt a mozgalmat, mely az ő kiszorítását célozta, nemcsak a maga sérelmének tekinti, hanem a város szempontjából kárnak ítéli s nemzeti életünkre veszedelmesnek tartja.”²⁴¹

1934 decemberében a *Kecskeméti Lapok* szerkesztősége *Az olvasókhöz* címzett üzenetében kifejtette, Kecskemét sajtótörténetében úttörő vállalkozás volt, hogy a lap 1934 januárjában áttért a reggeli megjelenésre, de így sem tudott a nagy országos és a fővárosi lapokkal versenyezni. A lap előállításának költségei és az országos lapokhoz képest alacsony példányszám miatt a lap nehéz anyagi helyzetbe került. „Amikor az előfizetési díj egy óra reggeli lapnál Szegeden 3,20, Sopronban 2,80, Győrött 2,60, Pécsen 2,50, Debrecenben 2,40, akkor hasonló színvonalú lap Kecskeméten is a jelenlegi 1,60 pengős havi előfizetésénél jelentékenyebb magasabb előfizetési díjat és különösen magasabb hirdetési díjat igényel: a lap hirdetési jövedelmét ugyanis a legmagasabb példányszám sem pótolhatja.”²⁴² Emiatt az évek óta gyűrűző veszteséges működés miatt a lapot kiadó Részvénynyomda úgy döntött, hogy áttérnek – pontosabban visszatérnek – a hetente egyszeri megjelenésre, de a lap politikai és

240 KL, 1934. december 4.

241 KL, 1934. december 20.

242 KL, 1934. december 23.

ideológiai alapállása és szerkesztési követelményrendszere változatlan marad. „Egyéb szempontok mellett ez a körülmény vezette a Kecskeméti Lapok kiadóját, az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Részvénytársaság igazgatóságát, amikor elhatározta, hogy a Kecskeméti Lapokat januártól hetenként, vasárnap reggel jelenteti meg. Vidéki lap a maga terheivel nem versenyezhet a százezres példányszámban 4 fillérért is adható fővárosi lapokkal s csak a változott idők követelményeivel számol, amikor fôadatait új utakon keresi és találja meg. Az események regisztrálásán túl a politikai függetlenség elfogulatlan és bátor szavát, a társadalmi és kulturális élet kritikáját kívánja elsősorban szem elôtt tartani. Ezt a feladatot bizonyára hiánytalanul fogja betölteni a Kecskeméti Lapok. Hisszük, hogy ennek szükségét nemcsak az olvasótábor ismeri fel, hanem mindazok, akik egy lapban a városnak egy színét egy értékét, érdekeinek harcosát, színvonalának reprezentánsát látták.”²⁴³

Az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. igazgatósága – amelyen Hetessy Kálmán elnök, Barcza József, Burdács Rezső, Horváth Mihály, Gere Mihály, Kiss György, Merétey Sándor, Szél János, Vass Vince, Révész László és Szabó József igazgatósági tagok vettek részt – 1934. november 9-i ülésén döntött, hogy a napilapot megszünteti, s 1935. január 1-jétôl a *Kecskeméti Lapok* mint hetilap jelenik meg.

Az ülés jegyzôkönyvébe a következôket jegyezték föl. „Dr. Hetessy Kálmán elnök részletes jelentést tesz a vállalat kiadásában megjelenô Kecskeméti Lapok napilap ügyérôl. Bár a reggeli lappá történet átalakítás nagy erkölcsi emelkedést jelentett, a remélt anyagi siker azonban elmaradt, minek folytán a lap kiadása állandó deficittel jár és a terhek további szaporodását eredményezi, ezért nincs más megoldás, mint a Kecskeméti Lapoknak, mint napilapnak folyó év végével leendô beszüntetése. Jelenti azt is, hogy a beszüntetésbôl folyóan anyagi megterhelés nem származik, mert a személyzet felmondás alatt áll és jó részben elhelyezése is biztosítva van. Elôterjeszti azt is, hogy a napilap beszüntetése folytán kívánatos, hogy a Kecskeméti Lapok mint hetilap jelenhessen meg továbbra és pedig teljesen újjászervezve. Az igazgatóság kimondja, hogy a Kecskeméti Lapok, mint napilap kiadását az 1935. január 1-tôl megszünteti, egyben elhatározza, hogy mint hetilapot kívánja tovább fenntartani és ennek

---

243 KL, 1934. december 23.

megszervezésének előkészítésével és ezekre vonatkozó javaslatlétellel az elnökséget megbízta és felkéri.²⁴⁴

Ezután Hetessy Kálmán, az igazgatótanács elnöke bejelentette, hogy mivel a nyomdai kapacitás napilap előállítására alkalmas „a Kecskeméti Közlöny ajánlatot tett a nyomdának a napilap előállítására öt- vagy hatéves megbízással, azzal, ha ez sikeresen létrejönne, saját nyomdáját megszüntetné és megrendelőit átirányítaná.”²⁴⁵ Ez az üzlet aztán létrejött, sőt a szerződést 1940-ben újra meghosszabbították.

A *Kecskeméti Lapok* kiadója mindent megtett a napilap megmentése érdekében. Ennek jegyében még 1934 júniusában Fáy István kecskeméti főispán és Hetessy Kálmán református lelkész, a Részvénynyomda elnöke Antal István miniszteri tanácsossal, Gömbös Gyula kormányának sajtóosztályának vezetőjével (későbbi propaganda-, majd igazságügyminiszterrel) és tárgyalt arról, hogy az egyébként is keresztény nemzeti szellemű lapot a kormány és a kormánypárt rendelkezésére bocsátanák. Ezt a javaslatukat 1934. június 28-án – miután Antal küldöttei megállapították, a lap kiadásának finanszírozása nem érné meg – levélben is megerősítették, sőt pénzügyi tervvel is alátámasztották. Javaslatuk lényege az volt, hogy „a Kecskeméti Lapok naponként csak 4 oldalon jelennék meg és csak vasárnap 8 oldalon. Ez heti 28 oldal, amelynek nyomását mindaddig, amíg a lap kiadása többletet nem eredményez, hajlandók vagyunk oldalanként 15 pengőért papírral együtt előállítani, ami hetenként 480 pengőt, tehát egy évre 21 840 pengőt jelent.”²⁴⁶

A szerény, négyoldalas terjedelem ellensúlyozására tervezték, hogy a *Függetlenség* című lapot mellékelnék a *Kecskeméti Lapok*hoz. A szerkesztőségi kiadásokat havi 500 pengőben maximálták, s úgy vélték, évi 37 000 pengőből a napilapot meg lehetne jelentetni. A lapnak az előző évben 25 000 pengő bevétele volt, így csak 12 000 pengő hiányzik a napi kiadású sajtóhoz. „Bevételünk volt – írták Antal Istvánnak – az elmúlt esztendőben 25 000 pengő, tehát csak 12 000 pengő többletről kell gondoskodni, ami feltétlen elérhető, ha a lap egy határozott politikai irány lapja lesz és a nemzeti egység pártja a sajtójának tekintve, előfizetőkkel támogatja,

---

244 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

245 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

246 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

ami azután a hirdetések emelkedését is maga után vonja.”²⁴⁷ A tervből azonban nem lett semmi, a kormánypárti sajtópolitikus nem támogatta az elképzelést, s a lap kénytelen volt áttérni a hetenkénti megjelenésre.

1935. január 6-án a *Kecskeméti Lapok* már független politikai hetilapként jelent meg Rácz Béla szerkesztésében, aki *Beköszöntő* című cikkében az alábbiakat írta: „Voltaképpen nem is beköszöntő, mert a most meginduló hetilap csupán folytatása – az eddig naponként megjelent – Kecskeméti Lapoknak. Az iránya is ugyanaz. Politikai, de nem pártlap, melynek hasábjain a felmerült politikai kérdéseket országos, különösen pedig helyi vonatkozásban és nem pártérdekek szempontjából igyekszünk megvilágítani és bírálgatni. A politikai problémákon kívül elsősorban a helyi kérdések megvitatása, a hozzánk közeleső társadalom, a város békéjének megóvása és ápolgatása a legfőbb törekvésünk.”²⁴⁸ A korszakban dominánsnak számító keresztény nemzeti eszme képviselőt kívánta ellátni – ahogy 1920 óta mindig – a *Kecskeméti Lapok* hetilapként is. „Nekünk testvérünk mindenki – írta a szerkesztő –, aki együtt érez ezzel a szerencsétlen magyar néppel, és idegen mindenki, aki közömbösen tudja nézni a magyar nemzet mai kínlódását. A magyar nemzet nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy polgárait hitük szerint osztályozza és hogy a magyar lelkek egybeforrasztása helyett, nyolcmillió szétszórt mécses apró lángjával világítson a mi gyengeségünkre s ugyanakkor az elkülönzés erőtlén fényével pislákoljon a bennünket katasztrofálisan bekerítő ellenséges gyűrűre.”²⁴⁹

A régi-új politikai hetilap első számában közölte Németh László *Lesz-e reform?* című írását, amelyben az író így fogalmazott a magyar társadalompolitika és gazdaság égető kérdéseiről, a mielőbbi földbirtokreformot sürgetve. „Az elveszett területet »vissza«-szerzeni nem lehet, de szívós munkával »meg« lehet szerezni valami mást a kis népek körében: a magyarság primátusát. Ennek azonban első és egyetlen feltétele: a magyar reform. Magyarországnak egy külpolitikája van ma: a belpolitika. Kifelé hallgatni, befelé tenni: ezzel erősödünk meg kifelé is. A magyar reformnak két nagy akadálya van: egyik a nagybirtok, a másik a banktőke. Az egyik elállja a belső népvándorlás útját, a másik a

247 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

248 KL, 1935. január 6.

249 KL, 1935. január 6.

hitelháborúival földönfutókká teszi azokat is, akiknek van valamilyük. A reform első lépése: kinyitni a belső népvándorlás előtt az üres nagybirtokot s állami ellenőrzés alá helyezni, a kisemberek javára, a népünkkel szemben közönyös vagy ellenséges hitelt.”²⁵⁰

Nem sokkal később, 1935. február 17-én a lap beszámolót közölt Németh László kecskeméti előadásáról, valamint részletet belőle *A reform* címmel: „Az új reformpolitika jelszavait ismeri: fölhöz kell juttatni a földtelen magyarságot, az állam felügyelete alá kell helyezni a tőkét s reális külpolitikával kell a kisebbségi magyarság fennmaradását biztosítani. Fölbirtokreform, megfélemezett kapitalizmus, új közép-európai politika azonban meglehetősen tág jelszó, mindenki mást rejt alá és mást vár tőle.”²⁵¹

1935 áprilisában országgyűlési választásokat tartottak. Kecskeméten Az Eckhardt-lista (Független Kisgazdapárt) 7655, a Zsitvay-lista (Nemzeti Egység Pártja) 6757, a szintén nemzeti egység színekben indult Héjjas-lista 3231 szavazatot kapott. Kecskemét parlamenti képviselői Sándor István (FKGP – a listát Eckhardt Tibor vezette, aki azonban végül a Miskolcon elnyert mandátumát tartotta meg) és Zsitvay Tibor (kormánypárt) lettek, bár – mint a *Kecskeméti Lapok* írta – „erős gyökere volt Héjjas Ivánnak a városban és pedig a fiatalságban, amely nehéz helyzetében az eddigi utakon nem remél boldogulást.”²⁵² Aszélsőjobboldali fajvédő Héjjas Iván, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetője, 1920-ban különítményparancsnok volt, s a jobboldali radikális színt jelenítette meg Kecskemét politikai palettáján. Mindenképpen jellemző a kecskeméti polgárságra és a környékbeli polgárosult gazdatársadalomra, hogy a gazdaérdekek képviselőjét hirdető Független Kisgazdapárt listáját támogatták inkább mint a kormánypártot, vagy a szélsőjobbaldalt.

A *Kecskeméti Lapok* és az azt megjelentető Részvénynyomda anyagi helyzete azonban az 1930-as évek végére sem tudott stabilizálódni. A társaság 1937. június 24-én Hetessy Kálmán elnökletével és Révész László, Szél János, B. Kiss György, Egry Ferenc, Vass Vince igazgatósági tagok részvételével tartott ülésén megállapította, hogy az igazgatóság „a mutatkozó veszteséget tudomásul veszi azzal, hogy mint kilenc év óta,

250 KL, 1935. február 6.

251 KL, 1935. február 17.

252 KL, 1935. április 7.

úgy ebben az üzletévben sincs módjában osztalék fizetésére javaslatot tenni”.²⁵³ A helyzet csak az 1940-es évekre javult. Az 1940. július 7-én délelőtt tizenegy órakor tartott igazgatótanácson (amelyen Hetessy Kálmán elnökölt, s a jegyzőkönyvvezető Tóth Lászlón kívül még jelen volt Kremán Sámuel, Merétey Sándor, Pásthy János, Révész László és Szél János igazgatósági tagok is) az elnök ismertette a cég pénzügyi mérlegét, amelyben – mint a jegyzőkönyv fogalmaz – „a vállalat helyzetének lassú javulásaként 431,65 P[engő] nyereség mutatkozik”.²⁵⁴

Az 1940-es évek elejére valamelyest javultak a lap anyagi viszonyai. Az 1941. december 5-i igazgatósági ülésen Hetessy Kálmán elnök, valamint Dezső Gyula, Egry Ferenc, Kremán Sámuel, Merétey Sándor, Pásthy János, Vass Vince igazgatósági tagok jelentek meg, a jegyzőkönyvet Tóth László nyomdaigazgató vezette. Az igazgatóság elnökké ismét Hetessy Kálmán, alelnökké pedig Pásthy Jánost választotta, aki javasolta, hogy a tizenkilenc éve elnökként dolgozó Hetessy munkáját honorálják: 1941-ban havi hatszáz, 1942-ben pedig havi száz pengővel. Ekkor döntöttek arról, hogy a megemelik nyomdájukban készülő, hétezer példányban megjelenő *Reformátusok Lapja* nyomdaköltségeit. Tóth László nyomdaigazgató részére az igazgatóság havi ötven pengő helyett havi nyolcvan pengőt állapított meg „útiköltségekre és vállalat érdekében teljesített kifizetésekre /szerkesztők vendégül látása, stb./”.²⁵⁵

1938 márciusában a *Berlini Magyar Figyelő* szerkesztője, Káldor K. Brúnó írt Rácz Bélának, a *Kecskeméti Lapok* szerkesztőjének, amelyben azt panaszkolta, hogy hiába küld – ingyen – havonta négy-öt hírt az újságnak, az nem közli őket. „Minden héten rendben megkapom b[ecses] és igen szép Lapját. Igen nagy sajnálatomra meg kell azonban állapítanom, hogy abból az igen gazdag anyagból, amelyet a Berlini Magyar Figyelő havi 4–5-ször szállít, soha egy sort sem méltóztatik leközölni. Ezt annál inkább nem értem, mert a B[erlini] M[agyar] F[igyelő] igen érdekes híreket és cikkeket közöl a német gazdasági, mezőgazdasági, technikai, szociál- és kultúrpolitikai életből és távol tartja magát minden napi politikától.”²⁵⁶ Káldor leírta, hogy nem küld anyagot más kecskeméti orgánumnak, de

253 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

254 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

255 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 7. tétel

256 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

kilátásba helyezte, hogy ezt megteszi, ha a *Kecskeméti Lapok* nem közöl belőlük. „...ha becses lapja még azt az elégtételt sem nyújtja nekem, hogy itt-ott helyet szorít egyik-másik közleményem számára, akkor bizony tekintetbe kellene vennem a többi lapot...”²⁵⁷ (A Berlinben megjelenő lap valószínűleg a náci propagandagépezet egyik eszköze lehetett. Módszere a szegényebb vidéki lapok ingyen híryannyal való ellátása, ezzel a Németországról alkotott kép meghatározása volt.)

1938 októberében főnállásának hetvenedik évfordulóját ünnepelhette a *Kecskeméti Lapok*. Ahogy *A Kecskeméti Lapok 70 éve* című cikk szerzője megfogalmazta: „E hosszú idő alatt a Kecskeméti Lapok mindenkor híven szolgált a közérdeket s a haladás útján mindig elől járt. Mintegy három évtizeden keresztül mint napilap, pályafutásának többi idején pedig mint hetilap mindenkor híven szolgált a közérdeket s itt is elsősorban Kecskemét város közérdekét. Volt idő, amikor a Kecskeméti Lapok megnyilatkozása döntő fontosságúnak bizonyult a legtöbb városi kérdésben, mikor Hornyik Jánossal és Hanusz Istvánval az élén Kecskemét legkitűnőbb írta és szerkesztette a város ügyeivel mindig nagy előszeretettel foglalkozó lapot. De később is és ma is lépést tart a Kecskeméti Lapok a korrallal. Ha a változott viszonyok mellett nem is követelheti magának a perdöntés jogát, de átgondolt, alapos hozzászólásai ma is értéket jelentenek Kecskemét közérdekű ügyeiben. Amikor a magyar hírlapirodalomban kevés hasonló jellegű ritka évfordulón átlépünk, ígértet teszünk arra, hogy a magyarság s közelebről Kecskemét város közérdekű ügyeit a éppoly hittel, lelkesedéssel, becsülettel és jószándékkal fogjuk szolgálni, mint az az elmúlt 70 esztendő alatt tették a Kecskeméti Lapok régi szerkesztői és munkatársai.”²⁵⁸

Az 1938. október 23-i számban *Üdvözetek a 70 éves Kecskeméti Lapoknak* címmel szerepelt összeállítás, amelyben hetvenéves lapot köszöntő sok levélből kettőt tettek közzé a szerkesztőség munkatársai: az egyik a korszak meghatározó írójéé, a Kecskeméthez és a város literátus értelmiségéhez kötődő Móricz Zsigmondé, másik pedig a *Borászati Lapok* szerkesztőségéé. „Az egyiket Móricz Zsigmond írja, Kecskemét igaz barátja, aki hosszú évek óta kíséri figyelemmel városunk életét a *Kecskeméti Lapok* hasábjain át. Móricz Zsigmond a következőket írja:

257 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

258 KL, 1938. október 16.

– A Kecskeméti Lapok hetven éves lett. Volt idő, amikor az emberi kor legvégső határában a 26 évet láttam. Ha Petőfinek elég volt – nem érdemes, nem is illik tovább élni. Ma a 70 év nem idő. Tíz év. Tíz év múlva talán én is az leszek, ha megérem. És a magyarnak ebben a tíz évben kell mindent megcsinálni. Kecskemét mutatja az utat.”²⁵⁹

1938 novemberében a lapszámokban központi elem a területgyarapodás kérdése, hiszen az 1938. november 2-i első bécsi döntés értelmében a Felvidék déli, magyarlakta sávja – mintegy 12 000 négyzetkilométer – visszakerült Magyarországhoz. Váczy Zoltán *November másodika!* című írása a hír kecskeméti hatását és a város örömnépét örökítette meg. „Látta volna az a külföldi, aki esetleg e napon Kecskemét városában e napon tartózkodott, hogy milyen lelkesedést váltott ki ez a nap és látták volna azt a mély áhítatot, amikor az emberek sokasága énekelte azt, hogy »Isten, áldd meg a magyart!«”²⁶⁰ Hetessy Kálmán református lelkész, a lapkiadó társaság vezetője a magyar haderő 1938. november 11-i kassai bevonulásáról írt *Kassa megvétele* című vezércikkében. „Nézzetek Kassa főterére. A magyar kormányzó jön serege élén boldog tekintettel, kemény akarattal. Ez a menet, ez a felejthetetlen felvonulás a magyarságnak jövőre felé induló diadalmenete.”²⁶¹

1938. november 12-én a Szociális Missziótársulat és a Piarista Diákszövetség közös hazafias ünnepséget szervezett a városban, amelyen Antal István igazságügyi államtitkár mondott beszédet. Ebben a trianoni határok revízióját és a magyar nemzet érdekegységének megteremtését tekintette a kül-, illetve a belpolitika legfontosabb feladatának. „Külpolitikánk első feladata valamennyi fajtestvérünk egyesülésének lehetővé tétele, a távolabbi pedig a történelmi jogok érvényesítése a régi határok tekintetében, de éppen úgy mint a Trianon nemzedékek egész sorának mulasztásából és bűnéből keletkezett, a teljes jóvátétel sem lehet egyetlen generáció feladata. Minden célkitűzésünk megvalósításánál elengedhetetlen az a belső revízió, amely lemondja a magyar társadalomban az osztályok és rétegek közötti ma még kiáltó távolságot és felfokozza a népi erőket. Szükséges végül a hit a nemzet örök életében.”²⁶²

259 KL, 1938. október 23.

260 KL, 1938. november 6.

261 KL, 1938. november 13.

262 KL, 1938. november 13.

A *Kecskeméti Lapok*nak a népi írókhoz, s társadalomkutató és politikai mozgalmukhoz való kötődését bizonyítja, hogy a hetilapban 1939 márciusában és áprilisában folytatásokban közölték Féja Géza *Magyar politikai káté* című cikksorozatát. A tizenkét írásból álló, eredetileg az akkor Párizsban megjelenő *Szabad Szó* hasábjain közzétett politikai pamfletben Féja a népi írók – és a szellemiségüket követő majdani politikai szervezet, a Nemzeti Parasztpárt – társadalmi állapotokról és folyamatokról vallott nézeteit foglalta össze. Mint cikksorozatából kiderült Féja Géza népi politikának a magyar népnek a modernitásban megjelenő és már 1848-ban is megfogalmazott követeléseit és annak az örökségét (Táncsics Mihály, Áchim L. András, Nagyatádi Szabó István törekvéseit) tartotta. „A magyar nép nem akart felfordulást, nem akarta feldűlni az ország békéjét, nem tört más foglalkozású polgártársai vesztére törni, csupán a maga megillető politikai jogait követelte.”²⁶³

Féja szerint a magyar nemzeti függetlenség a magyarság legfontosabb értéke, amelyet mindenáron meg kell őrizni, a több évszázados török, német és Habsburg elnyomás után. „A magyar nép jól tudja, hogy milyen nehéz a szolga sorsa. Nehéz dolog másnak szolgálni, de a legnehezebb idegennek szolgálni. A balsors a múltban sokszor arra kényszerített, hogy idegennek szolgáljunk, hogy idegenért vérezzünk. Véres küzdelmünk árán vívtuk ki függetlenségünket. Nem is mondunk le róla sohasem!”²⁶⁴ A független nemzetnek szerinte öntudatos polgárokból kell állnia, akik saját identitásuk, nyelvi és kulturális hovatartozásuk mellett morális elvek mentén – a becsületességet megélve – tevékenykednek. „Az öntudatos ember a becsület és a törvény útján jár. Tudja, hogy minden bűn elveszi büntetését. És azt is tudja, hogy a rossz törvényt egységes, erős népakarattal meg lehet javítani. Ha azonban felfordulás jön, akkor a becsületes emberek háttérbe szorulnak és az emberbőrbe bújt farkasok ragadják el az élet javait.”²⁶⁵

A *Magyar politikai káté* című művében Féja Géza kifejtette: a nemzeti függetlenség és a szigorú erkölcsi alapelvek követése nem elég a népi érdekek (azaz a földnélküli cselédek, agrárproletárok és a szegényparaszti sorban tengődő kis- és törpebirtokosok millióinak érdekei) érvényesítésére,

263 KL, 1939. március 19.

264 KL, 1939. március 26.

265 KL, 1939. április 2.

szükséges az egyenlő politikai szabadságjogok megvalósulása is. „Mi Rákóczi, Kossuth, Petőfi és Ady Endre szabadságeszméjét képviseljük. S ezt a szabadságot soha semmiért meg nem tagadjuk.”²⁶⁶

A fajvédelem kérdéséről szólva Féja úgy vélte, az a magyar földművelő réteg gazdasági, oktatási, szociálpolitikai eszközökkel való mielőbbi fölemelése. Ezzel merőben más definíciót adott a fajvédelemnek, mint a korszakban elterjedt nemzetiszocialista vagy szélsőjobboldali értelmezések. „A fajt úgy védjük, hogy a magyar közösségről a legmesszemenőbb módon gondoskodunk. Ha földet adunk a népnek, ha szövetkezetekbe szervezzük őket, ha biztosítjuk a munkások emberi megélhetését, ha közegészségügyi intézményeket és műveltséget adunk a magyar falunak, ha minden magyar embert megóvunk attól, hogy bárki is kizsákmányolja vagy megkárosítsa. Ez az igazi fajvédelem.”²⁶⁷ A magyar politikai élet legfontosabb feladataként a földkérdés megoldását és ezzel a hárommillió koldus országának fölszámolását jelölte meg Féja. Mint cikkeiben kifejtette: a nagybirtokrendszert föl kell számolni és a kisgazdákat, a földnélkülieket földhöz juttatni, a földreform után pedig azonnal meg kell kezdeni (dán és holland mintára) a termelő, beszerző és értékesítő szövetkezetek, valamint a mezőgazdasági oktatás megszervezését. Ezzel biztosítani a magyar parasztság megélhetését és nemzedékekre kiható egzisztenciális megkapaszkodását.²⁶⁸

1939 nyarán parlamenti választásokat tartottak. Kecskeméten a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja 13 754 szavazatot (66,2%), míg az ellenzéki Független Kisgazdapárt 7021 voksot (33,8%) szerzett. A *Kecskeméti Lapok*ban közölt *Eredmények és tanulságok* című cikk a kormánypárt helyi vezetőit (elsősorban Kiss Endre főispánt) bírálta azért, mert az nem szerezte meg mindkét kecskeméti mandátumot. A kampányban Teleki Pál miniszterelnök mellett agitált a lap és a kormánypárt támogatására buzdított, ha nem is olyan direkt módon, mint a korábbi időszakok választásaikor.²⁶⁹

Az 1939. év az európai és a magyar politikai életben egyaránt sorsfordító esztendő volt. Ekkor kezdődött meg a második világháború,

266 KL, 1939. április 16.

267 KL, 1939. április 23.

268 1939. április 30.

269 KL, 1939. június 4.

amelynek a magyar állam szempontjából kedvező első részében a Magyar Királyság területe növekedett. Még a világháború kitörése előtt, a csehszlovák állam megszűnése és az önálló Szlovákia létrejötte után, 1939 márciusában a magyar csapatok megszállták egész Kárpátalját, ezzel újabb több mint 10 000 négyzetkilométer területtel gyarapodott az első világháború után megcsónkított ország. 1940 augusztusában pedig a második bécsi döntés értelmében ismét a magyar állam fönnhatósága alá került Erdély északi része, ami több mint 43 000 négyzetkilométeres területgyarapodással járt.

Kecskemét díszközgyűlésen emlékezett meg Észak-Erdély és a Székelyföld visszatéréséről. Mint a *Kecskeméti Lapok* városházi tudósításában olvashatjuk: „Liszka Béla dr. polgármester lendületes szavakkal hangsúlyozta, hogy Kecskemét, amikor a boldogan ünneplő kincses Kolozsvár felé fordítja tekintetét, nemes hagyományaihoz híven maradandó jelét kívánja adni bensőséges örömeinek s ezért alapítványt létesít a nagyváradi katonai iskolán s zászlót ajándékoz Csíkszépvíz községnek, amelyben a világháború véres napjaiban háziözredünk parancsnoksága állomásozott.”²⁷⁰ A lap 1940 szeptemberében hozta – az újságban ekkorra már több írást közölt – Áprily Lajos *Erdélyi harangszó* című cikkét. „Az öröm, amit most a harangok hirdetnek, a magyar erőgyarapodás öröme. Érezzük a nemzeti vérkeringés gyorsuló ritmusát. Huszonkét éven át fél tüdővel lélegzett az erdélyi magyarság, de fél tüdővel szívta lélegzetét a csónka ország magyarsága is. Itt is, ott is meg kellett sápadniok az orcáknak; csak most fognak az egészség pirosságában kivirulni. A növekvő élet friss szele végigfut a növekvő országon.”²⁷¹

1941 áprilisában az ország területének gyarapodása tovább folytatódott. Mivel Jugoszlávia a tengelyhatalmak expanziója miatt megszűnt, a Délvidék magyarlakta területeinek egy része visszakerült Magyarországhoz. Erről a lap *Csapataink elfoglalták Szabadkát és Zombort* című cikkében adott hírt. Ekkor már elmaradt a díszközgyűlés és a civil ünnepek is, megjelent azonban a háborúba való belesodródásra és az ország hadszíntérré válásának valós veszélyére figyelmeztető szalagcím: *Kecskemét légveszélyben! Az elmúlt héten 7 légiriadó volt városunkban.* „A hatóságok részéről is megtörtént minden intézkedés, a lakosság pedig

270 KL, 1940. szeptember 15.

271 KL, 1940. szeptember 22.

fegyelmezetten viselkedik: így elmondható, hogy Kecskemét légvédelme a körülményekhez képest elsőrendű.”²⁷²

Magyarország háborús részvételére nem kellett sokat várni. 1941 júniusában – a kassai bombázás után – a magyar törvényhozás kimondta a hadiállapotot a Szovjetunióval. Egy éven belül elsősorban német nyomásra és a német hadi törekvések kiegészítésére a magyar kormány csapatokat küldött a kommunista nagyhatalom ellen. 1942 júniusában indultak a keleti frontra a kecskeméti honvédek. A búcsúünnepségen részt vett Kállay Miklós miniszterelnök, aki beszédet is mondott, valamint Bartha Károly és Lukács Béla miniszterek és Szász Lajos államtitkár (Kecskemét parlamenti képviselője, későbbi miniszter). A város nevében Liszka Béla polgármester, a kecskeméti anyák, asszonyok és leányok nevében pedig a felesége búcsúzott a katonáktól. A cikket író Gerencsér József szerint „egyik csapatot sem lehet kiemelni a másik kárára. Ezek a homokból kipattant magyar honvédek úgy néztek a miniszterelnök szemébe, mint édesapjuk arcába. Tüzes tekintetükben megalkuvást nem ismerő győzni akarás lobogott.”²⁷³

1942–1943-ban a *Kecskeméti Lapok*ban több címlaphír foglalkozott a város országgyűlési képviselője, Szász Lajos közellátásügyi miniszter országos és helyi szereplésével, több vezércikk szerzője (illetve az ő egyik politikai előadása vagy beszéde került a címlapra). 1942. augusztus 20-án a szovjet hadszíntéren bevetés közben elhunyt az államfő idősebb fia, Horthy István mérnök, repülő főhadnagy, Magyarország kormányzóhelyettese. 1942. augusztus 23-i számában a hetilap címlapon közölte a gyászhiért és annak kecskeméti hatását. „Kecskemét részvétét Kiss Endre dr. főispán és Liszka Béla dr. polgármester táviratilag tolmácsolták, a város mélységes gyászát pénteken délben minden templomban harangozás hirdette.”²⁷⁴

1942 szeptemberében elhunyt a két világháború közötti korszak egyik legjelentősebb írója, Móricz Zsigmond. A *Kecskeméti Lapok* Mándoky Erzsébet tollából (M. E. szignóval) közölt nekrológot a nagy íróról a címlapon, míg második oldalra kecskeméti kapcsolatainak és utolsó hónapjainak összefoglalása került. „Móricz Zsigmond Kecskemét iránti érdeklődésének sokszor adta bizonyosságát. Sűrűn látogatta meg Kiss Endre dr. főispánt, Gesztelyi Nagy László dr. kamarai igazgatót, Nyúl Tóth

272 KL, 1941. április 13.

273 KL, 1941. június 14.

274 KL, 1942. augusztus 23.

Pál h[elyettes]. polgármestert, Tóth László szerkesztőt és többi barátait; előadást tartott a Katona József Társaságban, a Hétfői Körben. Lapjainkat is számon tartotta s nem egy írásban nyertek művészi kifejezést a kecskeméti élmények. A kecskeméti földnek szeretete elevenen élt benne, ezért vásárolt Kisnyírben kisebb parcellát is, amitől csak betegeskedése kezdetén vált meg, mint mondotta: fájó szívvel.”²⁷⁵

A *Kecskeméti Lapok* hetilapként a világháború éveiben – persze a háború előrehaladásával egyre kisebb terjedelemben – folyamatosan megjelent, s tudósította a város közönségét a hadi eseményekről, a politikai és a gazdasági élet aggasztó híreiről. Magyarország 1944. márciusi német megszállása a lapot betiltották. Ismét 1944. december 27-én jelenhetett meg a *Kecskeméti Lapok*, akkor azonban a várost már a szovjet hadsereg tartotta uralma alatt. Közben *Kecskeméti Hírlap* címmel 1944. december 6. és december 17. között jelent meg lap a Részvénynyomda kiadásában, amely mindössze négy számot élt meg.

Az újraindult *Kecskeméti Lapok* első száma 1944. december 27-én jelent meg. A megújulást, az újság szellemiségére és tartalmára is kiható új politikai és történeti korszak kezdetét a lapkészítők szimbolikusan is kifejezték. A fejlécen ugyan az szerepelt, hogy első évfolyam első szám, de zárójelben melléírták, hogy hetvenhetedik évfolyam tizennegyedik szám. Ezzel egyszerre kívánták kinyilvánítani a patinás kecskeméti orgánummal való folytonosságot és az elhatárolódást a két háború közötti korszak ideológiájától (és az azt képviselő kecskeméti laptól). Az újság hetente kétszer, minden szerdán és szombaton reggel jelent meg, ára 40 fillér volt. A szerkesztő Hajdú Ernő, a lap kiadója pedig a Magyar Nemzeti Bizottság. Az antifasiszta és demokratikus politikai erőket – Független Kisgazdapárt (FKGP), Szociáldemokrata Párt (SZDP), Magyar Kommunista Párt (MKP), Nemzeti Parasztpárt (NPP), Polgári Demokrata Párt (PDP) és a szabad szakszervezetek – tömörítő kecskeméti nemzeti bizottság lapjának első számának első oldalán a dálnoki Miklós Béla vezette Ideiglenes Nemzeti Kormány névsora és annak nyilatkozata szerepelt. A politikai átalakuláshoz való igazodás szellemében a harmadik oldalon Ady Endre *Proletár fiú* című versét és Vas Zoltán kommunista politikus *Miért szenvedünk?!* című, a szegedi *Délmagyarországból* átvett cikkét közölték.²⁷⁶

275 KL, 1942. szeptember 6.

276 KL, 1944. december 27.

Az átmeneti kormány megválasztását megelőzte az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-i megalakulása. Ez a törvényhozás azonban nem volt legitim módon választott parlament, hanem tagjairól az egyes településeken tartott jelöltállító- és képviselőválasztó gyűléseken döntöttek, vagyis bizonyos csoportok delegálták őket. Ennek a folyamatnak a helyi eseményeiről a *Kecskeméti Lapok* a *Kecskemét képviselői az Ideiglenes Nemzetgyűlésben* című cikkében számolt be. A képviselők választását a városházán tartották, a gyűlésen Sándor József helyettes polgármester elnökölt. Mellette ült Molnár Erik helyettes polgármester (jogász, történész, későbbi miniszter) és Faragho Gábor vezérezredes, az ideiglenes kormány közellátásügyi minisztere is. Utóbbiak mint a Kecskeméti Nemzeti Bizottság küldöttei. Sándor József a következőket mondta: „A magyar alkotmányos élet folytonosságában a német erőszak és az erre támaszkodó Szálasiék árulása következtében szakadás állott be és a kormányzó úr alkotmányos jogait jelenleg nem tudja gyakorolni. Ezért a polgárságnak és munkásságnak magának kell gondoskodni, hogy a nemzetgyűlés mielőbb összeüljön és felelős kormányt alakítson.”²⁷⁷

Kecskemét hét az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe delegált képviselője: Faragho Gábor vezérezredes (pártonkívüli), dr. Molnár Erik ügyvéd, helyettes polgármester (MKP), Básti Ágoston földmunkás (MKP), Kovács Jenő cipész (SZDP), Schmiedt Jenő szabó (SZDP), Révész László országgyűlési képviselő (FKGP), Balla Dömötör kisgazda (FKGP). Tóth László (SZDP) új polgármester – a *Kecskeméti Lapok* egykori munkatársa – is fölszólalt a rendezvényen. „Ha a fegyverek elnémulásával megkezdődik az építés munkája, nemzetünk is elindulhat a szovjettel és szövetségeseivel való őszinte egyetértés jegyében és a demokratikus elvek érvényre juttatásával a szebb és emberibb jövő útján” – mondta a város első embere.²⁷⁸

A lapban arról is olvashattak a kortársak, hogy újjáalakult a Szociáldemokrata Párt kecskeméti szervezete, amely Hajnal József korelnök vezetésével megválasztotta Schmiedt József elnököt, Kovács Jenő titkárt és a csoport tizenegy tagú vezetőségét. A párt helyisége a Nagykőrösi utca 21. szám alatt volt. Az újságban ezen kívül *Orosz-magyar szótár* címmel alapvető kifejezések szerepeltek fonetikusán átírva oroszul és magyarul

277 KL, 1944. december 27.

278 KL, 1944. december 27.

(ez a sorozat egészen 1945 tavaszáig folytatódott), valamint egy felhívás: „Figyelem! A városban minden kazánból a robbanás elkerülése végett ki kell eresztetni a vizet.”²⁷⁹

1944 decembere és 1945 februárja között a lap a papírhány miatt gyakran csak kétoldalas volt. 1945 elején a *Kecskeméti Lapok* országos politikai és harci események (kormányrendeletek, nyugat-magyarországi katonai események stb.) mellett a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak életéről adott tájékoztatást. Elsősorban azonban a munkáspártok tevékenységéről közölt írásokat, s az újság szociáldemokrata elkötelezettségét az is mutatja, hogy több vezércikket közölt Hajnal József²⁸⁰ és Farkas Viktor²⁸¹ szociáldemokrata politikusok. 1945 februárjában a fejlécben alcímként megjelent: A Nemzeti Függetlenségi Front demokratikus lapja. A lap szerkesztője Homoki József volt, főmunkatársai pedig Rázsó Ernő és Sima Ferenc (aki egyben a kecskeméti II. számú igazolóbizottság elnöke is volt).²⁸²

A *Kecskeméti Lapok* a koalíciós években betöltött helyi közvéleményformáló szerepére példa, hogy 1945. április 29-én Hirsch József városi intéző levelet írt a nemzeti bizottságnak, amelyben az újság egyik cikkére utalt. „A Kecskeméti Lapok 33. számában²⁸³ közlemény jelent meg, melyben »Elmaradt fizetésüket sürgetik a közalkalmazottak« címmel egy rég aktuális kérdést tárgyalt a cikkíró. Épp a »Mai nap« 1945. ápr. 27-i számában ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik, a cím azonban egész másképp hangzik: »A fővárosi tisztviselők fizetése 100-300%-kal emelkedik!« Különös a két cikknek egybevetése és annál különösebb, mert sokkal többet szenvedett a bombázás által és alig egy-két hónapja szabadult fel a német járom alól.”²⁸⁴ Levelében Hirsch arra kérte a város vezetését, hogy „mindent tegyen meg a köztisztviselők érdekében” és az elhagyott, illetve a város tulajdonába került „használati tárgyak és egyéb ingóságok olcsó áron a köztisztviselők között kiosztásra kerüljenek”.²⁸⁵

1945. április 30-án a Polgári Demokrata Párt helyi vezetői – Reiszmann Gyula és Nagy László – javasolták a Kecskeméti Nemzeti Bizottságnak,

279 KL, 1944. december 27.

280 KL, 1945. január 21.; KL, 1945. február 8.

281 KL, 1945. január 28.; KL, 1945. február 4.

282 KL, 1945. február 25.

283 KL, 1945. április 29.

284 MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 61/1945. április 30.

285 MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 61/1945. április 30.

hogy a testület a *Kecskeméti Lapok*nak biztosított támogatás tíz százalékát csoportosítsa át és fordítsa „a deportáltak, vagy egyéb nagyon rászorulóknak javára”.²⁸⁶ Az indítványt a nemzeti bizottság elfogadta. A polgári demokraták fontosnak érezték a helyi sajtóval való kapcsolattartást. Ezt már csak az is indokoltá tette, hogy a PDP-nek sem túl nagy társadalmi bázisa, sem önálló sajtója nem volt Kecskeméten. Mivel azonban a novemberi parlamenti választások előtt a politikai szervezet jelen kívánt lenni a helyi orgánumban, javasolta a nemzeti bizottságnak, hogy annak ülésére – a függetlenségi frontban tömörült pártokkal való kapcsolat tisztására – hívják meg a *Kecskeméti Lapok* főszerkesztőjét, Homoki Józsefet is.²⁸⁷

Sima Ferenc 1945. május 31-én levélben a lapot kiadó Kecskeméti Nemzeti Bizottsághoz fordult. Ebben leírta, hogy Tóth László polgármester kinevezte a lap főmunkatársává, kéthavi (áprilisi és májusi) fizetését azonban nem kapta meg. „Januári és februári munkámért 800 P-t kaptam, azzal, hogy ezentúl havi 800 pengő a fizetésem. Márciusi munkámért április elsején megkaptam a fizetésemet, munkakörömet áprilisban is elláttam, azonban május elsején a fizetésemet /április hóra/ nem kaptam meg. Május másodikán internáltak, ezt a Belügyminiszter május 29-én feloldotta, miáltal főmunkatársi munkaköröm ellátásának gyakorlati akadálya megszűnt. Mint főmunkatárs a lapon fel voltam tüntetve. Április végén nevemet a lapról levették, majd hamarosan Hajdú Ernő neve került helyettem a lapra főmunkatársi minőségben.”²⁸⁸ A Kecskeméti Nemzeti Bizottság 1945. június 1-jei ülésének 289/1945. számú napirendi pontja „Sima Ferenc kérelme nyomdától való fizetése kiutalása és a Kecskeméti Lapoknál főmunkatársként alkalmazása” volt. A testület a következő döntés hozta. „A Nemzeti Bizottság felhívja Tóth László nyomdaigazgatót, hogy jogi ember meghallgatása után intézkedjék Sima Ferenc törvény szerint járó fizetésének mielőbbi kiutalása kérdésében és egyúttal kijelenti, hogy Sima Ferencet nem kívánja főmunkatársként tovább a lapnál alkalmazni.”²⁸⁹ A nemzeti bizottság erről 1945. június 14-én értesítette Tóth László nyomdaigazgatót, a város polgármesterét.²⁹⁰

286 MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 61/1945. április 30.

287 MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 185/1945. július 24.

288 MNL BKML XIV. 55. 2. doboz 2. tétel 2. dosszié

289 MNL BKML XIV. 55. 2. doboz 2. tétel 2. dosszié

290 Vö. MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 146/1945. július 6. és MNL BKML XVII. 46. 18. doboz 185/1945. július 24.

1945 márciusára a hetente kétszer megjelenő *Kecskeméti Lapok*ból előbb az egyik szám, később mindkettő nyolcoldalas volt. 1945 tavaszára a közigazgatás, a rendvédelem, az oktatás helyreállt és újraindult az ország keleti és középső – a szovjet Vörös Hadsereg által megszállt – részén (a háború az ország nyugati területén és Európa nyugati részén azonban még tartott). A kecskeméti polgárok legnagyobb szükséglete és hiánycikke az élelmiszer volt. A *Kecskeméti Lapok* hirdetői között volt, aki fehérneműt vagy cipőt ajánlott cukorért. „Fehérneműt, cernát, cipőt adok cukorért. Cím a kiadóhivatalban d[él]. e[lőtt]. 10–11 között.” Az élelmiszerkereskedők is megkezdtek tevékenységüket, ami a város külterületein és a környékbeli tanyákon élő termelőknek újabb és nagyobb piacot jelentett. „Kelkáposztát, zellert, sárgarépat, karalábét, céklát, mindennemű zöldséget állandóan vásárolunk. Élelmiszerház, Fuchs sarok” A háborús pusztításban és forgatagban sokan messze kerültek otthonuktól, vagy elpusztult a házuk, ezért lakást kerestek. „Lakást keresek kevesebb munkáért. Cím: Zsinór u[tc]a. 9.”²⁹¹

A legfontosabb azonban az ember volt a kecskeméti újságban hirdetőik számára is. Sokan eltűnt hozzátartozóikat keresték a lap hasábjain, vagy valakit, aki hírt tud adni rokonukról. Legtöbben házastársukat vagy gyermeküket szerették volna megtalálni. Sokuknak sikerült is hírt kapni vagy a kapcsolatot fölvenni a *Kecskeméti Lapok*ban megjelent hirdetésük eredményeként. „Fehér Lászlót keresi felesége, tábori száma V. 763 volt. Aki tud róla, értesítsen! Címem Fehér Lászlóné Kerekegyháza” „Kerestetik izsáki lakos Tóth Imre tiz. M. 613. tábori számmal. Ha valaki tud hollétéről, értesítse aggódó feleségét. Cím: Hornyák János kereskedő, Izsák” „Nagyon szépen kérjük azokat, akik szeretett jó fiunkról, Molnár József honvéd (tábori szám: V. 629) hollétéről tudnak valamit, értesítsék aggódó szüleit. Molnár József Szultán u. 32. Kecskemét”²⁹²

A háborúnak és az azt követő létbizonytalanságnak velejárója volt a fosztogatás. Az elmenekült vagy elhurcolt lakosság értéktárgyait elvették, házaikat kirabolták. A visszatértek gyakran újsághirdetésben próbálták elvesztett javaikat visszaszerezni. „Felhívom mindazokat, akiknél Prohászka Nándor, Kecskemét felírású gabonaszák (lisztes vagy bármilyen más) van, azonnal hozzák vissza jutalom ellenébe a Horváth Döme u. 5. sz. alá, mert senkinél ilyen felírású zsák jogosan nem lehet. A nyomravezetőnek

291 KL, 1945. március 15.

292 KL, 1945. március 15.

külön jutalmat adok.” „Mindazok, akik házamból bármi bútort, ruhaneműt, üzletemből kész- és nyersárut, üzemi felszerelést, köztük 11 varrógépet megőrzés végett elvittek, azonnal hozzák vissza. Nyomravezetőket is megjutalmazom. Kocsis, Dobó István u. 2. sz.”²⁹³

1945 márciusára ezek a hirdetések a lapnak csaknem felét tették ki. Ezért a kiadó arról tájékoztatta a hirdetőket, hogy helyszúke miatt mindegyik hirdetést nem tudják megjelentetni a következő számban. „A kiadóhivatal értesíti tisztelt hirdető feleit, hogy helyszúke miatt hirdetéseiket a beérkezésük sorrendjében közli.”²⁹⁴ 1945 áprilisától az újság felelős szerkesztője Homoki József volt, főmunkatársa Rázsó Ernő, aki mellé 1945 májusában Hajdú Ernő is csatlakozott.

1945 augusztusa és szeptembere a nemzetgyűlési választásokra való fölkészülés jegyében telt Kecskeméten is. A nyugati szövetséges hatalmak – az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok – ugyanis addig nem volt hajlandó béketárgyalásokat folytatni Magyarországgal, amíg nem tartottak az országban demokratikus, a népképviselői parlamentarizmus gyakorlatának megfelelő választásokat. Végül csak 1947 februárjában kötött békét a magyar állam a szövetségesekkel, addig az 1945. januári fegyverszüneti egyezmény volt érvényben. A magyar politikai életet ezekben az években a szovjet befolyás határozta meg, amelynek fő célja a kommunista párt hatalomra juttatása volt.

A parlamenti választásokon hat párt indult. A polgári és keresztény értékeket hirdető és gazdatársadalom politikai életben való megjelenítését célul kitűző kiscgazdapárt volt a legnépszerűbb, de nagy társadalmi bázist tudhatott maga mögött a munkások és alkalmazottak képviselőit fölvállaló két munkáspárt (MKP, SZDP) is, akik közül a kommunisták az itt állomásozó szovjet csapatok infrastrukturális támogatására is számíthattak. A Nemzeti Parasztpárt a baloldali alapokon álló szegényparasztokat és mezőgazdasági cselédeket képviselte. A Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt (MRP) inkább a nagyvárosi értelmiség körében volt népszerű.

A kecskeméti választási eredményeket a *Kecskeméti Lapok* is közölte. Az országosan a szavazatok 57 százalékát megszerző FKGP a városban még jobban szerepelt, ugyanis a leadott voksoknak több mint 72 százalékát kapta. A kommunisták és a szociáldemokraták támogatottsága tíz százalék körül volt, míg a polgári demokratáknak és nemzeti parasztpártiaknak meg

293 KL, 1945. március 15.

294 KL, 1945. március 15.

kellett elégedniük két-két százalékkal. Ebből nyilvánvaló, hogy 1945-ben Kecskeméten is a polgári értékrendnek és a keresztény alapokon folytatott politikának volt a legnagyobb bázisa. A polgári párt győzelme ellenére – a szovjet megszállók nyomására – koalíciós kormánynak kellett alakulnia a három baloldali párt bevonásával, amelyek közül a kommunisták kulcspozíciókat szereztek a kabinetben. Az MKP politikai erejét tovább növelte, hogy az újrászerveződő közigazgatásban és a hadseregben, rendőrségen a vezetők közül a legtöbben kommunisták voltak. Így szinte az egész államapparátus és fegyveres testület készen állt a szovjet mintájú politikai rendszer kiépítésére (ami aztán 1948-ra be is következett).

Az 1945. évi nemzetgyűlési választások kecskeméti eredményei ²⁹⁵

	FKGP	SZDP	MKP	NPP	PDP
Belterület	12 697 (68,2%)	3 563 (19,2%)	1 493 (8%)	271 (1,5%)	592 (3,1%)
Külterület	18 174 (75,7%)	2 071 (8,6%)	2 751 (11,5%)	717 (3%)	296 (1,2%)
Összesen	30 871 (72,4%)	5 634 (13,2%)	4 244 (10%)	988 (2,3%)	888 (2,1%)

1945. augusztus végén eltűnt a lap fejlécéről az alcím, s csak a *Kecskeméti Lapok* cím maradt meg. Homoki József szerkesztő 1945. október 12-én írt papírigénylő levelet a miniszterelnöki hivatalnak, amelyben havi 20 000 kg rotációs papír kiutalását igényelte. „A Kecskeméti Lapok szerkesztősége tisztelettel kéri 20 000 kg 12-es rotációs papír kiutalását. A lap hetenkint kétszer jelenik meg 12 000 példányban. A Kecskeméti Lapok a demokratikus pártok szolgálatában áll, szerkesztésében részt vesznek a munkáspártok és Független Kisgazdapárt. A felszabadulás óta a mai napig a Kecskeméti Lapok maga gondoskodott papírszükségletéről, sőt az év első felében más lapokon is segített, ma azonban nem tud papírhoz jutni és már a legközelebbi szám megjelenése sincs biztosítva papírhiány miatt. A lap szünetelése a választásokat megelőző hetekben katasztrófális lenne.”²⁹⁶

1945. október 23-án a lap felelős szerkesztője viszont már arról tájékoztatta a Balogh István államtitkár vezette miniszterelnöki hivatal

²⁹⁵ KL, 1945. november 8.

²⁹⁶ MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

papírellátásért felelős megbízottját, Pál Gyula miniszteri biztost, hogy „a Kecskeméti Lapok hetenként kétszer jelenik meg. 10 000 példányban”.²⁹⁷ 1946 januárjában az újság arculata és rovatstruktúrája teljesen átalakult, s a lap terjedelme is két oldalra zsugorodott. 1946 májusától azonban ismét négy oldalon jelent meg. 1946 márciusában egy ideig csak a felelős szerkesztő és kiadó Homoki József neve szerepelt az impresszumban, majd főmunkatársként Hajdú Ernő és Vadász Ferenc volt föltüntetve (májustól pedig csak Hajdú Ernő).

Kovács Jenő, a Kecskeméti Nemzeti Bizottság elnöke 1945. október 25-én levélben fordult a kommunista párt helyi titkárságához, amelyben kérte, hogy a párt biztosítson rotációs papírt a *Kecskeméti Lapok* megjelenéséhez. Mint fogalmazott: „...a lap papírkészlete önhibáján kívül kimerült és ugyanakkor, midőn a Magyar Kommunista párt éppen napilap kiadására készül, a többi négy párt a választási kampány utolsó hetére újság nélkül marad.”²⁹⁸ Kovács Jenő szerint a lap jól végezte munkáját „és része volt abban, hogy Kecskeméten igazán demokratikus összhangban végezheték a pártok a demokrácia kiépítését”.²⁹⁹ Kállai Gyula, a miniszterelnöki hivatal államtitkára Pál Gyula kormánybiztosnak 1945. október 23-án utasítást adott, hogy kétezer kilogramm rotációs papírt biztosítson a kommunista párti *Kecskeméti Szabad Nép* számára.³⁰⁰

A koalíciós évek Kecskemétjén a nagyobb pártoknak saját helyi lapjuk volt. A *Kecskeméti Lapok* eleinte a Szociáldemokrata Párt politikáját támogatta, s a lap munkatársai személyükben is kötődtek a baloldali párthoz. Ebben az időben nagy segítséget jelentett az újságnak, hogy a város polgármestere a szintén szociáldemokrata Tóth László volt, aki korábban a *Kecskeméti Lapok* újságírójaként, illetve a lapot megjelentető Részvénynyomda vezetőjeként tevékenykedett. 1946. szeptember 1. és 1948. április 27. között azonban Kecskeméten megjelent a helyi SZDP *Kecskeméti Újság* című lapja (amely később, 1947 elején a *Kecskemét* címet vette föl). Ennek a lapnak – amelyet szintén a Részvénynyomda állított elő – a felelős szerkesztője Hajdú Ernő volt (a *Kecskeméti Lapok* egykori főmunkatársa).

297 MNL BKML XI. 7. 1. doboz 11. tétel

298 MNL BKML XVII. 46. 19. doboz 657/1945.

299 MNL BKML XVII. 46. 19. doboz 657/1945.

300 Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltár. XIX-A-1-j-9533-V-1945 11. doboz

A önálló és kifejezetten a párthoz kötődő – azaz a kiadásában megjelenő – kecskeméti szociáldemokrata sajtó ötletét a párt országos vezetősége vetette föl 1946 augusztusának elején. Tóth László üdvözölte a kezdeményezést. Szakasits Árpádnak, a párt főtítkárának 1946. augusztus 10-én írt levelében a következőképpen fogalmazott. „Ezzel kapcsolatban közlöm, hogy Kecskeméten szociáldemokrata lap megindítására akkor kerülhet sor, ha a Kisgazdapárt és a kezei között lévő lapengedéllyel és külön lapot indít. Addig a »Kecskeméti Lapok« pártunknak mindenkor rendelkezésére áll. Kérem a közlésre szánt anyagot Hajdú Ernő szerkesztő Kecskemét, »Kecskeméti Lapok« címre eljuttatni. Ellenőrizni fogom, hogy ezen közlemények a lapban tényleg megjelenjenek; egyébként Hajdú Ernő pártunknak és a helyi végrehajtó bizottságának tagja.”³⁰¹

Ezzel párhuzamosan 1946. szeptember 1. és 1947. január 31. között az FKGP helyi lapja volt a *Kecskemét*. Főszerkesztője Révész László, felelős szerkesztője Homoki József volt. A kisgazdapárt – mint az előbb idézett levéléből is kiderül – már 1946 augusztusában rendelkezett a miniszterelnöki hivattól nyert lapengedéllyel. A kommunista párt kecskeméti újságja, a *Kecskeméti Hírek* 1947. január 5. és 1948. április 25. között hetente háromszor jelent meg, főszerkesztője Vadász Ferenc volt.

A *Kecskeméti Lapok* 1947 februárjától a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt helyi politikai napilapja lett. Felelős szerkesztője és kiadója Homoki József, főszerkesztője pedig Révész László volt. 1947. augusztus 31-én ismét választásokat tartottak Magyarországon. Ekkor – a hírhedt „kékcédulás választásokon” – a választásra jogosultaknak lehetőségük volt ideiglenes választói névjegyzék-kivonattal – „kék cédulával” – nem a lakóhelyükön szavazni. Ez szervezett csalásra adott lehetőséget, amivel a kommunista párt élt is és így több százezer hamis szavazatot szerzett, amelynek következtében nyert a választásokon.

Kecskeméten azonban a csalások ellenére is megingathatatlanak tűntek a Független Kisgazdapárt pozíciói. A kommunista támadások és szalámipolitika által meggyöngített szervezet országos támogatottságát (15 százalék) messze meghaladva a szavazatok csaknem 40 százalékát szerezte meg a városban. A kecskeméti választásokon a második helyet a Barankovics István vezette ellenzéki Demokrata Néppárt szerezte meg. Jól

---

301 MNL BKML L XIV. 55. 1. doboz 1. tétel 2. dosszié

szerepelt még két kisgazda utódpart a Balogh István államtitkár nevével fémjelzett Független Magyar Demokrata Párt (majdnem négy százalékkal) és a Pfeiffer Zoltán által szervezett Magyar Függetlenségi Párt (közel három százalékkal). Ez utóbbi mandátumait azonban – kommunista hatásra, koholt vádak alapján – megsemmisítette a választások rendjét felügyelő Országos Nemzeti Bizottság. A városban a három baloldali párt (MKP, SZDP, NPP) a szavazatoknak alig több mint 20 százalékát nyerte el: 78,5 százalékot szereztek a polgári pártok, 21,5 százalékot a marxista pártok.

Ezzel a kecskeméti polgárság ismét bebizonyította, hogy a polgári értékeket tartja követendőnek, nem pedig a marxista ideológiát. A kisgazdapárt lapjaként megjelenő Kecskeméti Lapok így kommentálta a választási eredményeket. „Kecskemét közel ötvenezer választópolgára tegnap az urnák előtt ismét bebizonyította, hogy Kecskemét a Független Kisgazdapárt magyarországi felleghvára. Az országos átlagot felülmúló határozottsággal állt ki kecskeméti népünk a Független Kisgazdapárt és a megszerzett 18 101 szavazatával nemcsak a biztos győzelmet aratta a választásban részt vett 10 párt közül, hanem majdnem kétszeresen is felülmúlta a koalícióban résztvevő többi pártok szavazatinak számát.”³⁰²

Az országgyűlési választások eredményei Kecskeméten 1947-ben³⁰³

Szervezet	Szavazatok	
	száma	aránya (%)
Független Kisgazdapárt	18 101	38,2
Demokrata Néppárt	14 668	30,9
Magyar Kommunista Párt	5 227	11
Szociáldemokrata Párt	3 638	7,7
Független Magyar Demokrata Párt	1 792	3,8
Magyar Függetlenségi Párt	1 369	2,9
Nemzeti Parasztpárt	1 330	2,8
Keresztény Női Tábor	649	1,4
Magyar Radikális Párt	529	1,1
Polgári Demokrata Párt	85	0,2

302 KL, 1947. szeptember 2.

303 KL, 1947. szeptember 2.

1949 áprilisáig Homoki József volt a *Kecskeméti Lapok* szerkesztője, ekkor posztját Sándor Béla vette át. 1949-re utolsó fázisába érkezett a Rákosi-diktatúra kiépítése és az ország szovjetizálása. A kommunista párt ellehetlenítette az ellenzéki pártokat és – a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) létrehozásával – magába olvasztotta a Szociáldemokrata Pártot. Az alakuló pártállam politikai szférán kívül uniformizálta a gazdasági életet is: államosítások, szövetkezetesítések tették tönkre a magántulajdonon alapuló mezőgazdaságot, ipart és kereskedelmet. Bevezették a szovjet mintára készült szocialista alkotmányt. A politikai egyveretűség biztosítására alakult meg Rákosi Mátyás elnökletével az összes társadalmi és politikai szervezetet magába olvasztó Magyar Függetlenségi Népfront.

Az 1949. május 15-én tartott országgyűlési választásokon már csak a népfront indított jelölteket. A *Kecskeméti Lapok* erről az *A dolgozó nép végre egymásra talált* című cikkében tudósított. Amikor a népfront nagyarányú kecskeméti választási győzelmét kihirdették (a 84 körzetben leadott 48 641 szavazatból 43 739 szavazatot szerzett meg), a lap szerint tízezres tömeg vonult a városháza elé és „éltették Rákosi Mátyást, a Népfront elnökét, éltették a békét, mely alkotó munkánk továbbfolytatásának alapja és éltették Fehér Istvánt, a Függetlenségi Népfront kecskeméti népi bizottságának elnökét, városunk új képviselőjét”, aki többek között a következőket mondta az őt ünneplő tömegnek. „Minden fronton győzelmet arattunk s az a sokmillió választó, aki az országban a Népfront mellett szavazott vasárnap, tudja, hogy a győzelem kitervezője és élesapata a Magyar Dolgozók Pártja. Tudja ezt munkás, paraszt, értelmiség egyaránt, éppen ezért ez a választás a dolgozó osztályok közötti szövetség megerősödését jelenti.”³⁰⁴

Fehér István ezután a kommunista propaganda – természetesen hazug – kliséit alkalmazva hangsúlyozta a párt és a Szovjetunió nagy szerepét a magyar „népi demokrácia” – azaz valójában a kommunista diktatúra – megteremtésében. „A Népfront győzelme elsősorban a Párt győzelme, mert ennek munkájából és politikájából született meg a Népfront politikája és programja, és ezt a dolgozó nép felismerte. De ezzel a felismeréssel együtt járt az is, hogy felemelkedésünk és győzelmünk sorozatát a Szovjetunió segítő keze tette lehetővé hazánkban. Neki köszönhetjük a határtalan lehetőséget, a mai békét és a holnap békéjét.”³⁰⁵

304 KL, 1949. május 19.

305 KL, 1949. május 19.

1949 novemberétől a *Kecskeméti Lapok* a Magyar Függetlenségi Népfront politikai napilapjaként jelent meg. Főszerkesztője Sándor Béla, felelős szerkesztője Lendvai Ferenc volt. Felelős kiadója pedig a Magyar Függetlenségi Népfront Kecskeméti Bizottságának képviselőjében az előbb idézett Fehér István

Az 1868 óta folyamatosan kiadott *Kecskeméti Lapok* utolsó száma 1950. április 29-én, szombaton jelent meg. Ez volt a 83. évfolyam 99. szám. Erről persze a lapban mint örömteli eseményről és a sajtó fejlődésének egyik mérföldkövéről adtak hírt. „A kecskeméti sajtó újabb jelentős fejlődéséről számolhatunk be olvasóinknak. Holnaptól kezdve napilap lesz a Magyar Dolgozók Pártjának helyi orgánuma, a Bácskiskunmegyei népújság és ezzel megnyílik a lehetőség arra, hogy a megyeszékhelyé vált Kecskemét a sajtó vonalán is eljusson arra a fokra, amit a mai idők és az előttünk álló nagy feladatok megkövetelnek. A kecskeméti sajtó az ország többi megyéjéhez viszonyítva elmaradott volt és az újjáépítés éveiben sem tudott lépést tartani a gazdasági és politikai fejlődéssel. 1949-ban történetek lépések az elmaradottság csökkentésére, amikor először a »Kecskemét« című hetilapból »Délpestmegyei Népújság« lett nagyobb terjedelemmel és kibővült olvasótáborral, majd később, amikor a »Kecskeméti Lapok« kiadását a Magyar Függetlenségi Népfront helyi bizottsága vette át. A fejlődés rohama azonban csakhamar megmutatta, hogy a Bácskiskunmegyei Népújság minden követelménynek jobban meg tud felelni és ezzel a Kecskeméti Lapok fölöslegessé válik. A Népújság naponta 6 oldal, vasárnap 10 oldal terjedelemben jelenik meg és hírszolgálatával felöleli az egész megye területét. Nagyobb példányszáma lehetővé teszi, hogy olcsóbb áron jussanak hozzá a dolgozók.»³⁰⁶

Mint a cikk írója kifejtette: a fölöslegessé vált a *Kecskeméti Lapok* helyett megjelenő kecskeméti napi pártlap kiadása a szocialista ország építésének fontos része, a *Bácskiskunmegyei Népújság* ugyanis „a Megyebizottság közvetlen irányításával a Magyar Dolgozók Pártjának szavát viszi el mindennap a dolgozókhoz. A párt iránymutató tanításait, amelynek alapján új, nagy győzelmek jönnek létre. A napi pártsajtó a párt és az országépítés erős fegyvere lesz Kecskeméten is. Örömmel üdvözlük a dolgozók, párttagok és pártonkívüliek egyaránt a kecskeméti sajtó új

---

306 KL, 1950. április 29.

fejlődését és bíznak benne, hogy munkájukban és harcukban támaszuk és segítségük lesz.”³⁰⁷

A *Bácskiskunmegyei Népiújság* 1950 áprilisáig mint a Magyar Dolgozók Pártja hetilapja került kiadásra. Felelős szerkesztője Gáspár Zoltán, felelős kiadója pedig Németi József (az MDP megyei titkára) volt. A pártújság szerkesztősége Kecskeméten a Szabadság tér 1/A. szám alatt volt, a lapot a Szikra Lapnyomda (Budapest, VIII. ker. József körút 5.) állította elő.³⁰⁸ A napilappá lett *Bácskiskunmegyei Népiújság* első száma 1950. május 1-jén politikai napilapként jelent meg. Felelős szerkesztője és kiadója Németi József volt, szerkesztősége a Kéttemplom köz 7. szám alatt, a nyomdai munkálatokat pedig az Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Államosított Üzem végezte.³⁰⁹ Az állami tulajdonba vett Részvénytnyomda és az annak épületében található szerkesztőség lett tehát a *Bácskiskunmegyei Népiújság*é. Ez korábban a „főlöszlegessé vált” *Kecskeméti Lapok* szerkesztősége és nyomdája volt.

1956 novemberében – az október 23-án kitört forradalom és az azt követő szabadságharc egyik helyi következményeként – ismét megjelenhetett a *Kecskeméti Lapok*. Ekkor a lapból mindössze két számot sikerült kiadni, az egyiket november 2-án (pénteken), a másikat november 4-én (vasárnap). Ezekben a napokban az újság főszerkesztője Révész László, felelős szerkesztője pedig Homoki József volt. A szerkesztőség és a kiadóhivatal – egykori helyén – a Kéttemplom közben a megyei nyomda épületében volt.

Az újraindult orgánum beköszöntő vezércikke Homoki József *Isten* című írása volt. „Isten nevében újtára indítjuk a mai napon újra a Kecskeméti Lapokat. A Mindenható neve úgy ragyog ennek az igénytelen, alázatos pár sornak a homlokán, mint a télbemeredt havasi szikla ormán az első tavaszi napsugár, mint a beethoveni szimfónia csúcán a trillázó öröm, mint a Megváltás dicsfénye a porig gyalázott gyehenna, a százszor, ezerszer, százezerszer átszenvedett pokol minden szenvedése felett. Aki meghallgatta rimánkodásunkat, mikor azt rebegtük esdekelve, eget ostromló könyörgéssel: »Nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel... «”³¹⁰ Homoki József cikkének befejező soraiban Kecskemét népét

307 KL, 1950. április 29.

308 Bácskiskunmegyei Népiújság, 1950. április 30.

309 Bácskiskunmegyei Népiújság, 1950. május 1.

310 KL, 1956. november 2.

szólította meg, amelynek magyar érzületét nagy értéként jelölte meg. „És Te, Kecskemét népe, áldva áldott szülővárosunk megtiport színmagyar lakossága, akihez nap-nap után magyar szívvel kicsorduló magyar szívünk nyíltságával, magyar becsületességével írjuk mi kecskemétiak, Nektek, kecskemétieknek, ezt az újságot, mutasd meg, hogy a legmagyarabb magyar város becsülettel áll helyt Árpád apánk fiainak ezen a helyen kiontott vérével számára örökre kijelölt őrhelyén.”³¹¹

Hírt adott az újraindult lap a kecskeméti forradalom fontos médiumának, a – 485 méteres középhullámon sugárzott – Katona József Rádiónak a megindulásáról. 1956 novemberében a *Kecskeméti Lapok*ban a város közönsége olvashatta kivonatban a házi őrizetéből szabadult Mindszenty József hercegprímás híres rádióbeszédét és a legnagyobb protestáns egyház vezetésébe ismét visszatért Ravasz László református püspök szövegét. Az újság olvasói arról is értesülhettek, hogy a közellátás Kecskeméten zavartalan, s ezt a forradalom államának helyi igazgatási szerve, a Kecskeméti Nemzeti Bizottság szervezte meg. Ennek az élén Tóth László – a város egykori szociáldemokrata polgármestere, a *Kecskeméti Lapok* volt munkatársa – állt, s elnökségének tagja volt Révész László és Homoki József is.³¹²

Az újság nem tagadta meg koalíciós évekbeli pártszimpátiáját, s az újjáalakult Független Kisgazdapárt megfelelő súllyal szerepelt hasábjain. Kiemelt hírként közölte, hogy Kovács Béla, a párt főtitkára államminiszterként tagja lett Nagy Imre koalíciós kormányának. A lap ugyanakkor terjedelmes, a Bács megyei kisgazda pártszervezetek tagjainak és vezetőinek címzett fölhívást tett közzé. „Felhívjuk Bács-Kiskun megyei pártszervezeteink vezetőit, hogy haladéktalanul fogjanak hozzá területükön a Független Kisgazdapárt szervezéséhez. Vegyék lajstromba a jelentkező párttagokat. Belépési díj 5 forint, tagsági díj havonta 2 forint. A legközelebbi napokban személyesen meg fogjuk látogatni egész Bács-Kiskun megye összes kisgazdapárti szervezeteit, hogy a további lépéseket megbeszéljük.”³¹³ Erre azonban a néhány nappal későbbi szovjet intervenció és a forradalom bukása miatt már nem kerülhetett sor.

A lap 1956 novemberében megjelent második számát Révész László *Új utak felé* című vezércikke nyitotta. „Nyolc és félévi önkéntes félreállítás és

311 KL, 1956. november 2.

312 MNL BKML XIV. 55. 1. doboz 1. tétel 2. dosszié

313 KL, 1956. november 2.

hallgatás után – fogalmazott Révész – a Mindenható végtelen kegyelmével végre elérkezett az a várva várt alkalom, hogy újból kapcsolatba kerülhetek városunk sokat szenvedett, sokat nélkülözött meggyötört és megalázott népével. A csodás lendülettel és a világon eddig még soha sehol nem tapasztalt hihetetlen hősiességgel megvívott szabadságharc új élet, szabad, független élet és új út – a fejlődés, a haladás útja – nyílt meg előttünk.³¹⁴

A cikkben Révész László a Rákosi-diktatúra időszakát „szégyenteljes korszaknak” nevezte, amelyben minden magyar együtt szenvedett. A forradalmat és a szabadságharcot a magyarság összefogása bizonyítékaként értelmezte, s nagy értéként fogta föl a fiatalság véráldozatát. Befejező soraiban is a töretlen optimizmus és a nagy remények fogalmazódtak meg. „A béke százsínű szivárványa egyre biztatóbban, egyre láthatóbban rajzolódik fel a láthatáron, lesz még kikelet... Győzni fog, győzni kell az örökérvényű erkölcsi törvényeknek: az igazságnak, az emberiségnek, a szabadságnak, – azoknak az ideáloknak, nemes eszméknek, amelyek kiolthatatlanul élnek a szívekben és amelyek nélkül nincs emberhez méltó élet.”³¹⁵ Sajnos az emberhez való méltó élet igényét 1956 novemberében a szovjet tankok taposták szét.

Tíz perc a pokolban címmel a hírhedt Államvédelmi Hatóság (ÁVH) kecskeméti székházáról, amelyet a forradalom napjaiban mindenki szabadon látogathatott, közölt cikket a *Kecskeméti Lapok*. A kinzókamrákat, vallatószoobákat és zárkákat a cikkíró a középkori itáliai költő, Dante *Pokol* című művében leírtakkal állította párhuzamba. „Mit jelentenek a friss ásónyomok az udvaron? Van-e újabb emelet a mélységben? Kérdések, amelyek feleltre várnak. A válasz nem fog késni. Hiába égették el az iratok nagy részét, az ÁVH borzalmait rövidesen napvilágra kerülnek.”³¹⁶ Erre azonban többet kellett várnia a magyarságnak, mint ahogy 1956 októberében és novemberében a legtöbben remélték.

A lapban szereplő tudósításokon és cikkeken alapvetően a győztes forradalom és a szabad, demokratikus Magyarország hangulata érződik. „Örömmel közöljük az üzemekben dolgozó munkásokkal, hogy november 5-én, hétfőn reggel a kecskeméti üzemekben megindul a termelőmunka.”³¹⁷

314 KL, 1956. november 4.

315 KL, 1956. november 4.

316 KL, 1956. november 4.

317 KL, 1956. november 4.

A *Hírek* rovatban olvashatták a lapot forgatók, hogy „Kecskeméten is megalakult a csődbe került »Magyar Dolgozók« Pártja utóda, a Magyar Szocialista Munkáspárt. Az új párt Kádár János programjával indul a választásokon.” Ekkor a lap munkatársai még nem tudták, hogy a szovjet katonai erők már megkezdték az ország megszállását, valamint Kádár János és bábkormányja hatalomra segítését, a magyar szabadság és demokrácia brutális eltiprását. A *Kecskeméti Lapok* felelős szerkesztőjét, Homoki Józsefet a forradalom alatti magatartásáért – elsősorban újságírói tevékenységéért – letartóztatták és meghurcolták.³¹⁸

---

318 Balai F. István – Lovas Dániel: 1956. Kecskeméti ötvenhatos olvasókönyv. Kecskemét, 2006.

Kálmány Lajos csanádpalotai éve

Kálmány Lajos (1852–1919) a magyar folklorzstika nagy alakja. Munkája során a népi vallásosságot és az ősi magyar hitvilág emlékeit kutatta, archaikus (apokrif) népi imádságokat gyűjtött, s nemzetközi hírnévre tett szert.¹ A szegedi nagytájban a vallásos szövegek és hagyományok megmentését, leírását a huszodik században Bálint Sándor és Polner Zoltán folytatta, a szegedi egyetem néprajzi tanszékén pedig a népi vallásosság vizsgálatának kiindulópontjának az ő kutatását tekintik. Életútjáról és munkásságáról több cikket, tanulmányt olvashatunk. Születésének századik évfordulóján Péter László önálló könyvet írt róla.² Kálmány Lajos katolikus pap volt, s így egyházi pályája, lelkeszi tevékenysége biográfiájának fontos részét képezi.

Kálmány Lajos anyai ágon délvidéki ruszin fölművesektől, apai ágon felsővárosi iparoscsaládból származott. Édesapja, Kálmán Ferenc (1819–1882) – és dédapja óta a család több tagja – tímármesterként kereste kenyerét. Édesanyja, Omachel Rozália (1825–1907) a kucorai mészáros lánya volt. A szegedi piarista atyáknál végezte középiskolai tanulmányait (nem a legjobb eredménnyel) 1862 és 1871 között. Nagynevű tanárai voltak Kustár Ignác, Tóth Antal, Magyar Gábor, Budavári József.³ Osztálytársa volt a későbbi tudós szegedi főrabbi, Löw Immánuel.⁴ A gimnázium után – az anyai akaratnak engedelmeskedve – a latin tannyelvű temesvári szemináriumban tanult, ahol előadásait csak a kánonjogot és

---

1 Kálmány Lajos mellszobrát Szegeden, a Dóm téri Nemzeti Emlékcsarnokban avatták föl 2002. július 20-án. A Szeged című folyóirat 2002. évi 7. számában Barna Gábor, Szekernyés János, Miklós Péter, Péter László és Forrai Ibolya közölt írásokat Kálmány életéről és munkásságáról.

2 Péter László: Kálmány Lajos. Egy nagy magyar folklorzstika élete. Budapest, 1952.

3 Bálint Sándor: Kálmány Lajos pályakezdése. Szegedi Műhely, 2000. 3–4. sz. 151–155.

4 Péter László: Kálmány Lajos és Löw Immánuel barátsága. In: Uő: Szegedi számadás. Szeged, 2002. 85–103. 85–103.

egyházttörténelmet oktató Csiky Gergely tartotta magyarul.⁵ Bonnaz Sándor püspök 1875. július 24-én szentelte pappá.

Szokatlanul hosszú ideig, csaknem húsz évig szolgált káplánként. Segédlelkészi állomáshelyeit Péter László gyűjtötte össze. Pécska 1875. augusztus 15. – 1877. április 14., Csanádapáca 1877. április 15. – 1878. március 31., Battonya 1878. április 1. – 1878. október 25., Szeged-Rókus 1879. február 1. – 1879. március 23., Szaján 1879. március 24. – 1880. december 20., Törökbecse 1880. december 20. – 1881. április 30., Apátfalva 1881. május 1. – 1882. augusztus 9., Szőreg 1882. augusztus 10. – 1885. október 15., Csanádpalota 1885. december 1. – 1886. december 15., Mezőkovácsháza 1887. február 15. – 1887. április 30., Csóka 1887. május 1. – 1891. szeptember 9., Magyarszentmárton 1891. szeptember 10. – 1892. március 31., Németelemér 1892. március 31. – 1894. április 30.

Kápláni működése alatt háromszor volt betegszabadságon. Először 1878 októbere és 1879 januárja, másodszer 1885 októbere és novembere, végül 1886 decembere és 1887 februárja között. A – sajnos nem évenként kiadott – sematizmusokból (egyházmegyei névtárak, összeírások) tudjuk, hogy segédlelkészi állomásain kik voltak plébánosai, előljárói. Pécskán (1877) a szegedi születésű Szabados József (1818–1898) teológia és filozófia doktor, a külső-aradi kerület esperese, akit 1849-ben a szegedi városatyák a konzervatív érzelmű Kreminger Antal (1804–1885) prépost helyett palánki plébánossá választottak. Vele anyagi ügyek miatt keveredett ellentétbe Kálmány. Innentől kezdve erőszakos, összeférhetetlen természetű emberként kezelték előljárói, s emiatt mindig bizalmatlanok voltak vele. Szeged-Rókuson a történetíró Rózsa Ferenc (1838–1893), Szajánon (1880) Kristóf János (1827–1903) volt a principálisa. Törökbecsén (1881) a csanádi egyházmegye és a Délvidék legnagyobb történésze, Szentkláray Jenő (1843–1925), Szőregen (1883) pedig Radics Pál (1813–895) pápai kamarás, a szabadságharc résztvevője, jeles alapítványtevő mellett tevékenykedett. Csókán (1889) Hoffmann János (1845–1919), Magyarszentmártonban (1892) Szabó Antal (1832–1901), Németeleméren (1894) a Történelmi és Földrajzi Tár szerkesztője, Szabó Ferenc (1843–1905) történész volt a plébánosa.

---

⁵ Szekernyés János: A Temesköz népköltészetének jeles kutatója. Szeged, 2002. 7. sz. 8–9.

Kálmány, az akkor már nagyhírű, országosan elismert történész Szentkláray Jenővel rendszeresen levelet váltott. Szentkláray kiállt mellette, amikor a törökbecsei iskola vezetősége megvádolta és büntetését követelte, hogy az iskolás gyerekektől „sikamlós” versikéket kérdezzet. Egykori fölöttese megpróbálta befolyását és ismertségét latba vetni, hogy számára a szeged-belvárosi plébánosi (vagy legalább segédlelkészi) állást megszerezze. 1883. október 2-án így írt neki: „Szegeden mindent el fogok követni, hogy Ön a belvárosba diszponáltassék még ez esztendőben.”⁶ Ez nem sikerült, s Kálmánynak csak tíz év elmúltával volt lehetősége szegedi plébániát megpályázni – a rókusi lelkészi állást, eredménytelenül. 1885-ben Csanádpalotán volt segédlelkész, ahol fölemelte szavát Nagykirályhegyes község érdekében. Érthetetlennek találta, hogy a 200 lakosú Szegedhez közeli Térváron van iskola, a 300 fős Királyhegyesen pedig nincs.⁷

Szegeden, a megürült rókusi plébániára a kegyúr város 1893. március közepére írta ki a pályázatot. 1892-ben – akárcsak 1885-ban – ismét egyszerre választottak belvárosi és rókusi plébánost. Az előbbi Rózsa Ferenc halála, az utóbbi Ivánkovits János (1846–1910) Budapestre távozása miatt volt betöltetlen. Szeged törvényhatósága 1893. április 26-án választotta meg az új lelkészeket. Dessewffy Sándor püspök 1164/1893. számú levelében küldte meg a jelöltek névsorát, s kijelentette, kifogása egyikük ellen sincs. A belvárosi plébániára Nagy Pál, Varga Ferenc és ifj. Oltványi Pál, a rókusi lelkészi javadalomra Bokor József, Rózsa József, Mihályffy Gyula, Kálmány Lajos, Jászai Géza és ifj. Oltványi Pál pályáztak. A Szegedi Napló tudósítója szerint a rókusi jelöltek Kálmány Lajos, Varga Ferenc, Jászai Géza, Várhelyi József, Szekrényi Lajos és Rózsa József voltak.⁸ Belvárosi plébános Varga Ferenc lett.

A Rókussal kapcsolatos szavazás bonyolultabb volt. Ifj. Oltványi Pál 3, Mihályffy Gyula 4, Rózsa József 13, Kálmány Lajos 29, Bokor József 79, Jászai Géza 101 szavazatot kapott. Az első körben a hat jelölt közül „egyik pályázó sem nyerte el a kívánt általános többséget.” Ezért második választásra került sor a két legtöbb voksot nyerő – Jászai Géza és Bokor József – között. Szoros küzdelem után végül Jászai Géza (1857–1914)

6 Péter László: Kálmány Lajos. Egy nagy magyar folklorista... i. m. 23.

7 Bielek Gábor: A csanádpalotai Historia Domus és anyakönyvek. Csanádpalota, 1962. [Kézirat.] 18–20.

8 Szegedi Napló, 1892. december 17.

belvárosi plébános-helyettest választották meg, aki később megírta a plébánia történetét, s belvárosi plébános, címzetes püspök lett. „A szavazás eredményéhez képest Jászai Géza szeged-belvárosi id. plébános helyettes a 219 szavazatból 125 szavazatot nyervén, ennek megfelelőleg határozatilag kimondatott miként a szeged-rókusi róm. kath. lelkészi javadalomra a város közönsége mint kegyuraság által, a folyamodók közül Jászai Géza szeged-belvárosi id. plébános helyettes jelöltetik ki és mutattatik be a csanádmegyei püspöki hatóságnak.”⁹

Kálmány Lajos mellett hiába járt közben Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Pósa Lajos és a néprajzi gyűjtést támogató József főherceg. A szegedi törvényhatóság tagjainak csak az ismerettség és a kapcsolat számított. A korabeli napilap tudósítója szerint: „Hanem azt mégis el kell mondani, Kálmány Lajost nem méltányolták a szegediek érdem szerint. Hogy az ő előkelő írói neve kisebbségben maradt annak a bizonyossága újra, hogy irodalmi sikerekkel nagy elismerést lehet aratni a tudó társaságokban és a sajtóban, de nem lehet voksokat aratni a szegedi közgyűlésen, és talán más közgyűlésen sem.”¹⁰

Kálmány Lajost 1894. május 1-jén nevezték ki a csanádpalotai plébánia adminisztrátorává (kormányzójává, ideiglenes vezetőjévé). Négy év után, 1898. július 1-jén kapott végleges plébánosi megbízatást. Elődje Rácz József (1813–1894) volt, aki a forradalom és szabadságharc napjaiban rövid ideig (1848 augusztusában és szeptemberében) a – Szeged kegyurasága alatt álló – kisteleki plébániát adminisztrálta. A csanádpalotai római katolikus plébánia a Maroson túli főesperességen belül a makói esperesi kerület része. Az esperességhez 1910-ben 12 plébánia (12 plébánosi és 12 kápláni állás) és 35 filiális község (egyház) tartozott. Területén összesen 127 762 ember élt. Ebből 60 979 római katolikus (47,7%), 4 892 (3,8%) görög katolikus, 17 041 (13,3%) ortodox, 17 742 (13,9%) evangélikus, 23 838 (18,6%) református, 30 (0,02%) unitárius, 3 240 (2,68%) zsidó vallású volt.¹¹

9 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. Szeged város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyvei. (a továbbiakban: MNL CSML KJ) 22. köt. 1893. ápr. 26.

10 Szegedi Napló, 1893. április 27.

11 Schematismus cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini (a továbbiakban: Schem. Csan.) 1910. 78.

A csanádpalotai plébániát 1768-ban állították föl, azóta van a községben anyakönyvezés. A falu templomát Nepomuki Szent János, a temetőben lévő kápolnát a Szentháromság tiszteletére építették.¹² A plébánia és a templom kegyura (patrónusa) a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium volt. A lelkészség joghatósága kiterjedt, Csanádpalotán kívül Alberti (ma Csanádalberti), Ambrózfalva, Kövegy-Mednyánszkyháza (ma Kövegy), Királyhegyes, Majlát (ma Nagyér) és Pitvaros községekre. A lakosság fele protestáns vallású volt, de éltek a területen zsidó, ortodox, görög katolikus, sőt unitárius felekezethez tartozók is. Jelentős volt a szlovák anyanyelvű evangélikus (a lakosság csaknem 40%-a) és a magyar anyanyelvű református (a lakosság csaknem 10%-a) népesség. Több településen működött protestáns gyülekezet, néhol templommal és lelkésszel. A lakosság többsége Majláton református, Csanádalbertin, Ambrózfalván, Pitvaroson evangélikus vallású volt eredetileg. A táblázat Csanádpalota (és a leányegyházak) lakosságának vallási összetételét mutatja a 20. század első éveiben.¹³ (A korabeli sematizmusok alapján.)

Vallás / év	1898	1902	1905
Római katolikus	6 674 (52,9%)	6 485 (50,2%)	6 808 (51%)
Görög katolikus	29 (0,2%)	52 (0,4%)	46 (0,34%)
Ortodox	41 (0,3%)	50 (0,4%)	48 (0,36%)
Evangélikus	4 541 (36%)	5 043 (39%)	5 154 (38,6%)
Református	1 140 (9%)	1 160 (8,9%)	1 124 (8,4%)
Zsidó	180 (1,6%)	130 (1%)	160 (1,2%)
Unitárius	-	3 (0,1%)	3 (0,1%)
Összesen	12 605 (100%)	12 923 (100%)	13 343 (100%)

Kálmány Lajos 1910. november 15-i nyugdíjazásáig volt csanádpalotai lelkész, de a plébániát 1906. augusztus 1-jén bekövetkezett agyvérzése (amelynek következtében jobb oldala lebénult) után Márffy József (1868–1915) vezette, adminisztrátori megbízással. Lelkészsége idején csanádpalotai káplánok: 1898-ban Turzán Antal (1874–1925), 1900-ban Engel Ferenc (1873–1934), 1902-ben Várady Gyula (1862–?), 1905-ben

12 Tóth Ferenc: Csanádpalota. Kelemen László tér. In: Csongrád megye építészeti emlékei. Szerk. Tóth Ferenc. Szeged, 2000. 28–31.

13 Schem. Csan. 1898. 133.; Schem. Csan. 1902. 106–107.; Schem. Csan. 1905. 108.

Kelemen András (1878–1958), 1907-ben Bartha József (1870–1911), 1910-ben Tell János (1878–1944).

Kálmány csanádpalotai plébánosi tevékenységével kapcsolatosan számos irat található a szegedi püspöki levéltárban. Kutatói, gyűjtői munkásságához, tudományos pályájához nem szolgáltatnak adalékot. A lelkész (pap és hivatalnok) és gazdálkodó Kálmány Lajos életébe engednek bepillantást. Tudományos tevékenységének ugyanis a papi szolgálat, papi életvitel volt a kerete. A hitoktatás, gyóntatás, szentmise bemutatás, esketés, keresztelés, temetés stb. papi funkcióinak ellátása mellett az egyházi közigazgatás részeseként állandó kapcsolatban állt az egyházmegye vezetésével.¹⁴ Kezelte a plébánia pénztárát, a misealapítványokat, képviselte egyházát – a községi előljárósággal szemben – a vitás kérdésekben.

Csanádpalotán az óvodát 1894. május 1-jén adták át, a templom mögötti telken. Kálmány a *Historia Domusba* följegyezte, hogy az óvoda „a templom területének megcsonkítása által jött létre, miért is pereskedés előzte meg. Az ötvenes években a püspöki rendelet értelmében e telket a templomra kellett volna tábláztatni, mit akkor elmulasztottak, s ekként a községre szállt.”¹⁵ A *Historia Domust* (háztörténetet, plébániatörténetet) minden plébánosnak kötelessége vezetni, megörökíteni a plébánia, a templom, a település életének legfontosabb eseményeit. Ezek a dokumentumok a hely-, egyház-, és művelődéstörténet fontos forrásai. Sajnos Kálmány Lajos rendszertelenül vezette. Egy-két bejegyzést tett, azokat is csak jóval az események után. Egyik följegyzése 1901 februárjából való, s az országgyűlési képviselőválasztást örökíti meg. Elítélően írt Mülek Lajos függetlenségi párti képviselőről, mert megszavazta a polgári anyakönyvezés bevezetését. Kálmány több mint egy évtizedes plébánossága alatt mindössze három oldalnyi följegyzést tett (a könyv első kötetének utolsó három lapja).

A csanádpalotai plébániaépület állapotáról, fölszereléseiről 1894. június 8-án készített alapos leltárt Kálmány Lajos és Zdrahál Ferenc, a pécskai (királyi kincstári uradalmi) ispán. A részletes leírást a házon

14 Péter László: A falukutató Kálmány Lajos. In: Uő: Szegedi örökség. Budapest, 1983. 160–162.

15 A csanádpalotai római katolikus plébánia *Historia Domusa* (a továbbiakban: CSPHD) 1. köt.

elvégezendő tatarozás előkészítése tette szükségessé. Az plébániaépület hét szobából és két előszobából állt, tartozott hozzá folyosó, éléskamra, pince, padlásfölgjáró és árnyékszék. A lakóterem és a padláson csak kisebb javítások voltak szükségesek. A melléképületek (istálló, kocsiszín) ajtaja és tetőzete, valamint a kerítés (kőfal, sövény) azonban rossz állapotban volt. A kertben szőlőlugas és hat gyümölcsfa állt.¹⁶ Zdrahál Ferenc 1894. június 18-án írt levelet – mint a kegyúri jogokat gyakorló kincstári ispánság képviselője – Kálmáynak. „...addig, míg az általánosságban szükségessé vált tatarozások végrehajtása iránt intézkedés történik az épületek s tartozékainak mostani állapotban való fenntartására nézve főtisztelendő h. plébános úr kötelezőleg gondot viseljen.”¹⁷

1894 október 20-án, az aradi királyi jószágigazgatóság vezetője írt a csanádi püspöki hivatalnak. „A cs. palotai róm. kat. plébánia hivatalt ellátó Kálmány Lajos adminisztrátor mai napon megjelenván, szóval előadta, hogy a plébániaépületen, s a melléképületeken szükséges, s a lelkeszi javadalmat élvező lelkész terhére megállapított 497 frt 12 krnyi javítási költség őt, mint néhány hó óta működő adminisztrátort nem terhelheti, hanem megboldogult elődjét illetheti, s fedezetül annak beszédés alatt álló párbér illetményét s egyéb elszállítható ingóságokat /fahambár, góré/ jelölt meg.”¹⁸ Az igazgató kérte a püspököt, döntse el, hogy a följújtás költségei az előző lelkészt (örököseit), vagy Kálmány Lajost terhelik-e. „Annak megállapítása, hogy a tatarozási terhet az előd, vagy az utód mily arányban hordozza, a főtisztelendő egyházmegye hatáskörébe tartozik, valamint az is, hogy az elődöt terhelő tatarozás költsége annak hagyatékából biztosíttassék.”¹⁹

A püspök a javítási költségek megfizetésére kötelezte Rácz József örököseit. Ez ellen tiltakozott 1894. november 20-án kelt levelében az egyik örökös, az Aradon élő Rácz Julianna. „Testvérbátyám elhalálozása folytán üresedésbe jött plébánosi állás betöltésére ideiglenesen, főtisztelendő Kálmán Lajos áldozár úr helyettesítettén – ki is a csanádpalotai papi lak és melléképületein a bátyám által, vagy annak idejében okozott károk

16 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Csanádpalota. (a továbbiakban: SZCSPL CSP) 59. R.

17 SZCSPL CSP. 59.

18 SZCSPL CSP. 57.

19 Uo.

és hiányok pótlására, illetve a Méltóságod és a kegyúri kincstár közegei által már megállapított 497 frt 12 kr épülethelyreállítási költség fizetésére folyó évi nov. 11-én kelt, hozzám ajánlottan küldött levelében felszólít.²⁰ Rácz Julianna leírta, hogy 1872-ben, amikor bátyja átvette a plébániát, olyan rossz és romos állapotban volt, hogy „az egész épületben nem volt egyetlen szoba, hol a bekövetkezett esős, rossz időben meghúzódni lehetett volna.” A kegyúr kincstári ispánságot pedig hiába szólította föl a tatarozásra, így aztán „nem volt mit tennie, minthogy a saját költségén, nem ugyan egyszerre, hanem pár év alatt mégis, a laképuületet és az istállót helyreállította, új tetővel ellátta.” Rácz elődje Major János (1807–1854) be sem költözött az épületbe, hanem a kegyurat kötelezte egy megfelelő állapotban lévő ház bérlésére.

Rácz Julianna szerint a plébánia 1894 májusában kifogástalan állapotban került átadásra és az „azóta 6 hónap alatt akár az időjárás, akár a felügyelet hiánya, akár gondatlanság vagy más ok miatt némi apróbb hiányok mutatkozhatnak, arról sem az előd, sem annak örökösei nem tehetnek, de azért nem is felelősek.”²¹ Érdekes megállapítása, hogy „22 évig a kincstár semmit sem fordított az épületre, holott a battonyai, pécskai, apátfalvi papi lakokra azon idő alatt nemcsak a nagyobb, de a kisebb javításokra is tetemesen költött, tehát csak a csanádpalotai plébánia volt kivétel.”²² Úgy látszik, különös kegyúri politikát folytatott a kincstári jószágigazgatóság: a paplak és tartozékainak költségei a lelkészt terhelték. A szegedi plébániák esetében a kegyúr város a templom, a plébániaépület följújtását és lelkész javadalmazását vállalta. Kistelek volt a kivétel, ahol a város csak a templomról és paplakról gondoskodott. A kerítés és temető állapotának megóvása, valamint a pap bérezése és a kántor, a sekrestyés illetménye már a kisteleki előljáróságot terhelte. Valószínűleg hasonló jellegű lehetett a csanádpalotai kegyuraság is.

Hiábavaló volt Rácz Julianna levele. A püspök ugyanis 2766/1894. számú, október 31-én kelt rendeletével Rácz József örököseit a renoválási költségek kifizetésére kötelezte. Erről Kálmány Lajos 1894. november 7-én levélben értesítette Rácz Ferenc (1847–1920) törökkanizsai plébánost, a hagyaték egyik kezelőjét, aki meg akarta szerezni nagybátyja plébánosi

20 SZCSPL CSP. 59. Z.

21 Uo.

22 Uo.

javadalmát. Rácz Ferenc 1895. március 22-én kérte a püspököt, hogy „az örökösök részére eső múlt évi termés, úgymint a múlt évi párbér és a plébániai föld terménye eladassék, az örökösök engem, mint egyik végrendeleti végrehajtót meghatalmaztak a m. kir. állami jószágigazgatóság által előírányzott összegnek a hagyatékból leendő biztosítására.”²³ A termények eladásából befolyt összeget a püspökség Henny Sebestyén (1830–1904) prépost, makói plébánosnak juttatta el, aki – miután a fölüjítás költségeit rendezte – az örökösök között a megmaradó pénzt fölosztotta.

Rácz Ferenc 1895. október 15-én kötött szerződést Habik Pál csanádpalotai kőműves vállalkozóval a munkálatok elvégzésére. A munkadíj 330 forint volt. Habik Pál „kötelezte magát, a költségvetésben kitett munkálatokat a szerződésben kikötött 330 forintért és a község által szolgáltatandó kézi és ígás nap hozzájárulásával elkészíteni.”²⁴ Az építkezés 1896 tavaszára fejeződött be. Nem tudni, hogy Kálmány a munkálatok alatt a plébánián lakott-e. Kálmány Lajos, Zdrahál Ferenc ispán és Kározy Ferenc mérnök 1896. május 18-án vették át az épületet. „A kivitel a költségvetésnek megfelelőleg hajtatott végre. A munka és a felhasznált anyag ellen mi kifogás sem tétetett. Mely okból vállalkozónak munkabére akadály nélkül kifizethető.”²⁵ Megállapították, hogy a melléképületen további fölüjítások szükségesek. Valószínűleg nem. Kározy Ferenc 1896. május 19-én írt az aradi jószágigazgatóságnak. „A felülvizsgálati jegyzőkönyvet, miután ott több munkálatok teljesítése is vált szükségessé, a költségeknek, az örökösök által leendő fizetése megállapítás végett a plébánosnál hagytam.”²⁶

1896. június 2-án Rácz Ferenc engedélyt kért a püspöktől, hogy „az örökösök által nagyságos s főtisztelendő Henny Sebestyén prépost és makói plébános, mint egyik végrendeleti végrehajtó kezeihez letétbe helyezett 500 forintból 330 forint Habik Pál vállalkozó munkadíja fejében, 170 forint az örökösök részére kezeimhez fiztessék.”²⁷ Habik Pál a melléképületeken végzett munkálatokért 103 forintot kért. Ezt az összeget Rácz Ferenc 1896. augusztus 19-én a nála lévő fönmaradt 170 forintból

23 SZCSPL CSP. 59. G.

24 SZCSPL CSP. 59. B.

25 Uo.

26 SZCSPL CSP. 59. K.

27 SZCSPL CSP. 59. J.

kifizette.²⁸ Kálmány Lajos 1896. augusztus 24-én a következő jelentést írta a megyés püspöknek: „Van szerencsém Méltóságod becses tudomására hozni, hogy néhai Rácz József, volt csanádpalotai plébános örökösei a csanádpalotai plébánia lak melléképületeit elkészítették és a költségeket kifizették.”²⁹

Erről a fölújításról később a következőket jegyezte föl a csanádpalotai Historia Domusba: „1895-ben a Kincstár a plébánia épületeket kijavította, éspedig tévesen ment az egész dolog, mert az örökösöknek, Rácz József volt cs-palotai plébános örököseinek a canonica visitatio értelmében a melléképületeket nem kellett volna kijavítani, de a volt plébános nem volt elég erős megelőzőleg és a Kincstár rátukmálta a melléképületek kijavítását.”³⁰ Ugyancsak a plébánia krónikájában olvashatjuk, hogy „1896-ban építtette a község a templommal szemben lévő épületet, melyben a korcsma helyiség is van. A képviselőtestület e határozatát 1895-ben a lelkész megfellebbezte s a megye el is rendelte, hogy a korcsma helyiség ne a templommal szemben építtessék fel”³¹. Az ügy azonban a nagylaki főszolgabíró közbenjárására a belügyminisztériumhoz került, amely a kocsmá megnyitását „megengedte a hívek botrányára”. Ebben szerepe volt Mülek Lajosnak³² is, aki a csanádpalotai előjáróság érdekében Perczel Dezső belügyminiszternél is járt, hogy „a templommal szemben 40 méterre korcsma állíttassék”.³³

Mint már említettük, Kálmány Lajos elítélte a kötelező polgári anyakönyvezés bevezetését. Bírálta a törvényt támogató Mülek Lajost,

---

28 SZCSPL CSP. 59.

29 SZCSPL CSP. 59. A.

30 CSPHD. 1. köt.

31 Uo.

32 Mülek Lajost a Historia Domus lapjain Kálmány – tévesen – képviselőjelöltnek nevezi. Igaz, hogy az Arad és Vidéke című lap 1901. szeptember 13-i száma arról számolt be, hogy a Függetlenségi és 48-as Párt a nagylaki választókerületben – amelynek Csanádpalota is része volt – őt indítja jelöltként. Ezt azonban Becker János, a párt nagylaki elnöke az ellenzéki szervezet helyi értekezletéről beszámolva cáfolta. „Valótlan az is, hogy dr. Mülek Lajosnak az értekezlet sűrűnözött. A sűrűnyt egyesek küldték Müleknek – az elnökség tudta nélkül és anélkül, hogy ez irányban az értekezlet határozott volna.” Makói Hírlap, 1901. szeptember 19. A párt jelöltje végül Molnár Albert lett, aki azonban nem tudott mandátumot szerezni. Az 1901. október 2-án tartott választásokon Makón Justh Gyulát (függetlenségi), Battonyán Babó Lajost (szabadelvű), Nagylakon Kristóffy Józsefet (szabadelvű, a Fejérváry-kormány későbbi belügyminisztere) választották országgyűlési képviselővé. Makói Hírlap, 1901. október 3.

33 CSPHD. 1. köt.

valamint az egyházipolitikai törvényeket keresztülvívó Wekerle Sándort, az első polgári származású magyar miniszterelnököt és Kossuth Lajost is. „... állítólag Kossuth Lajos kimondta, hogy nem ismeri Nyekkerlét (Wekerle, kinek elődjére Németországban ide nem írható gúnyvers szerepelt), de ha az Ördöggel is kell szövetkeznie, azzal is szövetkezik, csak hogy a polgári házasság keresztül menjen. Kossuth szerint tehát a cél szentesíti az eszközt. Különbözik Kossuth tót származású, ősei nem honfoglalók voltak, de leigáztak, tót mondhatott olyant is, mint Kossuth.”³⁴

1896. november 29-én Kálmány Lajos elnökletével tartott ülést a kövegyi iskolaszék. (Kövegy 1843-ban betelepített dohánykertész község, temploma 1901 és 1903 között épült. A településen 1935-ben önálló lelkészséget, 1973-ban plébániát szerveztek.) A falu (a csanádpalotai plébánia filiája) elöljárói és a szülők panaszukat fejezték ki a helybéli tanító viselkedése miatt. Eljárást kezdeményeztek a püspöknél a tanító ellen.³⁵ 1897 februárjában Henny Sebestyén tartott vizsgálatot, amiről 185/1897. szám alatt tett jelentést a főpásztornak. „A tanító jelenleg 50 éves, szolgálati év száma 23, – a helyszínen magam is tanácsoltam neki, hogy tekintettel beigazolandó munkaképtelenségére kérje nyugdíját, – de ő még vonakodik, s csak azt ígérte, hogy meggondolja, s esetleg a szünetidőben benyújtja ez irányi kérvényét; könnyen elgondolható, hogy miért vonakodik, hiszen a kövegyi kántortanítói állás 800 forint felüli jövedelmet hoz.”³⁶ Leírta, hogy bár a tanító részeges és morfiummal is gyakran él, „a 6 évfolyam osztatlan iskola az ő vezetése alatt kielégítő sikert tud felmutatni, tehát ez okon kifogást emelni ellene nem lehet.”³⁷

Gugi János kántortanító 1897. február 22-én levelében a vizsgálatról készült jegyzőkönyv másolatát kérte a püspöki hivataltól. Őt ugyanis nem engedték be, és ott csak ellenlábasai jelentek meg. A tanító ügye nem oldódott meg, ezért a kövegyiek a Csanád vármegyei tanfelügyelőhöz fordultak. 1898. március 12-én Kubinyi Mihály meghallgatta a panaszokat és jegyzőkönyvet vett föl. A helybéliek a tandíj összegét sokallták, s azzal vádolták a tanítót, hogy a pénzt nem a megfelelő célra használja. Kubinyi 1898. április 2-án írt a püspöknek. „Ez ügyben elsősorban saját

---

34 Uo.

35 SZCSPL CSP. 61.

36 SZCSPL CSP. 61. E.

37 Uo.

hatáskörben intézkedni, s majdan az eredményről engemet is értesíttetni méltóztassék.”³⁸ Kálmány Lajos május 2-án küldte el az egyházmegyei hatóságnak a dokumentumokat és a kövegyi előjáróság följelentő ívét. Gugi János élete végéig kövegyi tanító maradt, 1900. január 27-én halt meg. Kálmány plébános másnap délután három órakeremtetette.

1899 és 1900 között Kálmány Lajosnak plébánosi javadalmáért kellett küzdenie. A csanádpalotai és kövegyi katolikus lakosok nem voltak hajlandóak befizetni a párbért (2 korona, özvegyeknek 1 korona), amely a plébános egyik fő jövedelemforrása. Többségük egy összegben akarta megváltani, illetve mentességet kért, mondván, hogy megművelt földje nem a plébánia területén van. A párbért Kálmány Lajos soha nem tudta összegyűjteni. Beszedése – betegsége alatt – adminisztrátorának, később utódának is komoly gondot okozott.³⁹

1900 őszén a csanádpalotai képviselőtestület elhatározta, hogy emléket állít a nemrég (1898-ban) elhunyt Erzsébet királynénak. A piacteret Erzsébet térnek nevezték el, s a téren díszparkot (fákkal, cserjékkel) alakítottak ki. A parkrendezésnek azonban útjában volt a Nepomuki Szent János szobor, amely egy fedett, kőből készült kis épületben állt. Nepomuki Szent Jánost az egész Dél-Alföldön nagyon tisztelték, ő volt például a gyónási titok, az úton lévő, a földművesek védőszentje. Szobra (elsősorban utak mentén, hidakon), vagy templomi zászlaja minden településen volt.⁴⁰ Csanádpalotán a templomot is neki ajánlották. Gulácsi Mihály bíró 1900. november 3-án levelet küldött a püspöknek, amelyben kifejtette, hogy a szobor ugyan az egyházközség tulajdona, a helye (a piactéren) azonban a községé. Így a falu előjáróságának joga van dönteni a szobor helyéről. A régi, rossz állapotban lévő szobor helyett egy új készíttetését javasolta. A költségekhez a község 200 koronával járult hozzá.⁴¹ Kálmány Lajos vezetésével a hívek között is megindult a gyűjtés. Az új szobrot 1901-ben a tér másik oldalán állították föl, vasráccsal vették körül. Az alkotást a temesvári Nagy János szobrász és oltárépítő mester készítette.⁴²

38 SZCSPL CSP. 60.

39 SZCSPL CSP. 85–90.

40 Lotz Antal: Újonnan feltárt néprajzi adalékok a csanádi püspökség területéről. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1998. 1–2. sz. 143.

41 SZCSPL CSP. 62.

42 SZCSPL CSP. 63.

Az 1900. évvel kapcsolatban a következők szerepelnek a Historia Domusban. „1900-ban újra átfedte a főépületet és tatarozta az istállót a magas Kincstár, de úgy, hogy a plébános mit sem fizetett bele. Fizetésre köteles volt az ispánsági 1887/1900. sz. költségvetés másolata szerint az istállónál a Kincstár 93 korona 17 fillért, a hitközség 11 kor. 18 fillért. Ezt a kilenczvennéhány koronát először a plébános nyakába akarta sózni a Kincstár, de miután kimutatta, hogy a canonica visitatio értelmében a Kincstár köteles a melléképületeket tatarozni, most a hitközségre róttá.”⁴³

1901 és 1903 között épült föl Kövegy katolikus temploma. A királyi kincstári telepes község a csanádpalotai plébánia filiája volt. Darányi Ignác (1849–1927) földművelésügyi miniszter 1901. január 11-én kelt, 34279/1900. számú levelében a következőket írta Dessewffy Sándor csanádi püspöknek: „Kövegy kincstári telepes község templom felépítéséhez támogatásért folyamodott hozzám. Ismerve a község lakosainak mostoha anyagi viszonyait és azt, hogy a község e célra csak mintegy 2000 koronával rendelkezik, hajlandó vagyok a mintegy 900 lelket számláló, magyar ajkú róm. kath. vallású lakosság részére, Nagyméltóságod és a vallás- és közoktatási miniszter úr szíves hozzájárulásával az ottani igényeknek megfelelő templomot felépíteni.”⁴⁴ A miniszter azt tudakolta, hogy a csanádi egyházmegye mekkora összeggel tud az építkezéshez hozzájárulni. Darányi Ignác nevéhez fűződik az 1898. évi „rabszolgatörvényt”, amely szerint 60 napi elzárással volt büntethető az, aki a szerződésben kikötött feltételek ellenére a munkát nem kezdte meg, vagy nem folytatta szakadatlanul. 1907-ben pedig keresztülvitte a karhatalommal való munkára kényszerítést is megengedő „deresztörvényt”.

A templom alapkövének és toronykeresztjének fölszentelésére Rózsa József (1848–1910) mezőkovácsházi esperesplébános kért megbízást a püspöktől.⁴⁵ Rózsa József helyett végül Kálmány Lajos végezte a keresztmegáldást és alapkövetételt. Erre a püspök 1901. október 21-én kelt, Rózsának írt levelében adott engedélyt. „...Nagytisztelendőség megakadályoztatása esetén a csanádpalotai plébánost felhatalmazom, hogy a Kövegyen építendő templom alapkövét és toronykeresztjét az előírt

43 CSPHD. 1. köt.

44 SZCSPL CSP. 65. E.

45 SZCSPL CSP. 65. A.

szertartás szerint megáldhassa. Ez értelemben egyidejűleg tudósítottam a csanádpalotai plébánost is.⁷⁴⁶

Kálmány Lajos 1901. június 12-i, 249/1901. számú levelében kérte a püspököt, hogy a Kövegyen épülő templomot és plébániát (kijelölt helyüket) telekkönyvileg az egyházra íratassa. Utalt a csanádpalotai esetre, ahol a templom- és plébániatelek tulajdonjogáról vita bontakozott ki a falu vezetése és az egyházközség között. „Kövegy község telepítvény, a föld ma is a magas Kincstár tulajdona, ki van ugyan a magas Kincstár által plébánia épületre és templomra hely jelelve; de az egyházra nincs ráírva; most, hogy a méltóságos vall. és közokt. de főképpen a földművelő miniszter úr kegyessége folytán Kövegy templomot fog kapni, s az árlejtés is hamarosan meg fog történni, kötelességemnek tartom Nagyméltóságodat megkérni, kegyeskedjék odahatni, hogy a magas Kincstár a templom és plébánia számára kijelölt területet az egyházra telekkönyvezni engedje. Feleslegesnek tartom esedezésem okát adni, ismeri nagyon jól Nagyméltóságod a cs-palotai templom ügyet. Az ötvenes években körrendeletileg meg volt hagyva az egyházi területeknek az egyházra való telekkönyveztetése, a kötelezettek elmulasztották a palotai templom területét az egyházra íratni, a következés az lett, hogy a község jogosan, illetve törvényesen, mint bitang területet magára íratta, s ma az a templomé, amelyen van.”⁷⁴⁷

A püspöki hivatal 1901. július 1-jén, 2072/1901. szám alatt az aradi állami jószágigazgatóságához fordult, hogy a templom és plébánia helyét az egyházra írassa. A jószágigazgatóság titkára 1901. július 21-én válaszolt. Levelében kifejtette, hogy a terület nem a kincstár tulajdona, fölötte a kövegyi előljáróság rendelkezik. A területnek sem telekkönyvi, sem helyrajzi száma nincs, községen belüli beépítetlen területnek minősül. 1901. november 20-án a kövegyi bíró és jegyző írt a püspöknek. Szerződést kötöttek Pallagi István makói kőművessel, aki a templomot 1902. szeptember 1-jére köteles átadni. A belső fölszerelésekre azonban a községnek nincs pénze. „... félszázad óta fennálló hitbuzgó községünk hitbuzgó lakossága Isten házáat nyer ugyan, azonban annak belső berendezésére saját erejéből teljesen képtelen.”⁷⁴⁸

46 Lotz Antal: Adalékok Kövegy művelődéstörténetéhez. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1988. 1. köt. Szeged. 1989. 257.

47 SZCSPL CSP. 65. D.

48 SZCSPL CSP. 65. C.

A püspök nem válaszolt, ezért a kövegyiek 1902-ben és 1903-ban többször is hasonló kérelemmel fordultak hozzá. Csak 1903 tavaszán küldött a főpap pénzt a templomi berendezésekre, liturgikus eszközökre. A berendezést Schmidt János esztergomi műbútorasztalos készítette szecessziós stílusban. A templomot Mikes Lajos Csanád vármegyei főmérnök 1903. június 20-án átvette, és megállapította, hogy a kisebb hiányosságok ellenére az épület rendszeres használatba vehető.⁴⁹ Az új templomot 1903. szeptember 13-án szentelték föl. A templom titulusa Szűz Mária neve napja, búcsúja szeptember 12.

Kálmány Lajosnak 1902 és 1906 között, hosszú évekig a csanádpalotai egyházi (kántortanítói) földekért kellett küzdeni. 1902. november 8-án írt jelentést a püspöki hatóságnak. „A csanádpalotai község képviselő testülete múlt hó 20dikán nagy szótöbbséggel elhatározta, hogy közös iskoláját átadja az államnak, vagyis állami jellegűvé teszi.”⁵⁰ Az 1858-ban épült iskola és a kincstár által a kántortanítónak adományozott földek a katolikus iskola nevéen szerepeltek a telekkönyvben. Ez gondot jelentett, hiszen a főnállása óta római katolikus iskolát a községi előjáróság az 1870-es években községi tulajdonba vette, s az iskola nevéen lévő földek hasznából biztosította a tanítók javadalmazását. A községi (majd állami) iskola alkalmazottját természetesen nem lehetett a katolikus egyház vagyonából fizetni.

Kálmány Lajos 1904. május 20-án ismét a püspökhöz fordult. A nagylaki főjárásbíró azt tanácsolta neki, hogy a földet ne engedje át, és ha kell, pöröljön a tulajdonjogért. A csanádpalotaiak ekkor küldötteket menesztettek a főpaphoz, őt próbálták meggyőzni a föld átengedéséről. Kálmány Lajos óvta a püspököt: „Krisztusban szeretett Atyám! Nagyméltóságodat könnyen engedőnek mondják megyeszerte, ezért vesznek maguknak a csanádpalotaiak bátorságot mindamellet is, hogy én a főtisztelendő egyházi Hatóságnál egy ízben már szerencsés voltam felhatalmazást nyerni ebben az ügyben, hogy az egyház jogait megvédjem, mi különben is kötelességem.”⁵¹ Kálmány levelében kiemelte, hogy a csanádpalotai kántortanítói földeket a kincstár a katolikus egyháznak adományozta, katolikus célokra – azaz nem a községet, illetve az (állami

49 SZCSPL CSP. 64.

50 SZCSPL CSP. 73.

51 Uo.

iskolát illeti). A csanádpalotaiak a káplánnak a hitoktatásért nem fizetnek, a heti hittanórák száma pedig 22-ről 26-ra emelkedett. Kálmány Lajos javasolta, hogy a község fizessen évi 2000 koronát a plébánosnak és a segédlelkésznek, vagy bocsássa rendelkezésükre a kántortanítói földek jövedelmét.

1906. január 10-én és 13-án, a püspöki helynöknek címzett leveleiben Kálmány Lajos áttekintette a plébániai irattár anyaga alapján a csanádpalotai kántortanítói földek történetét, jogi helyzetét. „Főképpen a kántornak adott 28 hold szántóföld érdekelt első sorban, csakhogy az adatok a közös, most már állami tanítók keze közé került, pedig azoknak az adatoknak, melyek a róm. kath. iskola korából valók a plébániai levéltárban volna a helyök.”⁵² Az 1835-ben tartott kánoni vizsgálat (canonica visitatio) idején a kántornak – aki egyben tanító is volt – 28 hold földje volt. Az 1859. évi vizsgálatkor azonban a plébános ezt a birtokot a (római katolikus iskolai) tanító földjeként jelentette be.

Tíz évvel később, 1869. november 20-án a képviselőtestület határozatot hozott a kántori és tanítói állás különválasztásáról. Ekkor Lélek Ferencnek, a kántornak díjazásul 10 hold földet (a 28 holdnyi helyett), vagy 80 forintot ajánlottak föl. Kálmány Lajos leveléből: „Míg Pécskán, Battonyán, Apátfalván a kántornak földje van, noha ugyanazon a jogon bírják a földet, mint a palotai bírhatná, addig Palotán elvették az iskola számára. Az egyház nem mondhat le a ráírt földekről, s az iskoláról, az 1867-dik év előtt kapott 28 hold kántor, 28 hold tanító földet perrel sem nyerhetik meg, s ha valaha róm. kath iskola lesz Palotán, ezt illeti meg.”⁵³ A kincstári adományból 28 hold illette meg a lányiskola tanítóját és szintén 28 hold a kántort, aki a fiúk tanítója volt.⁵⁴

1906 júniusában a nagylaki főszolgabíró, a Csanád vármegyei tanfelügyelő és a vármegyei főügyész vizsgálatot tartott a csanádpalotai iskolai és egyházi földek ügyében, de a csanádi püspök képviselői nem jelentek meg. Kálmány Lajos ezt jelentette Németh József (1831–1916) püspöki helynöknek. (Németh 1905 és 1907 között, Dessewffy Sándor püspök betegsége alatt látta el az egyházmegye kormányzását.) Megerősítette véleményét, hogy a föld csak az egyházat illeti. „...hivatkozva

52 SZCSPL CSP. 81.

53 Uo.

54 SZCSPL CSP. 76–77.

vall. és közokt. miniszter idevágó határozatára: »községi iskolai czélokra szolgáló vagyon tulajdonjoga... hitfelekezetekre nem ruházható« – hogy felekezeti iskolai vagyon tulajdonjoga sem adandó át éppen a miniszternek magyarázatát, illetőleg határozatot véve alapul.⁵⁵

A csanádpalotai lakosok kedvelték plébánosukat. Tetszett nekik a jól megtermett pap fizikai ereje, állítólag ő volt a falu legerősebb embere. Köztudott volt, hogy mindig pipázik és szereti a bort.⁵⁶ Naponta két-három literrel mindig megivott, de soha nem látták részegen. Az egyszerű emberekkel barátkozott, a községi és a járási vezetőkkel mindig pörölt (nem egyszer a szó szoros értelmében is). Következétesen kiállt az egyház, a plébánia (és saját), valamint hívei érdekei mellett. Természetesen vádák is érték. Nem tetszett az uraknak, hogy a paraszttal barátkozik a tanító, a patikus és a jegyző helyett. Híveinek nem tetszett, hogy maga ült a trágyáskocsin, dolgozott saját földjén.⁵⁷ Fösvénységét is szemére hányták: nem tart káplánt, bérest. A sematizmusokból azonban látszik, hogy minden évben volt segédlelkész Csanádpalotán. Egyszer megvádolták, hogy temetéskor a halottat csak beszenteli a templomban, de a temetőbe már nem megy ki.⁵⁸ Ez már csak azért sem lehet igaz, mert az anyakönyvek bejegyzései szerint a temetések legtöbbször a káplánok végezték. Káplánjait megbecsülte, jó kapcsolatot igyekezett velük kiépíteni. Mivel a lelkipásztori teendők nagy részét (keresztelés, temetés, hitoktatás stb.) a segédlelkészek látták el, étkezéskor ők szedtek először. „Vegyen káplán úr, maga keresi a kenyeret” – mondta.⁵⁹

Kálmány Lajost 1906. augusztus 1-jén agyvérzés érte. Lelkészi javadalmát azonban 1910-es nyugdíjazásáig megtartotta. Helyette – mint már említettük – Márffy József vezette a plébániát, adminisztrátori megbízatással. Márffy a plébániát 1906. november 29-én vette át, Rózsa József esperes jelenlétében. Az átadási jegyzőkönyvet csak ők ketten tudták aláírni. „Ezen jegyzőkönyv két példányban kiállítván az átadást eszközölő

55 SZCSPL CSP. 81.

56 Péter László: Kálmány Lajos bronzarca előtt. Makói História, 1999. 5. sz. 14.

57 Kálmány jó gazdálkodónak bizonyult, a Csanád vármegyei virilisták listáján ugyanis 1901-ben – 950 korona 68 fillér adó fizetésével – 60. helyen volt. Makói Hírlap, 1901. szeptember 15.

58 Makó és Vidéke, 1902. augusztus 24.

59 Kubicza Pongrác csanádpalotai tanító és Kotormány János – Bálint Sándor följegyezte – emlékezéseit Péter László adta közre a Szegedi Műhely 2000. évi 3–4. számában (156–161.).

ker. esperes és az átvevő id. adminisztrátor által aláíratott. Átadó beteges plébános nem bírván írni, ennél fogva nem írhatja alá.”⁶⁰ Rózsa esperes 1906. december 4-én küldte el az egyházközségi számadást a püspöki hivatalnak. Az adminisztrátor csak lassan tudta rendezni, Kálmány Lajos ugyanis hanyagul vezette a pénztárkönyvet. Rózsa József leveléből: „Az adminisztrátor hamarabb nem tudott elkészülni, mert az eddigi számadások kuszáltak voltak, s a plébános minden jóakarató figyelmzettetés mellett is megmaradt a régi slendrián mellett.”⁶¹

Márffy József helyettes plébános kiállt Kálmány Lajos (például az elmaradt párbér beszédese ügyében) és a csanádpalotai plébánia érdekei mellett. 1908. október 9-én Hervay István (1861–1938) Csanád vármegyei alispán írt levelet a püspökségnek, a kövegyi katolikusok nevében. Az alispán kifogásolta, hogy a kocsival Csanádpalotától csupán tíz percre fekvő, szintiszta katolikus falu új templomában nincs rendszeres szentmise. Javasolta, hogy a csanádpalotai plébánián két kápláni állás legyen az eddigi egy helyett, s így lehetőség lenne minden vasárnap és ünnepnap mise tartására Kövegyen. „Tudomásom szerint Csanádpalota községben lelkész változás lesz a legközelebbi jövőben, azt hiszem, ez a kérdés azzal kapcsolatban volna megoldható.”⁶² Hervay alispán ezt az elképzelését az 1908 novemberi, Makón tartott megyegyűlésen is előadta.⁶³

Márffy József az ügy tisztázása végett 1908. november 18-án jelentést írt a püspöki hivatalnak a kövegyi állapotokról. Az 1859 nyarán végzett canonica visitatio alapján a plébános kötelessége Kövegyen a betegek kenetét kiszolgáltatni, a halottak temetését elvégezni és évente egyszer (a búcsú napján) az iskola épületében misét tartani. Kálmány elődje, Rácz József ezeken kívül nyáron (májustól novemberig) vasárnap délután három órától beszédet és litániát tartott, valamint kiosztotta a Balázs-áldást, megszentelte a búzát, gyóntatta az iskolás gyerekeket. Rácz 1884-ben javasolta, hogy szerda délutánonként a káplán oktassa a hittant, gyóntassa meg az iskolásokat (kb. 100 gyermek). A kövegyieknek csak a kocsit kellett volna biztosítani. De ők erre nem voltak hajlandók, mondván, hogy a kántortanítót a hitoktatásért (is) fizetik.

60 SZCSPL CSP. 66.

61 Uo.

62 SZCSPL CSP. Jelzet nélkül.

63 Makói Újság, 1908. november 12.

Márffy, adminisztrátorsága alatt a következő napokon tartott misét a falu új templomában: a Szent Balázs-áldás kiosztása előtt, az iskolások gyóntatása előtt, a búzaszentelés előtt, Illés napján (az előző iskolakápolna búcsúja), az uralkodó születés- és névnapján, valamint a templom búcsújakor. Márffy József szerint a második kápláni állás szervezése nem lehetséges, mivel a kövegyiek nem hajlandóak befizetni a párbért. „Kálmán plébános 14 év óta van Palotán: ezen idő alatt legalább $160 \times 14 = 2240$ forintot kellett volna kapnia. Ellenben a nálam lévő 14 évi párbékönyvek adatai szerint (minthogy ezévben a párbérszedés is reám ruháztatott az összes hátralékokat kiírtam és összeadtam) a 2240 forintból tényleg csak 420 forintot kapott meg, vagyis évenként átlag 30 forintot, a hátralékos összeg pedig párbérben 1820 forint. Maga a lakosság tehát 30 forinttal járult hozzá évenként a palotai plébános fenntartásához.”⁶⁴ Így pedig nem lenne pénz egy segédlelkész eltartására. „Kálmán plébános már egyszer felajánlotta nekik, hogy kapnak misét minden vasárnap, csak járuljanak valamivel hozzá egy új segédlelkész fenntartásához, de erről hallani sem akartak. Így maradt minden a régi malomban.”⁶⁵

Kálmány Lajost 1910. november 15-én nyugdíjazták, Szegedre költözött, ahol hűgánál, Gácsér Antalnénál lakott az Oltványi utca 2. számú házban. 2000 koronányi nyugdíját a csanádpalotai plébániának kellett volna biztosítani, de utóda 1911-ben beszüntette az összeg folyósítását. Az új főpap, Glattfelder Gyula pedig jóváhagyta Raskó Sándor (1869–1954)– aki később a szegedi székeskáptalan első nagyprépostja lett – intézkedését.⁶⁶ Kálmány hiába írt levelet egykori püspökének, Csernoch János esztergomi érseknek, a történelmi Magyarország utolsó hercegprímásnak, pénzt nem kapott. Az érseknek 1918 februárjában írott leveléből: „Kegyeskedjék az 5587/1910. számú rendeletének érvényt szerezni, hogy a palotai lelkész fizesse tovább is a kettőezer koronát s ne kelljen perelnem, nem szélütött embernek való a perlés, különben sem akarom, hogy nevem szerepeljen, ha egykor az a vihar, a melyik ma Oroszországban dúl, hazánkba is eljut, s elsepri az egyházi birtokokat itt is, a melyet a nép várva vár. Engem Főméltóságodnak, mint dolgozni nem szerető embert festettek le annak idején, én nem védekeztem, mosakodjék az, a ki piszkos, csak

64 SZCSPL CSP. 68.

65 Uo.

66 Bielek Gábor: i. m. 19.

tagadásba vettem a vádat. Szóval védhettem volna magam, de írásban ne, mert betegségemnél fogva nehéz az írás. Most is, hogy ily későn írhatok ügyemben Főméltóságodnak ez az oka: a sok írásban elromlott az írásom. A sok írásban, mert kettőezer korona élni, ruházkodni s mint beteg ember még gyógyíttatni is magamat nem elegendő.”⁶⁷ Különös a sorstól, hogy az egyházi vagyon és tulajdon mellett mindig határozottan kiálló Kálmány éppen egyházától nem kapott támogatást.

A nincstelenkedve töltött nyugdíjas években azonban lehetősége nyílt Kálmány Lajosnak további gyűjtésekre, illetve korábbi kutatási eredményeinek összegzésére, rendezésére. Állandó kapcsolatban volt egykori csanádpalotai káplánjával, a törökbecsei fiúinternátus igazgatójával, Engel Ferencel. A fiatalabb paptárs (akitől Kálmány még a kutatáshoz is kapott segítséget) 1914. szeptember 23-án volt plébánosa új kötetének sikeréről, és a papság okozott meglepetésről írt: „Mintha már látnám azokat az arcokat. Hát még az első főpapunk? Ha majd az újságban olvasni fogja a könyvek kritikáját, szerzőjüknek munkabírását, szorgalmát, annak a szerzőnek, akit ő mint munkaképtelent nyugdíjba küldött. Lásza, kedves Plébános Úr, mégis van igazság a földön. Ezt az elégtételt nagyon kívánom kedves Plébános Úrnak.”⁶⁸ 1915. március 17-én tovább buzdította: „Kívánom, hogy még soká dolgozhasson a népköltészet javára – s egyesek bosszantására.”⁶⁹

Nem tudjuk Kálmány Lajos halálának pontos dátumát. Holttestét 1919. december 5-én találták meg, Dugonics temetőben található sírkövén ez a dátum olvasható.⁷⁰ December 7-én temették el a család ősi sírhelyére. Glattfelder Gyula csanádi püspök 1920. július 15-én (már Trianon után) Temesvárott kiadott körlevelében 1624. szám alatt adott hírt Kálmány Lajos haláláról (a szövegben a december 7. szerepel a halál napjaként). Tudományos munkásságáról, papi pályájának állomásairól a püspök nem emlékezett meg. Szükszavúan közzétette, hogy Kálmány Lajos Szegeden életének 67., papságának 45. évében sajnálatosan elhunyt.⁷¹

67 Péter László: Kálmány Lajos. Egy nagy magyar folklorista... i. m. 45.

68 Péter László: Kálmány Lajos. Egy nagy magyar folklorista... i. m. 49–50.

69 Uo. 50.

70 Apró Ferenc: Hol sírjaik domborulnak... Szeged, 1998. 59–61.

71 Ordines circulares ad honorabilem clerum almae dioecesis Csanádiensis 1920. 38.

Miben járult hozzá Kálmány Lajos szellemiségéhez a katolikus egyház? A piarista gimnáziumban Dugonics András, Révai Miklós, Csaplár Benedek szellemét szívta magába. A magyar nyelv, kultúra, néphagyomány szeretetét, akár Vedres István, Jerney János vagy Nátly József. A temesvári papneveldeben klasszikus műveltséget, teológiai jártasságot, biztos latin és német nyelvtudást szerzett. Elöljárói, nagyműveltségű tudós plébánosai bizonyosan hatottak rá: Rózsa Ferenc, Szentkláray Jenő és Szabó Ferenc munkássága kiemelkedő. Papi hivatása befolyásolta kutatói érdeklődését: a népi vallásosság, az archaikus imádságok gyűjtői munkásságának jelentősebb részét teszik ki.

Kálmány Lajos egyházi pályájának, lelkeszi tevékenységének (a források hiányossága miatt csak mozaikszerű) áttekintése nem a néprajztudós, hanem a pap mindennapjait mutatta be. A korabeli szegedi és makói kiadású sajtóanyag és a plébániai források (Historia Domus, irattár) részletes áttanulmányozása még sok adattal gazdagíthatja a Kálmány-életrajzot.

FÜGGELÉK

1.

D. a. J. K.!

401

1896 sz.

Méltóságos és főtisztelendő Megyés-Püspök Úr!
Krisztusban szeretett Atyám!

Van szerencsém Méltóságod becses tudomására hozni, hogy néhai Rácz József, volt csanád-palotai plébános örökösei a csanád-palotai plébánia lak mellék-épületeit elkészítették és a költségeket kifizették.

Legmélyebb hódolatom kifejezése mellett maradtam

Méltóságodnak

Csanád-Palotán, 1896. augusztus 24.

Krisztusban szerető fia:

Kálmán Lajos

id. plébános-helyettes

SZCSPL CSP. 59. A.

2.

Nagyméltóságos és főtisztelendő Megyés-Püspök Úr!
Krisztusban szeretett Atyám!

Nagyméltóságodnak folyó évi április hó 27-ikéről keltezett 210/898. sz. kegyes rendelete értelmében van szerencsém ÷ alatt hódolattal mellékelve Gugi János köveggyi tanító ügyében a mai napon felvett jegyzőkönyvet Köveggy község elöljáróságának 409/898.számú feljelentő ívével, nem különben ugyan ezen község képviselő testületének 1895.évi október hó 29-ikén tartott közgyűlésének 27-ik számú jegyzőkönyvbéli kivonatával, s a vele összefűzött 1898-ik év márczius hó 12-ik napján kelt jegyzőkönyv másolatával Nagyméltóságod elé terjesztem.

A legmélyebb hódolatom kifejezése mellett maradtam
Nagyméltóságodnak
Csanád-Palotán, 1898. május 2-ikán

Krisztusban szerető fia:
Kálmán Lajos
id. plébános-helyettes

SZCSPL CSP. 60.

3.

249/1901

Nagyméltóságos és Főtisztelendő Megyés-Püspök Úr!
Krisztusban szeretett Atyám!

Kövegy község telepítvény, a föld ma is a magas Kincstár tulajdona, ki van ugyan a magas Kincstár által plébánia épületre és templomra hely jelelve; de az egyházra nincs ráírva; most, hogy a méltóságos vall. és közokt. de főképpen a földművelő miniszter úr kegyessége folytán Kövegy templomot fog kapni, s az árlejtés is hamarosan meg fog történni, kötelességemnek tartom Nagyméltóságodat megkérni, kegyeskedjék odahatni, hogy a magas Kincstár a templom és plébánia számára kijelelt területet az egyházra telekkönyvezni engedje. Feleslegesnek tartom esedezésem okát adni, ismeri nagyon jól Nagyméltóságod a cs-palotai templom ügyet. Az ötvenes években körrendeletileg meg volt hagyva az egyházi területeknek az egyházra való telekkönyveztetése, a kötelezettek elmulasztották a palotai templom területét az egyházra íratni, a következés az lett, hogy a község jogosan, illetve törvényesen, mint bitang terület magára iratta, s ma az a templomé, amelyen van.

Esedezésem megújításával maradtam
Nagyméltóságodnak
Csanád-Palotán, 1901. június 12.

Krisztusban szerető fia:
Kálmán Lajos
plébános

SZCSPL CSP. 65. D.

4.

386 szám

1902

Nagyméltóságú és főtisztelendő Megyés-Püspök Úr!
Krisztusban szeretett Atyám!

A csanádpalotai község képviselő testülete múlt hó 20dikán nagy szótöbbséggel elhatározta, hogy közös iskoláját átadja az államnak, vagyis állami jellegűvé teszi. A vita alkalmával kiderült, hogy az 1858-ban készült iskola épület és a magas kincstár által a róm. kath. iskolának és kántornak adott, de az elközösítés óta a közös iskola által használt épület és földek, mint a ÷ alatt mellékelt másolatból kitűnik a róm. kath. iskolára van betáblázva. Az 1835. június 10dikén tartott canonica visitatio jegyzőkönyvének ide vonatkozó részét ÷ 2) alatt van szerencsém alázattal csatolni, melyből kitűnik, hogy a magas kincstár akkor még 56 hold földet, mely későbbben a járulékokkal felszaporodott, a róm. kath. tanítónak és tanítói kántornak adta. A canonica visitatio a kánto-tanító földről azt mondja: „professoralis et cantoralis” az a 28 hold föld, tehát tanítói és kántori, a kántor-tanító nem csak azért kapja, mert tanító, hanem azért, mert kántor is. És míg Battonyán, Pécskán, Apátfalván hasonló adományozású földeket meg tudták védeni a kántor részére, Palotán a kántornak talpalatnyi földje sincs. A földek róm. kath. tanítók részére vannak adva és a kántornak. Róm. kath. Kántor egy van Palotán, tanítók csak mi lehetünk a káplánommal és vagyunk is, mert mi, habár közös iskolákban tanítjuk is a hittant, mi katolikus jellegű tanítók vagyunk, a közös iskolás tanítók erre nem számíthatnak; ezt megmondta a közös iskolás tanítók ügyvédje is nekik. Ezek után arra törekednek, hogy Nagyméltóságod adja a beleegyezést abba, hogy a katolikus tanítóknak a magas kincstár adta földjét a közös iskolára irathassák; én pedig azért esedezem, hogy kegyeskedjék felhatalmazást adni arra nézve, hogy a katolikus birtokot, melyet eddig jogtalanul használtak a közös iskola előmozdítására, az egyháznak visszaszerezhessem.

Esedezésem megújításával, a legmélyebb hódolatom kifejezése mellett maradtam

Nagyméltóságodnak

Csanádpalotán, 1902. november hó 8-dikán

Krisztusban szerető fia:

Kálmán Lajos

plébános

SZCSPL CSP. 73.

5.

152 szám

1904

Nagyméltóságú és főtisztelendő Megyés-Püspök Úr!
Krisztusban szeretett Atyám!

Az 1902-dik évben 386/1902 szám alatt jelentést tettem Nagyméltóságodnak és kegyes pártfogását kértem ebben az ügyben, melyet kegyes színe elé terjesztek ezúttal is. Az imént idézett számú levelemben elmondtam, hogy Csanádpalotán a katolikus iskolának adott földek, jóllehet, hogy az iskolát még a múlt század hetvenes éveiben elközösítették, újabban elállamosították, mindemellét a földek a katolikus iskolára vannak írva. Felkerestem ez időtájban a nagylaki főjárásbíró, ki azt a tanácsot adta, hogy csak abban az esetben kérjem ki Nagyméltóságodnak a földek átengedésére kegyes beleegyezését, ha a község évenként hitoktatás czímen kétezer koronát fizet, így aztán ha szaporodnak is a hittanórák számai, a helyi plébános könnyen elláthatja az iskolákat a hittan tanítás tekintetében. Most, hogy a község nem bír boldogulni, küldöttség fog Nagyméltóságod elé járulni, hogy beleegyezését kérje ki a földek átengedésére nézve, mit azért tartottam kötelességemnek megírni, hogy meg ne lepjék Nagyméltóságodat.

Én állásomnál fogva is ellenzem az átengedést a következő okoknál fogva:
a község mit sem fizet a hitoktatásért s mikor egyik segédlelkészem csak 200 koronáért folyamodott, kérelmét elvetették;

a földek katolikusoknak adtak katolikus czélra, most, hogy állami az iskola, nem keresztény tanítók is részesülhetnének a katolikus jellegű vagyonból;

Csanádpalotán van jelenleg is tanító, a hittan órák száma ide véve az ismétlő iskolákat, már ma is 22; de az állam még 2 osztályt felállít, mi

maga egy embert vesz igénybe s így egy új hitoktató állás lesz szervezendő.

Ha csak az utolsó pontot tekintem, akkor is rajta kellennem, hogy az egyház csak abban az esetben mondjon le a földekhez való jogáról, ha a község évenként 2000 koronát fizet. Én a községi ügyeket intéző férfiakat perre utasítottam, s ha látják, hogy a per útján sem boldogulnak, akkor kénytelenek lesznek egyezsége lépni.

Krisztusban szeretett Atyám! Nagyméltóságodat könnyen engedőnek mondják megyszerte, ezért vesznek maguknak a csanádpalotaiak bátorságot mindamellet is, hogy én a főtisztelendő egyházi Hatóságnál egy ízben már szerencsés voltam felhatalmazást nyerni ebben az ügyben, hogy az egyház jogait megvédjem, mi különben is kötelességem. Ezért fordulok teljes bizodalommal ezúttal is esedezésemmel Nagyméltóságodhoz, hogy perre, esetleg egyezsége kegyeskedjék utasítani a küldöttséget!

Esedezésem megújításával a legmélyebb hódolatom kifejezése mellett maradtam

Nagyméltóságodnak

Csanádpalotán 1904. május 20-dikán

Krisztusban szerető fia

Kálmán Lajos

plébános

SZCSPL CSP. 73.

6.

26/1906

Méltóságos és főtisztelendő Püspökhelyettes Úr!

Többféle szempontból kezdtem feldolgozni az iskolai vagyoni ügyét egyházi szempontból; de lépten-nyomon éreznem kellett, hogy nem állván adatok a rendelkezésemre, útvesztőbe jutottam. Főképpen a kántornak adott 28 hold szántó föld érdekelt első sorban, csak hogy az idevágó adatok a közös, most már állami iskolai tanítók keze alá került, pedig azoknak az adatoknak, melyek a róm. kath. iskola korából valók, a plébániai levéltárban volna a helyök. A canonica visitatio jegyzőkönyve bizonyítja,

hogy 1835-ben a kántornak, aki egyúttal tanító is volt, 28 hold szántóföldje volt, hogyan vették el tőle?! Nyomát nem találok. Annyit látok, és ezt is kerülő úton szereztem be, hogy 1869dik és november 20dikán tartott községi képviselő-gyűlésben 21. számú határozattal elválasztják a kántorságot a tanítóságtól s az akkori kántor-tanítóval, az elválasztás után kántorral egyezkedtek, hogy 10 holdat fogad-e el, vagy 80 forintot? A kántor: Lélek Ferencz 80 forintot fogadott el; Csakhogy a kántornak nem 10 hold földjének kellett volna lenni; hanem 28 holdjának a canonica visitatio jegyzőkönyve szerint. Úgy látom, hogy összekeverték a tanító- és kántorjogokat, későbbben. Hogy a tanítók szaporodtak, mert a kántor tanító is volt, úgy magyarázták, hogy a kántor földje nem kántor; hanem tanító föld s elvettek belőle az újabban felállított iskolák tanítója részére annyit, hogy 1869-dik évben már a kántortanítónak csak 10 hold földet hagytak és itt is nem a kántornak, hanem a tanítónak szólt a 10 hold föld. Az is különös, hogy 1859-dik évben, mint a kérvény A) melléklete bizonyítja a kántortanító a földjét nem mint kántor, hanem mint tanító vallja be, s az akkori plébános nem kifogásolja a bevallást. Ha az első püspöki rendeletet Palotán végrehajtják, mely szerint ami az egyházé, telekkönyvezzék az egyházra, ma nem vesztes a csanádpalotai kántor és e mellett az egyház, és nincs zür-zavar. Míg Pécskán, Battonyán, Apátfalván a kántornak földje van, noha ugyanazon a jogon bírják a földet, mint a palotai bírhatná; addig Palotán elvették az iskola számára.

Az egyház nem mondhat le a ráírt földekről s iskoláról, az 1867-dik év előtt kapott 28 hold kántor, 28 hold fitanítóföldet perrel sem nyerhetik meg, s ha valaha róm. kath. iskola lesz Palotán, ezt illeti meg. De nem mondhat le az egyház a többről sem; mert ha lemond, többé vissza nem kapja; miért is Méltóságodnak a helyzete a kérvényt benyújtókkal szemben nem nehéz; egyszerűen hivatkozik a Vall. és Közokt. M. 1891. évi május hó 9714.sz.intézkönyvére, mely szerint községi iskolai célokra szolgáló vagyton tulajdon a népoktatási törvények értelmében a hitfelekezetekre át nem ruházható; a községre való átírásába a róm. kath iskola bele nem egyezhetik.

Maradtam

Méltóságodnak

Csanádpalota 1906. január 13.

alázatos szolgálója:
Kálmán Lajos
plébános

SZCSPL CSP. 76.

7.

199 szám

1906

Méltóságos és főtisztelendő Püspökhelyettes Úr!

A mai napon megjelent Csanádpalotán a nagylaki főszolgabíró, Csanád vármegye tanfelügyelője és a vármegye főügyésze, aki egyúttal Csanádpalota községének ügyvédje is, hogy a róm. kath. iskolára telekkönyvezett, úgynevezett iskola- és tanító-földek ügyében – mint a főszolgabíró magát kifejezte – tárgyaljanak, várván a főtisztelendő egyházi Hatóság kiküldöttjét, ki azonban nem jelent meg s így eredmény nélkül távoztak. A főszolgabíró egy vevényt mutatott, mely szerint a főtisztelendő egyházmegyei Hatóság a tárgyalásra meg volt hívva és a meghívót Jakab nevű egyén vette át. Én ebben az ügyben az ide vonatkozó adatokat felhasználásával az ügy állását feltüntető dolgozatot ajánlva küldtem be a főtisztelendő egyházmegyei Hatóságnak, melyben azt tüntettem fel – hivatkozva a vall. és közokt. miniszter ide vágó határozatára: „községi iskolai célokra szolgáló vagyon tulajdonjoga... hitfelekezetekre át nem ruházható” – hogy felekezeti iskola vagyon tulajdonjoga sem adandó át, éppen a miniszternek magyarázatát, illetőleg határozatát véve alapul. Minderről bőven szólottam dolgozatomban. Mindezt kötelezőnek érezvén megírni, maradtam

Méltóságodnak

Csanádpalotán 1906. június 19

alázatos szolgálója:
Kálmány Lajos
plébános

SZCSPL CSP. 81.

Dessewffy Sándor csanádi püspök az egyházpolitikai vitákban

Az 1894–1895. évi egyházpolitikai törvényeknek, illetve az azokat övező vitáknak mind a magyar politikatörténet, mind a magyar társadalomtörténet szempontjából nagy a jelentőségük.¹ A civil házassági jogról, a gyermekek vallásáról, a kötelező állami anyakönyvezésről (1894), valamint az izraelita felekezet bevett felekezetté nyilvánításáról és a vallás szabad gyakorlásáról (1895) szóló törvények bevezetése még inkább a modern európai jogrendszerrel rendelkező államok sorába helyezte Magyarországot.

Ugyanakkor hatásait valamennyi magyar polgár érezhette, hiszen például a házasság bíróság általi fölbonthatósága – azaz a válás felekezeti hovatarozástól független kimondhatósága – mindenki érintett.² Egyik politikatörténeti következménye volt, hogy a pártrendszer és a politikai mező hagyományos alkotmányjogi polarizációja (negyvennyolcas és hatvanhetes szembenállás) mellett megjelent a liberális–konzervatív opposzió. Ez eleinte persze nem politikai csoportokhoz és pártprogramokhoz kötődött egyértelműen, inkább az egyes politikusok egyéni és személyes vallási, illetve ideológiai meggyőződése volt az alapja.

Az első három egyházpolitikai törvény kodifikálása után azonban a politikai palettán megjelent az önmagát kifejezetten konzervatív szervezatként definiáló, a katolikus egyházhoz mind az egyének, mind a közösségek szintjén kötődő, s – nem utolsó sorban – hatvanhetes alkotmányos alapokon álló, ugyanakkor (elsősorban a vallás-, oktatás- és

---

1 Lásd bővebben: Csáky, Moritz: *Der Kulturkampf in Ungarn. Die kirchenpolitische Gesetzgebung der Jahre 1894/95.* Graz–Wien–Köln, 1967.; Salacz Gábor: *A magyar kultúrharc története. 1890–1895.* Pécs, 1938.

2 Az első válóperekről: Nagy Andrea: *A házasság intézménye a dualizmus utolsó két évtizedében.* *Belvedere Meridionale*, 2007. 1–2. sz. 17–33.

kultúrpolitikai kérdésekben) markánsan ellenzéki organizáció, a Néppárt.³ A Néppárt társadalmi bázisát a lelkipásztorkodó (elsősorban vidéki és világi) alsópapság, valamint a körük gyülekező kispolgári, parasztpolgári és gazdagabb paraszti csoportok adták. Politikai, anyagi és ideológiai háttérük azonban a katolikus felsőklérus és a konzervatív nagybirtokos arisztokrácia (az egyházpolitikai törvények főrendiházi ellenzéke) sorából került ki.

Az egyházpolitikai küzdelmek idején – és az azt követő években is, hiszen a politikai katolicizmust megjelenítő Néppárt (későbbi nevén Országgyűlési Néppárt) képviselői 1896 és 1918 között tagjai volt a törvényhozásnak – tehát nagy szerep jutott a katolikus főpapságnak. Így Desseffy Sándor csanádi püspöknek is, akinek egyházpolitikai nézeteit – életútjának ismertetése után – az alábbiakban egy a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény vitája kapcsán a főrendiházban elmondott beszéde alapján ismertetjük.

* * *

Cserneki és tarkeői gróf Desseffy Sándor 1834. június 3-án született Pozsonyban. Édesapja gróf Desseffy Antal (1788–1843) királyi tanácsos, Temes vármegye alispánja, az aradi váltótörvényszék elnöke⁴, édesanyja Koppauer Zsuzsanna, Koppauer Ignác temesvári polgármester lánya volt. Desseffy Sándor gyermekkorát Temesvárott és Aradon töltötte. Édesapja halála után a család Sáros vármegyébe költözött.⁵ Az iskola első hat osztályát a kisszebeni piarista gimnáziumban végezte. A hetedik osztályt Kassán járta, a nyolcadikat pedig magántanulóként Gyöngyösön fejezte be. 1852-ben tett érettségi vizsgát Egerben. Ezután vette fel papnövendéknek az egri szemináriumba Bartakovics Béla érsek. 1853-tól a pesti központi szeminárium növendéke, illetve az egyetem hittudományi karának hallgatója volt.

Desseffy Sándort 1859. augusztus 9-én szentelték pappá, s első kápláni állomáshelyéül a Heves vármegyei Füzesabonyt jelölte ki számára az egri

3 A szakirodalomban gyakran – helytelenül – Katolikus Néppártként szerepel a szervezet neve.

4 Éble Gábor: A cserneki és tarkeői Desseffy család. Budapest, 1903. 84–102.

5 Uo. 102–105.

főegyházmegye vezetése. 1859-ben az egri líceumban a latin nyelv és a bölcsélet tanára lett. 1860-ban Scitovszky János hercegeprímás, esztergomi érsek a fővárosi központi papnevelő intézet tanulmányi felügyelőjévé nevezte ki. 1860 ősze és 1866 szeptembere között helyettes egyetemi tanárként a pesti egyetemen is tanított. 1866. szeptember 26-án Bartakovics Béla egri érsek az egri jogakadémiára rendelte tanárnak, ahol az egyetemes jogtörténet és a statisztika oktatása mellett az intézmény hitszónoka is volt.

1868. július 3-án átlépett a kassai egyházmegyébe, ahol mint Perger János püspök – egykor egri kanonok – titkára kezdte meg a szolgálatot. Ebben a beosztásában kísérte el főpapját az I. Vatikáni Zsinatra, s hét hónapot töltött Rómában. 1873-tól Sárospatakon szolgált plébánosként, egy évvel később kerületi esperes. 1886-tól kassai székesegyházi főesperes és a kassai egyházmegye iskoláinak irányítója lett. Ebben az időszakban a Felsőmagyarországi Múzeumi Egylet elnökeként is tevékenykedett, de tagja volt az Abaúj-Torna Megyei Közművelődési Egyletnek, a Kassai Katolikus Legényegyletnek és a kassai közkórház igazgatóválasztmányának is. 1882-ben I. Ferenc József magyar király a Szent Keresztről elnevezett vértesszeresztúri címzetes apáti méltóságot adományozta neki. 1884-től idősebb mesterkanonokként a kassai székeskáptalan tagja volt.

1890. január 4-én az uralkodó csanádi püspökké nevezte ki. Ezt XIII. Leó pápa 1890. június 26-án erősítette meg. Simor János hercegeprímás, esztergomi érsek 1890. augusztus 31-én szentelte püspökké Kassán. Temesvári székhelyén szeptember 24-én iktatták be hivatalába, ahol a helyi polgárok – mint Temesvárhoz kötődő család leszármazottját és a város egykori lakóját – nagy örömmel és lelkesedéssel fogadták.⁶

Csanádi püspökként a szociális gondoskodás különösen fontos volt számára. A katolikus egyház által fenntartott oktatási, szociális és egyéb intézmények mellett támogatta az ipari munkásság és a földnélküli parasztság anyagi helyzetének javítását is. A szegedi katolikus tanítóképző és tanítónőképző intézet javára 85 000 koronát adományozott, s fenntartásukat évente további 15 000 koronával támogatta. A makói gimnázium számára 80 000, a temesvári katolikus leányegyesület székházának építésére és

6 Dessewffy Sándor főbb életrajzi adatai: Viczián János: Magyar Katolikus Lexikon. 2. köt. Főszerk. Diós János, szerk. Viczián János. Budapest, 1994. 590.; Balogh Margit – Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon. 1790–1992. Adattár. Budapest, 1996. História Könyvtár – Kronológiák, adattárak, 4. köt. 68.

berendezésére pedig 70 000 koronát ajándékozott. A csanádi püspökség központi szerveit és nyugdíjas papjait is támogatta: az egyházmegye nyugdíjalapjának 20 000 koronát, s 1895-től évente befizetett a püspökség pénztárába 20 000 koronát. Jelentős összeggel támogatta a Temesvárgyárvárosi, a muzslai, cserneki, erzsébetlaki templomokat is.

A katolikus szellemű nőnevelés stratégiai szerepét a következő szavakkal hangsúlyozta 1901. november 3-án⁷, a szegedi tanítónőképző intézet megáldásán elmondott beszédében: „A nő, ha nem is lesz valami iskolánál tanítónő, mégis mindig tanítónő, különösen akkor, ha természetes hivatását követi a családi tűzhely mellett, akár mint szelíd lelkű hitves, akár mint gondos és jólelkű anya. A nő első tanítónk, első hitoktatónk, tőle tanuljuk a szépet és a jót, és a legszebbet és a legjobbbat: az Istent.”⁸

A püspöki birtokon, a makói uradalom területén lévő Csanád vármegyei Lelén plébániát alapított, valamint templomot és paplakot építtetett. A falu környékén lévő püspöki birtokból a helyi szegény földműveseknek örökváltásban átadta az általuk korábban bérelt földjeiket. A kedvező feltételű örökváltás és a település támogatása elismeréseként a község 1908-ban – Dessewffy iránti tiszteletből – Püspöklelére változtatta a nevét. (Szerénységből ugyanis a helyi képviselőtestület által javasolt Dessewffyfalva elnevezést visszautasította; a kommunista tanácsrendszer 1950-es bevezetése után a falu neve Maroslele). Sárospatak (1885), Kassa és Makó (1893) is díszpolgárává választotta.⁹

1896. szeptember 27-én Dessewffy püspök áldotta meg I. Ferenc József és Erzsébet királyné jelenlétében a vaskapui csatornát. 1896. október 3-án a király valóságos belső titkos tanácsos méltóságot adományozta neki. A magyar állam millenniumának évében az Arad vármegyei Tornyán Dusik Erzsike libapásztorlány azt állította, hogy Szűz Mária nyolc alkalommal megjelent neki, s e kapcsán zarándokok sora érkezett a kisfaluba. Dessewffy Sándor – mint területileg illetékes főpásztor – bizottságot hozott létre az állítólagos jelenések kivizsgálására. Mivel a bizottság vizsgálata negatív eredménnyel zárult, a püspök megtiltotta híveinek a tornyai zarándoklatot.

7 Dessewffy püspök 1901-es szegedi látogatásáról lásd bővebben: Miklós Péter: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Szeged, 2004. 34–38.

8 Szegedi Napló, 1901. november 4. 3.

9 Vö. Orbán Imre: Dessewffy Sándor csanádi püspök Makón. Makói História 1999. 6. sz. 4–6.

Több alkalommal (1893, 1897) vezetett egyházmegyei látogatást Rómába, s ezen alkalmakkor tárgyalásokat folytatott XIII. Leó pápával is. Csanádi főpásztorságának jelentős eseménye még az 1900. évi velencei zarándoklat, amely eredményeként Szent Gellért, az első csanádi püspök ereklyéinek egy része visszakerült egyházmegyéjébe. Ekkor Giuseppe Sarto velencei pátriárka – a későbbi X. (Szent) Pius pápa – körlevélben kérte híveit, hogy vegyenek részt a magyarok ünnepein. Sarto és Dessewffy együtt hajóztak át egy feldíszített gondolán Murano szigetére, ahol Szent Gellért ereklyéit őrizték. A pátriárka részt vett a magyar zarándokok szentmiséjén, majd átvitte az ereklyéket a Szent György-kolostor templomába (amelynek Szent Gellért is lakója volt). Este a magyarok ünnepélyes szerenádot adtak a majdani pápának.

Dessewffy Sándor 1902-ben felvetette, hogy a csanádi püspökséget két részre kellene osztani. Szeged székhellyel egy magyar, Temesvár központtal pedig egy nemzetiségi (német és horvát nyelvű) egyházmegyére. Érdemei elismeréseként a katolikus egyház feje 1903-ban pápai trónálló és római gróf címet adományozott neki. 1905 februárjában agyvérzés érte, amelynek következtében beszélőképességét elveszítette, jobb oldalára lebénult, később állapota tovább súlyosbodott. Helyette az egyházmegyét Németh József címzetes felszentelt püspök kormányozta. Ápolója Csepregi Imre – későbbi pápai prelátus, makói esperesplébános – volt. 1905 nyarán Budapestre költöztették, s a telet a püspök városi házában, a nyarat a budai hegyek között egy villában töltötte. Budapesten halt meg 1907. december 4-én. Bebalzsamozott holttestét a temesvári püspöki székesegyházban temették el.

Számos közéleti, politikai, történelmi és hitbuzgalmi témájú cikke jelent meg különböző lapokban, folyóiratokban.¹⁰ Nyomatásban megjelent önálló munkája: Dessewffy Sándor: *Ünnepi és alkalmi szentbeszédei*. Közread. Sulyok István. Temesvár, 1900.

* * *

Dessewffy politikai és közéleti szerepvállalása nem elhanyagolható. Egri éveiben szerkesztette az *Eger* című politikai lapot, s több

---

10 Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. 2. köt. Budapest, 1893. 832–833.

lelkészi állomáshelyén is megkeresték, hogy vállaljon országgyűlési képviselőjelöltséget, ezt azonban mindig elutasította. 1890-től csanádi püspökként hivatalból tagja volt a kétkamarás magyar törvényhozásnak.

1895. március 21-én, a vallás szabad gyakorlásáról szóló (a későbbi 1895. évi XLIII. tc.) törvényjavaslat vitájában a főrendiház ülésén ő fogalmazta meg a katolikus püspöki kar álláspontját. Kifejtette, hogy szerinte a törvényjavaslat az összes magyarországi bevett felekezet – legfőképpen a legnagyobb, a katolikus egyház – érdekeit sérti. „...a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat nemcsak a katolikus egyház eddigi állását szállítja alább és tekintélyét apasztván, tevékenységében bénítja, némely vallásos meggyőződésre nézve sérelmes; hanem Magyarország eddig ismert összes vallásfelekezetű egyházainak bázisát is megmásvítja és legdrágább kincsünket, melyet egész Európa irigyelhetett tőlünk, értem az eddig itt uralkodott békés vallási együttélést, félő, hosszú időre megzavarja.”¹¹

Klasszikus liberális alapállásból elutasította a vallási alapú megkülönböztetést, s a vallás szabad gyakorlását a polgárok alapvető szabadságjogának tekintette, a törvényjavaslatot azonban radikálisnak nevezte, amely – úgy vélte – árt a magyar nemzet és a magyar állam egységének.¹² „A radikális szabadságokat, legyenek azok akár vallásiak, akár állami vonatkozásúak és adassanak bár törvények vagy kormányrendeletek útján, nemzetünkre és nemzeti államunkra egyaránt veszedelmeseknek tartom. Megvallom, nem értem a magas kormány felfogását akkor, amidőn egyrésről Magyarország állami erősítésére a közigazgatás államosítása, tehát centralizáció által törekszik, másrészt a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatban a legnagyobb decentralizációnak enged szabad tért.”¹³ Beszédének végkövetkeztetésében, saját véleményén

11 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. V. kötet. 1895. január 19.–május 29. Hiteles kiadás. Budapest, 1895. (a továbbiakban: FN) 54.

12 A magyar katolikus főpapok már 1848/49-ben vizsgálták a (szekularizált) polgári állam és katolikus egyház együttélésének problémás momentumait. Lásd bővebben: Sarnyai Csaba Máté: Források a szekularizációs törekvések püspökkari értékeléséhez 1848-ban. In: Fiatal egyháztörténészek írásai. Szerk. Fazekas Csaba. Miskolc, 1999. 114–118. és Sarnyai Csaba Máté: Oktatáslaicizálási törekvések és a katolikus felsőklérus 1848-ban. In: Fiatal egyháztörténészek kollokviuma. Szerk. Kósa László. Budapest, 1999. 69–104., valamint: Sarnyai Csaba Máté: Polgári állam és katolikus egyház. 1848. március–december. A katolikus autonómia-törekvések megjelenése. Budapest, 2002.

13 FN 56

túl, a katolikus felsőklérus álláspontját hangoztatta: „A széttagolás e művéhez hozzájárulni nem akarván, a törvényjavaslatot, melyet egyházamra és hazámra egyaránt veszélyesnek tartok, sem általánosságban, sem a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadom.”¹⁴

A törvényt végül a törvényhozás mindkét háza elfogadta, az uralkodó szentesítette, s így az egyik gyűjtőpontjává vált a politikai katolicizmus magyarországi megjelenésének.¹⁵

A beszédet az alábbiakban az országgyűlés főrendiházának naplója alapján közöljük.¹⁶ Az írásmódot igyekeztünk a mai magyar nyelvhasználat gyakorlatához igazítani. A szórenden, a központosításon és a szövegen természetesen nem változtattunk, sőt azt magyarázó és értelmező jegyzetekkel egészítettük ki.

* * *

Dessewffy Sándor csanádi püspök beszéde
a magyar országgyűlés főrendiházában
1895. március 21-én

Nagyméltóságú elnök úr!¹⁷ Méltóságos főrendek! (*Halljuk! Halljuk!*) Bármily jóakaró tárgyilagossággal bíráljam is a szőnyegen levő törvényjavaslatot, – természetesen kapcsolatban a már törvényerőre emelkedett rokonjavaslatokkal¹⁸, melyek, megengedem, nem vallásellenes szándékkal, de viszont nekem is méltóztatnak megengedni, hogy hazai viszonyaink és körülményeinknek legalább is túl merész mérlegelésével vitettek keresztül – kénytelen vagyok sajnos kijelenteni, hogy a tárgyalás

14 FN 57–58.

15 Miklós Péter: A politikai katolicizmus mint a társadalmi modernitás szimptomája Magyarországon a 19–20. század fordulóján. In: Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Szerk. Bondár Erzsébet – Demeter Gábor. Budapest, 2008.

16 FN 54–58.

17 Szlávy József koronaőr (1818–1900), 1894 és 1896 között a főrendiház elnöke. Korábban földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1870–1872), majd miniszterelnök (1872–1874), illetve ezzel egyidejűleg pénzügyminiszter (1873–1874).

18 Az egyházpolitikai törvények: 1894. évi XXXI. tc. (A házassági jogról); 1894. évi XXXII. tc. (A gyermekek vallásáról); 1894. évi XXXIII. tc. (Az állami anyakönyvekről); 1895. évi XLII. tc. (Az izraelita vallásról); 1895. évi XLIII. tc. (A vallás szabad gyakorlásáról). 1895 márciusában természetesen az első három volt érvényben, s Dessewffy Sándor püspök beszédének ebben a részében azokat bírálta.

alatt álló törvényjavaslat is nemcsak a katolikus egyház eddigi állását szállítja alább és tekintélyét apasztván, tevékenységében bénítja, némely vallásos meggyőződésre nézve sérelmes; hanem Magyarország eddig ismert összes vallásfelekezetek egyházainak bázisát is megmásvítja és legdrágább kincsünket, melyet egész Európa irigyelhetett tőlünk, értem az eddig itt uralkodott békés vallási együttélést, félő, hosszú időre megzavarja.

Mindezek dacára bízva isteni mesterünk ígéletében: Veletek leszek a világ végezetéig¹⁹ és bízva isteni tanának ember- és államboldogító termékenységében, a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot ezúttal nem egyházi szempontból, melyre korunk törvényhozói nem nagy súlyt látszanak fektetni, hanem tisztán a magyar állam érdeke szempontjából óhajtom elbírálni. Vajha képes lenne felzaklatott lelkiismeretem gyenge szava nemzetünkben az óvatos haladás és a szükséges mérséklet meggyőzését felébreszteni.

Előre bocsátom, méltóságos főrendek, hogy én senkit sem akarok vallása miatt polgári jogaiiban megszorítani, vagy éppen üldözni.

Kizárja ezt nemcsak a kereszténység második főtörvénye, de kizárja a honszeretet is, mely a hazafiak hatalmi és értelmi összetartásában adja meg az országnak legbiztosabb támasztékát. (*Élénk helyeslés.*)

Azonban megromlott agyvelejű rajongóknak, idegenből ideszakadt haszonleső spekulánsoknak, nagyzásban szenvedő hitújítóknak nem akarok tárt kaput nyitni és alkalmat szolgáltatni, hogy a nálunk annyira szükséges összetartást még ők is rontsák és törvényes oltalom mellett szabadon bujtogathassanak a jelenben fennálló felekezetek és egyházak ellen; hogy szédeleghessenek ártatlan népünk szívvilágában és ezzel gyökereiben ostromolhassák a magyar társadalmat.

Azon érv felett, hogy az embernek jogában áll a maga hitbéli meggyőződését követni, nem akarok vitatkozni. Nem is arról van itt szó. Egészen más az, hogy bárki a maga vallásos meggyőződését – mely utoljára is szubjektív – mások, különösen a hiszékeny és napjainkban a szükség és nyomor közt ilyenre úgy is hajlandó népre ráerőszakolja, mindjárt külön gyülekezetet alakíthasson. Megengedem, hogy e felett is lehet vitatkozni,

---

19 „Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig.” (Mt 28, 19–20)

akademice²⁰ értekezni, de a gyakorlatban a dolog ismét másként áll. Maga az állam is elismeri ezt, midőn éppen a tárgyalás alatt levő javaslatban a saját érdekei megővésére korlátozó befolyást biztosít magának.

Íme, az állam a vallás szabad gyakorlatát magára nézve még sem tartja valami ártalmatlannak és korlátlanul megengedhetőnek. Csak a vallásra és az egyházakra nézve tartja azt ártalmatlannak és korlátlanul megengedhetőnek, meg nem gondolva, hogy az innen eredő kár elsősorban az államra esik vissza.

A törvényjavaslat hívei azt állítják, hogy a vallás szabad gyakorlata mellett az állam javára jótékony verseny fog kifejlődni a vallásosság és erkölcsösség terén.

A külső hatást, a látszatot tekintik csupán, de figyelmen kívül hagyják azokat a veszélyeket, melyek bensőleg hatnak a nemzet egységének bomlasztására és általában nem tűnnek fel azonnal mindenkinek.

Hogy a versengés e fajtája, amely a keresztény igazságokat, a legfenségesebb és a legszentebb eszméket kalmárversenyre bocsátja az emberi fufanggal, mennyire elfajulhat és mennyi akadályt gördíthet majd az állam egységes fejlődése és haladása elé, azt nem veszik számításba.

Megengedik, méltóságos főrendek, hogy felhozzam Myndus városka esetét. Ez a kicsiny káriai révváros lokális, túlzó patriotizmusból egy terjedelmével arányban nem álló nagy kaput építtetett. Szomszédai mosolyogva figyelmeztették: Myndus polgárai, zárjátok be kaputokat, nehogy a várostok kiszaladjon rajta.²¹ Én is arra kérem a méltóságos főrendeket, ne nyissanak hazánkban a vallásszabadságnak ily tág kaput, mert féltő, hogy még az a fogyatékos vallásosság is, ami nálunk található, kiszalad rajta és eltűnik közülünk. (*Tetszés jobbfelől.*)

Tüzetesebben is indokolni akarván álláspontomat, kijelentem, hogy a mondottakon kívül főképp a következő okokból ellenzem e törvényjavaslatot: mert felette radikális, mert szükségességének rációját sehogy sem tudom feltalálni; mert a vallásfelekezetek autonóm szervezetében a nemzet egységét szétmállasztó túltengést idézhetne elő; végre mivel újabb nehézségeket támaszt a községek adminisztrációjában.

20 elméletileg (akadémikusan)

21 Myndus (Myndos) ókori kis-ázsiai város (ma a törökországi Gümüşlük van a helyén). A kapu méretén ironizáló mondást a hagyomány Diogenésznek (Kr. e. 404–323) tulajdonítja.

Felette radikálisnak mondtam a törvényjavaslatot.

A liberális Montesquieu abban a nézetben van, hogy túlságos szabadsággal bíró nemzeteket bajos vezetni, kormányozni.²² Természetes, hogy az ily államokban egyfelől a hatalom megtartásáért, másfelől annak elnyeréséért kifejlődő politikai küzdelemben, melyet az irigység még jobban elmérgesít, az egyetemes jó könnyen szem elől téveszthető és a nagymértékben kifejlődött pártszenvedély a fokozatosan és biztosan haladó előmenetelnek ezer akadályát gördíti útjába. Nagy nemzetek: az angol, német, francia, olasz sokat kockáztathatnak a radikalizmus terén; experimentálhatnak²³ a szocializmussal, sőt az anarchizmussal. Azok ugyanis minden kormányforma mellett angol, német, francia, olasz nemzet maradnak. Ha azután idővel – mondjuk 50–100 év múlva, mert mi az egy nemzet életében? – meggyőződtek ezen elvek tarthatatlanságáról, lassankint visszatérhetnek a régi üdítő forrásokhoz, a keserű tapasztalatokkal kiigazított biztosabb állami alapokra. Igaz, az ilyesmi óriási emberi hekatombákba, a tudományos haladás időleges megakasztásába, a művészeti és egyéb remek alkotások vandál pusztulásába kerül. De elvégre nagy nemzeteknél az ily szenvedések csak keresztülfutó szélvész gyanánt jelentkeznek, míg az orvosló visszahatás szelleme fel nem ébred valamely kiválóbb férfúban, ki az üszkös romokban újra felépíti az államot, mely ugyanolyan nemzeti állam leend, milyen az elhagyott volt.

De nem így van ez kisebb államokban, különösen a magyar nemzeti állammal. (*Igaz! Úgy van! Jobbfelől.*)

Magyarország a magyar nemzetnek ezeréves fennhatóságán épült fel. Eddigi egyházi és politikai intézményei a nemzettel ugyanazon történelmi alapon fejlődtek és állandósultak. Ezeknek idegen, radikális intézkedésekkel való aláaknázása és gyöngítése vesztünkre lehetne. (*Igaz! Úgy van! Jobbfelől.*) Nálunk például éppoly kevésbé lehetne kísérletezni a felekezetenélküliség szabadságával, mint az egyenlő szavazati jog behozatalával. Magyarország még egy ideig megmaradna mint geográfiai fogalom, de nem lenne magyar állam többé. Ugyan mivel kárpótolhat e

22 Charles-Louis de Secondat, La Brède és Montesquieu bárója (1689–1755) francia filozófus, államelméleti gondolkodó. Életéről, filozófiai és politikai nézeteinek alakulásáról és hatástörténetéről bővebben: Desgraves, Louis: Montesquieu. Ford. Deák Attila. Budapest, 2003. (fő művének – A törvények szelleméről (1748) – keletkezéséről és kortárs recepciójáról: 318–407.)

23 kísérletezhetnek

meddő szabadság, ha a nemzet nem találja föl többé magát e hazában? És ha ily radikális törvényekkel a leydeni könnyecsepphez hasonló ezen államot, melyet őseink kiváló bölcsessége konstruált meg eképp, egyszer felbontjuk, az sem ötven, annál kevésbé száz év múlva nem lesz többé soha visszaállítható, nem lesz többé magyar nemzeti állam, hanem lesz kozmopolita ország, (*Igaz! Úgy van! Jobbfelől.*) míg az első orkán el nem sepri. Mit használ, ha a sírt, hol nemzetünk süllyedt el, népek veszik körül és az emberek millióinak szemében gyászkönyv ül²⁴, ha még ül?! És mit használ, ha azoknak a nemzeteknek sorsára jutunk, melyek itt századokon át dulakodva egymást elpusztították, ha a starpok, galénok, dákok, trákok, géták, gepidák, vagy akár a hunok és avarok sorsára jutunk? Még ha egy döntő csatában, mint egy meteor pattanna szét nemzetünk és elmosódnék nevünk dicsősége a népek milliói közt? De így, a saját bölcsességünk alkotta törvényeit által lassanként, mintegy észrevétlenül elkallódni, szétmállani, névtelen sírba süllyedni és elenyészni: mily keserű sors, mily méltatlan tragikuma lenne az ezeréves jubileumnak!

Én tehát a radikális szabadságokat, legyenek azok akár vallásiak, akár állami vonatkozásúak és adassanak bár törvények vagy kormányrendeletek útján, nemzetünkre és nemzeti államunkra egyaránt veszedelmeseknek tartom.

Megvallom, nem értem a magas kormány felfogását akkor, amidőn egyrésztől Magyarország állami erősbítésére a közigazgatás államosítása, tehát centralizáció által törekszik, másrészt a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatban a legnagyobb decentralizációnak enged szabad tért.

Nem fogadom el továbbá e törvényjavaslatot, mert nem tudom benne a szükségesség rációját felfedezni.

Mint már említeni szerencsém volt, a mai törvényhozók alkotásaikban nem igen vannak tekintettel a vallásra, különösen annak szupernaturális²⁵ jellegére, még kevésbé igazságára, ők a polgárt csak az ő szük, földi viszonyaiban kontemplálják²⁶, a lélekre, annak örök üdvösségére nézve indifferenseknek²⁷ vallják magukat. Nem feladatom most vitatni,

---

24 Vörösmarty Mihály Szózatának (1836) tizenkettedik strófája. „S a sírt, hol nemzet süllyed el, / Népek veszik körül, / S az ember millióinak / Szemében gyászkönyv ül.”

25 természetfölötti

26 szemlélik

27 közömbös

hogyan helyes-e ez a felfogás? De tény, hogy ennek dacára a modern törvényhozók sem mellözik a vallást, mint politikai faktort, sőt céljaikhoz idomítva szeretik azt felhasználni. Szerintük a vallás nem lenne egyéb, mint bölcsészeti erkölcsstan útján gerjesztett oly érzelem, mely az ésszt és szívet harmóniába hozza; melyben az ember megnyugvását találhatná, őt sorsával kibékítené, az ideális jó úton vezetné, békés, munkás polgárrá idomítaná és neki az élet nehéz viszonyai közepette támaszt és vigasztalást nyújtana.

Mennyi idealizmus! Ezredéves történelmi tapasztalatoknak és az emberi természetnek milyen ignorálása!

Nem szándékom e téren hosszasan tartózkodni, hivatkozom csupán a méltóságos főrendek engedelmeivel, a nagy aberrációi mellett is nemes lelkű és nagyelmű íróra, az ünnepezt Tolsztojra: Lehet – úgymond – etikai tanulmányokat, laikus katekizmusokat írni, de ha az emberek azt hiszik, hogy ezekkel irányozhatják az emberiséget, csalódnak; mert az emberiséget nem ezek az értekezések, állambölcsészeti katekizmusok irányozzák, hanem az élő hit.²⁸ Vallás nélkül – állítja ugyancsak ő – nincs igaz, őszinte erkölcsösség, éppúgy, mint gyökér nélkül nincs plánta.

De fogadjuk el, méltóságos főrendek, az indifferens államnak ezt a vallás-szurrogátumát²⁹, kérdem, vajjon megfelelnek-e hazánkban az eddigi vallások az állam ezen felsorolt posztulátumainak³⁰? Avagy szükséges volt a különféle új vallásoknak tárt kaput nyitni az állami célok biztosabb elérésére?

Hazánkban eddig gyakorolt vallásokul ismeretesek: a római latin és görög szertartású katolikusok, a görög-keleti, a protestáns, az unitárius és az izraelita.³¹

Vajon a magyar állam mindezekben a vallásokban nem találta volna fel a saját érdekeinek állampolitikai céljait? Úgy tudom, a római katolikusban

28 Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828–1910) orosz realista író, vallásfilozófiai gondolkodó. Lásd bővebben: Hajnádý Zoltán: Lev Tolsztoj világa. Budapest, 1987. (különösen az A próféta című fejezet: 177–203.) Vö.: Tolsztoj, Lev: Mi a vallás és a mi a lényege? [1901] Ford. Baán István. In: Az orosz vallásbölcselet virágkora. Tolsztojtól Bergyajevig. 1. köt. Budapest, 1988. 32–65.

29 vallás-pótlékát

30 követelményeinek

31 A katolikus, az ortodox, az evangélikus, a református, valamint az unitárius (1848. évi XX. tc.) volt bevett felekezet Magyarországon, s az egyházpolitikai viták lezárulásával végül az izraelita felekezet (1895. évi XLII. tc.) is ebbe a jogi kategóriába került 1895-ben.

fennállása óta és a többiekre több százados tapasztalás bizonyította, hogy a magyar nemzet e vallásokban nemcsak hűen szolgálta hazájának állami érdekeit, de a magánember, az egyén is, individualitása szerint, feltalálta megnyugvását, ennél fogva semmi újabb vallás nemzetünket és hazánkat boldogabbá, a magyar államot erősebbé, a magyar kultúrát virágzóbbá tenni nem fogja.

Akik nálunk hitújítással, új vallások alapításával foglalkoznak, azok nem magyarok, hanem idegen származású rajongók, hogy magamat erősebben ne fejezzem ki. Egyformán ellenségei mind a létező vallásoknak, mind a magyar államnak. Minő érdekünk követelheti tehát, hogy ily szerencselovagok iránt törvény útján vendégszeretet tanúsítsunk és kalandos vallási doktrínáik számára melegágyat készítsünk, melyben esetleg mérges maszlag is tenyészhetik ?

Megengedik a méltóságos főrendek, hogy itt ismét csodálkozásomat fejezzem ki, hogy a kormányok a polgári házasságot leginkább a nemzet nagyobb egységesítése szempontjából sürgették³², most pedig egy oly törvényjavaslattal állnak elő, mely ezt a nemzeti egységet a szakadozottság nagyobb fokával fenyegeti.

E törvényjavaslat a felekezeti autonómiák terén könnyen a nemzet egységét leginkább szétmállasztó túltengést idézhet elő.

Hazánkban már eddigelé is több egyháznak van autonómiája. Most sürgetik a katolikus autonómia behozatalát, amely törekvés jogosultságát a jelen egyházi viszonyok közt el kell ismernem; az egyházi autonómiák száma tehát ismét szaporodni fog. De minő torzkép keletkezik később, ha a vallás szabad gyakorlata mellett a pár év alatt keletkezhető és felszaporodható új vallások és felekezetek külön-külön autonómiákat fognak majd követelni? Meg fogják-e tagadni? Quod uni justum, alteri ne legyen aequum?³³ Minő

32 A kötelező polgári házasság intézményének bevezetését – és ezzel a polgári jog új ágának, a civil (nem egyházi) családjognak a megjelenését – sürgető magyar politikai erők érvkészletében a polgári jogegyenlőség elve alapján gyakran szerepelt, hogy a törvény előtti egyenlőségnek fontos eleme a házasságjog egységes – állami és felekezetiileg semleges – szabályozása. A katolikus egyház ez ellen természetesen tiltakozott, hiszen tanítása szerint a házasság szentség, s mint ilyen ember által fölbonthatatlan. A házassági jogról szóló törvény (1894. évi XXXI. tc.) hatályba lépése előtt érvényben lévő magyarországi – felekezeti – házasságjogi rendszerekről lásd bővebben: Szeredy József: Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra. 1–2. köt. Pécs, 1883.

33 Quod uni justum, alteri aequum. = Ami az egyiknek jog, az a másiknak is az. Itt: „Ami az egyiknek jog, az a másiknak ne legyen az?”

nagyszerű távlat: Magyarország vallásszabadsággal és vagy 10–12 egyházi autonómiával, a nemzet egységesítésének nagyobb dicsőségére!

Végül ellenzem a törvényjavaslatot, mert újabb nehézséget támaszt a községek adminisztrációjában.

Méltóztassanak figyelembe venni a vegyes vallású és -nemzetiségű községek előljáróit, mennyi bajjal és minő nehézséggel kell megküzdeniük a képviselőtestületek összeállításában, az előjáróság választásánál, mennyi nehézséggel az egyházi és kulturális intézményeknél?

Tekintsük például Zemplén-Hegyalját; van ott nem egy község 5–600 lakos mellett külön három templommal, három iskolával, három pappal, három kántorral, legalább három tanítóval, három harangozóval; Tokajban éppen 4000 lakos mellett hat templommal!

És ha a községi élet a mostani szakadozottság mellett már sokat szenved, mennyit szenved majd akkor, ha a község lakossága még egyszer annyi, vagy kétszer annyi felekezetre fog szétforgácsoltatni?

A széttagolás e művéhez hozzájárulni nem akarván, a törvényjavaslatot, melyet egyházamra és hazámra egyaránt veszélyesnek tartok, sem általánosságban, sem a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadom. *(Éljenezésék jobbfelől.)*

Konfliktus és szolidaritás

HORTHY ÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ

A katolikus egyház Horthy-korszakban betöltött szerepének megítélése és interpretációja az elmúlt hatvan év történetírásában többször változott. A Rákosi-korszakban antiklerikális marxista alapon igyekeztek bizonyítani, hogy a Horthy-rendszer fasizmus volt és hogy a történelmi keresztény egyházak – élükön a katolikus felekezettel –, a „klerikális reakció” képviselői a Horthy vezette „fasiszta diktatúrát” hűen kiszolgálták.¹ 1990-re és az azt követő időszakra – miközben a téma szakirodalma szinte könyvtárryira gyarapodott – alapvetően két irányzat volt megkülönböztethető. Az egyik a katolikus egyház történetét a köztörténet és a művelődéstörténet speciális területének tekinti, és ezekhez hasonló módszerekkel, nagyjából azonos források alapján vizsgálja.² A másik – a hagyományosan „klerikálisnak” nevezett – megközelítés az egyháztörténetet a teológia részének tartja, s kvázi apologetikus hangvétellel tárgyalja a történelmi eseményeket, értelmezi az adatokat és fogalmazza meg konklúzióit.³ Csak a legutóbbi időszakban – az elmúlt bő másfél évtizedben – jelenhettek meg történeti tárgyilagossággal és megfelelő forráskritikával készült, ideológiai és vallási ballasztoktól mentes szakmunkák.⁴

A katolikus egyház a Horthy-korszakban sokkal inkább jelen volt a törvényhozásban, a közigazgatásban és az állami reprezentáció

---

1 Például Balázs Béla: A klerikális reakció szerepe a Horthy-fasizmus uralomra jutásában és konszolidálásában. Budapest, 1954.

2 Erre példa: Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon. 1919–1945. Budapest, 1999.

3 Erre példa az amerikai kontinensen élő egyháztörténész katolikus pap először angolul, majd magyarul megjelent munkája: László T. László: Egyház és állam Magyarországon. 1919–1945. Budapest, 2005.

4 Az eddig megjelent szakirodalom és a források alapján az egyik legkiválóbb összefoglalás: Spannenberg, Norbert: Die katholische Kirche in Ungarn. 1918–1939. Positionierung in politischen System und „Katholische Renaissance”. Stuttgart, 2006.

színterén, mint a dualizmus éveiben. A világháborús vereség és az 1918–19-es forradalmi rendszerek – és ezzel a történelmi Magyarország – összeomlása után jelentkező konzervatív fordulatnak és a keresztény nemzeti ideológia (és annak más-más réteget és társadalmi-politikai csoportot megszólító és mobilizáló irányzatai) szellemi és fizikai tértnyerésének eredményeként.

A Horthy Miklós kormányzósága alatt fennálló politikai kurzus ideológiai hátterét a már említett keresztény nemzeti gondolat határozta meg. Ennek legnagyobb és legbefolyásosabb ága, a „klerikális újkonzervatív irányzat” két programadó ideológusa is katolikus pap volt. Ezen eszmekör képviselői Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök *Kultúra és terror* (1918) című művére és Bangha Béla jezsuita szerzetes *Magyarország újjáépítése és a kereszténység* (1919) című pamfletjére alapozva fogalmazták meg nézetrendszerüket, teoretikus és gyakorlati politikai alapállásukat. Így – ha közvetve is – a Horthy-korszak hivatalos ideológiájának kétségtelenül megalapozó és alakító tényezője volt a katolikus egyház morális, szociális és társadalompolitikai tanítása.

A jóval kisebb befolyással bíró és inkább az értelmiségi körökben népszerű „antiliberalis újkonzervativizmus”, vagy „status quo konzervativizmus” – amely Szekfű Gyula *Három nemzedék* (1920) című eszmetörténeti és történetfilozófiai esszéjét tartotta alapművének – is rendelkezett katolikus gyökerekkel. A történészprofesszor Szekfű az 1940-es években a katolikus egyház társadalmi tanítását a politikai életben megjeleníteni kívánó szervezetek – a Katolikus Szociális Népmozgalom (1943) és a Keresztény Demokrata Néppárt (1944) – létrehozásában és működésében is szerepet vállalt (igaz, inkább a szimbolikus megjelenés, mint a gyakorlati szervezőmunka szintjén). A keresztény nemzeti ideológia legkevésbé kidolgozott, legmarginálisabbnak látszó, ugyanakkor rendkívül népszerű irányzata a – Szabó Dezső *Az elsodort falu* (1919) című regényére alapozott – fajvédő „szegedi gondolat” bírálta ugyan a katolikus (felső) klérust, de nem az egyházzal, mint intézményrendszerrel, inkább személyi összetételével volt gondja. A fajvédők a nemzetietlenség vádjával illeték a katolikus főpapságot: egyrészt annak közismert és megingathatatlan látszó Habsburg-hűsége, másrészt a német és a szlovák nemzetiségnek a hierarchián belüli felülreprezentáltsága miatt.

A katolicizmus politikai befolyása a hadseregben is érződött. 1920-ban megszervezték az önálló magyar tábori püspökséget, amelynek első főpapja Zadaveczi István ferences szerzetes lett. A tábori lelkészek a laktanya területén laktak és tiszti rangot kaptak, ezzel a tisztikar tagjai lettek. Gyakran előfordult, hogy szentmiséket vagy más liturgikus cselekményeket a kaszárnya területén végeztek. A laktanyán kívüli templomban vasárnapi vagy ünnepnapra misén általában a tisztikar katolikus része együtt jelent meg, s egymás mellett ültek a katonai vezetők – ezzel is demonstrálva a hadseregnek a katolikus egyház iránti lojalitását. A dualizmus liberális szellemű időszakában az állam és az egyházak, a hadsereg és a vallások szétválasztottságát és elkülönülését igyekeztek megjeleníteni, így az előbb leírt jelenségek és események többnyire elképzelhetetlenek voltak.

A református kormányzó mellett a Horthy-korszak nagy részében nem a katolikus felekezethez tartozott a miniszterelnök: Bethlen István (1921–1931) és Darányi Kálmán (1936–1938) református, Gömbös Gyula (1932–1936) evangélikus vallású volt. Bár a politikai elitben a protestáns felekezet túlreprezentált volt, a kormányzó és kormányfői több minisztériumban is ügyeltek a tisztségviselők vallási hovatartozására. Ennek jegyében például gyakorlat volt – a legnagyobb lélekszámú katolikus egyházra való tekintettel –, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket katolikus vallású politikussal töltötték be. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium első (katolikus) ügyosztálya élén mindig katolikus lelkész állt, de a közoktatási osztály vezetését is gyakran katolikus szerzetespap látta el. Fennállása alatt a népjóléti és munkaügyi tárca mindkét minisztere – Vass József és Ernst Sándor – katolikus pap (és nem utolsósorban keresztény párti politikus) volt.

A két világháború közötti Magyarországon a katolikus egyház az emberek mindennapjaiban is jelen volt. Ennek egyik legfontosabb megnyilvánulása az oktatási rendszerben betöltött szerep: a közoktatásban és a felsőoktatásban ugyanis kötelező tantárgyként szerepelt a hit- és erkölcsstan, s a történelmi egyházak közül – az ország lakóinak vallási megoszlásának arányában – a katolikus egyház vallás- és erkölcsi tanításait oktatták a legtöbb iskolában. De tradicionálisan a szociális érintkezésnek, a (lokális) közösségélmény szerzésének, valamint bizonyos társadalmi rétegek és csoportok koherenciája kifejezésének szcénái a katolikus

egyház szakrális szertartásai voltak (például búcsúünnepek, körmenetek, lelkigyakorlatok). A római egyház – hasonlóan a többi történelmi felekezethez – egészségügyi intézmények, árvaházak és szeretetotthonok fenntartásával a szociálpolitikában is megjelent (ezzel állami feladatköröket ellátva). Az önszerveződő közösségek és katolikus egyesületek révén a civil szférában is nagy szerep jutott az egyháznak. A katolicizmushoz kötődő hitbuzgalmi és karitatív társadalmi szervezeteket – a konstans egyházi kontrolljukat is biztosító – országosan egységes organizáció, az Actio Catholica (Katolikus Akció) fogta össze.

Magyarországon 1920 és 1927 között egykamarás törvényhozás – nemzetgyűlés – működött. A 1926. évi XXII. törvény azonban felállította a felsőházat is, amelynek „méltóságuk vagy hivataluk alapján és tartama alatt tagjai” voltak a katolikus egyház főpapjai is, mégpedig a következők: „a javadalmukba beiktatott latin és görög szertartású római katolikus egyháznagyok, még pedig Magyarország hercegprímása, a kalocsai és egri érsekek, a csanádi, győri, hajdúdorogi, pécsi, székesfehérvári, szombathelyi, váci és veszprémi megyés püspökök, a pannonthalmi [bencés] főapát, a hazai két premontrei rend főnöke [a jászói és a csornai prépost], a zirci [ciszterci] apát, a kegyes tanítórend [piarista rend] magyar főnöke és a székesfőkáptalanok nagyprépostjai” és további hét választott személy. A területgyarapodás után a magyar országgyűlés felsőházába méltóságuk alapján delegáltak száma huszonkettőre, míg a választottak száma tízre emelkedett.

Így a törvényhozás folyamatának is fontos elemévé – és részben alakító tényezőjévé – vált a katolikus felsőklérus. A négy legnagyobb birtokkal és ingatlanvagyonnal rendelkező szerzetesrenden keresztül nemcsak a világi papság, de a – szigorúbb regulák szerint élő – szerzetesi egyház is politikai képviselőt nyert. De az országos törvényhozás mellett a helyi rendeletalkotás és közigazgatás rendszerében is megjelentek a katolikus egyház papjai. Az 1929. évi – a közigazgatás rendezéséről szóló – XXX. törvény alapján a helyi törvényhatósági bizottságokban az adott településen legnépesebb felekezet lelkészei is tagsághoz jutottak. Ez pedig elsősorban a katolikus papoknak adott lehetőséget a helyi politikai életben való részvételre, hiszen 1930-ban az ország lakosságának 67,1 százaléka ehhez a felekezethez tartozott.

Amikor Horthy Miklóst 1920. március 1-jén a Magyar Királyság kormányzójává választották, államfői jogköre valamivel korlátozottabb volt, mint az uralkodóé. Így például nem gyakorolhatta a – Magyarország apostoli királyát 1918-ig megillető – főkegyúri jogot. A *ius supremae patronatus* alapján a magyar államfőnek jogában állt a magyarországi tényleges javadalmas és címzetes katolikus egyházi méltóságokat adományozni. A főpapi székeket a király töltötte be, s a magyar közjog szerint a püspöki kinevezést érvényesnek kellett tekinteni és az új főpástort javadalmába és püspöki egyházigazgatási joghatóságába be kellett iktatni, függetlenül attól, hogy a pápai megerősítés (*preconisatio*) megtörtént-e vagy sem. 1920 után – bár legtöbbször a magyar kormány politikai akaratának és az egyházi vezető réteg javaslatainak figyelembe vételével – a pápa nevezte ki a főpapokat.

Horthy – mint emlékirataiból is kiderül – különösen a püspöki kar tagjainak nagy vagyon feletti rendelkezése és politikai befolyása miatt nem tartotta szerencsésnek, hogy mint kormányzó nem rendelkezett a főkegyúri jogkörrel. „...joggal eshetett kifogás alá a főkegyúri jog gyakorlásának elvonása, mert ennek következtében az a hatáskör, amely Szent István óta megillette a magyar királyokat, most a pápára szállott. A püspökök kinevezése tulajdonképpen a velejáró felsőházi tagságnak és a nagy vagyon hasznélvezetének adományozását is jelenti, s ez nagyon is megindokolja, hogy ezt a jogot a kormányzó is gyakorolhassa. Arra az esetre is kínálgzott megoldás, ha a kormányzó protestáns: a hercegprímás bevonása a döntésbe.”⁵

Horthy Miklós 1919 augusztusában az ellenforradalmi kormány hadügyminisztereként a patinás szegedi Kass Szálló egyik első emeleti részében rendezkedett be.⁶ Egyik fő támogatója a már említett konzervatív Zadraveczpáter–és a vezetése alatt álló alsóvárosi parasztpolgári réteg–volt. A későbbi kormányzó szinte minden nap ellátogatott Szeged-Alsóvárosra, ahol Zadravecz Istvánnal ideológiai kérdésekről, politikai tendenciákról és

---

5 Horthy Miklós: Emlékirataim. Budapest, 1990. 140.

6 Horthy szegedi időszakáról és az ellenforradalmi kormányok diplomáciájáról lásd Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája. 1. köt. Az első évek. 1919–1924. Gödöllő–Máriabesnyő, 2012. 12–13.

perspektívákról beszélgettek.⁷ A nagyhatású szónok Zdraveczen nyilvános beszédeiben és írásaiban később is gyakran párhuzamot vont a Szegedről való indulás hasonlatából kiindulva a kormányzó Hunyadi János és Horthy Miklós, valamint – elég szerénytelen módon – a ferences Kapisztrán Szent János és saját maga között. Egyik ima- és elmélkedőkönyvében a következőképp fogalmazott – „a tizenhárom vármegyés csonkaságban” lévő Magyarország kapcsán – magyar nemzet harcairól. „A létért folyt a harc – de hányszor. Magyarország, Regnum Marianum létéért... Török-, tatárdúlások és egyéb veszedelmek idején. Különösen a másfél százados török viaskodásban... Akkor láttunk Hunyadiakat rózsafüzéres karddal harcolni, akkor vonultak Budáról, Szegedről, Duna-Tisza tájairól Kapisztrán seregei...”⁸

Ezt az analógiát – a tizenötödik századi nemzeti uralkodócsalád sikereinek hosszú sorolásával – a harmincas évek végén, negyvenes évek elején is hangoztatták, így kísérelve meg történetileg megalapozni Horthy dinasztiaalapítási kísérletét. Zdraveczen István és Horthy jó kapcsolatának jele volt, hogy a kormányzó később a katolikus tábori püspöki székbe ültette szövetségését (akinek aztán a frankhamisítási botrányba való belekeveredése miatt kellett távoznia a főpapi stallumból 1927-ben).⁹ „A Hunyadiak óta nem volt még nemzetség, amely annyit szolgált volna a nemzetnek, amelynek annyit köszönhattünk volna, mint nekik. Nem volt még család, amely annyira hozzánk nőtt volna, amelyik annyira vér lett volna vérünkéből, lélek a lelkünkéből: vigaszunk, büszkeségünk, reménységünk.”¹⁰ – olvashatjuk egy 1942 októberéből származó pamfletben, amely a kormányzó unokájának VI. István néven történő trónra lépését javasolja. Azt nem tudni, hogy ez a gondolat a kormányzó köreiből származott-e (s a

7 Sarnyai Csaba Máté: Az autonómiáról nézetei egy papnak, 1919. március. P. Zdraveczen István az ellenforradalom „Kapisztránja” a katolikus autonómiáról. In: Magyarország és Európa. 1919–1939. Szerk. Döbör András, Kiss Gábor Ferenc. Szeged, 2001. 107–122.; Zombori István: Horthy, Zdraveczen és Szeged (1919). In: Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2010.

8 Zdraveczen István: Szerafi szárnyakon. Ima- és elmélkedőkönyv. Budapest, 1931. 84–85.

9 A frankhamisítási botrány történetének és következményének legutóbbi feldolgozása: Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája. 2. köt. A húszas évek második fele. 1924–1931. Gödöllő–Máriabesnyő, 2013. 23–36.

10 Bánó Zoltán és Szabó László röpirata Horthy kormányzó unokájának királlyá koronázása érdekében. (Budapest, 1942. október) Idézi: Serédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései. 1941–1944. Sajtó alá rendezte, az előszót, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Orbán Sándor és Vida István. Budapest, 1990. 153–154.

közvélemény „tesztelésére” jelent meg), vagy éppen ellenfelei igyekeztek ezzel lejáratni Horthyt, bizalmatlanságot ébreszteni iránta s ezzel politikai instabilitást generálni a háborúba sodródott országban.

Mint az közismert, Horthy gyakorló református volt. Ennek ellenére az állam(fő)ji reprezentáció és szimbolikus aktusok síkján igyekezett a lehető legjobban akkulturálódni a magyarság többségét magába foglaló katolicizmus vallási szokás- és rítusrendszeréhez. Erre jó példa az 1938-as hármasszentévi eseménysorozata. A magyar állam és a katolikus egyház ekkor közösen ünnepelte az államalapító király halálának kilencszázadik évfordulóját és az egyetemes katolikus világegyház nagy ünnepét, az Eucharisztikus Világkongresszust, valamint a magyar katolikusok megemlékeztek az ország kilencszáz évvel korábbi Szűz Máriának való felajánlásától. „Rendkívüli magas kitüntetés volt ez a számunkra – írta visszaemlékezésében a kormányzó –, amit méltóan meg is becsültünk. A bíboros államtitkár úr [Eugenio Pacelli] nem sajnálta a fáradtságot, hogy a sok nyelven kívül, melyet folyékonyan beszélt, még a mi nyelvünket is megtanulja. Aki részt vett a Hősök terén az ezredéves emlékmű előtt tartott főpapi misén, aki látta az esti körmenetet a Dunán, amint a legméltóságosabb oltárszentség kivilágított hajón vonult fel számos más hajó kíséretében a fényárban úszó partok között, az ezeket a mélységesen megkapó élményeket sohasem fogja elfeledni.”¹¹

A fenti sorokból érződik, hogy – a kötelező protokolláris részvételen túl – át tudta érezni, hogy a több milliós magyar katolikus hívősegregnek milyen nagy lelki táplálékot és erőt ad ez a szakrális esemény – a kedvezőtlen külpolitikai viszonyok (Hitler az immár Magyarországgal határos Németország katolikusainak megtiltotta a világkongresszuson való részvételt) és az aggasztó belpolitikai tendenciák (a társadalom egyes csoportjainak radikalizálódása, a nyilasok és nemzetiszocialisták politikai térfoglalása) ellenére is. 1938. május 25-én este, a pápai legátus (teljhatalmú pápai megbízott), a már említett Eugenio Pacelli – a későbbi XII. Pius pápa – tiszteletére mondott pohárköszöntőt Horthy, amelyben a magyar állam és a katolikus egyházat irányító Apostoli Szentszék közötti jó kapcsolatról és annak történelmi előzményeiről beszélt. „Magyarország hálatelt szívvel őrzi Szent Péter utódjának emlékét, akik történelmének sorsdöntő óráiban,

---

11 Horthy Miklós: i. m. 205–206.

többek között ennek az ősi városnak [Buda 1686. évi] felszabadítása idején, értékes segítségükben és támogatásukban részesítették. Ugyanattól a hálától vezetettve, mint a múltban, Magyarország mindig meg fogja becsülni az atyai jóindulat érzelmeit, amelyet a Szentatya iránta tanúsít. Azok a szerencsés és szoros kapcsolatok, amelyek minket a Szentszékkal évszázadok óta összefűznek, jelentik a jövő egyik legbiztosabb zálogát. Ettől a szilárd meggyőződéstől eltelve emelem poharamat a Pápa Őszentségének [XI. Pius – Achille Rati] fennkölt személyiségére s Eminenciád [Eugenio Pacelli] egészségére.”¹²

Annak ellenére, hogy a kormányzó a kálvini teológiát követő reformátusként bizonyára elvetette Szűz Mária és a szentek, valamint az Oltáriszentség nyilvános és celebráns tiszteletét, részt vett a magyar országgyűlés Székesfehérvárra kihelyezett ünnepi ülésén 1938 augusztusában, amikor elfogadták az 1938. évi XXXIII. törvényt. Ennek a becikkelyezésével a magyar törvényhozás deklarálta, hogy „mélységes tisztelettel emlékezik meg a nemzet első királyunknak, a szentnek, az államalkotónak, az uralkodónak és a hadvezérnek máig ható, dicsőséges tetteiről és maradandó történelmi alkotásairól”. Így a magyarországi protestánsok is bekapcsolódhattak az államalapító uralkodó évfordulójának ünneplésébe.

Ugyancsak emlékirataiból tudjuk, hogy Horthy – valószínűleg az államfőségének egyik legitimáló tényezőjeként általa (is) vallott Szent Korona-tan miatt – tisztelte a magyar állam területi, jogi és eszmei integritását manifesztáló Szent Koronát. „A szent korona számunkra nem látványosság, hanem az ország összes felségjogait megtestesítő, megszentelt kegyeleti tárgy, a magyar állami felségjog birtokosa. Így fogta fel jelentőségét Pacelli bíboros államtitkár, a későbbi XII. Pius pápa is, midőn a budapesti nemzetközi eucharisztikus kongresszus alkalmával 1938-ban térdet hajtva imádkozott előtte.”¹³

A kormányzó protestáns vallása néhányszor kisebb problémát okozott és gátolta protokolláris teendői ellátásában. 1930. október 25-én, amikor a – Temesvárról Szegedre kényszerült – csanádi püspök új székesegyházát – a szegedi Dómot – szentelte fel, Serédi Jusztinián bíboros, esztergomi

12 A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve. Közrebocsátja: a kongresszus előkészítő főbizottsága. Budapest, 1938. 125.

13 Horthy Miklós: i. m. 169.

érsék, Magyarország hercegprímása nem akarta megszentelni a református kormányzót. A kánonjogász főpap – Shvoy Kálmán altábornagy határozott fellépésének hatására – úgy döntött, hogy az a rész, ahol Horthy ül, a székesegyházon kívüli területnek tekintendő, így nem része annak (s így az ott ülő kormányzó sem kerül megszentelésre). Még aznap Serédi sérelmezte, hogy őt, a magyar katolikus egyház fejét, a római egyház bíborosát – azaz a protokoll szerint hercegi rangú személyt – nem rangban hozzáillő követ a díszmenetben, hanem a protestáns kormányzó.

Shvoy Kálmán így írt erről naplójában: „De. 10^h-kor szent mise a fogadalmi templomban. Ott vannak a főpapok, két házelnök, 4 miniszter, a kormányzó jobb oldalon ül. A papokkal ellentétem volt, mert nem akarták a kormányzót megszentelni, érélyes fellépésemre csak megtették. Mise után az ellenforradalom emléktábláját avatták fel [a szeged-alsóvárosi kultúrház falán]. [...] A kormányzói pár a csapatok előtt a püspöki palotába, onnan a Kassba [a szegedi Kass Szálló], az ebédre ment. A primás [Serédi Jusztinián] nem akart a kormányzó előtt menni, érélyesen kellett fellépnem...”¹⁴ A gyakorlatban általában a katolikus egyházhoz kötődő ünnepi események, nagy nyilvánosság előtti vallási szertartások alkalmával katolikus vallású felesége, Purgly Magdolna képviselte a kormányzót, s ez ellen már a főpapságnak sem lehetett semmi kifogása. A Horthy családon belül egyébként a vallási tolerancia uralkodott, hiszen a kormányzói családban – a magyar vegyes házasságokban megfigyelhető történelmi hagyományoknak megfelelően – a hölgyek katolikus, az urak református vallásúak voltak. Tudjuk, hogy az emigráció éveiben feleségét és menyét Horthy elkísérte a katolikus templomba, de be nem ment, hanem kívül megvárta őket, ugyanakkor a portugáliai Estorilban az egykori kormányzó és unokája a kálvinista anglikán templomba járt istentiszteletre.

Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatát ambivalencia jellemezte. Az 1918-19. évi forradalmakra nem volt adható más politikai válasz, csak a konzervatív – keresztény nemzeti – fordulat, amelynek ideológiája a történelmi keresztény egyházak vallás erkölcsi és szociális tanításának integrálásával jött létre, s első megfogalmazói is sok számmal kötődtek a katolicizmushoz. Így a katolikus egyház és a kormányzó kapcsolatrendszerében az együttműködés szándéka dominált, azt a

¹⁴ Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata. 1918–1945. Sajtó alá rendezte, a bevezető szöveget írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta: Perneki Mihály. Budapest, 1983. 109.

kölcsönös elfogadás és az egymással vállalt szolidaritás határozta meg. Ez a kényszerű kooperáció azonban korántsem volt súrlódásmentes. A legnagyobb konfliktus a katolikus felső klérus hagyományos – és történelmi kontextusában érthető – Habsburg-barátsága és protestánsellenessége volt. A főpapok többsége az egész Horthy-korszakban gyanakvással, idegenkedve tekintett a református államfőre és ezzel párhuzamosan (egyház)politikai befolyásáért aggódva féltékenyen nézett a protestáns püspökökre.

A jó együttműködés és a viszonzott támogatás ellenére a katolikus egyház hivatalosan *expressis verbis* soha nem legitimálta Horthy hatalmát. A püspöki kar a korszak elején – Prohászka Ottokár és Zdravec István kivételével – a Habsburg dinasztia visszatérésében reménykedett és támogatta is az erre irányuló törekvéseket. De a katolikus főpapok a harmincas-egyvenes években is távolságtartással nézték a kormányzó jogkörbővítési és dinasztiaalapítási kísérleteit.¹⁵ Ennek ellenére az állam pénzügyi és infrastrukturális támogatása, valamint keresztény nemzeti ideológia térhódítása eredményeként megindult „katolikus reneszánsz” – a papság és a szerzetesség létszámának gyarapodását és az egyház társadalmi és politikai befolyásának növekedését – örömmel fogadta a katolikus egyházi elit.

Horthy és a katolicizmus kapcsolatát tehát a konfesszionális és történelmi háttérbe ágyazott konfliktusháló, valamint a jól felfogott politikai érdekek mentén kialakult – ugyanakkor kétségtelenül ideológiai értékeken alapuló – szolidaritás határozta meg.

---

15 Vö. Serédi Jusztinián: i. m. 70–73. és 134–136.

Adatok a szegedi katolikus tanítóképző intézet történetéhez az első világháború befejezésétől az államosításig

A Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézetet¹ 1844-ben alapították, első igazgatója a szegedi kerület esperese, Kreminger Antal szeged-palánki plébános lett. Kreminger Antal (akinek vezetékneve egyébként Kremminger alakban is előfordul a korabeli forrásokban) 1804-ben született Szegeden.² 1826-ban szentelték pappá a csanádi egyházmegye székhelyén, Temesvárott, ahol 1828-tól a papnevelő szeminárium dogmatika és polémia, majd 1831-től egyháztörténet és kánonjog tanáraként dolgozott. 1835-ben – bátyja, Kreminger György utódjául – Szeged-Palánk városrész (az egykori belvárosi Szent Dömötör templom) plébánosává választották, s ettől az évtől a szegedi esperesi tiszttel is ellátta.

Kreminger Antal szegedi egyházi működését meglehetősen népszerűtlen intézkedésekkel kezdte: 1835-ben beszüntette a közkedvelt pásztorünnepet, a dömötörözést, 1837-től pedig német nyelvű prédikáció helyett csak magyar nyelvű igehirdetést tartott.³ Noha a palánki városrészben akkoriban nagy

---

1 Az intézmény elnevezése főnállása alatt többször változott: volt Szegedi Királyi Püspöki Fitanító Képezde (1867–1883), Szegedi Római Katolikus Tanítóképezde (1883–1885), Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Intézet (1885–1894) és Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet (1894–1938). Működésének utolsó évtizedében pedig Szegedi Királyi Katolikus Líceum és Tanítóképző Intézet (1938–1948) volt a hivatalos neve. Az intézet 1894 és 1923 között Szeged-Alsóvároson, a Boldogasszony sugárút 57. szám alatt, majd 1923-tól az államosításig Újszegeden, a Temesvári krt. 38. szám alatt működött. Lásd bővebben: A Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet emlékkönyve. 1844–1944. Összeáll., szerk. Csillik László és Gácsér József. Szeged, 1994.

2 A Kreminger családról bővebben: Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez. Szeged, 1994. 166–167.; Miklós Péter: Meghatározó személyiségek. Arcképek Szeged 19. századi katolikus egyházi életéből. Szeged, 2000. 1. sz. 4–5.

3 Péter László: Az utolsó dömötörözés. In: Uő: Szőregi délutánok. Budapest, 1994. 73–74.

számban éltek németek, s ő maga is német eredetű családból származott. Kreminger 1840-ben a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett csöpöfői prépostság címzetes préposti méltóságát nyerte el.⁴ 1843-tól szentszéki ülnökként, 1851-től Szeged iskolái és tanítóképzője fölötti püspöki biztosként tevékenykedett.⁵ 1885. február 5-én hunyt el. Kreminger Antal ellentmondásos alakja Szeged történetének. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc napjaiban konzervativizmusa és forradalomellenessége miatt a város egyik legtámadottabb figurája volt⁶, ugyanakkor tudása és tapasztalata révén élete végéig bizonyos tekintélynek örvendett.⁷

A két világháború közötti Szegeden a katolikus egyház több óvodát, elemi iskolát és középiskolát tartott fenn.⁸ A közép- és felsőfokú oktatásban betöltött szerepük miatt az 1720-ban Szegeden megtelepedett piaristák és az 1873-tól a városban tevékenykedő Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek érdemelnek említést.⁹ A jezsuita szerzeteseknek 1920-tól itt volt a filozófiai, bölcséleti főiskolája, s később a rend látta el a szegedi hittudományi főiskola vezetését is.¹⁰ Ezekon kívül egy tanítóképző és tanítónőképző intézet volt az egyház fönntartásában. A tanulmányunkban tárgyalt férfihallgatókat oktató Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet mellett 1901 óta Szegeden működött a már említett Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek kongregációjának tanítónőképző intézete is rend alsóvárosi (a Szentháromság és a Szent Ferenc utca sarkán álló) iskolakomplexumában.¹¹ Az iskolanővérek magyar rendtartományának székhelye – mivel a korábbi központ, Temesvár a trianoni békediktátum (1920) után Romániához került – Szeged volt ebben az időben.

4 Schematismus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1863. Temesvár, 1863. 195.

5 Schematismus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1851. Arad, 1851. 138.

6 Miklós Péter: A katolikus egyház Szegeden 1848/49-ben. In: Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica. Tomus CXXIII. Szerk. Marjanucz László. Szeged, 2005. 3–21.

7 Kreminger Antal életrajzáról lásd bővebben: Kisházi-Kovács László: Egy híres szegedi plébános: Kreminger Antal (1804–1885). Deliberationes, 2008. 1. sz. 37–72.

8 Giczi Zsolt: Szeged katolicizmusa az 1930-as években. Szeged, 1990–91. 12–13. sz. 21–23.

9 Vö. Piaristák Szegeden. Szerk. Apró Ferenc. Szeged, 1996.; Farkas Mária Margaréta: Az iskolanővérek szegedi intézetének iskolái 1873–1948. 1–2. köt. Szeged, 2002.

10 Péter László: A jezsuiták Szegeden. In: Uő: Szegedi sereg számla. Szeged, 1999. 58–79.

11 Miklós Péter: „Legyen ez az intézet Szeged városának büszkesége.” A szegedi tanítónőképző fölszentelése 1901-ben. Szeged, 2001. 11. sz. 54–55.

A dolgozatunkban tárgyalt korszakban az intézmény igazgatója szinte végig (1919 és 1945 között) Becker Vendel volt. Becker Vendel a Temes vármegyei Németszentpéteren született 1878. január 1-jén. Teológiai tanulmányokat Temesvárott folytatott, később 1910 és 1914 között a budapesti egyetemen történelem–földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1902-ben szentelték katolikus pappá. Eleinte Écskán, Pankotán, Újaradon és Nagykikindán szolgált segédlelkészként, majd Aradon volt hittanár. 1910-től a budapesti Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelőjeként tevékenykedett. A szegedi katolikus tanítóképző tanárává 1914-ben nevezték ki, amelynek 1919-től (előbb megbízott, majd 1921-től ténylegesen kinevezett) igazgatója is volt. 1922-ben a csanádi egyházmegye szentszéki tanácsosa lett, 1929-ben a pápai kamarás címet kapta meg. 1946. december 31-vel nyugdíjazták. 1957. október 11-én halt meg Szegeden.¹²

Becker Vendel önálló kötetben megjelent művei: *Temesvár kultúrgeográfiai hatása a Délvidékre.* (Szeged, 1917.); *A tanítóképzés reformja. Tanítóképzés, papnevelés.* (Szeged, 1932.); *Az alsó fokú gazdasági szaktanítóképzés problémája és a Szegeden felállítandó „Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola”.* (Szeged, 1935.); *A magyar alsó fokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása.* (Budapest, 1936.); *Egységes mezőgazdasági szaktanerőképzés a liceumi gazdaságoktatás alapján.* (Szeged, 1938.); *A gazdasági népoktatás és a nemzet jövője.* (Szeged, 1939.); *Katolikus iskolaügy a demokratikus Magyarországon.* (Szeged, 1947.).

Az első világháború elvesztése és Magyarországnak azután bekövetkező területcsökkenése érintette a szegedi katolikus tanítóképző intézetet is. Az intézmény Újszegeden, a Temesvári körúton készülő új épülete nem haladt megfelelő ütemben. Egyrészt a háborús viszonyok miatt nem volt a katolikus egyháznak pénze az építkezésre, másrészt pedig Újszeged – és több, a Tisza–Maros szögben fekvő település – 1919 és 1921 közötti szerb megszállás alatt volt. De az intézmény személyi állományát is érintette a trianoni döntés. Az elcsatolt területek tanítóképző intézeteiben oktató magyar nemzetiségű tanárok egy részének menekülnie kellett. Így került Szegedre 1919-ben Iglórol Horváth A. József, Temesvárról Várad József,

12 Becker Vendelről lásd bővebben: Varga István és Oláh János: Becker Vendel élete és munkássága. Gyula, 1999.

Mandola Aladár, Bocskay István és Szelényi Dezső tanítóképző intézeti tanárként.¹³

1923-ra készült el az újszegedi épület, amely aztán egészen az államosításig a szegedi katolikus tanítóképző intézet otthonául szolgált (s később ennek falai között működött az államosított intézmény is). Az 1923/24-es tanév tehát már Újszegeden indult meg. Az intézet alkalmazottait is érintő változások következtek be az 1920-as évek elején. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 64477/1924. VI. számú rendeletével ugyanis úgy intézkedett, hogy a tanárok fizetését a minisztérium kezelésében lévő Tanulmányi Alap állja.¹⁴

1926 elején Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter arra szólította föl a tanító- és tanítónőképző intézetek növendékeit, hogy évi huszonötezer koronával járuljanak hozzá a „Tanítóképző intézeti tanárok” háza elnevezésű jótékonyági intézmény létrehozásához és fenntartásához. Az újszegedi tanítóképző szegény sorsú diákjai azonban ezt az összeget nem tudták kifizetni. Glattfelder Gyula csanádi püspöknek 1926. február 26-án írt levelében Becker Vendel igazgató ezt a következőképpen magyarázta. „A tanítóképzőintézetek ifjúsága 95%-ban nagyon szegény. Ez az ifjúság a jelenleg lerovandó beíratási díjakat (517 000 K.) is nehezen tudja megfizetni. Újabb, különösen tetemesebb szolgáltatásokat nem lehet reáronni.”¹⁵ Becker ebből kiindulva azt javasolta az iskolát fenntartó főpapnak, hogy a diákoknak mindössze ötezer korona hozzájárulást kelljen fizetniük.

1927. január 10-én Becker Vendel arról küldött kimutatást Glattfelder püspöknek, hogy az újszegedi tanítóképző intézet az 1925/26-os tanévben milyen összegű támogatásokat kapott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól a Magyar Katolikus Tanulmányi Alap terhére. Eszerint nyolcvanmillió koronát dologi kiadásra (beszerzésre), hétmillió-kétszáz ezer koronát a növendékek internátusban való elhelyezésére, hárommillió koronát pedig a kántorképzés vezetőjének költségeire kapott az intézet.¹⁶

13 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Elemi népiskolák iratai. I. 3. b. (a továbbiakban: SZCSPL I. 3. b.) 7. A Szegedi Kir. Kat. Tanítóképző története című kézirat. 31–32.

14 SZCSPL I. 3. b. 7. doboz 7. A Szegedi Kir. Kat. Tanítóképző története című kézirat. 33.

15 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Tanítóképző intézet iratai. I. 3. a. (a továbbiakban: SZCSPL I. 3. a.) 7. doboz 47/1926.

16 SZCSPL I. 3. a. 7. doboz 211/1927.

Az 1925/26-os tanévben egyébként Becker Vendel mellett tanítóképező intézeti tanárként Bocskay István, Geyer Béla, Katona Miklós, Kövessy Jenő, Mandola Aladár, Pörzsölt Géza (mint címzetes igazgató) és Straub Ferenc oktatott. Az intézmény alkalmazottja volt még abban az időben Pártos József hittanár, Májér Rezső gyakorlóiskolai tanító és Szabó József altiszt.¹⁷

Becker Vendel 1939. december 30-án Széchenyi István szegedi közjegyző előtt létrehozta a Magyar Katolikus Szent Gellért Tanügyi Alapítványt. Az alapítólevél első szakaszában Becker megfogalmazta alapítványtételének motivációit. A szövegből nemcsak az egyházához ragaszkodó katolikus pap szándékai derülnek ki, de a sorokból az asszimilálódott, s a magyarságba a lehető legnagyobb mértékben inkultúrálódott német származású értelmiségi nemzeti identitásának alakulását és annak komponenseit is rekonstruálhatjuk. „Attól a hálától vezetve – írta Becker Vendel –, melyet a magyar nemzet iránt érzek az évszázadokon keresztül követett s általam is tapasztalt megértő és szeretetteljes bánásmódot, mellyel a Magyarországon letelepült német anyanyelvű lakosokat fogadta, magához ölelte és mindazokban a közjogi és társadalmi előnyökben részesítette, melynek a nemzet magyar származású tagjai is részesei voltak, úgy, hogy nem volt különbség magyar és német vagy más anyanyelvű magyar állampolgár között és mindnyájan, ha különböző anyanyelvűek is, de egy hazának gyermekei és egymásnak édes testvérei voltunk, elhatároztam, hogy a magyar nyelvű katolikus népoktatás és hitélet támogatására az alábbi alapítványt létesítem.”¹⁸

Az alapítvány elsődleges célja a szegedi katolikus tanítóképző mellett működő internátus fönntartása volt, de az alapítólevélben Becker kiemelt feladatul jelölte meg az internátusban tanuló szegény sorsú „elsősorban magyar szülőktől származó, főleg tanyai vagy falusi származású, másodsorban a magyar hazával érző és magyar nyelven beszélő idegen származású szegény gyermekek” ellátását vagy segélyben való részesítését.¹⁹ Becker Vendel fönntartotta magának, hogy abban az esetben, ha az újszegedi oktatási intézmény nem szolgálná többé a

17 SZCSPL I. 3. a. 7. doboz 69/1926. Becker Vendel által 1926. január 5-én hitelesített másolatok a szegedi katolikus tanítóképző intézet alkalmazottairól.

18 SZCSPL I. 3. a. 3. doboz a. A Szent Gellért Tanügyi Alapítvány ügyei. I.

19 Uo.

magyar katolikus tanítóképzés ügyét, megváltoztassa az alapítvány célját. Ha pedig ez a halála után következne be, úgy rendelkezett: az alapítvány jövedelmének felét katolikus hitoktatási folyóiratok fönntartására, egynegyedét magyar katolikus hitoktatók számára készült segédkönyvek kiadására, a fönntmaradó egynegyedét pedig magyar katolikus gyermekek számára magyar katolikus hittankönyvek beszerzésére kell fordítani.

Az alapítvány kezelésének élethosszig tartó jogát Becker Vendel megtartotta. A halála utáni időszakra az alapítvány ügyeinek intézőjéül a mindenkori csanádi püspököt, illetve annak akadályozása esetén az őszentiváni katolikus plébánost jelölte. Az alapítvány törzsvagyonát Becker Vendel vedresházi birtoka, a hozzá tartozó tanyával, gazdasági épületekkel és eszközökkel együtt képezte: a gyála-vedresházi 164. számú telekjegyzőkönyvben több helyrajzi számon fölvelt 101 katasztrális hold 329 négyszögöl, valamint az őszentiváni 944. számú telekjegyzőkönyvben több helyrajzi számon fölvelt 10 katasztrális hold 906 négyszögöl, azaz összesen 111 katasztrális hold 1235 négyszögöl szántó.²⁰ Az alapítvány létrehozásáért Glattfelder Gyula 1940. január 3-án kelt 55/1940. számú levelében mondott köszönetet Beckernek, amelyben többek között így fogalmazott: „...indítva érzem magam, hogy külön is kifejezésre juttassam e sorokban Méltóságod áldozatkészségével szemben érzett nagyrabecsülésemet s köszönetet mondjak, hogy a csonkaegyházmegye nehéz viszonyai közepette legalább egy irányban, az annyira fontos katolikus tanügy föllendítése érdekében oly nagy áldozatot hozott.”²¹

1948. július 2-án – alig három héttel az egyházi iskolák államosítása után – Becker Vendel Nagy Béla szegedi közjegyző előtt módosította az alapítvány célját, s azt „a Csanád egyházmegyei római katolikus papnevelő intézet /szegedi szeminárium/” fönntartásában jelölte meg. Ennek a bírósági bejegyzésére azonban már nem került sor. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a földbirtok jelentős részét a földreform alkalmával igénybe vették és szétosztották az őszentiváni földigénylők között. 1950. május 15-én pedig az alapítványt hivatalosan is megszüntették arra való hivatkozással, hogy az alapítólevélben megfogalmazott „céloknek a megvalósítása lehetetlenné vált”, hiszen az internátus fönntartását a katolikus egyháztól az állam vette át. Az Magyar Katolikus Szent Gellért Tanügyi Alapítvány vagyonát –

20 Uo.

21 Uo.

Becker egykori vedresházi földbirtokát – pedig államosították és a magyar államkincstár javára azt a telekkönyvben is átvezették.²²

Jellemző lehet Becker Vendel szakmai presztízsére és politikai megítélésére, hogy Teleki Géza, az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere 1945. január 23-án kiadott 55055/1945. számú rendeletével őt bízta meg a szegedi tankerületi főigazgatóság ideiglenes vezetésével.²³ Ezzel a megbízással szervezte meg Becker 1944 októberének utolsó napjaiban a Szegedi Városi Fiúgimnáziumot a Dugonics András Piarista Gimnázium, valamint a Klauzál Gábor Gimnázium és Baross Gábor Gimnázium a városban maradt tanáraiból. Az iskolába négyszázhat tanuló jelentkezett, a tanítás pedig 1944. november 6-án kezdődött meg.²⁴ Becker Vendel 1945. január 3-án levelet írt Csonka Mihálynak, az új egyesített városi fiúgimnázium igazgatójának, amelyben megköszönte neki, hogy áthidalta „azokat a nehézségeket, amiket három régi, saját hagyománnyal rendelkező, s eddig többé-kevésbé egymással szemben álló iskola együttes vezetése jelentett”.²⁵

A második világháború után minden közalkalmazottnak és közfeladatot ellátó személynek igazoló eljáráson kellett átesnie (amely azt vizsgálta, hogy az elmúlt évtizedekben milyen politikai tevékenységet folytatott). Becker Vendel ügye a szegedi V. számú igazoló bizottság elé került. Az eljárás alapja a tanítóképző három egykori növendékének (Hódi Sándor, Laczkó István és Kovács Attila) bejelentése volt, amelyben többek közt azt állították, hogy Becker nem tiltakozott az intézet épületének a német megszállók általi lefoglalása ellen, s nem engedte a diákok között az antifasiszta egyesületek szervezését. A bizottság 1945. április 13-án tartott ülésén megjelent Becker Vendel és tagadta, illetve tételesen cáfolta az ellen fölhozott vádakát. Ennek ellenére az igazoló bizottság 1945. május 24-én hozott határozatában kimondta, hogy Becker vezető állásra alkalmatlan. Az indoklásban a döntést alátámasztó súlyos érvként szerepelt, hogy Becker Vendel „sváb származású”, „a Magyar Élet Pártjának tagja volt”, valamint „1944 októberében körlevelet adott ki, amelyben Horthyt

22 Uo.

23 SZCSPL I. 3. b. 7. doboz Becker Vendel apátkanonok iratai, külön jelzet nélkül.

24 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. Kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi római katolikus gimnázium iratai. Általános iratok. VIII. 59. b. (a továbbiakban: MNL CSML VIII. 59. b.) 2. doboz 128/1944–45.

25 MNL CSML VIII. 59. b. 2. doboz 199/1944–45.

»nyugalomba vonult« kormányzóként említette”. „Ezzel – vélték az igazoló bizottság tagjai – a Szálasi-féle hazug terminológiát tette magáévá.”²⁶ Megdöbbentő, hogy a bizottság német származását is fölírta Beckernek, hiszen alapítványában – mint föntebb láthattuk – éppen a magyar nyelvű és kultúrájú tanítóképzést akarta támogatni.

A Délmagyarország című szegedi napilap két nappal később *Végre!* című cikkében adott hírt az igazolási eljárás lezárulásáról, amelyben a lap üdvözölte és helyeselte az igazoló bizottság döntését.²⁷ A Varga István és Oláh János által írt *Becker Vendel élete és munkássága* című kis kötet közli a szegedi V. számú igazoló bizottság ezen határozatát (igaz, a könyv szerzői ezt jegyzőkönyvrészletnek vélik, s a számát is helytelenül adják meg).²⁸ A munka 20. oldalán szereplő „[olvashatatlan] János” valójában Schneider János, aki az igazoló bizottság határozata szerint „közismereten túlzó jobboldali magatartást tanúsított”, s akit Becker „a főigazgatóságon bizalmi állásban alkalmazott”.²⁹

Ezzel azonban nem ért véget a baloldal Becker Vendel elleni hajszája. Német származása és közismert konzervatív irányultsága miatt a katolikus pap 1946-ban B-listára került. Ez ellen egyébként még Török Ferenc, a kormánytöbbséget adó Független Kisgazdapárt szegedi elnöke is tiltakozott a kormánynál. Becker Vendel mind saját nyugdíjazása és B-listázása ellen, mind a tanítóképző más munkatársainak politikai megkülönböztetése ellen többször tiltakozott a miniszterelnöki hivatalnál.³⁰ Leveleiben közbenjárást kért Balogh István miniszterelnökségi államtitkártól, akit Szegedről jól ismert, hiszen Balogh is katolikus lelkész volt, 1933 és 1946 között Szeged-Alsóközpont (a mai Mórahalom) plébánosa.³¹

A szegedi tanítóképzőnek nagyhatású és népszerű tanára volt az 1940-es években Szíjjas János (1902–1956).³² 1943 márciusában Becker Vendel

26 SZCSPL I. 3. b. 7. doboz Becker Vendel apátkanonok iratai, külön jelzet nélkül.

27 Délmagyarország, 1945. május 26.

28 Varga István és Oláh János: i. m. 19–22.

29 SZCSPL I. 3. b. 7. doboz Becker Vendel apátkanonok iratai, külön jelzet nélkül.

30 Uo.

31 Vö. Miklós Péter: Balogh István államtitkár. In: Uő: Város, egyház, társadalom. Szeged, 2004. 156–202.; Miklós Péter: A páter és a hírlap. Balogh István politikai pályájának kezdetei és a Délmagyarország. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok – Studia Historica. 10. kötet. Szerk. Zombori István. Szeged, 2007. 167–192.

32 Szíjjas Jánosról: Szíjjas János emlékezete. Szerk. Apró Ferenc. Szeged, 2001.; Miklós Péter: Szíjjas János hittanár. In: Uő: Város, egyház, társadalom. Szeged, 2004. 271–277.

címzetes csanádi apát, a tanítóképző igazgatója levelet írt Glattfelder Gyula püspöknek (aki akkor már kinevezett kalocsai érsek volt, új főpapi székét azonban súlyos betegsége miatt nem tudta elfoglalni). Becker közölte, hogy Szíjjast óraadó tanárrá nevezte ki, s ehhez az egyházmegyei hatóság jóváhagyását kérte. Mint levelében fogalmazott: „Szíjjas János [...] a szegedi kir[ályi]. kat[olikus]. liceum és tanítóképző intézetben az egyházi éneket heti 3 órában tanítja”.³³ Szíjjas Jánost 1945. szeptember 1-jén a szegedi tanítóképző intézet ének és zene tanárává nevezték ki. Ezt a főadatot haláláig ellátta. Szakértelmének és tehetségének elismerése, hogy az egyházi iskolák 1948. évi államosítása után katolikus pap létére taníthatott az állami tanítóképzőben. A katolikus egyház is méltányolta munkásságát, hiszen 1948-ig az egyházmegye helyettes tanfelügyelőjeként is működött.³⁴

A tanulmányunkban tárgyalt időszakban ugyancsak az iskolában oktatott Bálint Sándor (1904–1980) néprajzkutató, művészettörténész, a szegedi egyetem későbbi professzora, akinek monografikus művei mind a magyar vallási néprajz, mind a Szeged-kutatás klasszikusai lettek.³⁵ Bálint Sándor később így vallott életének erről a momentumáról: „Alkalmam nyílt a szegedi katolikus tanítóképzőben való elhelyezkedésre (1931–1945). Ma úgy mondanám, »honismereti« szemlélettel magyart, történelmet, földrajzot tanítottam. Gondosan ügyeltem, hogy az egészből művelt, korszerű, népben gyökerező magyarságélmény legyen.”³⁶

A Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet igazgatója 1945 (Becker Vendel az igazolóbizottság döntése következtében történt fölfüggesztése után) és 1948 között Katona Miklós (1898–1987) volt, aki később még 1952-ig az államosított intézmény élén állt. Az intézetben a hallgatók több egyesületbe, öntevékeny csoportba tömörültek: Mária Kongregáció (1905–1948), Foederatio Emericana Szegediensis (1929–1944), Petőfi Sándor Önképzőkör (1904–1948), Tomori Sportkör (1924–1948), 555. sz. Csajághy Sándor Cserkészcsapat (1924–1946), Segítő Egyesület

33 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Egyházigazgatási iratok. I. 1. a. (a továbbiakban: SZCSPL I. 1. a.) 687/1943.

34 SZCSPL I. 1. a. 1287/1946.

35 Bálint Sándorról bővebben: Csapody Miklós: „A világban helytállni” Bálint Sándor élete és politikai működése. 1904–1980. Budapest, 2004.

36 Bálint Sándor: Magamról. In: Uő: A hagyomány szolgálatában. Összegejtött dolgozatok. Budapest, 1981. 238.

(1905–1944). S egy újságot is megjelentettek *Magyar Tanítójelöltek Lapja* címmel (1926–1939).

Összességében megállapítható, hogy a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet teljesítette földadatát, hiszen keresztény szellemiségű néptanítókat képeztek az intézményben, amelynek katolikus jellegét az is megjelenítette, hogy vezetője több mint negyedszázadon át katolikus pap – Becker Vendel címzetes csanádi apát – volt. Az oktatók – így például Bálint Sándor – fölismerték a többségében tanyai iskolákba kerülő majdani tanítóik színvonalas fölkészítésének fontosságát, s bizonyos speciális (néprajzi, honismereti) jelleget igyekeztek adni tantárgyaiknak. Becker Vendelnek nagy vágya volt a tanítóképzés főiskolai szintre emelése, amelynek eléréséhez alapos és átgondolt koncepciót is alkotott.³⁷

---

37 Erről lásd bővebben: Varga István és Oláh János: i. m. 30–37.

Törekvések egy magyarajkú ortodox püspökség létrehozására az 1930-as években

NÉMETH ISTVÁN PÜSPÖK ÉLETRAJZÁHOZ

Németh István 1890. július 25-én született a Zala vármegyei Halápon. Római katolikus teológiai tanulmányai befejeztével 1914. június 24-én szentelték pappá a váci egyházmegye szolgálatára, amelynek területén – többek között – Bagon és Lőrinciben működött segédlelkészként.¹ Később megnősült, áttért az ortodox hitre és előbb a szerb ortodox egyház, majd a konstantinápolyi patriarkátus papjaként szolgált Szentesen. 1934. március 15-én a híveiből álló magyar ortodox egyház – állami engedély nélküli, nem hivatalos – zsinata püspökké választotta, majd 1934. szeptember 23-án Mar Theodosius néven püspökké szentelte I. Efrém (Mar Ignatius Afram I Barsoum) antiochiai szír jakobita pátriárka és kinevezte a „magyar görögkeleti ortodox egyház érsekévé”.² Miután Szentesről távozni volt kénytelen, Budapestre költözött. A második világháború után pedig nyugatra távozott és folytatta keleti keresztény egyházi tevékenységét.³ Németh István Theodosius püspök 1969 márciusában hunyt el Münchenben.⁴

Az alábbiakban Németh István szentesi éveinek eseményeit, valamint püspökké választásának és szentelésének történetét tekintem át. Tanulmányom elsődleges forrása a szentesi ortodox egyházközségnek a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Szentesi

1 Chobot Ferenc: A váci egyházmegye történeti névtára. II. köt. Vác, 1917. 859.

2 Taylor, William: Antioch and Canterbury. The Syrian Orthodox Church and the Church of England. Gorgias Press, New Jersey, 2005. 123.

3 Sasvári László – Diószegi György Antal: Görög alapítású egyházközségek Trianon után. Adalékok az ortodoxia történetéhez Magyarországon 1920–1949 között – különös tekintettel a régi magyarországi görögök által alapított egyházközségek sorsára. Budapest, 2010. 34–37.

4 A halálozással kapcsolatos adatokat Tóth Tamás bocsátotta rendelkezésemre. Segítségét ezúton is köszönöm!

Levéltárában őrzött (A szentesi görögkeleti egyház iratai. XII. 4. 1–4. doboz) irategyűttese volt.

1929. augusztus 18-án tartotta a szentesi városháza 42. számú tárgyalótermében ülését „a szentesi görögkeleti egyház belő ügyeit intéző bizottság”. A bizottság kijelölt elnöke Lakos István polgármester-helyettes volt, de az eseményen részt vett Csergő Károly Csongrád vármegyei alispán is. A bizottsági tagok – Gyuricza Jenő, Gyuricza György, Gyuricza Andor, Gyuricza Pál, id. Argyelán Miklós, Kira Antal, Veres György, Veres Péter, Kifor Ferenc, ifj. Kifor János, vitéz Kürti Demeter, Kelenczés Sándor és Kelenczés György – ekkor egyrészt (ismételten) kijelentették az egyházközség „magyar nemzeti” jellegét, másrészt lelkésszé választották Németh Istvánt.⁵

Az ülésen a levezető elnöki feladatokat ellátó helyettes polgármester megállapította, hogy a 30.782/2908. számú magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztériumi határozat értelmében „a szentesi görögkeleti egyház magyar jellege törvényes alapon kimondatott”. Ezután Gyuricza Jenő – mint az egyházközség alapítóinak leszármazottja (ezen minőségüket a Gyuricza család tagjai gyakran hangsúlyozták az egyházközség hivatalos ügyeinek intézésében vállalt szerepük alátámasztására) – megfogalmazta a közösség igényét a magyar jelleget kifejező magyar istentiszteleti nyelvre, valamint a szándékot, hogy olyan lelkészt válasszanak maguknak, „aki nem tartozik sem a szerb, sem a román egyházi fennhatóságok alá”. Majd hozzátette: „A trianoni békeszerződés következtében az eddigi egyházi fennhatóságtól, amit in spiritualibus et dogmaticis⁶ a karlócai patriarkátus gyakorolt, a szentesi magyar görögkeleti egyház elvált; a karlócai–belgrádi pátriárkának a jurisdikcióját⁷ mi, magyar ajkú vérbeli magyar emberek a trianoni békeszerződés életbe lépése óta eddig is csak túrtük, most pedig nemzet és haza ellen vétkeznek az egyház, ha tovább is elismerné azt.”⁸ Gyuricza Jenő hangsúlyozta, hogy az egyházközség fölötti összes kánoni joghatóság „az autokefál görögkeleti magyar egyház teljes kiépüléséig

5 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. (a továbbiakban: MNL CSML SZL) XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Az egyháztanács 1929. augusztus 18-i ülésének jegyzőkönyve.

6 Lelki és dogmatikai ügyekben, vagyis nem egyházkormányzati kérdésekben.

7 Kánoni joghatóságát.

8 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Az egyháztanács 1929. augusztus 18-i ülésének jegyzőkönyve.

visszaszállanak az ősi jogforrásra, a konstantinápolyi pátriárkára”, majd javasolta Németh István lelkészé választását, amit az egyházközségi tanács egyhangúlag támogatott és az alábbi határozatot hozta.

„A szentesi magyar görögkeleti egyház intézőbizottsága Gyuricza Jenő javaslatát egyhangú lelkesedéssel elfogadja és ezáltal Németh István görögkeleti magyar esperes lelkész urat meghívás útján a szentesi magyar görögkeleti egyház lelkészéül megválasztja. Kimondja, hogy határozatilag értesíti, dr. Wiener T. László hódmezővásárhelyi görögkeleti adminisztrátort⁹, miszerint szolgálatainak hálás megköszönése mellett további szolgálatai alól felmenti és az eddigi szolgálatokra szóló engedélyt tőle visszavonja.”¹⁰

Németh István számára 1926. október 19-én (6-án) két dokumentumot adott ki a szerb ortodox egyház püspöki szinódusa által 2000 májusában a szentek listájára fölvetett Dositej Vasić (1887–1945) niši püspök.¹¹ Az egyikben (2351/1926. sz.) elismerte egyházmegyéje kötelékébe tartozó papnak, s szabadságot és a püspökség területétől való távollétet engedélyezett számára azzal, hogy az egyházmegyei határain kívül is „az összes szent titkokat és isteni szolgálatokat végezheti, melyeket bármely görögkeleti lelkész jogosítva van végezni”. A másik iratban (2352/1926. sz.) pedig kitüntetésként fölhatalmazta Németh Istvánt papi ruháján a vörös öv viselésére.¹²

1929. szeptember 17-én Csergő Károly alispán tájékoztatta a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot a lelkészválasztásról, amelyre Petri Pál államtitkár október 2-i levelében a következő sorokkal reagált: „a lelkészválasztás csak abban az esetben igényel részemről való tudomásul vételt, ha a megválasztott egyén nem magyar állampolgár; az egyházi főhatósági jóváhagyás, pontosabban a püspöki *jurisdictio* pedig a

9 Érdekes, hogy Wiener Tibor (1887–1978) – a neves műgyűjtő – is váci egyházmegyes katolikus papból lett a szerb ortodox egyház lelkésze.

10 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Az egyháztanács 1929. augusztus 18-i ülésének jegyzőkönyve.

11 Dositej Vasić 1913-tól Niš püspöke, majd 1932-től Zágráb szerb ortodox érseke volt. A szerb egyház megbízottjaként sokat tett a csehszlovákiai – és benne a kárpátaljai – ortodoxia pozíciójának erősítéséért. Halálához a horvát fogságban és kórházban elszennvedett sérülések is hozzájárultak. Mint hitvalló került a szentek sorába, ünnepe január 13. <http://www.pravoslavie.ru/english/7420.htm> (A letöltés időpontja: 2014. január 22.)

12 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [6808/1929. augusztus 21. ikt. sz.]

megválasztott egyén és az egyházközösség oly belső ügye, mely a kormány érdeklődési körén általában teljesen kívül áll”.¹³

A lelkészválasztás előtt nem sokkal (1929 júliusában) az egyházközségi bizottság nevében Gyuricza Jenő jegyző és Kira Antal főgondnok 1929. november 1-jével fölmondta az egyházközségtől lakást bérlő Pokorny László és özv. Wellisch Vilmosné szerződését, mivel a helyiségeket a közösség lelkészlakás, illetve tanácsterem céljára vette volna használatba.¹⁴ Végül a paplakot Németh István rendelkezésére bocsátották, míg a másik megürült lakást Jobban Ferenc József városi tisztviselőnek adták bérbe.¹⁵

1929. augusztus 19-én – a lelkészválasztás másnapján – az egyházközségi tanács ismét ülést tartott, amelyen azonban már a megválasztott lelkész elnökölt. Ekkor Gyuricza Jenő javaslatára a közösség havi négyszáz pengő tiszteletdíjat szavazott meg Németh részére, valamint egy lakást és egy veteményes kertet adott át neki használatra. Az ülésen Kira Antal fölvette, hogy ha már az egyházközségben a magyar lett a liturgia nyelve, akkor az egyházi ünnepek is „más felekezetek ünnepével egyidejűleg” – vagyis a „régii” Julián-naptár helyett az „új” Gergely-naptár szerint – kerüljenek megtartásra. Németh István választát az ülés jegyzőkönyvében az alábbi szavakkal örökítették meg.

„Németh István esperes lelkész legnagyobb örömének ad kifejezést a bizottság ilyen hazafias magyar kifejezésének nyilvánítható kérését illetően és kinyilatkoztatta, hogy ebben nincs semmi olyan cselekedet, mely az egyház egyenes működését csökkentené, sőt épp a legnemesebb cselekedet itt, a magyar földön élő görögkeleti magyar egyháznál.

A bizottság a legnagyobb örömének kifejezése mellett köszönetet mond Németh István esperes lelkészének, valamint határozatilag is kimondja ezután, hogy az ünnepek, melyek eztán következnek az úgynevezett új naptár szerint fognak megtartatni, mely hivatalos elnevezéssel Gergely-féle naptár.

Németh István esperes lelkész ismételten köszönti a bizottságot ezen hazafias elhatározásáért és ígéretet tesz a bizottságnak ismételten arra nézve,

13 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [6808/1929. augusztus 21. ikt. sz.]

14 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [64/1929. ikt. sz.]

15 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Az egyháztanács 1929. augusztus 19-i ülésének jegyzőkönyve.

hogy ha továbbra is ilyen szellemben akar haladni magyar egyházának felvirágoztatásában és ha bizalmát továbbra is ennyire neki ajándékozza, minden lépését a legbuzgóbb papi erejével fogja támogatni.”¹⁶

Az egyházközség az 1930. év folyamán elkészítette alapszabályát, amelyben egyrészt kihangsúlyozta annak magyar nemzeti jellegét, másrészt kifejezte autonómiáját. A dokumentumot Petri Pál vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár 1930. december 24-én hagyta jóvá azzal, hogy az alapszabály ideiglenes jellegű – addig hatályos, „amíg a görögkeleti magyar egyház ügye véglegesen rendeztetik” – és az egyházközség működési területe Szentes városára és Csongrád vármegyére terjed ki.¹⁷

Ugyancsak abban az évben – hosszú idő után először – vagyonleltár készült, illetve részletes zárszámadás került összeállításra. Az ezekről készült dokumentumokat Németh István 1931. január 27-én küldte el a vármegyei alispáni hivatalnak, amit az február 23-án el is fogadott. 1930-ban a szentesi ortodox egyházközség 14 737 pengő 98 fillér bevételt és 12 866 pengő 17 fillér kiadást számolt el.¹⁸

Dositej Vasić püspök 1931. augusztus 29-én (16-án) hozott döntésével „Németh Istvánt, a niši egyházmegye missziós lelkészét a papi rendtől való megfosztásra ítélte”. Döntését a szerb ortodox egyház szent szinódusa 1932. október 6-án (szeptember 23-án) jóváhagyta és erről tájékoztatta mind a niši püspököt, mind Zubkovicz György budai püspököt, mind Németh Istvánt. A területileg illetékes budai szerb főpap minderről szeptember 26-án kelt levelében tájékoztatta a Csongrád megyei alispánt.¹⁹

Nemcsak támogatói, de ellenzői is voltak Németh István magyar nemzeti ortodox egyházközséget megteremtő kísérletének. 1932. március 15-én Kelenczés Sándor és huszonnégy – szentesi, illetve környékbeli ortodox – társa levélben fordult a Csongrád megyei alispánhoz, amelyben egyrészt vitatta Németh lelkészi tevékenységének jogalapját (a papi rendhez való

16 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Az egyháztanács 1929. augusztus 19-i ülésének jegyzőkönyve.

17 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [699/alisp1931. sz.]

18 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [7/1931. ikt. sz.]

19 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [Eln.386/ex1932.]

tartozását és a szentesi parókusi megválasztásának jogosságát), másrészt sérelmezte a pap azon állítását, hogy a helyi ortodox egyházközség számára a magyar jelleg biztosítása tőle származik. (Az eredetileg görög alapítású egyházközség már a huszadik század első évtizedében – 1907–1908-ban – kinyilvánította magyar jellegét, s ennek szellemében írt alapszabályát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium is megerősítette.²⁰) A panasz írói – mint a későbbiekből kiderül, joggal – tartottak az ortodox egyháztól való hivatalos (kánoni) elszakadás lehetőségétől, s nem nézték jó szemmel Németh István öntörvényű és igencsak átpolitizált tevékenységét.

Ahogy a levélben olvasható: „A természet rendje szerint nem engedhető meg, hogy a vallásba vetett hitet bárki is a saját önző útjai és érvényesülései egyengetésére használja fel a hazafiság jelszavával. Miszerintünk az az igazi hazafi, aki minden dicsvágy, minden felfelé törés és önzés nélkül szolgálja megcsonkított hazánkat. Arcpíritó a Németh István-féle nagydobverés, mely úgy tüntet fel bennünket, mint akik a magyarság szempontjából szelídítésre szorulnak. Mi a valódi gör[ög]. kel[eti]. vallásban akarunk tovább is élni és nem egy olyan gör[ög]. kel[eti].-nek nevezett szemfényvesztésben, ahol a vélt pap papi méltóságától meg van fosztva.”²¹

Kelenczés Sándor és társai Németh Istvánnak a szentesi lelkészi állásból való eltávolítását igénylő kérelmüket és panaszlevelüket Zubkovicz György budai szerb ortodox püspöknek is megküldték, aki 1932. május 9-én kelt levelében azt közölte a csongrádi alispánnal, hogy a szentesi ortodox egyházközségi hívei joghatósága alá tartoznak, s ebből kiindulva lelkipásztori ellátásukkal Wiener Tibor László hódmezővásárhelyi lelkészt, illetve – előbbi akadályoztatása esetére – Gyurgyevics István szegedi parókuszt bizza meg.

Az ügy különös módon folytatódott. Németh István a helyén maradt: egyrészt hívei – Gyuricza Jenő, Kira Antal és társaik –, másrészt a szentesi és a Csongrád vármegyei törvényhatóság vezetőinek támogatásával, sőt rágalmazás vádjával hosszú évekig elhúzódó bírósági eljárást kezdeményezett Kelenczésék ellen.²²

20 Lásd bővebben Labádi Lajos négyrészes cikksorozatát a szentesi ortodox egyházközség történetének első időszakáról a Szentesi Élet 2008. augusztusi számaiban.

21 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [7760/1932.]

22 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [Eln161/ex1932.]

A budai püspök döntését már csak azért is figyelmen kívül hagyta az egyházközség híveinek egy része, mert fölfogásuk szerint a kánoni joghatóság tekintetében is változás következett be, amikor a szentesi egyházközség Németh István megválasztásakor kijelentette: nem tartozik a budai szerb püspök joghatósága alá (noha akkoriban Németh formailag a szerb egyház missziós papjaként szolgált), s helyette a konstantinápolyi (görög) ökumenikus pátriárka jurisdikcióját ismerte el.

A szentesi görögkeleti magyar egyházközség tanácsa 1932. október 25-i ülésén Németh István esperes elnök mellett Gyuricza Jenő, Gyuricza Andor, Gyuricza Péter Pál, Kira Antal, ifj. Kifor János, Veres Péter, Csigér János és vitéz Kürti Demeter egyházi tanácstagok vettek részt. A testület két határozatot hozott. Az egyik értelmében özv. Gyuricza Istvánné a használatában lévő kántori lakást (amely két szobából, valamint konyhából és kamrából állt, s tartozott hozzá pince és sertésöl is) 1933. január elsejétől élete végéig díjmentesen vehette igénybe. Emellett Schiffer Izidornak, Gyuricza Péter Pálnak és Gyuricza Györgynek az egyházközség tulajdonában lévő ingatlanokért fizetett bérleti díjai szintén csökkentésre kerültek. A másik határozat a lelkész javadalmazását érintette. Az „autonóm görögkeleti magyar egyház egyháztanácsa” Németh Istvánt – addigi havi négyszáz pengős fizetése helyett – „1933. január 1-től az egyház tulajdonában lévő Kossuth utca 4–6. szám alatti házak és telek összbevételeivel javadalmazza, de kötelezi a lelkészt, hogy jövedelméből köteles az egyház épületeit jó karban tartani”. Az esperes ezért köszönetet mondott, majd kijelentette, hogy ebből a jövedelméből is legföljebb négyszáz pengőt vesz igénybe havonta, a többit pedig „az egyház szükségleteire” fordítja.²³

1934. március 15-én az „autokefál görögkeleti magyar egyházhoz tartozó egyházközségi vezetőségek” zsinatot tartottak „az 1868. évi IX. t[örvény].c[ikk]. 9. §-val²⁴ biztosított önkormányzati jog alapján. egyházi

---

23 MNL CSML SZL XII. 4. 1. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. Jegyzőkönyvek. 1891–1932. Az egyháztanács 1932. október 25-i ülésének jegyzőkönyve.

24 1868. évi IX. törvénycikk (a görögkeleti vallásúak ügyében) 9. §: „A görög-keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentúl is meghagyatnak mindazon jogaikban, a melyeket egyházközségi s iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyonnak és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.”

felsőbbségük megválasztása végett”.²⁵ A zsinaton összegyűltek a magyar nemzeti ortodox egyház püspökévé választották Németh Istvánt, aki innentől leveleit már nem csak mint „szentesi magyar görögkeleti esperes-lelkész”, hanem mint „választott püspök” is jegyezte. Mivel azonban a püspökké választását sem a szentesi és dél-alföldi ortodox híve nagy része, sem – érthető módon – a magyarországi ortodox egyházak vezetősége, sem a kulturális kormányzat nem támogatta, püspökké szentelésére, s az egyházmege jogi elismerésére nem kerülhetett sor.

Mindezeket megelőzve 1934 januárjában több magyar ortodox csoport – szentesiek (Gyuricza György és társai), hódmezővásárhelyiek (Misán János és társai), orosháziak (Fleffe Sándor és társai), mezőpeterdiek (Magyari Gábor és társai) és körösszegapátiak (Marosán Gergely ortodox lelkész és Varga Mózes tanító) – Horthy Miklós kormányzóhoz fordult azzal a kéréssel, hogy Némethet a magyar ortodox egyházmege püspöki adminisztrátorává nevezze ki.

Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter a kialakult helyzetről alkotott véleményét 1934. június 26-án írta meg Farkas Bélának, Csongrád mege főispánjának: „A püspöki adminisztratori kinevezés a magyarországi gör[ög]. kel[eti]. egyházi ügyek országos rendezésére vonatkozó tárgyalások mostani állapotában nem időszerű. Különben is, nevezett lelkész azzal a cselekedetével, hogy csekély számú hívét minden felsőbb engedély nélkül folyó év március 15-re Szentesre összehívta és ott magát püspökké választotta, alkalmatlanná és érdemtelenné tette magát a püspöki adminisztratori tisztség betöltésére.”²⁶

1934. augusztus 14-én Germanosz amasiai címzetes érsek, a konstantinápolyi egyetemes patriarkátus közép-európai exarchája nyilatkozatot adott ki a szentesi ortodox hívek számára, amelyben közölte, hogy Németh István a konstantinápolyi ortodox patriarkátus kötelékéből augusztus 11-i hatállyal elbocsátatott. Egyben cáfolta azt a – magyar sajtóban is megjelent – hírt, miszerint Némethet püspökké szentelték volna. Ismertette, hogy Németh István mind a jeruzsálemi ortodox, mind

25 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [Németh István meghívólevele Csergő Károly Csongrád vármegyei alispánnak. Szentes, 1934. március 12.]

26 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [VKM 5522/1934./II. főosztály]

az antiochai ortodox, mind az antiochiai szír jakobita egyház vezetőjénél jelentkezett és az 1934. márciusi püspökké választására hivatkozva kérte a püspöki rendre való fölszentelését. Mivel mindenhol sikertelenül járt – írta Germanosz érsek –, a svájci ókatolikus konventhez fordult, ahol azonban szintén elutasították kérését.²⁷

Németh Istvánt 1934. szeptember 23-án Mar Theodosius néven szentelte püspökké I. Efrém – Mar Ignatius Afram I Barsoum – (1887–1957) antiochiai pátriárka, a szír jakobita ortodox egyház feje és kinevezte a „magyar görögkeleti ortodox egyház érsekévé”.²⁸ (Valószínű, hogy később Németh Theodosius István szentelte püspökké Boros Istvánt, aki – noha eredetileg katolikus pap volt – a „magyar görög katolikus egyház” püspökeként tevékenykedett New Yorkban az 1940-es években.²⁹)

Németh István püspöki szolgálatának magyar nemzeti jellegét hangsúlyozta az *A keleti keresztény egyház a fajmagyarok között az őshazától napjainkig* című, az Országos Rákóczi Szövetség 1939. évi március hó 26-án tartott díszközgyűlésén elhangzott előadásában, amelynek szövege abban az évben nyomtatásban (tizenhat oldalas füzet formájában) is megjelent. „Püspökké szenteléssel kapcsolatban – így Németh – a magyar keleti egyház nyerte el alázatos személyemen keresztül a román nemzetiségi egyházzal szemben azt a megtisztelő jogot, hogy a jeruzsálemi római katolikus, görögkeleti görög, görögkeleti kopt, görögkeleti szír és görögkeleti örmény pátriárkák hozzájárulásával az Üdvözítő Szent Sírjánál magyar nyelven mondhattam Szentmisét, melynek révén nyelvünk kanonikus szent nyelvvé vált.”³⁰

Fiáth Miklós, a belügyminisztérium kivándorlási osztályának vezetője 1934. november 26-án értesítette a Csongrád megyei főispánt, hogy Németh István – mint politikailag megbízhatatlan egyén – számára útlevél az minisztérium előzetes hozzájárulása nélkül nem adható ki. Levelében többek között az alábbiakat írta.

---

27 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [Germanosz érsek levele a szentesi ortodox egyházköztségnek. Bécs, 1934. augusztus 14.]

28 Taylor, William: i. m. 123.

29 Brandreth, Henry R. T.: *Episcopi vagantes and the Anglican Church*. Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1947. 67.

30 Idézi: Sasvári László – Diószegi György: i. m. 35–36.

„Németh keletre utazott és sorra járt a különféle patriarchátusokat, ú[gy]. m[int]. a jeruzsálemit, az antiochiait azzal a reménnyel, hogy valamelyik őt püspökké fogja felszentelni. Sőt Jeruzsálemből keltezve a magyar sajtó útján egy olyan közleményt is közhírré tétetett, hogy az antiochiai pátriárka őt püspökké szentelte és hogy a jövőben ezen patriarchátus főhatósága alá tartozik. Ezzel szemben a gör[ög]. kel[eti]. ort[odox]. patriarchátusok közül egyik sem szentelte őt püspökké. Cél ért azonban a Homszban³¹ székelő szír jakobita monofizita³² patriarchánál, aki által főpappá fel is szenteltetett. Németh az erről szóló okmányt folyó évi október hó 19-én bemutatta. Megvizsgálva azt nevezett miniszter úr³³, Némethnek tudtára adta, hogy miután a szír ortodox egyház nem azonos a Magyarországon törvényesen bevett gör[ög]. kel[eti]. ortodox egyházakkal, őt szentesi görögkeleti lelkésznek többé nem tekinti, s Magyarországon görögkeleti istentiszteleteket nem végezhet. Amennyiben azonban ő, [vala]mint a szír ortodox egyházba esetleg őt követő hívei, kilépve a görögkeleti egyházból mint felekezetenküliek az elsőfokú közigazgatási hatóságnál jelentkeznek és új vallásfelekezetüket törvényesen elismertetni óhajtják, ezirányban a törvényben előírt lépéseket megtehetik.

Németh István a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szóbeli kijelentését tudomásul vette és jelenleg mint szír jakobita monofizita főpap szerepel. Megjegyzem, hogy Némethet tudomásom szerint újabban a konsztantinápolyi görögkeleti ökumén patriarchátus is folyó évi augusztus hó 11-én kelt intézkedéssel mindennemű egyházi tisztségtől megfosztottnak mondotta ki.”³⁴

Ezután Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter Farkas Béla csongrádi főispánt bizta meg a szentesi magyar görögkeleti egyháztanács működésének felügyeletével, illetve annak elnöki feladatainak ideiglenes ellátásával. 1935 őszén Németh István bírósághoz fordult és elmaradt – havi négyszáz pengős – bérét, illetve méltányos nyugdíjat követelt a szentesi

31 Homsz – arabul: Hims, ősi görög nevén: Emesza – város Szíria nyugati részén, Damaszkusztól északra, százhatvan kilométerre fekszik.

32 A monofizita keresztény tanítás úgy tartja, hogy a megtestesülés után Jézusban az isteni és az emberi természet egyetlen természetté lett. Ezzel szemben az ortodoxia által a 451. évi kalkedóniai zsinaton megfogalmazott álláspont szerint Krisztusnak két – isteni és emberi – természete volt.

33 Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter.

34 MNL CSML SZL XII. 4. 3. doboz A szentesi görögkeleti egyház iratai. 1927–1933. Jelzet nélkül. [BM 9889/934.VIII.res]

egyházközségtől, amelynek ingatlanját, amelyet még lelkészi lakásként kapott meg, még 1938 nyarán is használta. Ekkoriban kelt leveleit mint „Németh István, a szentesi görögkeleti magyar egyház esperes-lelkésze, felszentelt püspök-érsek” írta alá.

Összességében megállapítható, hogy a magyar nemzetiségű ortodox hívek azon igénye, hogy önálló egyházszerületük – püspökségük – legyen több formában is megfogalmazást nyert. Egyik formája volt az egykoron görögök által alapított szentesi magyar ortodox egyházközség tagjainak törekvése, amelynek részeként előbb a magyar liturgikus nyelvet használó egykori katolikus pap Németh Istvánt választották meg lelkészükké, majd pedig – más ortodox közösségekkel együttműködve – igyekeztek elérni „magyar ortodox” püspökké választását és fölszentelését. Ezzel párhuzamosan a magyar kormánynak – amely politikájának helyi képviselői (például a Csongrád megyei alispán vagy a szentesi polgármester) kezdetben támogatták Némethék mozgalmát – is gondja volt a magyar ortodoxok lelképásztori ellátásának biztosítására. Ennek jegyében hozták létre 1942-ben a Budapesti Görögkeleti Hittudományi Főiskolát és ennek szellemében támogatták a Popoff Mihály orosz emigráns lelkész vezette – aki a magyar kultuskormányzattól elnyerte a nagyprépost méltóságot is – magyar ortodox egyházat.³⁵ Németh Istvánt tehát eleinte politikailag is támogatták, ám később a bizalmat mind helyi (szentesi), mind országos szinten – valószínűleg nyughatatlan természete és számos konfliktusa miatt – megvonták tőle.

---

35 Vö. Manzinger Krisztián: Az ortodox egyház a magyar nemzeti célok szolgálatában? *Regio*, 2010. 3. sz. 149–179.

Gróf Apponyi Albert halálának politikai visszhangja

„...kivételes tehetsége és tudása, amelyet több mint két emberöltőn át önzetlen áldozatkészséggel és lelkes odaadással állított hazája szolgálatába, dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek az egész világ előtt.”¹

Horthy Miklós, Magyarország kormányzója

„...a világ szemében ő személyesítette meg a magyarságot, és soha még porbatiport népet nem képviseltek annyi nemes méltósággal. A nemzet igazába vetett rendületlen hitével és lángoló ékesszólásával az igazság prófétájaként állott a Nemzetek Szövetsége előtt.”²

Herczegh Ferenc, a Magyar Revíziós Liga elnöke

Gróf nagyapponyi Apponyi Albert 1846. május 29-én született Bécsben. Királyhű és a Habsburg dinasztiát támogató arisztokrata családból származott. Édesapja Apponyi György gróf, édesanyja Sztáray Júlia grófnő volt. Középiskolai tanulmányait a jezsuita rend kalksburgi intézetében végezte, majd bécsi és pesti egyetemen tanult állam- és jogtudományt. 1868 és 1870 között tanulmányutat tett Nyugat-Európában.

Apponyi Albert 1872-től 1875-ig a Deák-párt képviselője, majd a konzervatív ellenzék tagja volt. 1878-tól az Egyesült Ellenzék, 1892-től a Nemzeti Párt meghatározó politikusa, majd vezére lett. 1881-től haláláig a jászberényi országgyűlési választókerületet képviselte a magyar

1 Nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója Apponyi Albertnéhez intézett részvétlíviratából. Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.
2 Herczegh Ferenc Apponyi című írásából. Pesti Hírlap, 1933. február 8. 1.

parlamentben. Az 1880-as évek végén feladva ókonzervatív nézeteit és a kiegyezésben (1867) megfogalmazott nemzeti jogok érvényre juttatását vette programjába, s követelte a hadsereg magyar vezényleti nyelvét, támogatta az agráriusok gazdasági követeléseit és a védővámok bevezetését.³

Az 1890-es években egyik elindítója volt az állam és egyház szétválasztását hozó egyházpolitikai harcoknak, a kötelező állami anyakönyvezést (azaz a kizárólagos jogi érvényű polgári házasságkötést) azonban már nem fogadta el. 1898–99-ben neki és politikai mozgalmának meghatározó szerepe volt a báró Bánffy Dezső vezette kormány megbuktatásában. Apponyi ezután pártjával együtt belépett a Szabadelvű Pártba, s 1901-től két évig a képviselőház elnöke volt. 1903-ban a katonai kérdésben tartott, házszabály-ellenes „zsebkendő-szavazás” után kilépett a kormánypártból, s újjászervezte a Nemzeti Pártot.

1904-ben Apponyi Albert híveivel a Függetlenségi és 48-as Párthoz csatlakozott. A szabadelvű kormánypárt 1905. évi választási veresége után pedig az alkotmányos nemzeti ellenállás mellé állt, s bírálta báró Fejérváry Géza törvénytelenül kinevezett „darabontkormányt”. 1906. április 8. és 1910. január 17. között Wekerle Sándor – az első polgári származású magyar miniszterelnök – koalíciós kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszterként ingyenes elemi iskolai oktatást vezetett be és fölemelte a tanítók fizetését.

1907-ben a nemzetiségi iskolákban tanuló nem magyar anyanyelvű gyerekeknek a magyar nyelv alapszintű ismeretének négy év alatti elsajátítását írta elő (lex Apponyi). 1909-ben a Függetlenségi és 48-as Párt kettészakadásakor a Kossuth Ferenc vezette konzervatívabb szárnyhoz csatlakozott, majd Kossuth Ferenc 1914-ben bekövetkezett halála után az újragegyesült párt elnöke lett. Az első világháború elején nemzeti összefogásra szólított föl, 1916-tól azonban már támadta gróf Tisza Istvánt és kormányát. Követelte az általános választójog bevezetését. 1917. június 15-től 1918. május 8-ig ismét vallás- és közoktatásügyi miniszter volt.⁴

---

3 Lásd bővebben: Ambrózy Ágoston: Apponyi. Adalékok lélekrajzához és nemzetközi munkásságához. Budapest, 1937.; Kerekesházy József: Apponyi. Budapest, 1943.; Kornis Gyula: Apponyi világnézete. Budapest, 1935.

4 Felkai László: A kultuszminiszter: gróf Apponyi Albert. Új Pedagógiai Szemle, 1999. 7–8. sz. 199–206.

1918 októberében visszavonult, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején a csehszlovákok által megszállt eberhardi birtokán élt.

1919 végén Huszár Károly miniszterelnök Apponyi Albertet nevezte ki a magyar küldöttség vezetőjévé a trianoni béketárgyalásokon. Három nyelven elmondott, még ellenfelei által is kiemelkedő szónoki teljesítményként értékelt 1920. január 16-i beszédében történeti és jogi érvekkel, s a bolsevizmus elleni harcra hivatkozva próbálta meg a történelmi Magyarország integritását megvédeni a békekonferencián.⁵ 1920. február 15-én ő vette át Neuilly-ben a békediktátumot, majd az egész küldöttség lemondott, s a szerződést Benárd Ágoston miniszter és Drasche-Lázár Alfréd követ írta alá.

1920-tól Apponyi a nemzetgyűlésben a pártonkívüli legitimista ellenzék egyik vezetője lett, de gróf Bethlen István miniszterelnök fokozatosan marginalizálta, majd háttérbe szorította a népszerű, királypárti politikust, aki ezután inkább külpolitikával foglalkozott. 1922-ben a nemzetgyűlés korelnöke volt⁶, 1923-tól Magyarország fődelegátusa lett a Népszövetségben, revíziót és népszavazást követelt a vegyes lakosságú területeken.⁷

Apponyi 1898-tól a Magyar Tudományos Akadémia tagja, 1908-tól igazgatósági tagja, 1893-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1920-tól a Szent István Akadémia elnöke volt. 1921-ben az aranygyapjas rend lovagja lett.⁸ Apponyi Albert 1933. február 7-én hunyt el Genfben.⁹

A család a következő gyászjelentést adta ki.¹⁰

„Nagyapponyi gróf Apponyi Albertné, született Mendorff-Pouilly-Dietrichstein Klotild grófnő a maga és gyermekei: gróf Apponyi György, Mária és Júlia, gróf Pálffy Ferencné, unokái: gróf Apponyi Albert és Éva,

5 Gulyás László: A magyar revízió földrajzi érvrendszerének első nyilvános megjelenése. Apponyi Albert 1920. január 26-i beszéde. Történeti Földrajzi Közlemények, 2015. 1. sz. 151–164.

6 Szécsényi András: Az idős Apponyi Albert. Honismeret, 2006. 3. sz. 40–44.

7 Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája. 1. köt. Az első évek. 1919–1924. Gödöllő–Máriabesnyő, 2012. 130.

8 Apponyi Albert fő művei: Apponyi Albert gróf beszédei. 1–2. köt. Budapest, 1896.; Apponyi Albert: Emlékirataim. 1–2. köt. Budapest, 1922–34.; Apponyi Albert: Élmények és emlékek. Budapest, 1933.

9 Szécsényi András: Apponyi Albert halála és temetése. Hitel, 2006. 1. sz. 93–102.

10 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 5.

menye: gróf Apponyi Györgyné született Odescalchi Margit hercegnő,
veje: erdódi gróf Pálffy Ferenc nevében fájdalomtól megtört szívvel
tudatja, hogy szeretett férje, apjuk, nagyapjuk és apósuk,

nagyaapponyi gróf Apponyi Albert

cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsos, az Aranygyapjas-rend lovagja,
a Lipót-rend nagykeresztjének tulajdonosa, nyugalmazott m. kir.
miniszter, Jászberény város országgyűlési képviselője, Magyarország
fődelegátusa a leszerelési értekezleten stb.

1933. február hó 7-én rövid szenvedés és a halotti szentségek ájtatos
felvétele után életének 87., boldog házasságának 36. évében Genfben
csendesesen elhunyt.

Drága halottunk földi maradványait folyó hó 10-én pénteken délelőtt 10
órákor a genfi Szent József-plébániatemplomban leendő beszterelés után
hazaszállítjuk és magyar földben helyezük örök nyugalomra.

Az engesztelő szentmise áldozat Genfben és Budapesten fog az Egek
Urának bemutatatni.

Genf, 1933. február hó 7-én

Requiescat in pace!”

Apponyi halálakor a magyar kormány fődelegátusaként dolgozott
a genfi székhelyű Népszövetségben.¹¹ Mint a magyar politikai élet
doyenje nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett a kormánypártiak
és az ellenzékiek körében egyaránt. Apponyi politikusi és diplomáciai
fölkészültségét elismerte Horthy Miklós is, annak ellenére, hogy köztük
több ponton volt elvi különbség. Ezek közül a legfontosabb, hogy Apponyi
Albert végig legitimista politikai alapállásra helyezkedett, azaz a magyar
királyság trónja törvényes birtokosának az utolsó magyar uralkodót, IV.
Károlyt, majd halála után fiát, Ottó főherceget tartotta.¹²

Horthy és Apponyi kapcsolatára az is rányomta bélyegét, hogy 1920-tól
Apponyi következetesen ellenzéki magatartást képviselt, s gyakran élesen
bírált a bethleni konszolidáció politikai rendszerét. Itt kell megemlítenünk,
hogy 1920. márciusában a kormányzóválasztáskor Horthy ellenében

11 Apponyi Albert, a „nemzet ügyvédje”. Európai Utas, 2001. 1. sz. 56–59.

12 Gulyás László: A korona árnyékában. Habsburg Ottó. 1930–1945. Rubicon, 2011. 8. sz.
12–21.

Apponyi Albert hét szavazatot kapott, noha Apponyi előzőleg többször kifejtette, hogy ő maga is Horthyt tartja alkalmasnak az államfői pozíció – hangsúlyozottan ideiglenes – elfoglalására.¹³

Horthy Miklós Apponyi Albertnéhez a következő részvéttáviratot intézte.

„Mély fájdalommal töltött el az a hír, hogy férje Önagyméltóságát a Mindenható páratlan kötelességérzettel teljesített ragyogó, fáradhatatlan működése közben elszólította. A megboldogult kivételes tehetsége és tudása, amelyet több mint két emberöltőn át önzetlen áldozatkészséggel és lelkes odaadással állított hazája szolgálatába, dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek az egész világ előtt. Átérezve azt a pótolhatatlan veszteséget, amely távozásával mindannyiunkat ért, a mélyen sújtott magyar nemzet nevében is legbensőbb részvétemet fejezem ki. Horthy”¹⁴

Nemcsak Horthy fejezte ki részvétét az özvegy grófnénak, hanem IV. Károly özvegye, Zita királyné és a legitimisták – köztük Apponyi – által „Ottó királynak” tartott Habsburg Ottó is.

„Mély fájdalommal gyászolok Önnel, gyermekeivel és az egész magyar hazával. Szívem mélyéből imádkozom a nemes elhunytért, aki királyainak hűséges zászlósa, nekem pedig kitartó tanácsadóm volt a számkivetésben. Zita”¹⁵

Mind Zita, az utolsó ausztriai császárné és magyar királyné, mind pedig Habsburg Ottó főherceg tudta, hogy Apponyi Albert személyében a legnagyobb formátumú magyarországi politikai támogatójukat veszítették el. A legitimisták politikai csoportja egyre zsugorodott az 1930-as évekre, s előbb-utóbb mind nekik, mind a Habsburg család Magyarországon és emigrációban élő tagjainak be kellett látniuk, hogy a magyar trón Habsburggal való ismételt betöltésére nincs reális esély. A legitimisták fő politikai bázisát az egész Horthy-korszakban a felsőházban 1927-től szerepet és teret kapó konzervatív arisztokrácia és katolikus főpapság képezte. Habsburg Ottó 1933 elején – legalábbis részvéttávirata szerint – „pótolhatatlan atyai barátját” gyászolta Apponyiban.

„Mélyen megrendülten állok a nagy magyar hazafi ravatalánál. Az egész magyar nemzettel együtt fájjalom annak halálát, aki szerencsében,

13 Horthy Miklós: Emlékirataim. Budapest, 1990. 140–142.

14 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

15 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

balsorsban, megaláztatásban egy félszázadon túl hazájának szentelte erejének javát. Gyászolom azt, aki a legszerencsétlenebb időkben volt a jogfolytonosság zászlóvivője. Nagy szomorúságomban imádkozom ifjúságom pótolhatatlan atyai barátjáért. Ottó”¹⁶

A magyar kormány nevében Gömbös Gyula miniszterelnök küldött részvétlívratot gróf Apponyi Albert özvegyéhez. Gömbös részvétnyilvánításában Apponyinak a magyar diplomácia szolgálatában népszövetségi fődelegátusként kifejtett tevékenységét ismerte el. Az ellenzéki és királpárti Apponyi Albert és a fajvédő, majd kormánypárti Gömbös Gyula között többször alakult ki vita a parlamentben, azt azonban Gömbös is elismerte, hogy a gróf milyen fáradhatatlanul és páratlan lelkesedéssel küzdött Genfben a Népszövetség illetékes fórumai előtt a „magyar igazság védelmében”, azaz a trianoni békediktátum revíziójáért és a történelmi Magyarország területi egységének helyreállításáért.

„A legmélyebb fájdalommal vette a magyar nemzet a lesújtó gyász hírt, hogy gróf Apponyi Albert, hazánk hű fia, Magyarország érdekeinek szolgálatában Genfben elhunyt. Az egész ország népe mélységes kegyelettel veszi körül a nagy magyar államférfi kihűlt tetemét.

Mérhetetlen gyászában, a megpróbáltatás e nehéz perceiben engedje meg Nagyméltóságú Grófné, hogy a magam valamint a magyar királyi kormány nevében a Grófné és családja minden tagja előtt őszintén érzett igaz részvétemnek adjak kifejezést. Szolgáljon vigaszul a gyászba borult családnak az a tudat, hogy az egész nemzet örök időnkig kegyelettel fogja megőrizni a haza nagy fiának halhatatlan emlékét és minden magyar imádsága fogja kísérfni az ország fővárosában utolsó útjára, örök nyugvóhelyére azt a férfit, aki nemes életét végső leheletéig a magyarság és a haza érdekeinek, a magyar igazság védelmének és a legnemesebb emberi eszmények szolgálatának szentelte... Gömbös Gyula miniszterelnök”¹⁷

A magyar törvényhozás nevében báró Wlassics Gyula, a felsőház elnöke küldött távratot az özvegynek. Wlassics nem véletlenül nevezte Apponyit a magyar parlament – amelynek 1927-től ismét két kamarája (a képviselőház és a felsőház) működött – „büszkeségének”, a gróf ugyanis 1872 és 1933 között – azaz hatvanegy évig – volt tagja a magyar törvényhozásnak. 1881-től ötvenkét esztendőn keresztül Jászberény város képviselőjeként.

16 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

17 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

„Mélységesen megrendített parlamentáris életünk büszkeségének, az egészen kivételes tehetségű nagy szónoknak, a legkiválóbb egyéni tulajdonságokkal rendelkező világhírű államférfiúnak, a magyar igazság lánglelkű apostolának elhunytáról érkezett hír. A mérhetetlen veszteség feletti gyászban a felsőház és a magam legbensőségesebb együttérzését nyilvánítom. báró Wlasics Gyula”¹⁸

A katolicizmus nevében a magyar katolikus egyház első számú főpapja, Serédi Jusztinián bíboros, esztergomi érsek, Magyarország hercegprimása – aki a hírlapi tudósítások szerint esztergomi palotájában kapta a gyász hírt – küldött szűkszavú részvétáviratot az özvegynek.

„Legőszintébb részvétemet küldöm. Imádkozom az ő nagy lelkéért. Serédi bíbornok”¹⁹

A katolikus egyház feje, XI. Pius pápa (Achille Rati) bíboros államtitkárán, Eugenio Pacellin (a későbbi XII. Pius pápa) keresztül táviratot küldött Angelo Rotta budapesti apostoli nunciusnak, amelyben arra kérte az Apostoli Szentszékét a magyar fővárosban képviselő főpapot, hogy tolmácsolja részvétét Apponyi Albert gyászoló családjának.

„A Szent Atya mélyen megrendülve Apponyi gróf halálának hírértől, az elhunyt lelkének örök üdvösségéért imádkozik és arra kéri Nagyméltóságodat, hogy részvétét és áldását az elhunyt családjával közölje. Pacelli bíboros”²⁰

A katolikus egyház és Apponyi kapcsolata közismerten jó volt.²¹ Egyrészt a katolikus püspöki kar aulikus alapbeállítottsága miatt, másrészt mert Apponyi Albert neveltetésénél fogva – családi tradíció nyomán, illetve a jezsuita iskolában eltöltött évek miatt – kötődött a katolicizmus szervezetéhez és valláserkölcsi tanrendszeréhez. Mészáros János, az esztergomi főegyházmegye budapesti érseki helynöke a következőket nyilatkozta az egyik hírlapnak.

„Jó harcot harcolt és eltépett neki az igazság koronája. A katolikus hitben való életnek volt ő nemcsak erre, de az egész világra messze látó fátylaja. Hogy a magyar nemzetnek mi je volt, talán csak most fogjuk

18 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

19 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 4.

20 Nemzeti Újság, 1933. február 10. 3.

21 Fekete Sándor: Gróf Apponyi Albert egyházipolitikai nézetei. Egyháztörténeti Szemle, 2006. 1. sz. 152–157.

igazán megtudni, ha már nem lesz közöttünk. Hozzánk, papokhoz ő sokkal közelebb állott mint talán más fiaihoz ennek a nemzetnek, mert hiszen szívvel lélekkel katolikus volt. Foglaljuk imáinkba az ő nagy emlékét és szentmiséinkben emlékezzünk meg róla, hiszen majd módját fogjuk találni, hogy ez a nemzet, a magyar főváros és elsősorban a katolikus egyház méltóképpen fejezze ki kegyeletét, tiszteletét, gyászát az ő elvesztése felett.”²²

Csécsei Nagy Imre nyugalmazott altábornagy, az Országos Bethlen Gábor Szövetség ügyvezető elnöke a protestáns egyházak nevében fejtette ki nézeteit Apponyiról és – vallás és közoktatásügyi miniszterként is markánsan megfogalmazott és kifejtett – egyházpolitikájáról a *Pesti Hírlap* munkatársának.

„Nekünk, magyar protestánsoknak is különösen fáj Apponyi Albert elvesztése, mert bár úgy ismertük őt, mint izig-vérig katolikus férfit, mégis megvolt benne az az előrelátás, hogy a többi értékeket is a nagy célok szolgálatába állítsa. Amikor a kulturpolitika élén állott, messzehangzóan jelentette ki, hogy a magyar protestánsok működését nem gátolni, hanem elősegíteni kell.”²³

Gróf Zichy János, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke szervezete nevében írt Apponyi Albert özvegyének. Levelében elismerte, hogy a legitimista politikai erők vezérükként tekintettek Apponyira, aki szerinte a „szentistváni gondolat hivatott őrzője” volt.

„Politikai pártok felett álló, de a keresztény világnézetet mindenek elébe helyező egyénisége törvényhozásunknak nagy évtizedeken keresztül díszje volt. A törvényes királyság helyreállításában és a jogfolytonosság küzdelmében pedig vezérünket tiszteltük Apponyi Albertben, akit IV. Károly király végakarata tett meg a szentistváni gondolat hivatott őrzőjévé hazánkban. Úgy érezzük, hogy halálával világnézeti táborunkat nagy és pótolhatatlan veszteség érte.”²⁴

Az özvegynek, illetve Horthy Miklós magyar államfőnek címezve több európai vezető politikus is részvétáviratot küldött, így például Borisz bolgár király, Hindenburg német birodalmi elnök, Schulthess svájci szövetségi elnök, Miklas osztrák köztársasági elnök, Mussolini olasz miniszterelnök,

22 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 6.

23 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 6.

24 Nemzeti Újság, 1933. február 10. 3.

Herriot volt francia miniszterelnök, Paul-Boncour francia külügyminiszter. Budapest nevében Huszár Aladár főpolgármester, a közigazgatási bíróság nevében Puky Endre, a testület elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében Berzeviczy Albert elnök, a Királyi Magyar Automobil Klub tagsága nevében pedig gróf Andrássy Sándor elnök fejezte ki együttérzését. Gömbös Gyula miniszterelnöknél, illetve gróf Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettesnél a budapesti német, francia, török, bolgár, jugoszláv, román, csehszlovák követ nyilváníttotta ki részvétét.²⁵

Apponyi politikusi kvalitásait nemcsak a magyar, de a nemzetközi politikai élet is elismerte és respektálta. Joseph Paul-Boncour francia külügyminiszter nyilatkozata szerint a diplomáciai tárgyalások alkalmával csak ritkán találkozott olyan „úri és előkelő” ellenféllel, mint Apponyi. „Akárhányszor álltunk szemben egymással, akár a lefegyverzés, akár a kisebbségek ügyéről volt szó, nála becsületesebb, úribb és előkelőbb ellenféllel ritkán találkoztam.”²⁶

Beelaerts van Blokland holland külügyminiszter nagy tudású és kompromisszumkész külpolitikusként tartotta Apponyi Albertet, aki szerinte kivételesen elmélyült a kisebbségi kérdésben. „Olyan alaposan és olyan nagyvonalúan, mint gróf Apponyi kevesen mélyedtek bele a kisebbségi kérdésbe. Tudta jól, hogy nem minden vitás politikai kérdés számára lehet megoldást találni, de igazságos és okos eljárással nagyon sok politikai viszályt lehet enyhíteni. Halála valóban pótolhatatlan vesztesége nemcsak Magyarországnak és a magyar népszövetségi képviselőnek, hanem magának a Népszövetségnek is.”²⁷

Engelbert Dollfuss osztrák kancellár Gömbös Gyula miniszterelnökhöz intézett táviratában úgy fogalmazott, hogy Apponyi az „igaz hazafiság példaképe” és az „ékesszólás páratlan mestere volt”, akinek halála pótolhatatlan vesztesége az egész magyar nemzetnek. „A pótolhatatlan veszteség alkalmából, amely a magyar nemzetet gróf Apponyi Albert önagyméltósága, az igaz hazafiság e ragyogó példaképe elhunytával sújtotta, arra kérem Nagyméltóságodat és a magyar kormányt, fogadja a magam és az osztrák szövetségi kormány nevében, legmélyebb átértett részvétünk kifejezését. A legőszintebben gyászoljuk az európai államférfiak

25 Nemzeti Újság, 1933. február 9. 2.

26 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 5.

27 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 5.

nesztorának, az ékesszólás páratlan mesterének elhunytát, aki kimagasló személyiségének bélyegét rányomta korunkra.”²⁸

Herczeg Ferenc író, politikus, a Magyar Revíziós Liga elnöke Apponyi Albert halálakor írta az elhunyt politikusról. „Született vezér volt, vérbeli arisztokrata, talán korunk utolsó igazi mágnása, de osztályának fogyatkozásai nélkül, olyan nemes veretű, hogy magához vonzotta és meghódította a demokráciát is. Egész életét a nemzetének áldozta. Végül felajánlotta utolsó értékét is: aggkorának nyugalmát. Mikor télvíz idején, nyolcvanhat éves korában, nagy útra kelt az ország szolgálatában: úgy ment a fáradalmak és veszedelmek elé, mint a katona a tűzvonalba. Gyönyörű élete a kötelességtudásban telt el; a vége a hős halála volt.”²⁹

---

28 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 5.

29 Pesti Hírlap, 1933. február 8. 1.

A piarista oktatás szegedi újraindulásáról (1991–1999)

A szegedi piarista gimnázium negyvenhárom évnyi kényszerszünet után 1991 őszén indulhatott újra. Az iskola először a szeged-főlsővárosi Szent Miklós plébániatemplom mellett az egykori minorita rendházban (ami korábban a szegedi erdészeti szakközépiskola kollégiuma volt), valamint a Munkácsy és a Festő utca sarkán álló (a főlsővárosi plébánia tulajdonában lévő) házban és a Maros utcában ideiglenesen fölállított konténerépületekben működött – három helyszínen. A napjainkban használatos impozáns iskolaépület 1999 augusztusára készült el. Ebben az időszakban előbb Kakuszi Péter, később Urbán József volt az iskola igazgatója.¹

A piarista rend 1721-ben nyitotta meg iskoláját Szegeden. A gimnáziumban – amely a tizennyolc–tizenkilencedik században a Délvidék elitképző intézményének számított – nemcsak szegedi és környékbeli diákok tanultak, de az egész egykori Bánság területéről érkeztek ide gyerekek, s nem pusztán magyarok, hanem németek, szerbek, románok is.

Az iskolát az etnikai mellett felekezeti tolerancia is jellemezte: diákjai között a katolikusokon kívül nagy számban voltak ortodox, izraelita, református és evangélikus vallásúak (például szegedi piarista diák volt Josif Rajacic szerb ortodox pátriárka, illetve Löw Immanuel főrabbi is). Diákjai között volt – számos más jeles személyiség mellett – Katona József, Klapka György, Petőfi Zoltán, Herczegh Ferenc, Juhász Gyula, Móra Ferenc, Straub F. Bruno, Zsigmond Vilmos.²

---

1 Írásom háttéranyagát Huszka László (1915–2006) történész, címzetes főiskolai tanár a Dugonics András Piarista Gimnáziumban őrizte – elsősorban újságkivágatokat, leveleket és fényképeket tartalmazó – iskolatörténeti gyűjteménye adta.

2 Vö. Péter László: Piarista seregszámla. In: Uő: Szegedi seregszámla. Szeged, 1999. 37–57.

Az Aradi vértanúk terén álló iskolát 1948 júniusában államosították, a szegedi piaristákat pedig – a többi magyar szerzeteshez hasonlóan – 1950 júliusában internálták. Az gimnázium csak a rendszerváltás után, 1991-ben indulhatott újra, s húsz év alatt – a szegedi Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium, a Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium és a Deák Ferenc Gimnázium mellett – bekerült az ország első száz legeredményesebb középiskolája közé.

Az 1989. októberi rendszerváltozás után hirtelenjében, szinte egyik napról a másikra a szegedi katolikus közélet szereplői – így például Gyulay Endre püspök, vagy Ábrahám István belvárosi plébános – rendszeresen megjelentek a nyilvánosság előtt. Ekkoriban több – főleg az államszocializmus korában üldözött, illetve mellőzött – egyházi személyiség is magas állami kitüntetést kapott. Köztük volt Kovács Mihály (1920–2002) piarista szerzetes, szeged-főlsővárosi plébános, akit 1991 nyarán hetvenötödik születésnapja alkalmából Andrásfalvy Bertalan művelődési miniszter a Magyar Köztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendje kitüntetésben részesített „méltatva pedagógusi és tudományos munkásságának eredményeit”.³

Szegeden az egyházi iskolák újraindításának ügyében először 1990 decemberében ültek tárgyalóasztalhoz a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, a piarista rend és a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek, valamint a szegedi polgármesteri hivatal képviselői. A piarista rendnek – olvashatjuk a *Délmagyarország* hasábjain 1991 februárjában – „saját iskolája nem volt, a város »kegyúri jogán« biztosított számára mintegy 220 éven keresztül oktatásra alkalmas épületet. A megállapodás-tervezet szerint a város megújítaná ezen ajánlatát.”⁴

Az 1990 és 1991 fordulóján tartott tárgyalások eredményeként körvonalazódott ki egy megállapodás-tervezet, amely szerint a város – hasonlóan a korábbi történeti korszakokhoz – vállalja a piarista iskola fölépítését és fönntartását, a rend pedig ellátja benne az oktatási és nevelési feladatokat. „A megállapodás tervezete szerint a rend vállalná, hogy 1993 szeptemberéig – várhatóan külföldi segítséggel – felépíti egy 24 tantermes iskola első, már oktatásra alkalmas részét, s ideköltözik. A hely a Bálint Sándor utcai egyelőre még üres telke lenne. A város 1995-től hat év alatt az

3 Új Ember, 1991. június 9. 4.

4 Délmagyarország, 1991. február 12. 5.

építésre fordított pénzt visszafizetné a rendnek, minekutána Szeged városa gyarapodna egy újabb iskolával. A megállapodás tervezetét a közeljövőben szentesítik aláírásukkal az érintett felek.”⁵

A piarista gimnázium ügyével párhuzamosan az iskolanővérek iskolája újbóli megindításának kérdése is napirenden volt. A női tanítórend 1948-ban államosított – a Szentháromság és a Szent Ferenc utca sarkán álló – épületét kapta vissza, amelynek falai között az államszocializmus korában a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanszékeinek egy része működött. Szalay István – Szeged későbbi polgármestere és országgyűlési képviselője –, a tanárképző főiskola főigazgatója 1991 februárjában írt a helyi napilapban a Szentháromság utcai főiskolai épület iskolanővérek általi használatba vételéről és a főiskola ingatlanhasznosítási lehetőségeiről, rámutatva, hogy a tanszékeknek több mint fele abban az épületben működött. „Főiskolánk egyébként üdvözli, hogy Szeged város közoktatása egyházi iskolák belépésével színesedik és reméljük, hogy sikerül mindenki számára megnyugtató és kölcsönösen előnyös megoldást találni” – fogalmazott a főigazgató.⁶

Bátyai Jenő mérnök, helytörténeti kutató – a kalocsai jezsuita gimnázium egykori diákja – *Piaristák Szegeden* címmel közölt rövid cikket a *Szegedi Katolikus Tudósító*ban 1991-ben, a szegedi piarista iskola megindulásának kétszázhetvenedik évfordulója kapcsán, amelyben egyrészt áttekintette az iskola rövid történetét, másrészt felsorolta annak jelentős tanárait. Az írás a több mint két és fél évszázados hagyomány jegyében buzdította az újraindult intézmény tanárait és diákjait: „A 270 évvel ezelőtt elkezdett munka adjon erőt, kitartást és emberi tartást az idén ismét elindult szegedi piarista gimnáziumnak.”⁷

Szeged Megyei Jogú Város közgyűlése 1991. április 16-án elfogadta a Kovács Mihály szegedi piarista házfőnök és Lippai Pál polgármester által kötött megállapodást, amelynek tartalma, hogy június 30-ig a Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola Szent György téri kollégiumát (Munkácsy utcai épület) a piarista rend megkapja rendház és kollégium céljaira.

Az erdészeti kollégiumnak azonban nem volt hová költöznie, mivel a Kenderfonó és Szövőipari Vállalat által az erdészeti diákothron céljaira

5 Délmagyarország, 1991. február 12. 5.

6 Délmagyarország, 1991. február 15.

7 Szegedi Katolikus Tudósító, 1991. 4. szám 4–5.

korábban följánlott Béke utcai kollégium eladásáról már megállapodott az üzemeltető, a Harkai Vilmos vezette Kenderipari Szociális Szolgáltató Kft. A cég ugyanis 1990 nyara óta szerette volna hasznosítani (bérbe adni), illetve eladni az épületet, s ezt a sajtóban is hirdette. 1991 márciusában tettek bérleti, majd értékesítési (64 millió forint) ajánlatot a városnak. A szegedi polgármesteri hivatal művelődési osztálya – ahol Juhász Pál foglalkozott a piarista iskola elhelyezésének ügyével – azonban csak május elején döntött a bérbevételről, amikor azonban már volt vevő az ingatlanra és megállapodás is az adásvételről.⁸

Nádaskay Gábor, az erdészeti szakközépiskola igazgatója javaslata ekkor az volt, hogy az erdészeti középiskola és a piarista gimnázium szeptembertől megosztva használja a Szent György téri épületet, mégpedig úgy, hogy egynegyedét a piaristák (az ebédlőt és klubtermet), háromnegyedét pedig az erdészetiek. (A júniusi átadás már csak azért sem volt megvalósítható szerinte, mert az augusztus 2-ig nyári gyakorlaton lévőket is el kell szállásolniuk.) Ezt támogatta Juhász Pál, aki kijelentette: „A két piarista gimnáziumi osztály indulása mindenképpen biztosított”, mégpedig úgy, hogy „az épületben ideiglenesen helyet kapjon a két piarista osztály és az erdészeti kollégium is”.⁹

A piarista iskola mielőbbi zavartalan megindulásán bábáskodó Kovács Mihály házfőnök erre a következőképpen ragált: „Az önkormányzat rajtunk akarja bevasalni az ígéreteinket, mi viszont ne tegyük ezt? Az, hogy közösen lakjunk az épületben, szerintem nem elfogadható, az erdészeti szakközépiskola diákjai is alig férnek el ott. És a rendnek nemcsak gimnázium kell, hanem igazi rendház is: egy közösség kialakítása a cél, hogy hely legyen hitoktatásra is, s ne legyünk szétszórva mint eddig. Abban reménykedünk, hogy mindez megoldódik, így is keservesen született döntés, jövőre aztán, ha négy osztályt indítunk, kezdődhet előlről az alkudozás?”¹⁰ Végül 1991 nyarán a piaristák birtokba vehették az erdészeti szakközépiskola volt kollégiumát és megindulhatott az oktatás.

1992 áprilisában a *Délmagyarország* közétette a Szegeden visszaigényelt egyházi ingatlanok – mintegy ötven épületet magában foglaló – listáját,

8 Délmagyarország, 1991. május 14. 1–2.

9 Délmagyarország, 1991. május 14. 1–2.

10 Délmagyarország, 1991. május 14. 1–2.

amelyek között szerepelt a Szent György tér 4. szám alatti ingatlan is. Az 1991. évi XXXII. törvény alapján az egyházaknak 1991. június 30-ig volt lehetőségük benyújtani visszaigénylési szándékukat.¹¹

A piarista rend magyarországi – a felvidéki Podolinban 1642-ben történt – megtelepedésének háromszázötvenedik évfordulója alkalmából a Budapesti Történeti Múzeumban 1992 szeptemberében és októberében volt megtekinthető *A piaristák 350 éve Magyarországon* című kiállítás. A korabeli sajtó a rendalapító Kalazanci Szent Józsefről így írt: „A szent püspök [!] nemcsak iskolát, hanem szerzetesrendet is alapított egyúttal, amely éppen a tudásra, az igazság szolgálatára és a keresztény hitre való nevelést tartotta feladatának.”¹² – Kalazanci Szent József (1557–1648) valójában nem püspöke, hanem áldozópapja volt a katolikus egyháznak.

Kovács Mihály 1993. április 16-án délelőtt tizenegy órakor mutatta be aranymiséjét a piarista rend római központja mellett működő Szent Pantaleon templomban, ahol ötven évvel korábban két olasz – egy nápolyi és egy lombardiai – piarista szerzetessel együtt szentelték pappá.

Ebből az alkalomból a *Délmagyarország* számára Panek Sándor készített interjút a piarista atyával a „*Hívő is, pap is, az egyház egyenjogú tagja*” *Beszélgetés Kovács Mihály atyával római aranymiséje előtt* címmel, amelyben hivatásáról a következőket nyilatkozta az idős szerzetes: „Amikor a gimnáziumot bezárták, én átmentem egyházmegyei, lelkipásztori szolgálatba. A Fogadalmi templomban dolgoztam 1955-ig. Abban az évben vitt el az ÁVO. Kilenc és fél hónapig tartottak vizsgálati fogságban Budán, abban a bizonyos Gyorskocsi utcában s a Margit körüti műintézetben. Letartóztatásomat azzal indokolták, amire piaristaként felesküdtem, az ifjúság vallásos oktatásával. Mert noha az iskolát megszüntették, én nem éreztem befejezhetőnek a tanítást. Folytattam papként is, hitoktatás formájában, ahogy lehetett. Ez akkoriban bűncselekménynek számított.”¹³

Kovács Mihály a katolikus egyház egyik fő küldetéseként a keresztény hit és a keresztény hívek szolgálatát jelölte meg, amelynek megvalósításában nagy szerep jut az egyházi iskoláknak is. Mint fogalmazott: „A hitoktatás, az új egyházi iskolák, a hívekkel való kapcsolattartás, a keresztényi eszme

11 Délmagyarország, 1992. április 8. 5.

12 Délmagyarország, 1992. szeptember 18. 7.

13 Délmagyarország, 1993. április 10. 8.

megerősítése – minden, amit ma új evangelizációnak nevezünk –, arra szólít, hogy az egyház szolgáljon híveinek, s híveivel együtt: hitének.”¹⁴

1993 májusában Kovács Mihály szegedi házfőnök azt közölte a sajtóval, hogy bár az iskolaépítéshez szükséges hitelt nem kapja meg a város, ennek ellenére „az építési szándék megvan”. Jelenits István piarista tartományfőnök azt is hozzátette: a rend soha nem akart kölcsönt fölvenni a szegedi iskolaépítésre, hiszen azt a város építtetné, Szeged érdekében azonban szívesen közbenjár. A külföldi bankoknak viszont kevés a város garanciája és a magyar kormánytól kérnek hitelgaranciát, amit az nem vállal.

Ennek kapcsán Stifán Sándor, a szegedi Városrendezési és Építésügyi Iroda helyettes vezetője kifejtette: „Az önkormányzat erején felül mindent megtett az iskoláért. Az elköltöztetett erdészeti kollégiumért évi 8 milliót fizetünk a Volánnak, tavaly 16, idén pedig 13,6 millióval támogattuk a bővítést. Sajnálom, hogy a kormány egy ilyen iskola építésének hitelfelvételére nem hajlandó garanciát vállalni.”¹⁵ A polgármester, Lippai Pál „szerint a városnak szüksége van a piarista gimnáziumra.”¹⁶

Két hónappal később az önkormányzat és a rend közötti tárgyalások újabb fordulójáról tudósított a *Délmagyarország*. „A szegedi önkormányzat és a Magyarországi Piarista Rendtartomány vezetői azzal a szándékkal ültek tárgyalóasztalhoz tegnap, hogy ismét áttekintsék a szegedi piarista gimnáziumépítés ügyét.”¹⁷ A rend és a város összefogásával „24 termes iskolaépület készül majd el, s ott folytathatja munkáját” az iskola.

„Amennyiben a közgyűlés is jóváhagyja – olvasható a tudósításban –, dr. Jelenits István tartományfőnök és dr. Lippai Pál polgármester megállapodása értelmében az önkormányzat további négy konténerterem építési költségeit vállalja a Maros utcában működő ideiglenes konténeriskola melletti telken.”¹⁸ Mivel az egykori gimnáziumépület – az egyetemi használat miatt – nem adható vissza, két lehetőség áll az építetők előtt: vagy állami céltámogatást igényel az önkormányzat erre az iskolaépítésre, vagy a piaristák visszaigényelt ingatlana után a Kincstári Vagyonkezelő Szervezet csereingatlant ad a városnak, amit az átadna a rendnek.¹⁹

14 Délmagyarország, 1993. április 10. 8.

15 Délmagyarország, 1993. május 14.

16 Délmagyarország, 1993. május 14.

17 Délmagyarország, 1993. július 17. 7.

18 Délmagyarország, 1993. július 17. 7.

19 Délmagyarország, 1993. július 17. 7.

Kelemen Gábor *Piaristák Szegeden* címmel két részben közölt cikket a *Közélet* 1993. végi számaiban. A piaristák története szegedi momentumainak áttekintésékor a szerző nagy jelentőséget tulajdonított az iskola 1948. évi államosításának és a rend 1950. évi föloszlatásának. „1948-ban a Piarista Gimnáziumot is államosították. Sok szerzetes lába alól ekkor kihúzták a talajt, de úgy is lehetne mondani, hogy a magyar iskolaügy lába alól is. 1949-ben »A PÁRT« szegedi élcsapatához tartozók egy akkor is szokatlan módszerrel a föld színéről is el akarták tüntetni a piaristák emlékét és még az iskola utódát is megszüntették. [...] Két évig lakni még lakhattak a piaristák a régi helyükön, míg az emlékezetes 1950. június 11-i éjszakán megjöttek az ÁVH-sok és a hirtelen összeszedett 50 kilós csomagokkal teherautóra rakták őket. Aki öreg és beteg volt, azt karosszékkal együtt. A maradék holmijukat, híres könyvtárakat tudatosan eltüntették, illetve megsemmisítették.”²⁰

A cikk második részében az aktuális állapotokról, az iskola újraindulásáról és mindennapjairól tudósított Kelemen Gábor. „A volt minorita templomban 1989-ben kezdődött meg a piaristák lelkipásztorkodása – írta. – A vele egybeépült (volt erdészeti) kollégiumban 1991-től indult be az iskola és a diákothon, két párhuzamos osztállyal, fiatal civil tanárok szervezésével. Azóta is évente 2 osztály indul, jövőre tervezik elérni a 4x2 osztályt. Ehhez viszont még sok minden kellene. Az épületet csak kölcsönkapták. A Dugonics temető mellé tervezett új épülettel kapcsolatban csak egy nálunk már megszokott, rendszersemleges közlést kaptak, jelenleg nincs rá pénz. Szertár nincs, az utcán tornáznak, a kiscsoportos oktatásra egyre kevesebb a hely. A bővítésnek szánt konténer (!) iskolának az átadási határidejét is eleve tanévkezdés utánra fogadta el az önkormányzat, pedig versenytárgyalást sem tartottak. Az iskolában 3 szerzetes és 20 világi tanár tanít. Sok az óraadó tanár, mert az iskola most van kialakulóban. A tanárokat a fiatalos lelkesedés jellemzi, jó hangulatú összejöveteleik vannak. A legtöbbjük kiveszi a részét az iskola vallási életéből is. A diákok most már kezdik megérezni, hogy milyen jó egy ilyen veretes iskolába járni, amelynek a gyökerei a messzi múltba nyúlnak.”²¹

1994 áprilisában megszületett a döntés a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, miszerint a piarista rend, kárpótlásul az egykori szegedi

20 Közélet, 1993. október 7.

21 Közélet, 1993. november–december 7.

Aradi vértanúk téren álló iskolaépületért, 840 millió forintos kárpótlásban részesül. „A hírt Kovács Mihály atya piarista házfőnök is megerősítette – írta az akkori sajtó –, mondván, hogy a minisztérium a rend által benyújtott iskolaépítési tervek alapján ítélte meg a 840 millió forintot: ennyi szerepel az építési költségvetésben is. Az összeget három év alatt, körülbelül 30 milliós részletekben utalják át.”²²

Az új iskolaépület helyszínéül a város a Rókusi körút és a Körtöltés utca közötti terület egy részét javasolta, amely az újabb építésű panelház-negyedet választotta el a régi rókusi városrészről és egy már használaton kívüli temető szomszédságában volt. (A mai iskola melletti hipermarket és a temető helyére épült Harmónia-lakópark akkor még nem készült el. A városfejlesztési tervek akkoriban egy gazdasági és kulturális kiállítási centrumot, többfunkciós kongresszusi központot, a Világ utcája elnevezésű létesítményt vizionáltak a majdani iskola szomszédságába.²³) Ezt a megoldást a rend vezetése is elfogadhatónak tartotta. „Az építkezés helyeként eddig a rókusi víztoronnyal szemközti gazos terület jött szóba, erre a telekre azonban több terv létezik, többek közt a Világ Utcája is. A megoldás a rendnek megfelelné, iskola, rendház és kollégium épülhetne itt.”²⁴

1994 őszén a szegedi sajtó arról számolt be, hogy az új iskolaépület éppúgy, mint a piarista iskola működése veszélyben van. „A rendházból származó információink szerint az ügyben teljes a bizonytalanság, annál is inkább, mert a régi kormány által felállított bizottsággal annak idején megegyezés született, de a rend és a kormány szerződést nem írtak alá.”²⁵ A *Délmagyarország* munkatársa szerint a piaristák attól tartottak, hogy – miután az új szocialista–szabaddemokrata kormány kilátásba helyezte az egyházi és alapítvány iskolák szerződéses támogatásának megvonását – a kárpótlás folyamata is megakadhat. „A minisztériumi támogatásról Kovács Mihály atya, a szegedi rendház főnöke elmondta, hogy egyelőre érkezik, de ha felfüggesztik, a rendnek nem lesz pénze arra, hogy legalább ugyanolyan szinten finanszírozza iskoláját, mint az állami költségvetés az önkormányzati iskolákat.”²⁶

22 Délmagyarország, 1994. április 27. 2.

23 A Világ utcája alapkövét 1999-ban aztán másik helyszínen, a Móravárosi körúton tették le. A projekt végül nem valósult meg.

24 Délmagyarország, 1994. április 27. 2.

25 Délmagyarország, 1994. szeptember 6.

26 Délmagyarország, 1994. szeptember 6.

Végül az iskola fönntartását és működtetését a továbbiakban is támogatta a kormány, a változás abban volt tetten érhető, hogy az új épületre szánt nyolcszáznegyven millió forintos kárpótlást hosszabb idő alatt és kisebb részletekben folyósították. Részben ez utóbbi a magyarázata annak, hogy az iskolaépület átadására csak a tervezettnél egy évvel később, 1999 nyarán kerülhetett sor.

1994. október 15-én mutatta be aranymiséjét a röszei templomban Kartal József (1920–2011) piarista szerzetes. A dunakeszi születésű Kartal atya a váci piarista gimnáziumban érettségizett, majd a piarista teológiai főiskolára és a Pázmány Péter Tudományegyetemre (biológia-földrajz szakra) járt. 1945 és 1948 között tanított a szegedi piaristáknál. Az egyházi iskolák 1948-as államosítása után a csanádi egyházmegyében szolgált lelkipásztorként.

Mint Kartal József elmondta: „Szegedre 1945 tavaszán helyeztek tanárnak és énekarvezetőnek a piarista gimnáziumba. Az iskola államosításakor, 1948 nyarán káplánként Várostanyára (a mai Ásotthalom neve) kerültem. [...] Az 50-es évek a szerzetesekkel és az egyházzal való kíméletlen leszámolás jegyében teltek el. A lakónyilvántartó lap alapján szedték össze a szegedi piarista rendház tagjait, de szerencsémre én már akkor nem szerepeltem a nyilvántartásban. Kimaradtam az elhurcolásból...”²⁷

Hasonlóan szomorú sors jutott az államszocialista korszakban Kovács Mihálynak is, aki a szerzetesrendek 1950-es föloszlatása után szintén csanádi egyházmegyei szolgálatba került. Mivel azonban piarista szerzetesi hivatásához hűen a fiatalok nevelésével és lelki gondozásával foglalkozott (ifjúsági csoportokat szervezett és vezetett), a kommunista diktatúra letartóztatta és kilenc és fél hónapig börtönben tartotta. „1955. december 15-én este tíz óraker jött értem az ÁVO – emlékezett vissza Kovács Mihály atya –; az egyenruhás hadnagy rám szegezte a pisztolyát. Édesanyám lakásán voltam, éppen vacsoráztam ekkor, méghozzá disznótoros paprikást, amit anyám kapott valahonnan. Budapesten a legfőbb ügyészség vizsgálati fogházába, a Gyorskocsi utcába vittek, ott töltöttem kilenc hónapot. Ezt követően fél hónapig a Markó utcai börtönben raboskodtam, ahonnan két tárgyalás után szabadultam. Nem is a letartóztatás volt igazán kellemetlen, hanem a börtönben eltöltött idő. Akkoriban ugyan senkit nem bántottak

---

27 Délmagyarország, 1994. november 1. 6.

már bent, de nagyon nehéz volt az egyedüllét, a teljes elszigeteltség, az édesanyám azt se tudta, életben vagyok-e vagy sem.”²⁸

1995 őszén Kakuszi Péter iskolaigazgató azt közölte a szegedi napilap munkatársával, hogy ugyan az 1993 decembere és 1994 júniusa között kormányzó Boross-kabinet egyházi ingatlanokkal kapcsolatos kárpótlással foglalkozó bizottsága megállapodást kötött a piarista renddel az egykori (Aradi vértanúk terén álló) szegedi iskolaépületért cserében adandó nyolcszáznegyven millió forintról, azonban ennek folyósításáról még nem tudott semmi konkrétumot.

Ekkor indult meg a szegedi iskolában hatosztályos gimnáziumi képzés. 1995 szeptemberében a két párhuzamos osztályból az egyikben négy-, a másik hatosztályos rendszerben kezdődött meg az oktatás. „Úgy gondolom – nyilatkozta Kakuszi Péter igazgató –, nevelési szempontból sokkal jobb, ha a gyerekeket a kamaszkor előtt, s nem a kamaszkor kellős közepén kapjuk, de oktatási szempontból is előnyösebbnek tartom a hat osztályos gimnáziumot a négy vagy nyolc osztályosnál.”²⁹

Egy hónappal később a *Délmagyarország* már arról számolt be, hogy „három építészeti tervező vállalkozás – két budapesti és egy szegedi – kapna meghívást” a szegedi piarista iskolaépület megtervezésére.³⁰ Az állami kárpótlás első, két és fél millió forintos részletét 1995 októberében utalta a kormány.

1995 novemberében az vetődött föl, hogy a piarista iskola épülete mégsem Újrókuson, a Franciaahögyön, hanem Alsóvároson, a ferences templom mellett – rossz műszaki állapotú és akkoriban alig kihasznált rendház rekonstrukciójával – kerülne kivitelezésre, mivel a Rókusi körúton a Világ utcája nevű kongresszusi- és rendezvényközpontt valósítanák meg. Erre reagálva Novák István, Szeged város főépítésze cáfolta, hogy a Világ utcája projekt prioritást élvezne a piarista gimnáziummal szemben. Mint fogalmazott: „valóban tárgyalt László Tamással, a piarista rend építészevel, de ott szakmai alternatívákról volt szó, s nem a rend kijátszásáról”.³¹

Végül 1995 decemberében Kállay Emil piarista tartományfőnök és Szalay István szegedi polgármester közös sajtótájékoztatón jelentették be,

28 Délmagyarország, 1995. január 23. 3.

29 Délmagyarország, 1995. január 26. 3.

30 Délmagyarország, 1995. október 31. 6.

31 Délmagyarország, 1995. november 21. 5.

hogya a város egy nagy alapterületű, ingyenesen átadott telekkel járul hozzá az új szegedi piarista gimnázium fölépüléséhez, amikor „az építkezés céljára a szegedi önkormányzat a Rókusi körút és a Bálint Sándor utca találkozásánál egy 2,7 hektáros telket ajánlott fel.”³² A piaristák az iskola és a kollégium mellé templomot is terveztek. Gyulay Endre püspök pedig egy új plébánia kialakítását is fontolgatta, mivel mind a rókusi templom, mind a Tátra téri templom messze van a környékbeli katolikusoknak. A piaristák erre kijelentették, amennyiben az új templom fölépül, vállalják az új plébánia lelkipásztori ellátását.³³

1996 tavaszán öt tervezőt kért föl a piarista rend vezetése az iskolaépület megtervezésére, amelynek eredményhirdetésére nyáron került sor. „Ha minden rendben folyik, 1998 nyarára készen lesz a 450 tanulót befogadó új piarista gimnázium.” – írta a szegedi napilap.³⁴

1996. május 31-én és június 1-jén ünnepelte a szegedi piarista iskola főnnállásának kétszázhetvenötödik évfordulóját.³⁵

A jubileumi rendezvényekhez kapcsolódóan 1996. május 29-én Gyulay Endre püspök megáldotta a felsővárosi templom és rendház udvarán lévő Szűz Mária-szobrot, amelyet 1728-ban a palánki Szent Dömötör-templom előtt állították föl, onnan az 1879. évi nagy árvíz után a Szent György térre, majd az 1960-as években a Gyevi temetőbe helyezték át. 1992-ben Szeged város megbízásából Kovács Attila szobrászművész restaurálta.³⁶

1996. május 31-én, pénteken délután *A piaristák Szegeden* címmel nyílt kiállítás a Móra Ferenc Múzeum történeti osztályának kiállítóhelyén, a Fekete Házban. A kiállítást Jelenits István irodalomtörténész, egykori piarista tartományfőnök nyitotta meg. Rendtörténeti kuriózumok – mint például Dugonics András kézírása – mellett az érdeklődők az új iskola terveit és makettjét is megtekinthették. „A felkért tervezők közül a szentendrei illetőségű, de szegedi kötődésű Golda János és felesége nyerték el a megbízást, így valószínűleg jövő tavasszal az ő terveik alapján kezdik majd el a franciaögybeli épületegyüttes kivitelezését” – tudósított a *Délmagyarország*.³⁷

32 Délmagyarország, 1995. december 16. 3.

33 Délmagyarország, 1995. december 16. 3.

34 Délmagyarország, 1996. április 19. 3.

35 Délmagyarország, 1996. május 29. 5.

36 Délmagyarország, 1996. május 30. 6.

37 Délmagyarország, 1996. június 1. 4.

Másnap, június 1-jén szombaton reggel kilenc órakor Paskai László bíboros, esztergom-budapesti érsek mutatott be szentmisét, amelyen Gyulay Endre szeged-csanádi püspök mondott szentbeszédet, s amely után Dankó László kalocsai érsek megáldotta az új iskola alapkövét. Ezt követően tizenegy órától a Szegedi Nemzeti Színházban volt ünnepi megemlékezés.

Szalay István polgármester köszöntője után Zlinszky János alkotmánybíró, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogtudományi karának dékánja – egykoron szintén piarista diák – mondott ünnepi beszédet, amelyben „arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, hogy az iskola jövőjéről nem az egyház, nem az önkormányzat, hanem egyedül a szegedi szülők fognak dönteni, akiknek viszont maguknak kell meggyőződniük róla, hogy a piarista iskola ismét a *Pietas et littera*, vagyis a kegyesség és bölcsesség szellemében oktat.”³⁸ Ezt követően Péter László irodalomtörténész professzor tartott előadást a gimnázium neves növendékeiről.

A Sándor János rendezésében zajlott gálán részleteket láthatott a közönség Erkel Ferenc *Báthori Mária* című operájából (amely szövegkönyvének alapját Dugonics András azonos című színműve képezte), valamint Dugonics *Etelka Karjel*ben és Sík Sándor *Szent István király* című drámájából. Az ünnepségen közreműködött a gimnázium énekkara Lajos István vezényletével, valamint a Szegedi Szimfonikus Zenekar és a Szegedi Nemzeti Színház művészei.³⁹

Máriaöldy Márton a piaristák által működtetett Sik Sándor Egyetemi Kollégium életéről közölt tudósítást a helyi napilap hasábjain 1996 szeptemberében. „A hallgatók létszáma jelenleg 25 fő. Sárközi Sándor piarista atya az iskola igazgatója. Az épületnek 12 lakószobája van, szobánként két férőhellyel, és közösségi termék. Külön van a kápolna, ahol mindennap szentmisét hallgatnak.”⁴⁰

1996 őszén José Maria Balcells, a piarista rend általános főnöke tartott vizitációt Szegeden, amely során megtekintette az iskolát, az épülő iskola terveit, valamint pedagógiai előadást tartott a diákoknak, a tanároknak és a szülőknek.⁴¹

---

38 Délmagyarország, 1996. június 3. 4.

39 Délmagyarország, 1996. június 3. 4.

40 Délmagyarország, 1996. szeptember 12.

41 Délmagyarország, 1996. október 3. 5.

Urbán József piarista szerzetes, a szegedi rendház tagja 1997 októberében a régi (1948 előtti) és a szerveződő szegedi iskola kapcsolatáról a következőket mondta: „Meggyőződésem, hogy nem a régi piarista gimnázium újjaalakítására kell törekednünk. Most egy új iskolát kell kitalálnunk. A piarista szerzetesek jelenléte persze biztosítja az új iskola folytonosságát, s végül is a legfontosabb nevelési célok sem változtak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy le kellene másolnunk elődink iskoláját. Elég bátornak kell lennünk ahhoz, hogy mi magunk tudjuk megtalálni a mai kor kihívásaink megfelelő válaszokat.”⁴²

1997. október 5-én vasárnap, az első piarista iskola megnyitásának négyszázadik évfordulóján került sor az szegedi piarista gimnázium újraközi épületének ünnepélyes alapkövetételére. Itt Jelenits István mondott beszédet, majd Kállay Emil tartományfőnök tette le az alapkövet Szalay István polgármester jelenlétében. „Az új létesítmény egy 12 tantermes iskolaépületet, egy 80 tanulót fogadó kollégiumot és egy nagyméretű tornacsarnokot foglal majd magában” – olvashatta az eseményről a korabeli közönség.⁴³

Az építés idején a tervező Golda János, Ybl-díjas (2000) és Pro Architectura díjjal kitüntetett (2006) építész – a budapesti gimnázium egykori diákja – a következőket írta: „Az első ütemben csak a hat évfolyamos, 12 tantermes gimnázium, a tornacsarnok és a szabadtéri sportpályák épülnek meg 1997–98 folyamán. A telek északi, lakóterület felőli sávjában később fog megépülni a százfős kollégium, az étterem, a 400 adagos főzőkonyha, a gazdasági épületszárnyak, csónaktárolók, műhelyek, garázsok. Pályatervünkben azt igyekeztük modellezni, hogy a rend, illetve a piarista iskolaközösség hogyan veszi birtokba lépésről lépésre a rendelkezésre álló 2,7 hektáros területet, illetve annak környezetét.”⁴⁴

A szegedi piarista gimnázium új épületének tervezése és kivitelezése kapcsán Jelenits István piarista szerzetes, egykori tartományfőnök az alábbiakat fogalmazta meg.

„Szegeden nagyon érdekes lehetőséget és nagy kihívást jelentett számunkra az is, hogy nem a régi épületet kellett az új iskola számára

---

42 Délmagyarország, 1997. október 4. 6.

43 Délmagyarország, 1997. október 6. 5.

44 Golda János: Az új szegedi piarista gimnázium, templom és rendház kialakítása. In: A Dugonics András Piarista Gimnázium jubileumi évkönyve 1995/96. Szerk. Bán Sándor, Károlyi Attila, Urbán József. Szeged, 1996. 64.

elfogadnunk, hanem lehetőség nyílt egy új iskolát építésére. Akkor nagyon örvendetesen fogadtam az iskola kijelölt helyét és azt is, hogy a város vezetése – noha nem volt keresztény szellemű, mégis – készségesen rendelkezésünkre bocsátotta a telket ingyen. Nyolcszáznegyven millió forintot kaptunk az épületért kárpótlásul, és ezt ki is egészítették még valamennyivel, így megépülhetett az új gimnázium. Az épületet nagyon fontosnak tartottam, azt gondoltam róla, hogy tükröznie kell a rend folytonosságát éppúgy, mint a Szegedhez való hűségünket.

Nem akartunk Szegeden olyan épületet látni, amit Londonban is fel lehetne építeni, hanem azt szerettem volna, hogy a szegediek magukénak érezzék ezt az épületet. [...] A templomot is azzal az igénnyel építettük, hogy ott ne csak a diákok találjanak olyan helyre, ahol szentmisét hallgathatnak, vallási kötelezettségüknek eleget tehetnek, hanem az új városrész is, amelyik számára ez a legközelebbi templom. Kezdetől fogva arra buzdítottam az ott lévő piaristákat, hogy lehetőleg olyan lelkipásztori központot alakítsanak ki, amelyik ennek az új városnegyednek a keresztény emlékeket is őrző lakosságát megszólítja és otthonhoz juttatja, s akkor az ott élők iskolát is a magukénak érzik majd.”⁴⁵

A tervek szerint az építkezés első ütemének – vagyis az iskolának és tornacsarnoknak – 1998. augusztus 15-re kellett volna elkészülnie. Az iskola vezetése – élén az újonnan hivatalba lépett igazgatóval, Urbán József piarista atyával – azonban úgy döntött, hogy az épületet csak a kollégium elkészülte után veszi birtokba, tekintettel a kollégista diákok létszámára.

„Az építést három ütemben terveztük, először az iskola, másodjára a kollégium, míg legvégül a templom készült volna el. Ám rájöttünk arra, hogy az iskola csak nagy nehézségek árán működhetne úgy, hogy a kollégista diákoknak viszonylag messziről, a minorita rendházból kellene iskolába járniuk. Sikerült elérnünk, hogy első körben az iskolával, s a tornacsarnokkal egy időben elkészüljön a kollégiumi szárny is. Az építők azonban a változások következtében nem tudták tartani a határidőt. Ezért a csúszás” – nyilatkozta Urbán József igazgató.⁴⁶

1999 júliusában, az építkezés befejező szakaszában, közvetlenül az átadás előtt a piarista diákszövetség idősebb – 1948 előtt végzett – tagjai számára bejárást tartottak. Erről egyikük, Rakonczai János

45 Jelenits István szóbeli közlése, 2011. augusztus 4. (A beszélgetés hangfelvétele alapján.)

46 Délmagyarország, 1998. szeptember 15. 4.

(1917–2012) címzetes főiskolai tanár számolt be a *Délmagyarország* hasábjain. Megállapította, hogy „az épületben a funkcionális szemlélet uralkodik: tágas, világos tantermek, korszerűen felszerelt laboratóriumok, szertárak, könyvtárak sorakoznak egymás után. Külön kiemelését érdemel a színházterem méretű, s a nemzetközi rendezvényekre is alkalmas tornaterem.”⁴⁷

A Rakonczi János által említett funkcionalitás, valamint a természetesség és az puritánság fontos eleme volt már a tervezésnek is. Ahogy Golda János építész megfogalmazta: „Racionális, puritán, de otthonos, derűs tereket szeretnénk létrehozni. Anyaghasználatban a természetes anyagokat preferáljuk: kő, téglá, cserép, fa. A fény szerepét a természetes és mesterséges megvilágításban alapvető térképző elemnek tartjuk.”⁴⁸

Az új épületet 1999. augusztus 25-én, a rendalapító Kalazanci Szent József ünnepén szentelték meg és adták át. Az eseményen számos közéleti személyiség mellett részt vett Orbán Viktor miniszterelnök és Paskai László bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek is. Beszédében a kormányfő „a hit és a hazaszeretet iskolájának” nevezte a piarista iskolát. Néhány nappal később a szegedi piarista iskola közössége már az új épületben kezdhetette meg kétszázharminchetedik tanévét.

Az iskola melletti templom építési munkálatai 2000-ben kezdődtek meg, s az épületet Gyulay Endre szeged-csanádi püspök 2001. június 17-én szentelte föl a spanyol piarista vértanúk tiszteletére.⁴⁹ A piarista templom a szeged-rókusai plébánia területéhez tartozik, a templomigazgatóságot azonban piarista atyák látják el.

---

47 Délmagyarország, 1999. augusztus. 2. 11.

48 Golda János: i. m. 65.

49 A kommunisták által a spanyol polgárháborúban kivégzett tizenhárom piarista, akiket Boldog II. János Pál 1996-ban avatott boldoggá: Dionysius Pamplona (1868–1936), Emmanuel Segura (1881–1936), David Carlos testvér (1907–1936), Faustinus Oteiza (1890–1936), Florentinus Felipe testvér (1856–1936), Enricus Canadell (1890–1936), Matthias Cardona (1902–1936), Franciscus Carceller (1901–1936), Ignatius Casanovas (1893–1936), Carolus Navarro (1911–1936), Josephus Ferrer (1904–1936), Joannes Agramunt (1907–1936) és Alfredus Parte (1899–1936).

A tanulmányok első megjelenésének adatai

Stanislavich Miklós csanádi püspök politikai és kulturális tevékenysége (1739–1750)

Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2008. 1–2. sz.

Költő, szótáríró, szabadságharcos. Nátly József (1801–1871)

Belvedere Meridionale, 2000. 7–8. sz.

A *Kecskeméti Lapok* története (1868–1956)

Itt jelenik meg először.

Korábban a *Kecskeméti Lapokról* a következő írásaim jelentek meg: Száznegyven éves a kecskeméti újságírás. *Honismeret*, 2009. 1. sz.; Kecskemét 19. századi sajtótörténetéhez: A Kecskeméti Lapok indulásáról. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok*, 11. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2008.; Kecskemét dualizmuskori sajtótörténetéhez. A Kecskeméti Lapok 1875 és 1918 közötti történetéről. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok*, 12. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2009.; Ideológiai és politikai tendenciák egy vidéki hírnap hasábjain a Horthy-korszakban: A Kecskeméti Lapok a két világháború között. In: *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2010.; A Kecskeméti Lapok a koalíciós években. 1944–1949. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Történeti tanulmányok*, 13. köt. Szerk. Zombori István. Szeged, 2010.

Kálmány Lajos csanádpalotai évei

Önálló kiadványként megjelent Tóth Ferenc szerkesztésében a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Makói Csoportja gondozásában a Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség füzeteinek 35. köteteként 2003-ban.

Dessewffy Sándor csanádi püspök az egyházpolitikai vitákban

Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2011. 3–4. sz.

Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez

Egyháztörténeti Szemle, 2007. 2. sz.

Adatok a szegedi katolikus tanítóképző intézet történetéhez az első világháború befejezésétől az államosításig

Megjelent *Az Állami Polgári Tanárképző Főiskola története. 1928–1947* (Szeged, 2010) című Kiss Róbert Károly és Vajda Tamás által szerkesztett kötetben.

Törekvések egy magyarajkú ortodox püspökség létrehozására az 1930-as években. Németh István püspök életrajzához

Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis – Acta Historica, tom. 136. Szerk. Marjanucz László. Szeged, 2014.

Gróf Apponyi Albert halálának politikai visszhangja

Belvedere Meridionale, 2008. 3–4. sz.

A piarista oktatás szegedi újraindulásáról (1991–1999)

Megjelent az általam szerkesztett *A piarista nevelés újraindulása Szegeden. 1991–1999* (Budapest–Szeged, 2013) című kötetben.

A borítón Hornyik János (1812–1885) történész, akadémikus, Kecskemét főjegyzője; Madarassy László (1840–1893) jogász, író, a Kecskeméti Lapok szerkesztője; Apponyi Albert (1846–1933) politikus, miniszter; Szilády Károly (1795–1871) nyomdász, kecskeméti nyomdatulajdonos; Dessewffy Sándor (1834–1907) csanádi püspök; Tóth László (1895–1964) szociáldemokrata politikus, sakkszakíró, a Kecskeméti Lapok munkatársa; Kálmány Lajos (1852–1919) folklorista, katolikus pap; Stanislavich Miklós (1694–1750) csanádi püspök; Révész László (1889–1965) kisközgazda politikus, a Kecskeméti Lapok főszerkesztője és Horthy Miklós (1868–1957), Magyarország kormányzója portréja látható.

ISBN 978-615-80266-1-1

Kiadta a Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány
6724 Szeged, Bálint Sándor u. 1/B.
Felelős kiadó: Dr. Miklós Péter

Megjelent 2015-ben, Szegeden

Technikai szerkesztés, nyomás és kötés: s-Paw Nyomda Bt.
6794 Üllés, Bem József u. 7.
Felelős vezető: Szabó Erik